

Carlos Ruiz
Zafon



LA SOMBARA
DEL VIENTO

Карлос Руїз Сафон



ТІНЬ ВІТРУ

КНИЖКОВИЙ
КЛУБ
Харків
2007

Переклад з англійської:
«The Shadow of the Wind» by Carlos Ruiz Zafon, translated by Lucia Graves,
published 2004 by QPD
Перекладач Інна Паненко
© Carlos Ruiz Zafon, 2001 © Hemiro Ltd., видання українською мовою, 2007 ©
Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє
оформлення, 2007
ISBN 978-966-343-552-7

Присвячується Хоанові Рамону Планасу, який заслуговує на краще

Цвинтар забутих книжок

Я досі пам'ятаю той день, коли батько вперше привів мене на Цвинтар забутих книжок. Стояв червень 1945 року. Ми крокували барселонськими вулицями, над якими нависало шатро ще попелястих небес, хоча над бульваром Св. Моніки вже розгортався мідний вінець світанку.

— Даніелю, ти маєш зберегти те, що сьогодні побачиш, у таємниці, — попередив мене батько. — Навіть від Томаса. Від усіх.

— І від мами теж?

Батько зітхнув, ховаючись за сумовитою посмішкою, яка, наче тінь, переслідувала його все життя.

— Звичайно ж, мамі можна сказати, — невесело відказав він. — Від неї в нас немає таємниць. Їй ти можеш розповідати все.

Невдовзі після початку громадянської війни мою маму забрав спалах епідемії холери. Ми поховали її на цвинтарі Монжуйк, коли мені виповнилося чотири. Єдине, що я пам'ятаю, — кілька діб поспіль ішов дощ. Коли я спитав у тата: чи то плачуть небеса? — слова застрягли у нього в горлі. Навіть шість років опісля ця порожнеча стояла навколо нас, ця оглушлива тиша, яку я так і не навчився розвіювати словами.

Ми з батьком мешкали у невеличкій квартирі на вулиці Св. Анни — хвилина ходи від церковної площі. Квартира була розташована просто над книгарнею — спадщиною по дідові, який був букіністом, і батько сподівався, що одного дня цю чарівну крамницю успадкую я. Я виріс серед книжок; на їхніх сторінках жили мої невидимі друзі, зіткані, здавалося, з пилу; запах паперу й досі лишається на моїх долонях... Ще дитиною я засинав, у темряві кімнати розмовляючи з мамою, розповідаючи їй про події, що сталися за день, про мої пригоди в школі, про те, чого я сьогодні навчився... Я не чув її голосу, не відчував її дотиків, але — її сяйво, її тепло заповнювали кожен куточок нашого будинку, і я вірив — вірив із наївністю тих, хто може полічити свій вік на пальцях рук: якщо заплющити очі й звернутися до неї, вона почує мене, де б вона не була. Іноді батько з вітальні чув мої слова й тихо плакав.

Того червеневого ранку я прокинувся вдосвіта — від власного крику. Серце несамовито калатало, ніби душа з грудей рвалася на волю.

Батько прибіг до моєї кімнати, обійняв мене, намагаючись заспокоїти.

— Я не пам'ятаю її обличчя. Я не пам'ятаю маминого обличчя, — бурмотів я, задихаючись.

Батько пригорнув мене ще міцніше.

— Заспокойся, Даніелю. Я пам'ятатиму за нас обох.

Ми дивилися один на одного в ранкових сутінках, шукаючи потрібних слів, — але їх не існувало. Уперше я зрозумів, що мій батько старіє. Він підвівся та відслонив завіси, щоби впустити перші проблиски світанку.

— Одягайся, Даніелю. Я хочу показати тобі дещо.

— Зараз? О п'ятій ранку?

— Деякі речі можна побачити тільки в сутінках — або на світанні.

На батьковому обличчі грала таємнича усмішка, яку він, певно, запозичив зі сторінок одного із зачитаних до дір романів Александра Дюма.

Нічні вартіві ще неспішно крокували імливими вулицями, коли ми вийшли з будинку. Ліхтарі шикувались уздовж проспекту; місто прокидалося — ніби на акварельному малюнку потроху проступали яскраві барви... Ми дісталися вулиці Арко-дель-Театро, крізь шатро блакитного серпанку пройшли повз її склепіння, прямуючи до кварталу Раваль. Утім, ця вузька стежка скидалася радше на стрімчак, ніж на вулицю; ми йшли, доки слабке світло з алей не залишилося позаду. Скисні смужки світла торкалися балконів та карнизів і танули, не долетівши до землі. Нарешті батько зупинився біля величезних дерев'яних дверей із різьбою, почорнілих від часу та вологи. Перед нами, здавалося, виріс велетенський палац — палац тіней та відлунь.

— Даніелю, ти маєш зберегти те, що сьогодні побачиш, у таємниці, — повторив батько. — Навіть від свого друга Томаса. Від усіх.

Низькорослий чоловік із хижими рисами обличчя та густим сивим волоссям відчинив двері. Його орлячий непроникний погляд зупинився на мені.

— Доброго ранку, Ісаку. Це мій син Даніель, — промовив батько. — Йому скоро одинадцять, тож одного дня крамниця перейде йому. Саме час, щоб він відвідав це місце.

Чоловік на ім'я Ісак кивнув головою й запросив нас увійти. Блакитна темрява повивала химерні обриси мармурових сходів і цілу галерею фресок, населених янголами та міфічними тваринами. Ми пройшли за господарем вздовж розкішного коридору й опинилися у величезній круглій залі. Крізь високу скляну баню, що височіла десь над нашими головами, спіральну базиліку тіней пронизували списи світла. Мій погляд заблукав у лабіринті коридорів; полиці, забиті книжками, наче виростали з підлоги й підносилися вгору, нагадуючи вулик, сплетений з тунелів, східців, майданчиків та місточків. Це була величезна бібліотека.

Приголомшений, я подивився на батька. Він посміхнувся й підморгнув мені.

— Ласкаво просимо на Цвинтар забутих книжок, Даніелю.

Кільканадцять людських постатей губилися в бібліотечних коридорах. Здавалося, вони здалеку вітають мене, і я впізнав кількох батькових колег — приятелів з гільдії букіністів. Для мене — десятирічного хлопчика — ця гільдія була чимось на кшталт братства алхіміків, зайнятих таємною працею. Батько опустився біля мене навколішки і, пильно дивлячись мені у вічі, звернувся до мене тихим голосом — так він зазвичай говорив, коли йшлося про секрети та обіцянки.

— Це таємне місце, Даніелю, святилище. Кожна книжка має душу. Душу того, хто її написав, душі тих, хто її читав, хто жив цією книжкою; мріяв про неї. Щоразу, коли книжка змінює хазяїна, переходить з рук у руки, щоразу, коли хтось пробігає очима по її сторінках, — її душа зростає та міцніє. Багато років тому мій батько вперше привів сюди мене — це місце вже тоді було давнім, можливо, таким само давнім, як і все місто. Ніхто достеменно не знає, скільки років існує Цвинтар забутих книжок, хто його заснував. Я скажу тобі те, що почув колись від свого батька: коли зникає бібліотека чи зачинається книгарня, коли якась книжка приречена на забуття, ті з нас, кому відоме це місце, його охоронці, слідкують,

щоб вона потрапила саме сюди. У цьому місці книжки, яких більше ніхто не пам'ятає, книжки, що загубилися у часі, живуть вічно, чекаючи на той день, коли потраплять до рук нового читача. У книгарнях люди купують і продають книжки, але насправді книжки не мають хазяїна. Кожна книжка, яку ти бачиш, колись була чийось найкращим другом. Тепер у них є тільки ми, Даніелю. Як гадаєш, чи зможеш ти дотримати цієї таємниці?

Мій погляд губився в чарівному світлі неосяжної будівлі. Я кивнув, і батько знов посміхнувся.

— Знаєш, що найкраще в цьому місці? — спитав він.

Я заперечно похитав головою.

— Згідно з традицією, коли хтось відвідує це місце вперше, він має обрати книжку, будь-яку, та стати її охоронцем. Він має слідкувати, щоб вона ніколи не зникла в темряві забуття, щоб назавжди залишилася «живою». Це дуже важлива обіцянка. Обіцянка на все життя, — наголосив батько. — Сьогодні твоя черга.

Майже півгодини я блукав цим заплутаним лабіринтом, вдихаючи запах старого паперу та пилу. Я проводив рукою по виставлених корінцях, обмірковуючи свій вибір. На вицвілих від часу титулах були літери знаних мені мов, а були й такі, яких я не міг упізнати. Я мандрував галереями сотень, тисяч томів. У мене промайнула думка: під обкладинками всіх цих книжок ховається безкрай всесвіт, який чекає на своїх відкривачів; а поза цими стінами, у зовнішньому світі, люди марнують життя у вечорах, заповнених футбольними матчами та мильними операми, й пишаються собою, якщо роблять щось суттєвіше від звичайнісінького байдикування. Урешті-решт — не знаю, чи був то випадок, чи його пишнobarвна й титулована родичка, Доля, — але якоїсь миті я знайшов книжку, власником якої мені роковано було стати, — чи, може, це книжці було суджено привласнити мене? Вона, у шкіряній обкладинці винного кольору, скромно стояла в куточку однієї з полиць. Золотаві літери її титулу мерехтіли у тьмяному світлі, що сочилося крізь горішню баню. Я підійшов ближче й погладив тиснені літери самими кінчиками пальців, читаючи подумки:

Тінь вітру
ХУЛІАН КАРАКС

Я ніколи не чув ані назви, ані прізвища автора, але це мене не бентежило. Рішення було ухвалено. З великою обережністю я взяв книжку до рук, розкрив її, дозволяючи сторінкам вільно гортатися; звільнена зі своєї в'язниці, вона скинула із себе хмарку золотавого пилу. Задоволений з вибору, я затиснув її під пахвою та з усмішкою на вустах пішов лабіринтом назад по власних слідах. Можливо, сама атмосфера цього місця навіювала мені химерний настрій, але, так чи інак, я відчув певність, що «Тінь вітру» багато років чекала тут саме на мене — може, навіть іще до мого народження.

Увечері, повернувшись до помешкання на вулиці Св. Анни, я забарикадувався у власній кімнаті, щоб прочитати бодай кілька перших рядків. Я захопився твором, не встигши навіть до пуття зрозуміти сюжет. Головний герой був зайнятий пошуками свого справжнього батька, якого він ніколи не знав і про існування

якого мати розповіла лише на смертному одрі. Історія цих пошуків скидалася на хроніку примарних мандрів, у яких герой намагався повернути свою втрачену юність; тінь одного проклятого кохання повільно виходила на поверхню, щоб переслідувати героя до останнього подиху... Що далі я читав, то дужче ця історія нагадувала мені російську ляльку-матрьошку, всередині якої ховаються незліченні зменшені копії її самої. Крок за кроком оповідь розщеплювалася на тисячі дрібніших фабул, наче в галереї свічад, де фігура розпадається на нескінченні віддзеркалення; час плив повільно, наче уві сні.

Я й не почув, як церковні дзвони вибили опівнічну годину. Під м'яким світлом настільної лампи я занурився в новий світ образів та почуттів, населений героями, які здавалися такими самими справжніми, як і звичний світ, що оточував мене. Сторінка за сторінкою я віддавався чарам дивовижної історії, доки подих світанку не торкнувся вікон і мої стомлені очі не ковзнули з останньої сторінки. Я лежав у блакитній імлі, поклавши книжку на груди, й дослухався до бурмотіння сплячого міста. Повіки почали були стулятися, та я опирався: мені не хотілося полишати героїв цієї дивної та захопливої книжки.

Колись у татковій крамниці я чув, як один з постійних покупців сказав: найглибший слід у читачеві залишає перша книжка, яка дісталася його серця... Ті перші герої, відлуння їхніх слів супроводжують нас усе життя, хоч ми і вважаємо, що лишили їх далеко позаду. Це наче палац, зведений у нашій пам'яті, до якого ми — рано чи пізно — все одно повернемося, скільки б книжок це прочитали, скільки б слів не вивчили, чого б не навчилися та чого б не забули. Для мене такими чарівними сторінками назавжди залишаться ті, що їх я знайшов у коридорах Цвинтаря забутих книжок.

Час попелу

1945-1949

1

Ціна таємниці залежить від людей, від яких її належить вберегти. Коли я прокинувся, моєю першою думкою було розповісти про Цвинтар забутих книжок Томасові, моєму найближчому другу. Томас Агілар був моїм однокашником. Увесь свій вільний час та талант він присвячував ексцентричним винаходам; серед його чудернацьких приладів були, наприклад, дротики, що висять у повітрі, та динамо-поверхні, що рухаються. Я уявив, як ми з Томасом, озброєні смолоскипами та компасами, розкриваємо таємниці бібліографічних катакомб... Хто збереже таємницю краще за Томаса?.. Утім, пригадавши дану батькові обіцянку, я вирішив: обставини вимагають від мене вдатися до альтернативного *modus operandi*¹.

Опівдні я підійшов до батька, щоб розпитати його про Хуліана Каракса: мені закортіло прибрати до рук повну збірку творів цього письменника й прочитати їх усі до кінця тижня. Я гадав, для мого батька це легкі запитання; однак, на моє превелике здивування, виявилось, що батько — природжений бібліотекар і ходяча енциклопедія літературних подій — ніколи не чув ані назви твору «Тінь вітру», ані прізвища її автора. Заінтригований, він уважно вивчав анотацію на звороті обкладинки.

— Цю книжку було надруковано в червні 1936 року у видавництві «Кабестані», що в Барселоні, накладом у дві тисячі п'ятсот примірників...

— І ти знаєш таке видавництво?

— Воно закрилося багато років тому. Але стривай, це не перше видання. А перше, паризьке, датовано листопадом 1935 року... Видавництво «Гальяно-е-Ньоваль»... Уявлення не маю.

— Тож це переклад?

— Тут не сказано, але мені здається, що ні.

— Книжку іспанською мовою вперше видано в Парижі?!

— Що ж, не така вже це й дивина, як на ті часи, — замислено відповів батько. — Можливо, Барсело зможе нам допомогти...

Ґуставо Барсело був давнім колегою мого батька і власником схожої на печеру книгарні на вулиці Фернандо. Барсело належала чільна роль у міській букіністичній торгівлі. Незапалена люлька, яка постійно стирчала з його рота, надавала його особі колориту східного базару. Барсело любляв описувати себе як останнього романтика й не втрачав жодної нагоди нагадати, що він є нащадком лорда Байрона в десятому коліні. Ніби задля того, щоб підтвердити цей зв'язок, Барсело дібрав собі гардероб у стилі денді дев'ятнадцятого століття. На щодень він носив претензійного шалика, білі лаковані черевики й монокль без діоптрій, якого (подейкували злі язики) не знімав навіть у туалеті. Плітки плітками, але

насправді найвидатнішою гілкою генеалогічного дерева Барсело був батько пана Густаво, фабрикант, який наприкінці дев'ятнадцятого століття за підозрілих обставин надзвичайно розбагатів. Зі слів мого батька, Густаво Барсело був паном маєтним, і розкішна книгарня була для нього радше пристрастю, ніж бізнесом. Барсело обожнював книжки і шанував тих, хто поділяв його захоплення. Коли, приміром, до книгарні заходив не дуже багатий покупець і починав уголос захоплюватися дорогим виданням, Барсело у кілька разів знижував ціну, а якщо відчував, що перед ним тямущий читач, а не просто випадковий відвідувач, то міг навіть віддати книжку задарма (хоча сам такі випадки категорично спростовував). Барсело міг похвалитися чудовою пам'яттю; він був не просто ерудитом — він був педантом. Якщо хтось і міг знати щось про рідкісні видання, то це він.

Надвечір, коли крамниці зачинилися, батько запропонував прогулятися до кав'ярні «Ельс-Кватре-Гатс», що на вулиці Монтсію, де Барсело та його лицарі-книголюби Круглого столу збиралися, щоб обговорити витончені питання поезії декадансу, мертвих мов і розтрити у щент побиті міллю шедеври. «Ельс-Кватре-Гатс» розташовувалася у п'ятьох хвилинах ходи від нашого будинку. Це було одне з моїх улюблених місць. Саме там 1932 року зустрілися мої батьки, тож я частково завдячую шармові старої кав'ярні власний квиток у цей світ. Кам'яні дракони охороняли яскраво освітлений вхід. Голоси завсідників відлунювали у затінених коридорах. Бухгалтери, мрійники, майбутні генії сиділи за одним столом з привидами Пабло Пікассо, Ісака Альбеніса², Федеріко Гарсія Лорки й Сальвадора Далі. У цій маленькій кав'ярні кожен невдаха міг уявляти себе історичною постаттю.

— Семпере, старий! — вигукнув Барсело, побачивши мого батька у дверях. — Вітаю, блудний сину! Чому ми завдячуємо такою честю?

— Завдячуйте моєму синові Даніелю, пане Густаво. Він щойно знайшов цікаву річ.

— Тоді, прошу вас, проходите й сідайте з нами. Ми повинні відзначити цю феєричну подію!

— Феєричну? — здивовано глянув я на батька.

— Барсело не може без пишних слів, — прошепотів батько у відповідь. — Нічого не кажи, а то його понесе.

Дрібніші члени літературної спільноти посунулися, даючи нам місце за столом, і Барсело, який любив хизуватися власного щедрістю, оголосив, що він нас частує.

— Скільки років хлопцеві? — запитав Барсело, пильно розглядаючи мене краєчком ока.

— Майже одинадцять, — повідомив я.

Обличчя Барсело осяяла лукава посмішка.

— Отже, десять. Не додавай собі зайвих років, малий шахраю. Життя й без тебе подбає про це.

Навколо схвально загомоніли. Барсело стомленим жестом покликав офіціанта; вигляд у пана Густаво був такий гордовитий, наче його ось-ось мають проголосити національним героєм.

— Коньяку моєму другові Семпере, доброго коньяку, а для малого — молочний коктейль із корицею, хлопцеві потрібні вітаміни. Дайте нам іще шинки,

а все, що ви принесли раніше, заберіть. Якби нам подобалася гума, ми б замовили шини «Піреллі».

Офіціант кивнув і поплівся геть, ледь пересуваючи ноги.

— Не хочу торкатися цього питання, — зауважив Барсело, — але звідки в цій країні візьмуться робочі місця? Тут ніхто ніколи не виходить на пенсію, навіть після смерті. Тільки-но погляньте на Ель-Сіда. Будьте певні, країна безнадійна.

Він посмоктав згаслу люльку, а очі вже пильно дивилися на книжку, що я тримав у руках. Попри всю свою претензійність, Барсело напружився, немов хижак у передчутті здобичі.

— Дай-но подивитися, — промовив він, удаючи цілковиту байдужість. — Що в нас тут?

Я глянув на батька. Той кивнув, заохочуючи мене. Я неквапно простягнув книжку Барсело; довгі, наче у музиканта, пальці букініста хутко дослідили її текстуру, якість і стан. Він знайшов сторінку з вихідними даними і якийсь час ретельно вивчав її, наче справжній Шерлок Холмс. Решта мовчки, затамувавши подих, дивилася на нього, мовби чекаючи на диво чи на дозвіл дихати знову.

— Каракс. Цікаво, — пробурмотів він загадково.

Я простягнув руку, щоб забрати книжку. Барсело здивовано підвів брови, але віддав її з крижаною посмішкою.

— Де ви це знайшли, молодий чоловіче?

— Це таємниця, — відповів я, відчуваючи, як мій батько посміхається собі в кулак.

Барсело насупився й подивився на батька.

— Семпере, мій любий старий друже, тільки заради тебе, заради моєї великої поваги до тебе, заради нашої давньої тісної дружби, яка робить нас майже братами, я дам тобі за неї сорок песо — це остаточна ціна.

— Про це ти маєш розмовляти з моїм сином, — зауважив батько. — Це його книжка.

Барсело обдарував мене вовчою усмішкою.

— А ти що скажеш, хлопчиську? Сорок песо — непогано для першого продажу... Семпере, здається, твій син зробить собі неабияке ім'я в бізнесі.

Усі хором загули, схвалюючи його зауваження. Барсело кинув на мене переможний погляд і витяг шкіряний гаманець. Церемонно відрахувавши дві сотні песет — чималі на той час гроші, — він передав був їх мені, та я похитав головою. Барсело знову спохмурнів.

— Любий хлопче, жадібність — один з наймерзенніших гріхів. Я скажу більше: це смертний гріх. Можеш мати мене за божевільного, але я підіймаю ціну до шістдесяти песо — можеш відкрити рахунок у пенсійному фонді. У твоєму віці ти вже маєш замислюватися над майбутнім.

Я знову похитав головою. Барсело крізь свій монокль кинув спопеляючий погляд на мого батька.

— Не дивись на мене, — відказав тато. — Я тут лише як супровідна особа.

Барсело зітхнув та пильно подивився мені у вічі.

— Добре, молодший. Чого ж саме ти хочеш?

— Я лише хочу дізнатися, хто такий Хуліан Каракс і де можна знайти інші його твори.

Барсело всміхнувся й сховав гаманець назад у кишеню.

— Оце мені ще грамотій! Семпере, чим ти його годуєш? — Книгопродавець нахилився до мене ближче. На мить мені здалося, що на його обличчі промайнула повага, якої не було кількома хвилинами раніше. — Пропоную домовитися, — сказав він. — Завтра, у неділю, увечері завітаєш до бібліотеки «Атенео» й спитаєш мене. Принесеш свою дорогоцінну знахідку із собою, щоб я міг оглянути її ретельніше. А я розповім тобі, що мені відомо про Хуліана Каракса. Qui pro quo³.

— Кві... про що?

— Це латина, молодий чоловіче. Не існує «мертвих мов», існують тільки ледачі уми. Інакше кажучи, ніщо не дістається задарма. Але ти мені подобаєшся, тож я зроблю тобі послугу.

Я вирішив бути привітним до цього чоловіка із гострим, немов клинок, язиком, — дуже вже мені кортіло дізнатися більше про Хуліана Каракса. Я всміхнувся янгольською усмішкою, наче виявляючи якнайщиріший захват його латиною.

— Не забудь: завтра в бібліотеці «Атенео», — нагадав книгопродавець. — Тільки принось книжку! Інакше нічого не вийде.

— Гарзд.

Наша розмова потроху потонула в гомоні застільного товариства. Перейшли до обговорення якихось документів, що їх було знайдено в підвальних приміщеннях Ескоріалу⁴; у документах ніби йшлося, що Мігель де Сервантес — то насправді псевдонім огрядної волосатої дами-письменниці з Толедо. Барсело здавався збентеженим; він навіть не втручався в дискусію і лишався мовчазним, начепивши на обличчя усмішку й спостерігаючи за мною крізь монокль. Раз у раз я ловив його погляд на книжці, що була в моїх руках.

2

Тієї неділі надвечір насунулися хмари та огорнули вулиці такою гарячою імлою, що навіть термометри на стінах запітніли. Десять близько сьомої, коли температура вже сягнула тридцяти двох градусів, я, затиснувши під пахвою книжку, вирушив на вулицю Кануда на зустріч із Барсело.

Бібліотека «Атенео» була й залишається одним із місць у Барселоні, де дев'ятнадцяте століття й досі не втратило своїх прав. Величезні кам'яні сходи здіймалися з палацового подвір'я до таємничої мережі коридорів та читалень. У цьому святилищі пристрої на кшталт телефонного апарата чи наручного годинника здавалися фантастичними анахронізмами; квапливість, притаманна сьогоденню, тут засуджувалася. Швейцар, який скидався радше на статую в уніформі, навряд чи помітив моє прибуття. Я прослизнув сходами на другий поверх, благословляючи подумки крила вентилятора, які оберталися над головами сонних читачів: останні ризикували розтанути над книжками, наче кубики льоду, та й на моєму чолі вже виступали краплини поту.

Профіль пана Густаво обрисовувався проти вікон галереї, що виходили на

внутрішнє подвір'я. Незважаючи на майже тропічну спеку, Барсело знову прифрантився; його монокль поблискував у напівтемряві, наче монета на дні колодязя. Обіч нього сиділа якась жінка; вбрана у білу сукню з альпаки, вона здавалася схожою на янгола.

Барсело почув відлуння моїх кроків. Примруживши очі, він зробив мені знак підійти ближче.

— Тебе звати Даніель, так? Ти приніс книжку?

Я двічі кивнув. Барсело запропонував мені стілець, і я сів поряд із ним та його таємничою супутницею. Пан Густаво мовчки всміхався, й невдовзі я втратив будь-яку надію бути відрекомендованим пані в білому. Барсело поведився так, наче її тут немає. Я скосив на неї погляд, побоюючись зустрітися з її очима, що дивилися безцільно кудись у простір. Шкіра на її обличчі та руках була такою блідою, що здавалася майже прозорою. Чіткі, наче змальовані рішучим пензлем риси обрамлювало чорне волосся, що сяяло, наче вологе каміння. Я подумав, що їй, либонь, років із двадцять щонайбільше, але було в ній щось таке, що прикликала химерну гадку, наче вона не мала віку взагалі. Здавалося, дівчина зупинилася у стані вічної молодості, як манекени у вітринах крамниць. Захопившись, я намагався був уловити ознаки пульсу на її лебединій шиї... і тут зрозумів, що Барсело не зводить з мене очей.

— То ти скажеш мені, де знайшов книжку? — спитав він.

— Я б сказав, але пообіцяв батькові, що збережу таємницю, — відповів я.

— Зрозуміло. Семпере та його таємниці, — сказав Барсело. — Утім, я гадаю, що теж знаю це місце. Ти зірвав банк, синку. Це те, що називається знайти голку в копиці сіна. Можна мені подивитися?

Я передав йому книжку, й Барсело взяв її з величезною обережністю.

— Сподіваюся, ти її прочитав?

— Так, пане.

— Заздрю тобі: я завжди вважав, що найліпше читати Каракса, коли маєш іще юне серце й чисту душу. Чи ти знаєш, що це його останній роман?

Я похитав головою.

— А знаєш, скільки примірників цієї книжки на ринку, Даніелю?

— Думаю, тисячі.

— Жодного, — відказав Барсело. — Тільки твій. Решту спалили.

— Спалили?!

У відповідь Барсело тільки загадково посміхнувся, гортаючи сторінки книжки. Він торкався аркушів так делікатно, ніби вони були зроблені з рідкісного шовку. Дівчина в білому повільно повернулася; її уста склалися в сором'язливу усмішку. Я нарешті зустрів її очі — і побачив білі, наче мармур, зіниці. Мені перехопило подих. Вона була сліпою.

— Ти, напевно, не знайомий з моєю небогою Кларою? — спитав Барсело.

Я лише похитав головою, не в змозі відвести погляду від жінки з обличчям порцелянової ляльки й з білими очима — найсумнішими очима, які я будь-коли бачив.

— Правду кажучи, саме Клара знавець Хуліана Каракса, тому я її й привів, — промовив Барсело. — Якщо ви не заперечуєте, я піду до іншої кімнати, щоб ретельно оглянути цю книжку, доки ви познайомитесь. Гарзд?

Я приголомшено подивився на нього. Цей негідник тільки поплескав мене по спині та пішов з кімнати, тримаючи книжку під пахвою.

— А знаєш, ти справив на нього враження, — сказала Клара зі слабкою усмішкою.

Її голос прозоро дзвенів, наче кришталь; я навіть побоювався, що її слова розіб'ються, якщо я щось відповім їй.

— Дядько говорив, що пропонував тобі чималу суму за це видання Каракса, але ти відмовився, — додала Клара. — Ти заслужив на його повагу.

— Як на мене, усе свідчить про протилежне, — зітхнув я.

Я помітив, що коли Клара посміхається, вона ледь нахиляє голову вбік. Її пальці гралися з каблучкою, схожою на вінок із сапфірів.

— Скільки тобі років? — запитала вона.

— Майже одинадцять. А вам, панно Кларо?

Клара засміялася з мого наївного нахабства.

— Майже вдвічі старша за тебе, але навіть якщо й так, не потрібно звертатися до мене «панна Клара».

— Ви видаєтеся молодшою, панно, — пробурмотів я, сподіваючись, що це пом'якшить мою нетактовність.

— Мушу тобі повірити на слово, бо сама я й гадки не маю, який у мене вигляд, — відповіла вона. — Але якщо я здаюся тобі молодшою, це ще одна причина не називати мене панною.

— Як волієте, панно Кларо.

Я подивився на її руки, що їх вона, наче крила, склала на колінах, на її тендітну талію, що вгадувалася під фалдами сукні, на її плечі, на надзвичайну блідизну шиї, на обриси її вуст — я б душу віддав, щоб торкнутися їх кінчиками пальців! Ніколи доти я не мав нагоди так близько розглядати жінку без загрози зустрітися з нею поглядами.

І тим не менш Клара не без нотки роздратування запитала:

— На що ти дивишся?

У горлі моєму пересохло.

— Ваш дядько сказав, що ви знавець Хуліана Каракса, панно, — відповів я перше-ліпше, що спало на думку.

— Мій дядько вигидає що завгодно, аби тільки побути наодинці з книжкою, яка його зацікавила. Але тобі, либонь, дивно, як це сліпа людина може знатися на книжках?

— Присягаюся, я навіть не думав про це!

— Для одинадцятирічного хлопчика ти непогано брешеш. Не захоплюйся цим. Інакше виростеш схожим на мого дядька.

Побоюючись зробити ще один хибний крок, я вирішив нічого не відповідати — просто сидів, як йолоп, та насолоджувався, вбираючи в себе її присутність.

— Підійди-но ближче, — попросила Клара.

— Перепрошую?

— Підійди ближче, не бійся. Я тебе не покусаю.

Я підвівся зі стільця й підійшов до неї. Небога книгопродавця підвела праву руку, намагаючись знайти мене. Трохи розгубившись, я теж подав їй руку. Бона взяла мою правицю своєю лівою рукою, а праву без жодних слів простягнула

мені. Інтуїтивно я відчув, чого вона від мене вимагає, й підніс бліду жіночу руку до свого обличчя. Її дотики, рішучі й ніжні водночас, пробігли по моїх щоках і вилицях. Я стояв непорушно, майже не дихаючи, поки Клара навпомацки вивчала моє обличчя. Вона всміхалася сама до себе, і я помітив, що її губи ледь ворухнуться, наче вона нечутно щось промовляє. Тим часом вона торкалася мого лоба, волосся, повік; вказівний та підмізний пальці зупинилися на моїх губах, досліджуючи їх форму. Її долоні пахнули корицею. Я проковтнув слину, відчуваючи шалене серцебиття, й віддав мовчазну хвалу Господу, що ніхто не бачить, як почервоніли мої щоки — від них, здавалося, можна було запалити сигару.

Того імлистого вечора Клара Барсело вкрала моє серце, мій подих, мій сон. У таємничій темряві бібліотеки «Атенео» її пальці накреслили прокляття на моїй шкірі — прокляття, яке мене переслідуватиме роками.

3

Поки я, захоплений, витріщався на обличчя Клари, вона розповідала мені про себе й про свою першу зустріч із книжкою Хуліана Каракса. Клара випадково натрапила на цей твір у невеличкому містечку на південному сході Франції. Її батько — провідний юрисконсульт при кабінеті міністрів Каталонії — напередодні громадянської війни завбачливо відіслав дружину та доньку за кордон, хоча деякі його знайомі вважали, що побоювання чиновника безпідставні і в Барселоні нічого не трапиться. Іспанія, колиска християнської цивілізації і місце її найвищого розвитку, ніколи не відзначалася варварством. Були, звичайно, анархісти — диваки, які їздили на велосипедах та хизувалися штопаними шарпетками, — але ж такі, певна річ, далеко у своїх безчинствах не підуть. Однак Кларин батько стверджував: люди ніколи не бачать самих себе у дзеркалі, не бачать у власному оці й колоди, тим паче в добу війни. Він добре знав історію й розумів, що про майбутнє краще дізнаватися з того, що відбувається на вулицях, фабриках, у казармах, аніж з ранкових газет. Протягом кількох місяців він щотижня писав листи дружині та доньці; спершу він надсилав їх зі свого кабінету, що на вулиці Діпутасьйон, та перегодом його листи надходили вже без зворотної адреси. Він писав їх таємно, з камери у замку Монжуйк; ніхто не знав, коли він туди потрапив, але звідти він, як і багато інших, ніколи вже не вийшов.

Кларина мати читала листи вголос, ледве стримуючи сльози; вона пропускала цілі абзаци — дочка це розуміла, хоча не могла бачити листів. Коли мати засинала, Клара вмовляла свою кузину Клодетту перечитати їй листа з початку й до кінця. Ось так, чужими очима, Клара й читала батькові послання. У її власних очах ніхто не бачив ані сльозинки — навіть коли перестали надходити листи, навіть коли війна змусила родину боятися найгіршого.

— Мій батько від самісінького початку знав, що станеться, — говорила Клара, — однак волів залишитися разом зі своїми товаришами, бо вважав це за свій обов'язок. Він приплатив життям свою відданість їм, а вони... коли настав час, вони зрадили його. Ніколи нікому не довіряй, Даніелю. Особливо людям,

яких любиш найдужче. Саме вони завдадуть тобі найбільісного удару.

Вона промовила ці слова з непохитною переконаністю, яка, здавалося, прийшла до неї після років самотніх роздумів. Я ж, у нестямі від радості, губився в її порцелянових очах, слухаючи її міркування про речі, яких сам на той час іще не міг збагнути. Вона описувала людей, пейзажі, предмети, яких ніколи не бачила й не могла бачити, — але точності її описів могли б позаздрити фламандські майстри; у моїй уяві поставали відтінки голосів, текстура речей, ритм кроків...

Клара згадала домашнього вчителя, який давав уроки їй та Клодетті протягом їхнього перебування у Франції. То був чоловік років п'ятдесяти; він любив хильнути і мав войовничу переконаність у тому, що кров'яна ковбаса та інші делікатеси з вудженої свинини є чудодійними ліками проти подагри та порушень кровообігу. Дівчата прозвали його «мсьє Рокфор» — через специфічний аромат, що він поширював навколо себе, незважаючи на ванни з одеколону, в яких, бідолаха маринував свій раблезіанський скелет. Утім, мсьє Рокфор відзначався витонченим смаком і славився як знавець літератури; він вихвалявся, що може декламувати «Енеїду» Вергілія латиною без щонайменшого акценту. Замолоду він раз на місяць подорожував до Парижа, щоб приправити свою ерудицію останніми літературними новинками, повештатись по музеях і, як подекували, провести кілька ночей в обіймах німфочки, яку він називав «мадам Боварі», хоча звали її Ортанс, а її літературні здібності можна було оцінити двадцятифранковою банкнотою. Під час цих пізнавальних мандрівок мсьє Рокфор нерідко навідувався до букіністичного сховища, розташованого біля собору Паризької Богоматері. Саме там він одного вечора випадково натрапив на роман невідомого автора на ім'я Хуліан Каракс. Стояв 1929 рік.

Завжди охочий до всього новенького, мсьє Рокфор купив цю книжку, сподіваючись поласувати нею в потязі по дорозі додому. Назва була багатообіцяючою — «Червоний будинок». На зворотному боці обкладинки красувався розмитий портрет автора: чи то світлина, чи то рисунок вугільним олівцем. Згідно з біографічними відомостями, мсьє Хуліан Каракс мав на той час двадцять сім років; народився він на початку ХХ століття у Барселоні, але мешкав у Парижі, писав французькою, а ночами працював тапером у якомусь барі. У видавничому рекламному оголошенні, написаному пишномовним стилем того часу, стверджувалося, що перед читачем «твір вражаючої сміливості, свідчення багатогранного та новаторського таланту, ціла віха у майбутньому європейської літератури». Далі в анотації йшлося, що роман, чудовий в цілому, має й окремі недоліки: «подекуди нагадує дешеву мелодраму... деякі сумнівної цінності елементи повільно й натуралістично смакуються...»; як на мсьє Рокфора, це якраз мало б додавати творові привабливості — стомлений класикою, учитель був не від того, щоб час від часу переглянути якусь кримінальну історію або невибагливу будуарну інтрижку.

Мсьє Рокфор і сам мав літературні амбіції: усім шанованим паризьким видавцям він невтомно надсилав віршові та прозові збірки власного виробництва — і незмінно діставав відмови. Величезна колекція цих письмових відмов зберігалася в його шухлядах. Отже, вчитель непогано знався на стані видавничої справи в Парижі і йому неважко було з'ясувати, що твір Каракса було видано у другорядному видавництві, яке спеціалізувалося здебільшого на книжках із

кухарства, шиття та інших хатніх ремесел. Власник книгосховища розповів мсьє Рокфорові, що після першого видання роман барселонського письменника дістав лише дві скупі рецензії в місцевих щоденних газетах, причому відгуки ці було зумисне розміщено поряд із некрологами. У критиків був визначний день, коли вони кількома рядками списали Каракса з рахунку, порадивши йому і надалі займатися музикою, оскільки в літературі він, мовляв, узяв фальшиву ноту. Коли мсьє Рокфор стикався із програними справами, серце його м'якшало, а кишені розкривалися, тож він виклав-таки півфранка на книжку невідомого Каракса, а на додачу купив собі відмінне видання Гюстава Флобера, видатного майстра, чийм невизнаним послідовником учитель себе вважав.

Потяг до Ліона був переповнений. Мсьє Рокфорові випало ділити купе другого класу із двома черницями, які перешіптувалися між собою і вже з моменту відбуття від вокзалу Австерліц несхвально поглядали на сусіда. Зніжковівши під такими допитливими поглядами, вчитель рішучо витяг з валізи книжку й сховався за її сторінками. Проїхавши кількасот кілометрів, він, на своє превелике здивування, збагнув, що геть забув про черниць, про тряску, про темні краєвиди, що пропливали за вікном, наче сцени жахів з фільмів братів Люм'єрів; цілу ніч він читав, не чуючи хропіння сестер, не помічаючи, як у тумані спалахували вогні проміжних станцій. На світанку, перегорнувши останню сторінку, мсьє Рокфор відчув, що в очах його стоять сльози, а серце отруєне задрістю.

У «Червоному будинку» йшлося про таємничого злодія, який вдирався до крамниць іграшок і музеїв, крав ляльок та маріонеток і виколував їм очі. Здобич свою він приносив до похмурої валькової будівлі — старезної, повної привидів оранжереї, що стояла на туманному березі Сени. Однієї вирішальної ночі він удерся до розкішного будинку на Фош авеню, маючи намір украсти приватну лялькову колекцію одного з промислових магнатів, який розбагатів унаслідок брудної гри за часів індустріальної революції. Коли грабіжник уже збирався втекти зі здобиччю, нашого voleur⁵ зненацька застала дочка магната, дівчина на ім'я Жізель — молода панна з паризького вищого світу, винятково освічена, витончена, але хвороблива натура, яка, звичайно, приречена була до нестями закохатися у незваного гостя. Закручену фабулу продовжували гучні пригоди у ледь освітлених декораціях: героїня починає розгадувати загадку героя (утім, ім'я його залишилося прихованим навіть для читачів) і врешті-решт натрапляє на жахливу таємницю власного батька, яка стосувалася колекції порцелянових фігурок. Завершувалася оповідь трагічною розв'язкою в готичному стилі.

...У понеділок мсьє Рокфор зателефонував до паризького видавця, щоб дістати всі можливі відомості про Хуліана Каракса. Учитель виявив неабияку наполегливість, і секретарка ворожим тоном, крізь зуби, роблячи паузи ледь не після кожного слова, відповіла, що адреса Каракса їм невідома, оскільки стосунків із ним видавництво більше не підтримує. Вона додала, що з дня видання «Червоного будинку» було продано тільки сімдесят сім примірників, більшість із яких, вочевидь, придбали дівчата легкої поведінки та інші завсідники клубу, де автор щовечора «випікає» ноктюрни й полонези за кілька монет. Решту накладу було повернено та здано в макулатуру, після чого книжки мали перетворитися на молитовники, штрафні квитанції та лотерейні квитки.

Нещасна доля загадкового письменника збудила в душі мсьє Рокфора співчуття. Протягом наступних десяти років під час кожного свого візиту до Парижа вчитель методично обходив усі букіністичні крамниці у пошуках творів Хуліана Каракса, але не знайшов жодного. Навіть прізвища такого майже ніхто не чув, а ті, хто чув, знали дуже мало. Дехто присягався, що Каракс видав ще кілька книжок у маленьких видавництвах сміховинним накладом. Ці книжки було так важко знайти, що виникав сумнів, чи існують вони взагалі. Один книгопродавець, приміром, запевняв, що якимось тримав у руках книжку Каракса під назвою «Церковний тать», але то було так давно, що геть забулося.

Наприкінці 1935 року мсьє Рокфор випадково почув, що новий твір Хуліана Каракса «Тінь вітру» надруковано маленьким видавництвом у Парижі. Учитель написав до видавця листа із запитанням, чи можна придбати кілька примірників, але відповіді не отримав.

Навесні наступного року старий приятель із книгосховища, що побіля Сени, запитав учителя, чи він і досі цікавиться Караксом. Мсьє Рокфор запевнив, що ніколи не відмовлявся від пошуків: якщо весь світ вирішив поховати Каракса, то він, Рокфор, зі світом не згоден! Тоді приятель учителя повідомив, що кілька тижнів тому в Парижі активно ширилися чутки про Каракса: після кількох років мовчання письменник видав роман, який здобув добрі відгуки не абиде, а в газеті «Монд»; крім того, подекували, що Каракс одружується із жінкою, яка має непогане становище в суспільстві. Здавалося, що забутому світом письменникові нарешті всміхнулася доля, але... Зі слів книгопродавця, Каракс за невідомих обставин уплутався в дуель на цвинтарі Пер-Лашез. Дуель відбулася на світанку, саме в той день, коли Каракс мав одружитися. У церкві наречений так і не з'явився.

Песимісти припускали, що Хуліан Каракс загинув під час дуелі, і тіло його залишили в безіменній могилі; оптимісти переконували, що він, заплутавшись у якійсь сумнівній афері, мусив покинути наречену біля вівтаря, втекти з Парижа й повернутися до Барселони. Безіменної могили так і не розшукали, тож невдовзі з'явилася нова версія подій: Хуліан Каракс, зурочений невідомо ким, у злиднях помер у своєму рідному місті. Дівчата з дому розпусти, де він грав на піаніно, назбирали грошей, щоб оплатити таперові поховання, але коли грошовий переказ дістався Барселони, тіло вже поховали в загальній могилі разом із жебраками та невідомими, чиї змерзлі трупи було знайдено біля входу в метро чи у водах порту.

Мсьє Рокфор любив чинити опір загальній думці — і він не забув Каракса. Минуло одинадцять років відтоді, як учитель уперше розкрив «Червоний будинок» у ліонському потязі. Клара з Клодеттою вже були підлітками, жилами яких струміла гаряча кров; великий світ манив їх, підморгуючи з-за вікон класної кімнати. Незважаючи на всі зусилля вчителя, дівчата здобули стійкий імунітет до чарів літературної класики, чи то йшлося про байки Езопа, чи про безсмертні поезії Данте Аліг'єрі; тому, щоб заохотити учениць до читання, мсьє Рокфор вирішив дати їм роман Каракса. Однак учитель трохи побоювався, що Кларина мати розірве контракт із ним, якщо дізнається, яке сумнівне читво він пропонує двом недосвідченим, легковажним молодим дівчатам; тож мсьє Рокфор подав їм роман Каракса як безневинну історію кохання, що було правдою тільки наполовину.

— Ніколи доти я не відчувала такого захоплення, — розповідала Клара. — Я просто закохалася в цю книжку. Раніше читання було для мене лише нудним обов'язком, який належало виконувати, щоб не насварив учитель. Я й уявлення не мала, що можна діставати справжнє задоволення від читання, знаходити у книжці відповіді на питання, які гніздяться в найпотаємніших куточках душі, захоплюватися уявою автора, красою мови... Можна сказати, що література для мене народилася разом із цим романом. Чи ти коли-небудь цілував дівчину, Даніелю?

У горлі моєму пересохло.

— Вибач, ти ще замалий для таких питань... Але це те саме відчуття, розумієш? Це — той перший спалах, якого ти ніколи не забудеш. Це світ чарів, Даніелю, магія. Книжка, яка не цікавила нікого, змінила моє життя; далєбі, *вона навчила мене жити* — жити повним життям. Тепер читання повертає мені зір, який я втратила.

Я німував, цілком перебуваючи під владою цієї божественної істоти, чиїм чарам я не міг, та й не хотів опиратися. Я бажав би, щоб вона вічно говорила до мене, щоб її голос завжди огортав мене... Я не хотів, щоб хтось зруйнував чарівність моменту, який належав лише мені, — і я волів би, щоб її дядько ніколи не повертався.

— Роками я шукала твори Хуліана Каракса, — вела далі Клара. — Я запитувала їх у бібліотеках, у книгарнях, у школах — та все даремно: ніхто не чув ані про нього, ані про його книжки, і я не могла збагнути, чому це так. На додачу до всього мсьє Рокфор почув дивну історію про чоловіка, який мандрує бібліотеками та книгарнями, шукаючи твори Каракса, а знайшовши, купує, викрадає чи добуває їх в інший спосіб, щоб... спалити. Ніхто не знає, хто він і навіщо це робить. Ще одна таємниця!.. Тим часом захворіла моя мати. Барселона завжди була місцем, куди вона мріяла повернутися, — і ми повернулися. Я сподівалася знайти якісь відомості про Каракса в Барселоні, адже це його батьківщина; дядько зголосився допомогти мені, але всі наші зусилля заводили нас у глухий кут. Що ж до моєї мами... вона була розчарована: Барселона дуже змінилася після війни. Це було вже не те місто, яке мама колись полишила. Найголовніше, звичайно, те, що в цьому місті більше немає мого батька, хоча кожен куточок тут наче просякнутий спогадами про нього... Собі на лихо мама найняла детектива, щоб довідатися про долю мого батька. Після кількох місяців пошуків детектив знайшов розбитий наручний годинник, що належав батькові, а також дізнався ім'я чоловіка, який власноруч убив мого батька у рові замку Монжуйк. Його прізвище Фумеро, Хав'єр Фумеро. Нам розповіли, що цей чоловік — і він не єдиний такий — починав як найманий убивця у так званій Міжнародній федерації анархістів; був він і серед комуністів, і серед фашистів, та ошукав і перших, і других, запрошуючись тому, хто більше заплатить. Після падіння Барселони він перекинувся на бік переможців та вступив до поліції. Тепер

він шанований, обвішаний медалями інспектор — а мого батька не пам'ятає ніхто. Довідавшись про це, мама згасла за кілька місяців. Лікарі сказали, що виною всьому серце, — і, либонь, вони мали рацію. Коли мама померла, я оселилася в дядька Густаво — єдиного родича за материнською лінією, який лишився в Барселоні. Коли я була малою, дядько Густаво часто бував у нас і завжди дарував мені книжки. Я дуже люблю його. Хай інколи він поводить себе зухвало — у нього добре серце, і нехай Господь благословить його. Щовечора, навіть коли сам валиться з ніг, він читає для мене кілька сторінок.

— Я можу читати для вас, панно Кларо, — чемно запропонував я — і відразу ж пожалкував про власне нахабство.

Справді, чим я можу стати для Клари? Або докучним тягарем, або посміховиськом...

Однак вона повільно кивнула головою, підбадьорливо всміхнулася й відповіла:

— Дякую, Даніелю. Мені було б приємно.

— Коли забажаєте!

— Але, на жаль, у мене більше немає примірника «Червоного будинку», — сказала Клара. — Мсьє Рокфор відмовився з ним розлучатися. Я могла б переказати тобі зміст, але це буде все одно що сказати про собор: це купа каміння зі шпилем нагорі.

— Я певен, ви кращий оповідач, — захлинаючись, відповів я.

Жінки безпомилково здогадуються, коли в них безтямно закохується чоловік, особливо коли цей чоловік молодий і до того ж дурний. Я відповідав обом цим критеріям. Клара Барсело могла б прогнати мене, але я волів думати, що її сліпота дає мені право на помилку і що моя єдина провина — зворушлива відданість жінці, вдвічі старшій за мене. Я розмірковував: чи вона щось у мені знайшла, що схотіла стати моїм другом? Але що? Лише бліде віддзеркалення себе самої, відлуння власної самотності... Адже ми обоє були втікачами, які шукають під корінцями книжок інший світ — світ власних мрій.

Минуло дві години, перш ніж повернувся Барсело з котячою усмішкою на вустах, — але мені ці дві години здалися лише двома хвилинами... Книгопродавець віддав мені книжку й підморгнув.

— Добре перевір її, малий. Я не хочу, щоб ти повернувся до мене і сказав, що я поміняв її, га?

— Я вірю вам, — відповів я.

— Дурниці. Нещодавно те саме я почув від одного туриста, який був переконаний, ніби Гемінгвей винайшов тушковану фабаду⁶ під час кориди на день святого Ферміна. То цей дивак купив примірник «Гамлета» з автографом Шекспіра, поставленим кульковою авторучкою! Уявляєш? Тож пильнуй — у нашій справі не можна довіряти навіть алфавітним покажчикам!

Уже сутеніло, коли ми вийшли з бібліотеки на вулицю Кануда. Спека спала, і свіжий вітерець прогулювався містом. Барсело стяг пальто та накинув на Кларині плечі.

— Якщо ви не заперечуєте, — невпевнено промовив я, — я можу зайти до вас завтра і прочитати панні Кларі кілька розділів із «Тіні вітру».

Барсело скопив на мене очі й глухо розсміявся.

— Хлопче, ти біжиш поперед потягу! — пробурмотів він, але в його голосі чулася згода.

— Гаразд, якщо це незручно, можна іншим разом чи...

— Це залежить від Клари, — відповів книгопродавець. — Ми вже маємо сім котів і двох какаду. Ще одна істота не зробить погоди.

— Тоді завтра о сьомій, — підсумувала Клара. — Ти знаєш адресу?..

5

Я зростав серед книжок — і, ясна річ, змалечку мріяв стати письменником. Коли мені було п'ять років і я дивився на речі з тією дивовижною наївністю, що властива тільки малим дітям, я був переконаний: головне, що потрібно мені для втілення моїх літературних амбіцій, — це ручка. Я приглядив собі розкішну чорну ручку, оздоблену різноманітними прикрасами й виставлену посеред вітрини канцелярської крамниці, що на вулиці Ансельмо Клаве, відразу за будинком військового управління. Об'єкт мого захоплення скидався на королівський клейнод: коштовний метал сяяв, наче Александрійський маяк, а кінчик пера був виготовлений із просто-таки філігранною точністю. Коли ми з батьком виходили на прогулянку, я щоразу канючив, щоб він повів мене подивитися на ручку. Батько заявив, що цей витвір мистецтва мав би належати щонайменше імператорові. Я ж був упевнений: маючи таке диво, писати зміг би будь-хто, хоч романи, хоч енциклопедії; а вже листи, написані цією ручкою, матимуть таку надприродну силу, що долатимуть усі кордони без жодних поштових обмежень. «Вони, безумовно, досягнуть і найвіддаленіших куточків планети, — мріяв я, — навіть того невідомого місця, куди, як каже батько, пішла моя мама, щоб ніколи вже не повернутися...».

Одного дня ми з батьком таки увійшли до крамниці й запитали про цю благословенну річ. Ця «королева серед ручок», за висловом крамаря, була вироблена фірмою «Монбланський шедевр», мала власний номер і колись належала самому Віктору Гюго.

— З атраменту, що випливав із цього золотого пера, узяв свій початок рукопис «Знедолених», — присягався крамар, — подібно до того, як каталонські мінеральні води беруть початок із джерела, що в Кальдасі!

Крамар повідомив, що придбав ручку в одного з найсолідніших паризьких колекціонерів і той запевнив його в автентичності речі.

— І яку ж ціну має це джерело чудес, даруйте? — спитав батько.

Крамар назвав ціну. Мій батько зблід, а я навряд чи збагнув названу суму. Крамар, невідь-звідки переконаний, що ми розуміємося на фізиці, заходився атакувати нас нісенітницями про домішки коштовних металів, про емаль з Далекого Сходу й про революційну теорію поршня та сполучних посудин, яка зробила чималий внесок у тевтонську науку, явивши собою підвалини сучасних технологій писання... На честь крамаря свідчило те, що він дозволив нам із батьком оглядати ручку скільки завгодно, попри те що на заможних покупців ми

аж ніяк не скидалися. Він заправив її для нас атраментом і дав мені клаптик пергаменту, щоб я зміг написати своє ім'я й тим самим почати власну літературну кар'єру слідами Віктора Гюго. Потім, відполірувавши ручку тканиною, щоб надати їй початкового блиску, крамар повернув коштовність на її «трон».

— Дякую. Можливо, якимось іншим разом, — промовив батько.

Коли ми знов опинилися на вулиці, він, знизивши голос, сказав, що такої коштовної речі ми наразі не можемо собі дозволити. Книгарня давала сякий-такий прибуток, але його вистачало тільки на прожиття й на пристойну школу для мене, тож «Монбланський шедевр» Віктора Гюго мусив почекати.

Я нічого не відповів, але батько помітив моє засмучення.

— Я знаю, що ми зробимо, Даніелю. Коли ти подорослішаєш і справді почнеш писати, ми повернемося та купимо її.

— А якщо хтось придбає її першим?

— Ніхто в Барселоні її не придбає, можеш бути певен. А наразі ми можемо попросити пана Федеріко, і він зробить тобі ручку. У цього чоловіка золоті руки.

Пан Федеріко був місцевий годинникар, нечастий відвідувач нашої книгарні і, напевно, найчемніший та найвихованіший чоловік у всій північній півкулі. Його слава як майстра йшла поперед нього від кварталу Рібера до ринку Ніно. Але була й інша слава, далеко не така утішна, що теж переслідувала пана Федеріко: нібито він мав сердечну прихильність до мускулястих чоловіків із верств пролетаріату та полюбляв перевдягатися зіркою мюзик-холу Естреллітою Кастро.

— А якщо в пана Федеріко немає потрібного для такої роботи інструменту? — спитав я, не здогадуючись, що для менш наївного вуха це питання могло б мати непристойний відтінок.

Батько здивовано підняв брову, певно, побоюючись, що брудні плітки могли сягнути моїх вух і заплямувати мій кристально чистий світогляд.

— Пан Федеріко — неабиякий майстер, якщо йому заманеться, він і «Фольксваген» може зібрати. Крім того, я зовсім не певен, чи існували авторучки за часів Віктора Гюго. Нині багато шахраїв розвелосся.

Батькова прискіпливість щодо історичних фактів не справила на мене враження: сам я непохитно вірив у славетне минуле «Монбланського шедевра». Утім, я погоджувався, що попросити дона Федеріко зробити для мене заміник — непогана ідея; врешті-решт, я й сам — іще не Віктор Гюго. Мені на втіху, прогноз батька справдився: «Монбланський шедевр» роками залишався у вітрині крамниці, яку ми з регулярністю, гідною вірян, відвідували щосуботи.

— Вона досі там, — говорив я, приголомшений.

— Вона чекає на тебе, — відказував батько. — Вона знає, що одного дня буде належати тобі, й ти напишеш нею справжній шедевр.

— Я хочу написати листа. Мамі. Щоб вона не почувалася самотньою.

Батько уважно подивився на мене.

— Твоя мама не самотня, Даніелю. З нею Бог. І ми — ми теж із нею. Навіть якщо її не бачимо.

Те саме, цитуючи Євангеліє від Матея, говорив мені у школі отець Вісенте, єзуїт, досвідчений знавець у тлумаченні всіх таємниць всесвіту, від секретів дії грамофону до причин зубного болю. Проте в устах батька ці слова звучали несерйозно.

— Навіщо вона Богові?

— Не знаю. Якщо колись зустрінемо Його, запитаємо.

Зрештою я облишив ідею небесного послання й дійшов висновку: якщо вже я вирішив зайнятися красним письменством, доцільніше буде почати якраз із шедевра. За відсутності ручки батько позичив мені олівець «Стадлер» № 2, яким я шкрябав у записнику. У моєму першому оповіданні йшлося про надзвичайну авторучку, дуже схожу на «Монбланський шедевр», та ще й зачаровану. Ручкою володіла знедолена душа її попереднього власника, письменника, який помер від холоду та голоду. Опинившись у руках початківця, ручка наполегливо відтворювала на папері останній твір нещасного письменника, якого той не встиг закінчити за життя. Не знаю, звідки в мене з'явилася ця ідея, але більше я нічого подібного не писав. Я був незадоволений із себе: сюжет був анемічним, синтаксис — недбалим, а метафори за інтонаціями нагадували рекламу шипучих ванн для ніг, яку я був читав на трамвайних зупинках. Я винуватив у всьому олівець: тільки ручка, вірив я, здатна перетворити мене на великого письменника.

Батько стежив за моїми перемінними успіхами — чи то з гордістю, чи то із хвилюванням.

— Як твоє оповідання, Даніелю?

— Не знаю. Думаю, якби в мене була ручка, усе було б по-іншому.

— Е, друже, це не виправдання. Просто пиши. Пиши далі. А коли закінчиш свій перший твір, я куплю тобі ручку.

— Обіцяєш?

Батько, як завжди, всміхався у відповідь.

На батькове щастя, мої мрії про літературу невдовзі згасли. Річ у тім, що у крамниці старожитностей на ринку Енкантес можна було знайти купу механічних іграшок, причім вартість їхня значно краще відповідала нашому родинному бюджетові, ніж «Монбланський шедевр». Захоплення дитинства — немов невірні коханці: незабаром я вже бачив тільки конструктор та повітряні човни, а про письменство геть забув. Я вже не просив батька, щоб той повів мене подивитися на ручку Віктора Гюго, — і батько теж не згадував про неї.

Тогочасний світ навіки зник у забутті, але образ батька я зберіг і дотепер: худорлявий чоловік у старому костюмі, завеликому на нього, й поношеному капелюсі, що його було придбано на вулиці Кондаль за сім песо; чоловік, який не мав змоги купити синові якусь нещасну ручку, що, може, не була й потрібна, але так багато важила для малого...

Коли я ввечері повернувся з дому Барсело, батько чекав на мене в їдальні. Вираз обличчя в нього був, як звичайно, турботливий та трохи журливий.

— Я вже почав був хвилюватися, — промовив він. — Дзвонив Томас Агілар. Сказав, що ви домовлялися зустрітись. Ти забув?

— Це все Барсело. Коли він починає говорити, його неможливо зупинити, — відповів я, хитаючи головою. — Не знав, як його позбутися.

— Він добрий чоловік, але базіка невиправний. Ти, певно, зголоднів. Мерседітас принесла трохи супу, який варила для своєї матусі. Ця дівчина — янгол.

Я сів до столу й узявся до супу. Мерседітас була дочкою нашої сусідки з третього поверху. Усі говорили, що вона чеснотлива, немов черниця, хоча й не

раз бачили її з мускулястим моряком, який проводжав її з крамниці і якого вона палко цілувала.

— Ти якийсь сумний, — сказав батько, прагнучи продовжити розмову.

— Напевно, усе через вологість. Барсело каже, вона погано впливає на мозок.

— А я так не вважаю. Тебе щось непокоїть, Даніелю?

— Ні. Просто розмірковую.

— Про що?

— Про війну.

Сумовито кивнувши, батько й далі тихо сьорбав свій суп. Він був дуже самотньою людиною — людиною, яка жила минулим, хоча навряд чи усвідомлювала це. Коли я був малим, я й не уявляв собі, що може існувати інший світ — світ, у якому немає цієї післявоєнної пригніченості, важкого безгоміння вулиць, принизливої бідності та прихованої образи, яка читалася з людських очей і здавалася мені звичною й цілком природною, як вода в крані. Мені уявлялося, що мовчазна печаль, яка сочилася крізь стіни скривдженого війною міста, і є його справжнім обличчям. Одна з пасток дитинства полягає в тому, що ми *відчуваємо*, ще не навчившись *розуміти*; коли розум іще не в змозі збагнути сутність подій, серце зазнає особливо глибоких ран.

Того літнього вечора, повертаючись додому крізь підступні сутінки Барселони, я ніяк не міг викреслити з пам'яті розповідь Клари про зникнення її батька. У моїй уяві смерть була чимось на кшталт безіменного посланця, який забирає матерів, жебраків та дев'яносторічних сусідів, наче розігруючи пекельну лотерею. Але я не міг збагнути того, що смерть може бути поряд зі мною, мати людське обличчя та серце — хай отруєне ненавистю, та все ж людське; що смерть може бути вдягнена у форму чи плащ, може стояти в чергах у кіно, сміятися в барах, уранці водити власних дітей на прогулянку до парку Сьюдадела, а ввечері змушувати когось зникнути у в'язниці замку Монжуйк чи в загальній могилі без імені та обряду. Коли я прокручував усе це у голові, мені спало на думку, що світ, який я сприймав як справжній, у дійсності являв собою ніщо інше, як штучні сценічні декорації. Це були вкрадені роки — роки, вкрадені в мого дитинства.

Ми їли суп — бульйон із другосортними копченостями та сухарями, — а у вуха нам гуло радіо: його приїсні відгомони крізь відчинені вікна долинали навіть на церковну площу.

— То розкажи мені, Даніелю, що ви поробляли сьогодні у Густаво?

— Я познайомився з його небогою Кларою.

— Сліпою? Я чув, вона справжня красуня.

— Не знаю. Я таких речей не помічаю.

— Краще й не помічай.

— Я сказав, що міг би завітати до них завтра, після школи, і почитати їй — вона така самотня... Якщо ти дозволиш, звичайно.

Батько поглянув на мене з підозрою, наче замислюючись, чи то він передчасно постарішав, чи то я расту надто швидко. Я вирішив змінити тему, але єдиним, що спало мені на думку, було питання, над яким я безперервно розмірковував останні кілька годин.

— Чи правда, що під час війни людей забирали до замку Монжуйк і більше їх ніхто не бачив?

Батько проковтнув ложку супу й пильно подивився на мене. З його вуст зірвалася коротка посмішка.

— Звідки ти це взяв? Від Барсело?

— Ні. Від Томаса Агілара. Він іноді у школі розповідає різні історії.

Тато неспішно кивнув головою.

— Коли була війна, траплялися речі, які важко пояснити, Даніелю. Часто навіть я не знаю, що вони насправді означають. Іноді краще лишити все як є.

Він зітхнув та знову заходився сьорбати суп, уже з меншим задоволенням.

Я мовчки дивився на нього.

— Перш ніж померла твоя мати, вона змусила мене пообіцяти, що я ніколи не розмовлятиму з тобою про війну. Що я не дозволю тобі пам'ятати нічого з того, що сталося.

Я не знав, що відповісти. Мій батько напівзаплющив очі — ніби подумки шукав маму, щоб підтвердити свої слова.

— Іноді я думаю, що був неправий, послухавши її. Не знаю.

— Це не має значення, тату.

— Має, Даніелю. Усе змінилося після війни. Нічого не залишилося з того, що було колись. Так, це правда, що люди потрапляли в Монжуйк і ніколи звідти не виходили.

На якусь мить наші очі зустрілися; потім батько підвівся та сквапливо пішов до спальні.

Я прибрав зі столу й вимив тарілки в маленькій мармуровій раковині, після чого пройшов до їдальні, вимкнув світло й сів у батьків фотель. Вітерець з вулиці грався фіранками. Спати ще не хотілося. Я вийшов на балкон і довго дивився в далечінь, на імлисте сяйво ліхтарів із площі Пуерта-дель-Анхель. Нерухома постать чоловіка ховалася в тіні вимощеної кругляком вулиці, й бурштинові спалахи цигарки мерехтіли в його очах. Одягнений він був у все темне, одну руку ховав у кишені, другою тримав цигарку, від якої випліталось павутиння блакитного диму. Чоловік мовчки дивився на мене, я відчував це, хоча не бачив його обличчя — ліхтарі були позаду нього. Так він стояв близько хвилини — безтурботно палив, не зводячи з мене очей.

Коли соборні дзвони вибили опівнічну годину, фігура зробила ледь помітний кивок головою й усміхнулася; я відчув цю усмішку (адже бачити її я не міг) і хотів був теж привітатися, але мене наче паралізувало. Фігура повернулася, і я побачив, як чоловік пішов, ледь кульгаючи. Іншого разу я, можливо, й не помітив би незнайомця; але того вечора, щойно втративши його з поля зору, я відчув холодний піт на чолі й затамував подих: дихати було важко. Але найдивніше те, що саме такий епізод мені зустрічався в «Тіні вітру»: головний герой опівночі виходив на балкон і виявляв, що з темряви за ним спостерігає незнайомиць, безтурботно палячи цигарку. Одну руку незнайомиць ховав у кишені чорної куртки, а обличчя його завжди вкривав морок — бачити можна було лише очі, що палали, немов розжарені вуглини. Урешті-решт загадковий чоловік, накульгуючи, йшов геть. У романі Каракса цей персонаж був дияволом.

Наступного дня я майже не згадував про таємничий опівнічний епізод — глибокий сон без сновидінь оздоровив мене, а перспектива ввечері знов побачити Клару витіснила зі свідомості всі зайві думки. Я волів припускати, що то був просто гарячковий спалах фантазії, побічний наслідок раптового припливу енергії.

О сьомій рівно, вдягнений у найкраще вихідне вбрання й міцно напахчений батьковим одеклоном «Франтуватий мачо», я з'явився біля дверей будинку Густаво Барсело, готовий дебютувати у ролі приватного читця й вітальняного причепа. Книгопродавець із небогою мешкає у розкішній квартирі на площі Реаль. Служниця у форменому білому чепці з театральною улесливістю відчинила мені двері. Погляд у неї був невиразний, наче в солдата.

— Ви, мабуть, панич Даніель, — сказала вона. — Я Бернарда, до ваших послуг.

Вона намагалася вимовляти слова правильно, та естремадурський селянський акцент різав-таки вуха. З надзвичайною врочистістю Бернарда провела мене вздовж усієї резиденції Барсело. Резиденція (її й квартирою важко було назвати) займала увесь перший поверх будинку, утворюючи кільце галерей, віталень, коридорів. Мені — я ж бо звик до нашої скромної оселі на вулиці Св. Анни! — здалося, що переді мною мало не Ескоріал у мініатюрі. виявилось, що крім раритетних книжкових видань, стародруків та манускриптів пан Густаво колекціонує статуї, картини та ікони, а також тварин та рослин. Я йшов за Бернардою крізь галереї, повиті вигадливими тропічними ліанами; темно-золотаве світло сочилось у вікна, і звідкілясь долинали ледь чутні звуки піаніно. Бернарда продиралася крізь зарості, послуговуючись руками, немов двома мачете; я крокував за нею, оглядаючись довкола й щохвилини натикаючись на котів, яких тут було з півдесятка. Ув одній з кімнат мені зустрілася пара яскравих папуг абсолютно неймовірного розміру, яких, як пояснила служниця, Барсело охрестив Ортега і Гассет⁷.

Клара чекала на мене на іншому кінці хащеподібної галереї, у вітальні, що виходила на площу. Одягнений у прозору бірюзово-блакитну сукню з бавовни, об'єкт мого сором'язливого бажання грав на піаніно; крізь рожеве вікно знадвору проникало м'яке світло. Грала Клара погано: в неї не було відчуття ритму, до того ж вона плутала половину нот; але для мене її гра була кращою за янгольські хорали. Спину вона тримала прямо, голову ледь нахилила вбік; на вустах її блукала усмішка — і я б міг заприсягтися, що тієї миті панна Барсело здалася мені небожителькою. Я вже хотів був кашлянути, щоб означити свою присутність, але запах одеклоноу викрив мене. Клара припинила гру, й ніякова посмішка засяяла на її обличчі.

— На мить мені здалося, що це мій дядько, — сказала вона. — Він заборонив мені грати Момпу⁸: він каже, що у моєму виконанні це блюзнірство.

Єдиним Момпу, якого я знав, був довготелесий священик, який викладав у школі фізику та хімію й повсякчасно страждав на розлади травлення. Така недоладна асоціація здалася мені гротескною.

— Я вважаю, що ти граєш чудово.

— Ні. Погано. Мій дядько, справжній знавець музики, навіть найняв мені вчителя, щоб виправити мою гру. Це молодий композитор, який подає великі надії. Його ім'я Адріан Нері. Він навчався у Парижі та Відні. Ти повинен із ним познайомитися. Наразі він пише симфонію, на прем'єрі якої збирається виступити з Барселонським міським оркестром. Його дядько обіймає якусь посаду в дирекції оркестру. Він — геній.

— Дядько чи небіж?

— Не будь злим, Даніелю. Я впевнена, тобі сподобається Адріан.

Еге ж, сподобається, як шпичка у м'якому місці, подумав я.

— З'їси чого-небудь? — запропонувала Клара. — Бернарда робить найсмачніші бісквіти з корицею.

Ми вечеряли, як королі, поглинаючи все, що служниця ставила на стіл, хоча я не був до кінця впевнений, чи чемно поведжуся. Клара, яка, здавалося, завжди знала, про що я розмірковую, запропонувала мені прочитати для неї уривок з «Тіні вітру» — будь-який, можна і з самісінького початку. Тож, намагаючись прибрати інтонації пишномовних дикторів державного радіо, які час від часу після обідньої молитви декламують уривки з патріотичних творів, я кинувся на другу зустріч із романом. Мій голос, спершу дещо напружений, потроху ставав дедалі природнішим, і невдовзі я забув про все і з головою занурився в оповідання; знов і знов насолоджуючись ритмом та побудовою фраз, що текли, наче музика, я звертав увагу на умовчання та паузи, яких не помітив, коли читав книжку вперше. Нові подробиці, риси характерів, нові фантазії з'являлися між рядками, відкривалися нові форми, ніби структура будівлі, якщо випадє подивитися на неї з незвичного боку.

Я читав близько години й устиг подужати п'ять розділів, доки мені не пересохло в горлі. У квартирі вибило одразу шість годинників, нагадуючи мені про пізній час. Я закрив книжку й побачив, що Клара всміхається до мене.

— Цей твір дещо нагадує мені «Червоний будинок», — сказала вона. — Але ця історія видається не такою сумною.

— Не вір цьому враженню, — заперечив я. — Це лише початок. Далі все так заплутається!

— Тобі треба йти, так? — спитала Клара.

— Боюся, що так. Це не через моє бажання, але...

— Якщо ти вільний, можеш прийти завтра, — запропонувала вона. — Але я не хочу тебе примушувати...

— О шостій, гаразд? — промовив я. — Тоді в нас буде більше часу.

Ця зустріч у музичній кімнаті квартири на площі Реаль була першою з багатьох, які регулярно відбувалися протягом усього літа 1945 року й упродовж кількох наступних років. Невдовзі мої візити до Барсело стали щоденними, за винятком вівторка та четверга, коли Клара брала уроки музики в Адріана Нері. Я так багато годин проводив у Барсело, що незабаром уже пам'ятав кожную кімнату, кожен коридор, кожную рослину в галереях пана Густаво.

«Тіні вітру» вистачило десь на два тижні, але знайти наступну книжку, яка могла б стати приводом для моїх візитів, було неважко. Барсело володів чудовою бібліотекою, і, не маючи більше книжок Хуліана Каракса, ми неквапливо перечитали десятки другорядних класиків та навіть деякі твори легкого жанру.

Були вечори, коли ми майже не читали, а просто розмовляли або прогулювалися площею аж до самісінького собору. Кларі подобалося слухати людський гомін за вікнами; чуючи саме тільки відлуння кроків на брукованій алеї, вона робила припущення, кому ці кроки могли належати. Під час наших прогулянок вона просила мене описувати фасади, людей, автомобілі, крамниці, ліхтарі та вітрини, повз які ми проходили. Нерідко вона брала мене за руку, і я водив її Барселеною, тішачи себе думкою, що це місто належить лише нам двом. Наші мандрівки здебільшого закінчувалися в молочному барі на вулиці Петрісоль, де ми замовляли одну на двох вазочку збитих вершків чи філіжанку гарячого шоколаду з пончиками. Люди з підозрою дивилися на нас, офіціанти-всезнайки з багатозначною іронією називали Клару моєю старшою сестрою, — та я не зважав на ті глузування й нетактовні натяки.

Клара взяла манеру розповідати мені свої таємниці, а я не знав, як їх сприймати. Виявляється, час від часу, коли вона сама виходила на вулицю, до неї наближався незнайомиць і озивався хрипким голосом. Він розпитував її про пана Густаво й про мене, а свого імені не називав. Одного разу він погладив її шию. Тоді вона попросила, щоб незнайомиць дозволив їй помацати руками його обличчя; зрозумівши його мовчання як згоду, вона підвела руку й устигла торкнутися його обличчя, перш ніж він перейняв її долоню; те, що вона відчула на дотик, нагадало їй шкіряну маску.

Мені було прикро слухати про це.

— Далєбі, ти вигадуєш, Кларо.

Але Клара знов і знов присягалася, що це правда, і я мусив погоджуватися. Чесно кажучи, мені нестерпно було уявляти, як хтось торкається її лебединої шиї, тоді як я міг лише мріяти про таке. Якби я тоді зупинився на хвилину й поміркував, я б зрозумів, що захоплення Кларою не дає мені нічого, крім страждань. І, мабуть, саме через це я й обожнював її дедалі дужче: адже в цьому й полягає споконвічне людське безглуздя — ганятися за тим, хто завдає нам найбільшого болю.

Прохолодне післявоєнне літо добігало кінця, і я боявся, що коли почнеться новий навчальний рік, я більше не зможу проводити цілі дні з Кларою.

Тим часом Бернарда — на споді її суворої душі ховався нестямний материнський інстинкт — теж звикла до мене, полюбила і вирішила всиновити.

— Ви казали, в цього хлопчика немає матері, пане? — перепитувала вона Барсело. — Це дуже прикро. Бідолашний малюк!

Бернарда приїхала до Барселони невдовзі після війни, тікаючи від бідності та від батька, який у кращі дні бив її за те, що вона, мовляв, дурна та огидна нечепура, а в погані дні — п'яний — заганяв її до хліву та пестив там, доки вона не починала вголос ридати, охоплена жахом; тоді він її відпускав та гукав услід, що вона така сама холодна й пихата, як її мати. Спершу Бернарда працювала в овочевому наметі на ринку Борне; саме там на неї натрапив Барсело і, дослухавшись до своєї інтуїції, запропонував дівчині місце служниці.

— У нашій господі розіграватиметься «Пігмаліон», — прогłosив він. — Ти будеш Елізою, а я — професором Гігінсом.

Бернарда, чії літературні апетити задовольнялися переважно церковними бюлетенями, гордовито поглянула на нього.

— Може, я дівчина бідна та неосвічена, але порядна, — застерегла вона.

Барсело не був Джорджем Бернардом Шоу, і йому не вдалося перетворити свою ученицю на красномовну леді з вищих кіл; однак його зусилля не пішли на марне: Бернарда навчилася поводитися цілком пристойно для служниці з провінції, їй було двадцять вісім, але мені здавалося, що вона носить за спиною ще років з десять — такий важкий був у неї погляд. Вона регулярно відвідувала церкву, відчуваючи несамовиту відданість лурдській Богоматері; щоранку о восьмій Бернарда йшла до базиліки Санта-Марія-дель-Мар на ранкову службу і сповідалася щонайменше тричі на тиждень, а в теплу погоду — й усі чотири рази. Пан Густаво, який був переконаним агностиком (Бернарда підозрювала, що це дихальне захворювання, щось на кшталт астми, на яке хворіють тільки шляхетні ідальго), уважав за неможливе, навіть з погляду звичайної математики, щоб служниця так багато грішила.

— Бернардо, ти чиста, як немовля, — казав він обурено. — Той, хто всюди бачить гріхи, хворий душевно, а подекуди й тілесно. Чи тобі відомо, що всі іспанські й португальські святі страждали на хронічні закрепи?

Чуючи таке блюзнірство, Бернарда по п'ять разів хрестилася, а ночами читала молитви за зіпсовану душу пана Барсело, в якого добре серце, але мозок згублений надмірним читанням, як у того парубка, Санчо Панси.

Час від часу в Бернарди з'являлися хлопці, які лупцювали її, відбирали всі скромні заощадження і врешті-решт її кидали. Після кожного такого розчарування Бернарда на кілька днів зачинялася у своїй кімнаті, виплакувала океан сліз і присягалася, що з'їсть отруту для щурів або вип'є відбілювач. Вичерпавши всі переконливі аргументи, Барсело і справді лякався й викликав слюсаря, щоб той відчинив двері, а також сімейного лікаря, який приписував Бернарді заспокійливе, достатньо дієве, щоб заспокоїти й слона. Коли бідолаха два дні по тому прокидалася, книгопродавець купував їй троянди, шоколадні цукерки, нову сукню й водив її у кіно подивитися останній фільм з Кері Грантом⁹, якого вона у своєму щоденнику позначила як найпривабливішого чоловіка в історії.

— Знаєте? Кажуть, що Кері Грант божевільний, — торохтіла Бернарда, запихаючись цукерками. — Це правда?

— Дурниці, — сміявся Барсело. — Дурниці, які поширюють заздрісні йолопи.

— Либонь, ви маєте рацію, пане. Одразу помітно, що ви навчалися у тому університеті... ну, Сорбете.

— У Сорбонні, — м'яко виправляв її він.

Бернарду важко було не любити. Без жодних прохань з мого боку вона готувала для мене їжу та штопала мені одяг. Вона розчісувала та підстригала моє волосся, купувала мені вітаміни й зубну пасту. Одного разу вона подарувала мені маленький медальйон у скляній посудині, повній святої води, яку її сестра, що мешкала у Сан-Адріан-дель-Бесос, привезла з самого Лурду. Час від часу, оглядаючи мою голову в пошуках вошей, вона неголосно розмовляла зі мною.

— Панна Клара — найкраща дівчина в світі, й нехай мене покарає Бог, якщо мені колись спаде на думку її судити, — бурмотіла Бернарда, — але це неправильно, паничу Даніелю, що вона так заволоділа вами.

— Не турбуйся, Бернардо, ми лише друзі.

— Адже ви розумієте, про що я кажу...

Щоб проілюструвати свої аргументи, Бернарда пригадувала історію, що чула в якійсь радіопрограмі.

— Хлопчик закохався у свою вчительку, і на нього було накладено прокляття: у нього повипадали зуби та волосся, а обличчя та руки вкрилися цвіллю. Такою є кара за хтивість. Хтивість — погана річ, — закінчувала Бернарда. — Повірте мені, паничу Даніелю.

Пан Густаво теж піддражнював мене, але загалом до мого палкого бажання бути Клариним товаришем ставився доброзичливо — либонь, упевнений був, що таке знайомство цілком безпечне для Клари. Він навіть дав мені запасний комплект ключів від квартири, щоб я міг приходити, коли Бернарди немає вдома.

Час від часу він і досі спокушав мене пропозиціями продати Каракса.

— Я розповів про твою книжку колегам, які торгують антикварними виданнями, — підлещувався Барсело, — і вони одностайно погодилися, що твій Каракс вартий цілого маєтку!

Я незмінно відхиляв його пропозиції, на що він лише хитро осміхався.

Що ж стосується мого батька, то з ним була інша історія. А роками він ставав дедалі відвертішим зі мною: здавалося, він хоче побороти своє інстинктивне небажання говорити про незручні речі. Якось він обмовився, що мої стосунки з Кларою непокоять його.

— Тобі потрібно бігати з приятелями твого віку, такими як Томас Агілар, а не гуляти з жінкою, яка вже достатньо доросла, щоб вийти заміж! — переконував він мене. — Здається, ти геть забув про Томаса, а він хороший хлопець!

— Яка різниця, скільки Кларі років, якщо ми просто друзі?!

Чесно кажучи, згадки про Томаса таки допікали мене до живого, бо батько мав рацію: я не бачився з другом місяцями, хоча раніше ми були нерозлучні.

Батько докірливо дивився на мене.

— Даніелю, ти нічого не знаєш про жінок, а ця грається з тобою, як кішка з мишею.

— Це ти нічого не знаєш про жінок, — ображено відповідав я. — І ще менше про Клару.

Однак наші розмови на цю тему рідко коли сягали більшого, ніж обмін докорами й ображеними поглядами.

Коли я був не у школі й не з Кларою, свій час я присвячував книгарні: прибирав у коморі, розносив замовлення, виконував доручення й обслуговував постійних покупців. Та батько чомусь скаржився, ніби я не вкладаю в роботу ані розуму, ані серця. Я парирував, що проводжу у книгарні майже все життя, тож не розумію, на що він може нарікати.

Ночами, коли сон уникав мене, я просто лежав і згадував минуле. Згадував наш із батьком маленький світ, у якому ми залишилися удвох після смерті мами; згадував роки, коли я мріяв про «Монбланський шедевр» та олов'яні потяги... То були роки спокою та печалі, і увесь той світ перетворився на пару одного літнього вечора, коли батько повів мене на Цвинтар забутих книжок. Час завжди грає проти нас.

Одного дня батько дізнався, що я віддав книжку Каракса Кларі, й розгнівався.

— Ти не справдив моїх сподівань, Даніелю. Коли я привів тебе в це таємне

місце, я попередив: книжка, яку ти обереш, — особлива. Вона мала належати тільки тобі, й ти зобов'язався відповідати за неї.

— Тоді мені було лише десять, тату, й це була дитяча гра.

Батько подивився на мене так, наче я вдарив його ножем.

— А тепер тобі чотирнадцять, і ти не просто хлоп'як — ти хлоп'як, який має зухвалість уявляти себе дорослим чоловіком. Життя дасть тобі міцного стусана, Даніелю. І незабаром.

Я подумав, що батько просто ображений: адже я й справді забагато часу проводив у Барсело. Книгопродавець та його небога жили в розкошах, яких мій батько собі навіть не уявляв, і це не могло не засмучувати його.

Обурювала батька й Бернарда, служниця пана Густаво, яка поводитися зі мною так, немов вона мені мати. Якось у книгарні, загортаючи пакунки, я почув, як один із покупців жартує з моїм батьком:

— Знаєш, що тобі потрібно, Семпере? Жінка. Навкруги багато вродливих удовиць, якраз у розквіті, якщо ти мене розумієш. Молоденька жіночка прикрасить твоє життя, друже, й двадцять років геть з очей. Тільки уяви собі: двійко гарних грудей...

Мій батько ніколи не відповідав на такі натяки, але я не вважав, що вони геть позбавлені сенсу. Якось пообідь — у час промовистого мовчання та поглядів крадькома — я торкнувся цієї теми. Подумав, якщо я заведу таку розмову, все буде простіше. Мій батько був гарний на вроду, завжди охайний, і я знав, що кількох сусідок він цікавить не лише як книжковий консультант.

— Це тобі легко було знайти заміну матері, — гірко докорив мені він. — А для мене не існує інших жінок. І я зовсім не маю наміру їх шукати.

Час минав; докори батька, натяки Бернарди й глузи Барсело робили свою справу. Щось у душі говорило мені, що я зайшов у глухий кут: я не можу сподіватися, що Клара побачить у мені когось іншого, ніж просто хлопчика, молодшого від неї на десять років. Із кожним днем бути біля неї ставало дедалі важче; нестерпно було відчувати дотики її пальців, коли під час прогулянки вона брала мене за руку. Настала мить, коли сама її близькість почала спричиняти в мені майже фізичний біль. Ніхто цього не знав, і менше за всіх сама Клара.

— Даніелю, я вважаю, нам слід поговорити, — починала вона. — Не думаю, що зі свого боку поведжуся чемно, але...

Я ніколи не дозволяв їй закінчити фразу. Я виходив з кімнати, використовуючи перше-ліпше пояснення, й тікав, не бажаючи зустрітися віч-на-віч із правдою. А правда полягала в тому, що уявний світ, який я побудував навколо Клари, щомиті міг розтанути. І всі мої прикросці тільки починалися.

Біля розбитого корита

1950

7

На свій шістнадцятий день народження я виплекав найбезталаннішу ідею у світі: я надумав улаштувати вечірку й запросити Барсело, Бернарду та Клару.

Батько зауважив, що то рецепт катастрофи.

— Це мій день народження, — різко відповів я. — Я цілий рік працював на тебе. Принаймні раз і ти можеш догодити мені!

— Як скажеш, — зітхнув батько.

У попередні місяці мої дивні відносини з Кларою ставали дедалі більш заплутаними. Я вже майже не читав для неї. Клара систематично уникала залишатися зі мною наодинці. Коли б я не завітав до неї, раптом з'являвся її дядько, вдаючи, що читає газету, чи матеріалізувалася Бернарда, метушилася десь позаду й кидала погляди скося. Подекуди з'являлася одна або кілька Клариних подруг — я називав їх «сестринською командою». Завжди суворі та скромні на вигляд, вони патрулювали навколо Клари з поглядами поліціантів, натякаючи абсолютно прозоро, що я тут заважаю й моя присутність зайва. Але гіршим за всіх був Нері — вчитель музики, чия жалюгідна симфонія так і залишилася недописаною. Це був солодкомовний багатий юнак із бундючного району Сан-Жервасіо, юнак, який намагався вдавати з себе Моцарта, але нагадував радше дешевого тапера, блискучого від бріюліну. Єдине, в чому я визнавав його першість, так це в ницості, якої він майже не приховував. Він підлещувався до пана Густаво, анітрохи не дбаючи про пристойність і власну гідність. У кухні він кокетував із Бернардою, дарував їй мигдаль у цукрі та щипав за сідниці. Словом, я його щиро ненавидів, і ця ненависть була обопільною. У найменш доречний момент з'являвся Нері зі своєю партитурою і починав усіляко виявляти свою зневагу до мене, наче я був якимось нікчемним причепою, таким собі кур'єром, якому давно пора вказати на двері.

— Чи не час тобі вже йти робити домашні завдання, синку?

— А чи не час вам, маестро, йти закінчувати свою симфонію?

Зрештою я йшов-таки геть, занепавши духом через чергову поразку. Я бажав би мати такого самого гострого язика, як у пана Густаво: тоді б я змусив Нері, цього пихатого індика, сісти маком.

Настав мій день народження. Батько купив найкрасивіший торт, який тільки продавали в цукерні на розі, приготував вечерю зі страв, які вважав моїми улюбленими, мовчки накрити на стіл, узявши з креденсу найкращий посуд та срібне столове начиння, й запалив свічки. За цілий день ми не промовили один до одного жодного слова.

Надвечір батько вдягнув свій найкращий костюм і знову вийшов до мене,

тримаючи пакет, загорнутий у блискучий целофан. Пакет він поклав на столик для кави у їдальні. То був подарунок для мене.

Батько сів до столу й налив собі келих білого вина. У моєму запрошенні було чітко зазначено, що вечеря відбудеться о пів на дев'яту. О пів на десяту ми й досі чекали. Батько похмуро поглянув на мене. Я ж мало не кипів від люті.

— Ти можеш бути задоволеним, — просичав я. — Хіба не цього ти бажав?

— Ні.

Півгодини по тому прийшла Бернарда, дуже засмучена. Вона переказала мені поздоровлення й найкращі побажання від панни Клари. На жаль, панна Клара не зможе відвідати вечірки на честь мого дня народження. Пан Барсело був змушений поїхати з міста у справах на кілька днів, тож Клара перенесла свій урок музики з маестро Нері. Бернарда ж прийшла тому, що в неї вихідний.

— Клара не може прийти через урок музики?! — я був ошелешений.

Бернарда опустила очі. Вона ледь не плакала, коли передавала мені маленький пакунок із подарунком і цілувала мене в обидві щоки.

— Якщо тобі не сподобається, можна поміняти, — додала вона й пішла геть.

Приголомшений, я кілька хвилин витріщався на чудовий торт, на срібло, на свічки, що поволі спливали...

— Мені шкода, Даніелю, — промовив батько. — Справді шкода.

Я мовчки кивнув головою й знизав плечима.

— Ти навіть не відкриєш мого подарунка, Даніелю?

Замість відповіді я зірвався з місця й утік геть, грюкнувши дверима.

Я несамовито побіг сходами вниз, надвір; у моїх очах блищали сльози люті. Вулиці були холодні, порожні, мов пустеля, залиті неприродним блакитним сьайвом. Я почувався так, наче мені вирвали серце з грудей. Світ навколо мене тремтів і здригався. Краєм ока я завважив незнайомця, який дивився на мене з Пуерто-дель-Анхель; на ньому був темний костюм, права рука засунута в кишеню піджака, очі — немов ті блукаючі вогники у відблисках цигарки... Накульгуючи, він пішов за мною.

Я блукав вулицями близько години, доки не опинився біля пам'ятника Колумбові. Перетнувши площу у напрямку порту, я став на кам'яні сходи, що спускалися до темної води — там була пристань для прогулянкових човнів. Хтось зафрахтував човен на нічну прогулянку, і я чув сміх та музику, що лунали з-під низьких ліхтарів, бачив відбиття нічних вогнів у водах гавані... Я згадав часи, коли батько брав такий самий човен і ми вирушали на прогулянку аж до хвилерізу; звідти можна було побачити цвинтар на схилах Монжуйка, безкрає місто мертвих... Іноді я махав рукою, упевнений, що моя мама бачить, як ми пропливаємо неподалік. Батько теж махав. Багато років минуло відтоді... хоча я знав, що батько й досі час від часу катається сам.

— Гарна ніч, Даніелю, якраз для каяття, чи не так? — пролунав голос із темряви. — Може, цигарку?

Я аж підскочив від несподіванки. Рука простягала мені цигарку.

— Хто ви?

Незнайомиць наближався, доки не опинився на самому краєчку темряви; обличчя його залишалося затіненим. Струмені сизого диму здіймалися від його цигарки. Я впізнав чорний костюм та руку, засунуту в кишеню. Двоє очей

блищали в п'їтьмі, мов скляні намистини.

— Я тобі друг, — відповів він. — Чи то принаймні хочу ним бути. То цигарку?

— Я не палю.

— Це добре. На жаль, у мене більше нема чого запропонувати тобі, Данієлю.

Його голос дратував мене, різав вухо. Здавалося, він витягає з себе слова, — так глухо й віддалено вони звучали, мов ті старі грамофонні платівки, що колекціонував Барсело.

— Звідки вам відоме моє ім'я?

— Мені багато чого про тебе відомо. Твоє ім'я — це найменше.

— Що іще вам відомо?

— Я міг би тебе збентежити, та не маю ані часу, ані наміру. У тебе є те, що мене цікавить. І я готовий добре заплатити за це.

— Боюся, ви з кимсь мене переплутали.

— Навряд чи. Я часом припускаюся помилок, але щодо людей — ніколи. Скільки ти хочеш за неї?

— За що?

— За «Тїнь вітру».

— Звідки ви знаєте, що ця книжка в мене?

— Це поза обговоренням, Данієлю. Питання лише в ціні. Я знаю, що вона належить тобі вже давно. Люди багато чого розповідають, а я уважний слухач.

— Либонь, не такий уже й уважний. Я не маю цієї книжки. А якби й мав, то не продав би її.

— Твоя прямолінійність захоплює, особливо в наші часи — часи підлабузників та блюдолизів, — але зі мною тобі не слід її виявляти. Назви ціну. П'ять тисяч песет? Гроші нічого не варті для мене. Назви ціну.

— Я вже сказав, пане: книжка не продається, до того ж у мене її немає. Ви помилилися, розумієте?

Незнайомець залишався мовчазним та непорушним, його, як і раніше, огортав сизий дим цигарки, якої він, здавалася, ніколи не виймав з рота. Однак пахло від нього не тютюном. Пахло *горїлим папером*. Гарним папером, таким, який використовують у типографїях.

— Помилився? — поволі перепитав він. — Не думаю. Імовірно, що саме *ти* зараз припускаєшся помилки.

— Ви мені погрожуєте?

— Можливо.

Я ледь стримував жах, озброївшись удаваною хоробрістю.

— Чи можу я запитати, чому ви так цікавитесь цією книжкою?

— Це стосується лише мене.

— Мене теж, оскільки ви погрожуєте мені, домагаючись книжки, якої я не маю.

— Ти мені подобаєшся, Данієлю. Ти не боягуз, і здаєшся розумним хлопцем. То п'ять тисяч песет? Із такими грїшми ти зможеш купити собі цілу купу книжок. Гарних книжок, а не той мотлох, що його ти охороняєш із такою завзятістю. Ну ж бо, п'ять тисяч песет, і ми залишаємося друзями.

— Ми з вами не друзі.

— Друзі. Ти просто цього ще не усвідомив. Я тебе не звинувачую, в тебе іншим забита голова. Наприклад, твоєю подружкою Кларою. Така жінка... будь-хто втратить голову.

На згадку Клариного імені кров захолола в моїх жилах.

— Що вам відомо про Клару?!

— Наважуся сказати, більше, ніж тобі. Краще тобі забути її, хоча я знаю, ти не забудеш. Мені теж було шістнадцять...

Раптом мене охопила жахлива впевненість. Цей чоловік — той самий незнайомиць, який набридав Кларі на вулиці. Він насправді існує. Клара не вигадувала.

Чоловік зробив крок уперед. Я — крок назад. Ніколи доти я не відчував такого страху.

— У Клари немає книжки, знайте. Не смійте більше ніколи її торкатися!

— Мене й на хвилю не цікавить твоя подруга, Даніелю, й котрогось дня тебе вона теж перестане цікавити. Усе, чого я хочу, — це книжка. І я волю добути її в чесний спосіб, нікому не завдаючи шкоди. Розумієш?

Не в змозі вигадати нічого ліпшого, я вирішив безсоромно збрехати.

— Книжка в чоловіка на ім'я Адріан Нері. Він музикант. Ви, певне, чули про нього.

— Це ім'я нічого мені не говорить. Невідомість — погана рекомендація для музиканта. Ти впевнений, що не вигадав цього Адріана Нері?

— На жаль, ні.

— У такому разі, якщо ви друзі, ти міг би переконати його, щоб він віддав мені книжку. Такі речі легко вирішуються проміж друзів. Чи мені краще попросити Клару?

Я похитав головою.

— Я поговорю з Нері, але не думаю, що він віддасть її. Може, в нього її вже й немає. Але навіщо вам ця книжка? Тільки не кажіть, що ви хочете її прочитати!

— Ні. Я знаю її напам'ять.

— Ви колекціонер?

— Щось на зразок того.

Чи ви маєте інші книжки Каракса?

— Колись були. Хуліан Каракс — моя спеціальність, Даніелю. Я подорожую світом у пошуках його книжок.

— І навіщо вам вони, якщо ви їх не читаете? Незнайомець видав якийсь моторошний, задушливий звук. Я не відразу зрозумів, що то він так сміявся.

— Для єдиного, що з ними потрібно робити, Даніелю.

Він витяг з кишені коробку сірників, узяв один та циркнув. Уперше в світлі полум'я з'явилося його обличчя. Мене знов охопив жах: у чоловіка не було ані носа, ані губів, ані повік. Це не було обличчя — це була маска з чорної зарубцьованої шкіри, знищеної вогнем. Це була та сама мертва шкіра, якої торкалася Клара.

— Спалювати їх, — прошепотів він.

Його очі випромінювали ненависть.

Порив вітру загасив вогник сірника, і страшне обличчя знов поглинула темрява.

— Ми зустрінемося знов, Даніелю. Я ніколи не забуваю облич, і ти мого теж не забудеш, — тихо промовив він. — Задля себе самого й задля своєї подружки Клари, я сподіваюся, ти ухвалиш слушне рішення. Уладнай цю справу з Нері... Доволі претензійне прізвище, до речі. Я б ні на йоту йому не довіряв.

Із цими словами незнайомиць повернувся та пішов геть, до пристані. Його постать повільно танула у темряві, а в моїх вухах іще довго відлунював його глухий сміх.

8

Блискавки прорізали стіну хмар, що нависли над самим морем. Мені слід було поквапитись, щоб знайти прихисток від зливи, що наближалася. Мої руки тремтіли, а думки стрибали. Буря розливалася з неба рікою, почорнілою від крові. Місяця видно не було, дахи будинків потопали в темряві. Я намагався прискорити крок, але страх міцно скував мої ноги: вони наче налилися свинцем. Дощ усюди переслідував мене. Я сховався під навісом газетного кіоску, намагаючись зібрати думки й вирішити, що робити далі. Удар грому прокотився десь неподалік, і я відчув, як земля хитається в мене під ногами. Вуличні ліхтарі на залитих водою тротуарах замигтіли — і згасли, ніби свічки, задуті вітром. За кілька секунд згасло останнє світло — світло у вікнах, яке дозволяло бачити принаймні обриси будинків. Запала непроглядна темрява; здавалося, вона розповзається з люків каналізації і смердить... На вулиці не було ні душі.

«Така жінка... будь-хто втратить голову», — пронеслося в моїх думках.

Я побіг до бульвару Рамблас з єдиною думкою: Клара... Клара... Клара...

Бернарда сказала, що Барсело поїхав у справах, а в неї самої вихідний, тож ночуватиме вона в своїй тітці Реме, яка мешкає в сусідньому містечку Сан-Адріан-дель-Бесос. Отже, Клара залишилася сама у тій великій квартирі на площі Реаль, і хтозна, що на думці в того жахливого чоловіка без обличчя... Я поспішав на площу Реаль, не звертаючи уваги на зливу; я думав про те, що наразив Клару на небезпеку, віддавши їй книжку Каракса... Діставшись площі, я вже вимок до останньої нитки. Пірнувши під склепіння вулиці Фернандо, я побачив якісь темні постаті, що скрадалися ззаду... Ні, це звичайні жебраки.

Парадні двері будинку Барсело були зачинені. Я знайшов у кишені ключі, що їх дав мені пан Густаво. Озирнувшись, я побачив, що один із заброд чимчикує якраз до мене.

— Пане, благаю, дозвольте переночувати... Хоча б у вестибулі...

Я зачинив двері, перш ніж він устиг закінчити речення.

Сходи тонули в темряві. Спалах блискавки, увірвавшись крізь щілину дверей, на мить освітив обриси сходів. Я навпомацки пішов уперед і мало не перечепився через першу сходинку; тримаючись за поруччя, я потроху підіймався нагору. Діставшись другого поверху, я торкнувся мармурової стіни, холодної та ворожої, знайшов рельєфне зображення на дубових дверях та намацав алюмінієвий дзвоник: Я вставив ключ у замкову щілину; двері відчинилися.

На мить мене осліпив спалах блакитного світла; я відчув порив теплого повітря. Спершу я пішов до Бернардиної кімнати, розташованої побіля кухні, хоча був упевнений, що служниці немає вдома. Я легко постукав у двері кількома пальцями. Відповіді не було, і я дозволив собі увійти. Це була проста кімната: велике ліжко, сервант із тонованим дзеркалом та комод, заставлений зображеннями святих із Дівою Марією на чолі. Я причинив двері, а коли обернувся — серце моє мало не зупинилося: з іншого кінця коридору до мене наближався десяток яскраво-червоних очей. Мене оточили коти. Коти пана Густаво знали мене й терпіли мою присутність. Якийсь час вони ходили навколо мене, тихо нявкаючи, та незабаром зрозуміли, що моє наскрізь промокле вбрання не дасть їм бажаного тепла, і байдужно полишили мене.

Кларина кімната розташовувалася у протилежному кінці квартири, поряд із бібліотекою та кімнатою для музичних занять. Я блукав коридором, відчуваючи за собою нечутні кроки кількох найпричепливіших котів. У мерехтливій темряві громовиці оселя Барсело здавалася величезною та зловісною, зовсім не схожою на те місце, яке я звик уважати за свій другий дім.

Переді мною відкрилася оранжерея, густа й непролазна. Коли я пробирався крізь нетрі, мені спало на думку: якби незнайомцеві без обличчя вдалося-таки прокрастися до квартири, він міг причаїтися саме тут, в оранжереї... Мені навіть здалося, що я вже відчуваю сморід паленого паперу... ні, це я просто нанюхав запах тютюну. Та все одно мене охопила паніка: тут ніхто не міг палити, люлька Барсело була лише декоративним аксесуаром!

Коли я наблизився до кімнати для музичних занять, знову спалахнула блискавка, і я побачив кружальця диму, що здіймалися в повітрі, схожі на імлісті гірлянди. Обіч галереї вищирило всі клавіші піаніно? Я перетнув музичну кімнату й пройшов до дверей бібліотеки. Вони були зачинені. Я відчинив їх; у бібліотеці було світліше — скупе проміння віддзеркалювалося від балконних вітражів. Переповнені книжкові стелажі утворювали овал, у центрі якого стояв письмовий стіл і два плюшеві фотелі. Я знав, де Клара зберігає книжку Каракса: у скляній шафі біля балконної арки. Я підкрався туди. Мій план (хоча доречніше було це назвати відсутністю плану!) полягав у тому, щоб витягти книжку, винести її звідси, віддати тому божевільному й більше ніколи його не бачити. Ніхто, крім мене, й не знатиме, що книжка зникла.

Книжка Хуліана Каракса і справді чекала на мене саме там. Її корінець був ледь помітний у куточку полиці. Я взяв книжку й притис до грудей, наче обіймаючи старого друга, якого збирався зрадити. «Юда», — подумав я про себе.

Я хотів піти непоміченим, щоб зникнути з життя Клари та Барсело назавжди. Нечутно я вийшов з бібліотеки. У кінці коридору виднілися двері Клариної кімнати. Я уявив собі, як вона спить у своєму ліжку; уявив, як мої пальці пестять її шию, гладять її тіло, що його я прикликав у мріях... Я вже йшов геть, готовий перекреслити шість років мрій... але раптом щось мене зупинило. Якийсь химерний свист позаду, з-за дверей. Тихесенький голос, який щось шепотів та сміявся. І цей голос долинав з кімнати Клари.

Я повільно підійшов до дверей. Узявся за ручку. Пальці тремтіли.

Глибоко вдихнувши, я відчинив двері.

Оголене тіло Клари розплаталося на білих простирадлах, які блищали, немов мокрий шовк. Руки маестро Нері ковзали по її вустах, шиї, грудях... її білі очі дивилися вгору, на стелю; коли вчитель музики ліг на неї, входячи в її тіло між двома блідими тремтливими стегнами, її повіки затремтіли. Руки — ті самі руки, які шістьма роками раніше вперше вивчали моє обличчя, — тепер стискали блискучі від поту сідниці маестро. Клара майже роздирала їх нігтями, скеровуючи Нері в себе з відчайдушною, несамовитою, тваринною жагою... Я не міг дихати. Наче спаралізований, я дивився на них.

І тут Нері помітив мене. Здавалося, спершу він не повірив своїм очам, та вже за мить обличчя його викривила лютя.

Клара досі притискала його до себе. Вона потерлась об нього тілом, лизнула його шию.

— Що сталося? — простогнала вона. — Чому ти зупинився?

— Нічого, — пробурмотів він. — Я зараз повернуся.

Підвівшись, Нері кинувся на мене з кулаками, та я бачив його лише краєм ока — сам не міг відвести очей від Клари, спітнілої, задиханої; під її шкірою проглядалися ребра, груди тремтіли...

Тим часом учитель музики схопив мене за шкірку й витяг зі спальні — мої ноги майже не торкалися підлоги, як я не пручався, а вивільнитися не міг. Нері ніс мене, мов паку, крізь оранжерею.

— Я зламаю тобі карк, негіднику, — мимрив він собі під ніс.

Він відчинив двері та щосили жбурнув мене крізь них на сходи. Книжка Каракса випала з моїх рук. Нері підняв її й оскаженіло кинув мені в обличчя.

— Якщо я ще раз побачу тебе тут або дізнаюся, що ти підійшов до Клари на вулиці, присягаюся, я тебе так відлупцюю, що ти опинишся в лікарні — і не подивлюся на те, що ти ще малий, — холодно сказав він. — Зрозуміло?

Я із зусиллям підвівся на ноги. Нері пошматував не тільки мій піджак, а й мою гордість.

— Як ти потрапив усередину?! — прогарчав Нері.

Я не відповів.

Нері зітхнув і похитав головою.

— Ну ж бо! Віддай мені ключі!

— Які ключі?

Він ударив мене кулаком — ударив так сильно, що я впав. Коли я знов підвівся, рот мій був повен крові, а в лівому вусі дзвеніло, й цей пронизливий дзвін нагадував свисток поліціанта. Я торкнувся обличчя й відчув, як горить під пальцями розбита губа. На пальці вчителя музика поблискував закривавлений перстень-сигнет.

— Я сказав, давай ключі!..

— Пішов ти...

Наче відбійний молоток розірвав мені нутрощі. Я зігнувся, як зламана лялька,

не в змозі дихати; обперся, хитаючись, спиною об стіну... Нері схопив мене за волосся й обшукував мої кишені, доки не знайшов ключі. Я впав на підлогу, тримаючись за живіт, скімлячи з болю та люті.

— Скажи Кларі...

Та Нері grimнув дверима, залишивши мене в самісінькій темряві.

Навпомацки знайшовши книжку, я ковзнув сходами вниз, тримаючись за стіни та важко дихаючи.

Я вийшов надвір. Розбита губа боліла нестерпно. На різкому вітрі промоклий одяг мало не відразу задубів.

— Чи з вами все гаразд? — спитав голос із темряви.

Це був жебрак, якому я нещодавно відмовився допомогти.

Відчуваючи сором, я кивнув, намагаючись не дивитися йому у вічі, й пішов був геть, та він знов гукнув до мене.

— Заждіть, пане! Перечекайте принаймні, поки не вгамується дощ!

Із цими словами жебрак узяв мене за руку й відвів під арку. У кутку лежав його клунок з особистими речами.

— Я маю трохи вина, не такого вже й поганого. Випий трохи, це допоможе тобі зігрітися. І продезинфікувати... — перейшов він на «ти».

Я ковтнув з пляшки. На смак вино нагадувало дизельне паливо, та ще й відгонило оцтом; утім, воно зігріло мій шлунок та заспокоїло нерви. Коли краплі окропили поранену губу, перед моїми очима замерехтіли метелики. «Це найчорніша ніч мого життя», — подумав я.

— Тобі краще? — всміхнувся жебрак. — Ну ж бо, ковтни ще. Цей напій і мертвого підійме.

— Ні, дякую. Пий ти, — промимрив я.

Жебрак зробив великий ковток. Я уважніше подивився на нього: він був схожий на сіренького урядового клерка, який п'ятнадцять років спав у тому самому костюмі. Він простягнув мені руку, я її потиснув.

— Фермін Ромеро де Торрес, тимчасово безробітний. Радий познайомитися.

— Даніель Семпере, повний йолоп. Радий познайомитися.

— Не кажи так про себе. Такої ночі, як ця, все здається гіршим, ніж є насправді. Ти й не здогадуєшся, але я природжений оптиміст. Не маю жодного сумніву, що нинішньому режимові залишилися лічені дні. Усі освічені люди твердять, що вже найближчими днями сюди прийдуть американці й відішлють цю дрібноту Франко з його продажною політикою назад до Мелільї. Тоді я повернусь на свою посаду, і мою репутацію, мою втрачену честь буде відновлено.

— А де ти працював?

— У розвідці. Я висококваліфікований шпигун, — відповів Фермін Ромеро де Торрес. — Достатньо сказати, що я був людиною президента Масія¹⁰ в Гавані.

Я кивнув. Іще один божевільний. У нічній Барселоні їх збирається чимало. Чимало і звичайнісіньких йолопів, як-от я.

— Слухай, мені не подобається твоє забиття. Хтось добряче тебе відлупцював, га?

Я торкнувся рота пальцями — губа досі кровоточила.

— Либонь, через жінку? — спитав він. — Дарма. Жінки в цій країні (а я трохи бачив світу) — лицемірні та ще й фригідні особи. Повір мені. Я пам'ятаю

мулатку, яку залишив на Кубі, — жодного порівняння! Жодного. Карибські феміни наближаються до тебе, погойдуючи стегнами, й шепочуть: «Ай, папіто, дай насолоди, дай насолоди». Звісно, що справжній чоловік, у жилах якого буває кров... гай-гай, та що казати?!

Мені здалося, що Фермін Ромеро де Торрес, чи як його там звали, страшенно скучив за безтурботними розмовами — майже так само, як і за гарячою ванною, тарілкою каші та чистою одежею. Деякий час він розмірковував уголос, а я його слухав, чекаючи, поки вщухне біль у пораненій губі. Слухати було неважко: адже єдине, чого потребував мій співрозмовник, — це періодичних кивків головою на знак уваги до його слів. Жебрак уже збирався був викласти подробиці фантастичного плану викрадення дружини Франко, коли я побачив, що дощ ущухає і хмари, здається, потроху пересуваються на північ.

— Уже пізно, — пробурмотів я, підводячись.

Фермін Ромеро де Торрес із похмурим виглядом кивнув і допоміг мені підвестися, вдаючи, що змітає бруд із моєї промоклої одежі.

— Тоді іншим разом, — сказав він покійно. — Боюся, мої балачки мене ж і знищать. Та коли вже я почав говорити... Слухай, ця справа про викрадення... вона повинна залишитися проміж нас, розумієш?

— Не турбуйся. Я німий як могила. І дякую за вино.

Я попрямував до бульварів, зупинився біля входу на площу й озирнувся на квартиру Барсело. У вікнах, омитих дощем, досі не було світла. Тієї миті я волів би ненавидіти Клару — але не міг. Справжня ненависть — це теж мистецтво, якого вчаться роками.

Я заприсягнувся собі, що більше ніколи не бачитимуся з нею, не згадуватиму її імені й років, змарнованих біля неї. Дивно, але мені вдалося заспокоїтися. Злість, що в шию виштовхала мене з дому, кудись зникла; однак я побоювався, що наступного дня вона повернеться з новою силою. Побоювався, що ревності та сором поглинуть мене. Але до світанку було ще далеко, й залишалася одна річ, яку я мав зробити, перш ніж повернутися додому з чистим сумлінням.

Вулиця Арко-дель-Театро чекала на мене. Чорна вода на середині вузької вулички збігала в один потік і текла, наче похоронна процесія, далі, до серця кварталу Раваль. Я впізнав старі дерев'яні двері, примхливий фасад, до якого батько привів мене колись на світанку шість років тому, Я зійшов угору сходами й сховався від дощу під дверним навісом. Там тхнуло сечею та гнилою деревиною. «Цієї ночі Цвинтар забутих книжок особливо пахне смертю», — подумав я.

На дверях висіло кільце у вигляді голови диявола — я не пам'ятав цього. Я взяв диявола за роги й тричі постукав. Глухе відлуння прокотилося будинком. Трохи перегадом я постукав знову, тепер уже шість разів, кожен раз був гучніший за попередній, — стукав, доки не заболів кулак. Минуло ще кілька хвилин. Я почав побоюватися: а що, як тут уже нікого немає?.. Я присів навпочіпки біля дверей та витяг з піджака книжку Каракса; розкривши її, я перечитав перше речення, що захопило мене кілька років тому.

Того літа дощило щодня, і хоча люди казали, наче це Бог лютує через те, що мешканці містечка відкрили казино прямисінько біля церкви, я знав, що насправді

це — моя провина, тільки моя: адже я навчився брехати, й вуста мої досі промовляють останні слова матері — слова, що їх вона сказала на смертному ложі: «Я ніколи не кохала чоловіка, з яким одружилася. Я кохала іншого, який — так мені сказали — загинув на війні. Знайди його та скажи, що мої останні думки були про нього. Він — твій справжній батько».

Я посміхнувся, пригадавши першу ніч гарячкового читання, закрив книжку й збирався був постукати востаннє, але не встигли мої пальці торкнутися дверного кільця, як великі двері відчинилися — достатньо широко, щоб крізь щілину можна було побачити обличчя сторожа, який тримав газову лампу.

— Доброго вечора, — привітався я. — Ви Ісак, правда?

Сторож дивився на мене не кліпаючи. Світло газової лампи наче вимальовувало хижі риси його обличчя в бурштинових та червоногарячих відтінках, надаючи йому разючої схожості з маленьким демоном на дверях.

— Ти — молодший Семпере, — пробурмотів він стомлено.

— Вашій пам'яті можна позаздрити.

— А в тебе паршиве відчуття часу. Чи знаєш ти, котра година?

Його пронизливий погляд упіймав книжку під моїм піджаком — і питально звівся на мене. Я витяг книжку й показав йому.

— Каракс, — промовив він. — У місті немає й десятих людей, які б читали цю книжку.

— Можливо. Але один із цих людей має намір спалити її. І я не можу вигадати кращої схованки.

— Тут цвинтар, а не сейф.

— Маєте рацію. Але саме це потрібно книжці — бути похованою, щоб ніхто не міг знайти її.

Ісак із підозрою подивився вниз, на алею, потому прочинив двері ще на кілька сантиметрів і дав мені знак ковзнути всередину. Темний чудернацький вестибуль пах воском та вогкістю. У півночі було чути уривчастий шум падіння дощових краплин. Ісак дав мені потримати лампу, а сам занурив руку в пальто, щоб витягти зв'язку ключів, якій позаздрив би будь-який тюремник; потому, миттєво знайшовши потрібний ключ, він устроїв його в засув, під скляний коробок, повний реле й трибів, схожий на велику музичну скриньку. Ісак крутнув зап'ястком — і механізм клацнув: важелі та шарніри почали ковзати в неймовірному механічному балеті, доки величезні двері не затиснулися колом сталевих клямок, які іншим кінцем входили в кам'яну стіну.

— Навіть Національний банк не міг би мати кращих заборів, — зазначив я, вражений. — Це схоже на прилади з романів Жуля Верна.

— Кафки, — виправив мене Ісак, беручи назад газову лампу та йдучи всередину будівлі. — Надійде час, коли ти зрозумієш, що на книжковій торгівлі можна заробити щонайбільше на окраєць хліба. І вирішиш, що пора вчитися грабувати банки... або підпалювати їх... Тоді приходь до мене, я навчу тебе кількох фокусів із прогоничами.

Ісак високо ніс лампу, що кидала на стіни тремтливі відблиски червоного світла. Я йшов коридорами, відновлюючи в пам'яті знебарвлені фрески янголів та якихось химерних тінеподібних істот на стінах. Ісак трохи кульгав; його потерте

фланелеве пальто нагадувало одіж грабаря. Було в цьому чоловікові щось від Харона, щось від александрійського бібліотекаря; мені спало на думку, що такий персонаж був би цілком доречний на сторінках одного з романів Хуліана Каракса...

— А чи вам відомо що-небудь про Каракса? — спитав я.

Ісак зупинився в кінці коридору й байдужно подивився на мене.

— Небагато. Тільки те, що про нього розповідали.

— Хто?

— Ті, хто знав його краще. Або принаймні вважали, що знають.

Серце моє зупинилося.

— Коли це було?!

— Тоді, коли я ще користувався гребінцем. Ти, мабуть, іще лежав у пелюшках. І, чесно кажучи, відтоді ти не набагато порозумнішав. Поглянь на себе, ти весь тремтиш!

— Моє вбрання змокло, а тут надто холодно.

— Холодно? Наступного разу, будь ласка, повідом заздалегідь про свій візит — я увімкну уявне центральне опалення, щоб щиро прийняти тебе, крихітко. Ну ж бо, йди за мною. Мій кабінет нагорі. Там пічка й ковдра, щоб ти загорнувся, поки висхне твоя одежа. І не забудьмо про бактерицидний пластир та перекис. Ти маєш такий вигляд, наче щойно тебе збив поліцейський фургон.

— Прошу вас, не переймайтесь.

— Я не переймаюся. Я роблю це задля себе, не задля тебе. Якщо ти увійшов у ці двері, ти граєш за моїми правилами. Це книжковий цвинтар, а не людський. Ти можеш підхопити запалення легенів, а я не хочу телефонувати потім до трупарні. Про книжку поговоримо пізніше. Упродовж тридцятьох вісьмох років звідси ще не втекла жодна.

— Я не знаю, як висловити вам свою вдячність...

— Тоді не висловлюй. Якщо я й впустив тебе, то тільки через повагу до твого батька. В іншому випадку ти б залишився на вулиці. Тепер іди за мною. Якщо будеш добре поводитись, я, можливо, й розповім, що мені відомо про твого приятеля Хуліана Каракса.

Краєчком ока стежачи за ним, я помітив, як він загадково всміхається. Ісаківі явно подобалася роль злого сторожового собаки. Я теж крадькома всміхнувся: у мене не було сумніву, хто повісив диявола на дверному кільці.

10

Ісак накинув мені на плечі кілька ковдр і запропонував філіжанку якогось паруючого варива, від якого йшов запах шоколаду та чогось спиртного.

— Ви розповідали про Каракса...

— Тут нема чого довго розповідати. Уперше ім'я Каракса я почув від Тоні Кабестані — це було двадцять років тому, коли він іще був книговидавцем. Кабестані багато подорожував, бував у Лондоні, Парижі, Відні, а коли повертався, неодмінно заходив до мене, й ми трохи балакали. Ми обидва були вдівцями, й він

жартував: за дружин нам, мовляв, стали книжки — мені мої старі, йому його гроббухи. Ми були добрими друзями. Якось він розповів мені, що буквально за копійки придбав права на видання в Іспанії романів Хуліана Каракса — молодого письменника родом з Барселони, який мешкав у Парижі. Це було десь у 1928 чи 1929 році. Здається, Каракс ночами працював тапером у якомусь другорядному домі розпусти на площі Пігаль, а вдень писав на обшарпаному горищі в Сен-Жермен. Париж — єдине місто у світі, де голодна смерть і досі супроводжує мистецтво. Каракс видав у Франції пару романів, які зазнали цілковитої поразки. У Парижі ніхто не цікавився Караксом, а Кабестані завжди подобалося заощаджувати гроші.

— То Каракс писав іспанською чи французькою?

— Хтозна? Можливо, обома. Його мати була французенка, викладала музику. Гадаю, він мешкав у Парижі з дев'ятнадцяти-двадцяти років. Однак Кабестані говорив, що рукописи Каракса надходили іспанською. Чи то були оригінали, чи авторські переклади — Кабестані було байдуже: його найулюбленішою мовою були гроші, решта не мала значення. Кабестані спало на думку: якщо фортуна йому сприятиме, він продасть на іспанському ринку кілька тисяч примірників.

— І продав?

Ісак насупився й налив мені ще трохи свого тонізуючого засобу.

— Гадаю, найбільше продалося «Червоного будинку» — дев'яносто примірників.

— Але він і надалі видавав книжки Каракса, незважаючи на збитки, — припустив я.

— Так. Не можу цього збагнути! Кабестані точно не був романтиком. Але кожен має свої таємниці. У період з 1928 до 1936 року він видав вісім романів Каракса. Хай там як, насправді Кабестані заробляв гроші на катехізисах та дешевих сентиментальних романах із провінційною героїнею на ім'я Віолета Ла Фльор — ці продавалися, як ті гарячі пиріжки. Припускаю, що романи Каракса він видавав, бо вони збуджували його фантазію. А може, й просто всупереч Дарвіну.

— І що сталося з паном Кабестані?

Ісак зітхнув, підвів очі.

— Старість — ось та ціна, яку всі ми мусимо сплачувати. Він захворів та зіткнувся з певними фінансовими труднощами. У 1936 році фірму очолив його старший син, але хлопець був з тих, хто не може прочитати навіть розміру своєї білизни. Видавництво розвалилося менш ніж за рік. На щастя, Кабестані так і не побачив, що зробили спадкоємці зі справою його життя, а війна — з його містом: у ніч усіх святих із ним стався удар. У нього в роті була кубинська сигара, а на колінах — молода дівчина. Гай-гай, хіба ж у такому віці можна так поводитись?.. Натомість його син, пихатий, як і всі йолопи, мав на думці продати всі книжки з батькових складів у макулатуру. Батькову спадщину — і в макулатуру! Але якийсь приятель, власник вілли в Кальдетас та італійської спортивної автомашини, переконав того хлопчиська, що лицарські романи з ілюстраціями та «Майн кампф» будуть продаватися як скажені, — так, що може й паперу не вистачити.

— І як він урешті-решт вчинив?

— Не знаю, як би він вчинив, якби одного дня в його кабінеті зненацька не з'явився якийсь тип і не зробив йому щедрої пропозиції: продати весь наклад романів Хуліана Каракса за ціну, утричі вищу за ринкову.

— Далі можете не казати. Покупець хотів спалити книжки, — промимрив я. Ісак здивовано осміхнувся.

— І справді, так.

— Хто ж був той чоловік?

— Хтось на прізвище Обер чи Кубер, не пам'ятаю.

— Лаїн Куберт?

— Що, знайоме ім'я?

— Так звали одного з героїв «Тіні вітру», останнього роману Каракса.

Ісак спохмурнів.

— Вигаданий персонаж?

— У романі Лаїном Кубертом звать диявола.

— Дещо театральнo з боку того покупця, як на мене. Але хто б він не був, принаймні в почутті гумору йому не відмовиш, — підсумував Ісак.

Я досі ясно пам'ятав несподівану зустріч, що відбулася кілька годин тому, й не бачив у цьому нічого смішного, але волів наразі залишити свої думки при собі.

— А цей чоловік — Куберт чи як його там — мав обгоріле, спотворене обличчя, так?

Ісак знову всміхнувся і подивився на мене. У його погляді читалося водночас задоволення й занепокоєння.

— Не маю найменшого уявлення. Той, хто мені про це розповів, сам ніколи його не бачив, а дізнався про це від секретарки молодшого Кабестані. Я нічого не знаю про обгоріле обличчя. Ти певен, що не почув про це в якійсь радіопрограмі?

Я відкинув голову назад, ігноруючи його іронію.

— То чим усе скінчилося? Син видавця продав книжки Кубертові? — спитав я.

— Безглуздий телепень переоцінив свою спритність: він зажадав іще більше грошей, ніж пропонував Куберт, і той відмовився від власної пропозиції. Невдовзі однієї ночі склад Кабестані в Пуебло-Нуево згорів до самісіньких підвалин. І абсолютно задарма.

Я зітхнув.

— І всі книжки Каракса згоріли?

— Майже всі. На щастя, секретарці Кабестані дещо було відомо, крім того, вона мала непогану інтуїцію. З власної ініціативи вона пішла на склад і взяла по одному примірнику кожного з романів Каракса. Саме вона вела офіційне листування з Караксом, і з роками в них зав'язалося щось на кшталт дружби. Її звали Нурія, і я гадаю, що у видавництві, а можливо, й у всій Барселоні, вона була єдиною людиною, яка читала романи Каракса. Нурія завжди мала прихильність до тих, на кого всі вже махнули рукою. Змалечку вона приносила додому маленьких тварин, яких підбирала на вулиці. З часом вона стала «підбирати» письменників-невдах — може, через те, що її батько хотів стати письменником, та ніколи ним не став.

— Здається, ви непогано її знаєте.

Ісак знов натягнув на обличчя свою диявольську усмішку.

— Краще, ніж вона вважає. Вона моя дочка.

Я мовчав. Мене гризли сумніви. Що далі я слухав, то далі заплутувався.

— Безсумнівно, Каракс повернувся до Барселони у 1936 році. Дехто каже, тут він і помер. Чи залишилися в нього родичі? Хто може знати про нього більше?

Ісак зітхнув.

— Хтозна! Його батьки давно розлучилися. Мати поїхала до Південної Америки, де вдруге вийшла заміж. А батько... Не думаю, що син з ним помирився.

— Чому так?

— Не знаю. Людям подобається ускладнювати собі життя, наче воно й без того недостатньо складне.

— Чи ви не знаєте, батько Каракса досі живий?

— Сподіваюся. Він молодший за мене, але я нечасто виходжу на вулицю й кілька років уже не читаю некрологів: знайомі мруть як мухи, й це, чесно кажучи, лякає. До речі, Каракс — це дівоче прізвище його матері. Прізвище батька — Фортюні. Він — власник крамниці капелюхів на вулиці Св. Антоніо.

— А як ви вважаєте, коли Каракс повернувся до Барселони, чи міг він забажати зустрічі з вашою дочкою Нурією? Вони ж були друзями, а з батьком він не ладнав...

Ісак гірко розсміявся.

— Я б дізнався про це останнім. Зрештою, я її батько. Колись, 1932 чи 1933 року, Нурія поїхала у справах Кабестані до Парижа. На кілька тижнів вона зупинилася у помешканні Хуліана Каракса. Це розповів мені Кабестані. А мені дочка сказала, що мешкала в готелі. Тоді вона ще не була заміжня.

У мене є підозра, що Каракс був у неї трохи закоханий. Моя Нурія з тих жінок, для яких украсти чоловіче серце — так само просто, як і сходити до крамниці.

— То вони були коханцями?

— Полюбляєш мелодрами, так? Послухай-но, я ніколи не втручався в особисте життя Нурії, бо моє власне далеко не було вірцевим. Якщо в тебе колись буде дочка — а цього благословення я нікому не бажаю — рано чи пізно вона змусить тебе страждати. Кажу тобі, якщо в тебе буде дочка, ти почнеш — можливо, навіть підсвідомо — ділити чоловіків на два табори: на тих, кого ти підозрюватимеш у романі з нею, й на тих, кого не підозрюватимеш. Якщо хтось каже, що це не так, — він бреше. Як на мене, Каракс належав до першого табору; тож мені байдуже, геній він чи невдаха, — для мене він завжди падлюка.

— А якщо ви помиляєтеся?

— Не ображайся, але ти ще малий і знаєш про жінок не більше, ніж я про приготування тістечок із марципанами.

— Можливо, — погодився я. — А що сталося з книжками, які ваша дочка взяла зі складу?

— Вони тут.

— Тут?

— А звідки, як гадаєш, узялася твоя книжка — та, яку ти обрав, коли батько вперше привів тебе сюди?

— Не розумію...

— Усе дуже просто. Одного вечора, кілька днів по тому, як згорів склад Кабестані, Нурія завітала до мене. Вона мала знервований вигляд. Сказала, що хтось переслідує її й вона боїться чоловіка на ім'я Куберт, який намагається добути книжки Каракса, щоб знищити їх. Нурія прийшла, аби врятувати книжки. Увійшла до великої зали й сховала їх десь між лабіринтами полиць. Наче скарб заховала. Я не питав, де вона їх поклала, а вона не сказала. Перш ніж піти, попередила, що як тільки їй пощастить знайти Каракса, вона повернеться по книжки. Здавалося, що вона досі була в нього закохана. Я спитав, чи є від нього новини, а вона пояснила, що не діставала від нього повідомлень уже кілька місяців, себто відтоді, як він надіслав їй остаточну коректу рукопису свого останнього твору. Не знаю, чи правду вона говорила...

— Як гадаєте, ваша донька погодиться поговорити зі мною про це?

— Можливо, але не знаю, що вона зможе додати до розповіді твого щирого слуги. Пам'ятай, усе це було багато років тому. Правда в тому, що ми з донькою не ладнаємо так, як я б того хотів. Ми бачимося раз на місяць. Ходимо пообідати кудись неподалік, і вона зникає так само швидко, як і з'являється. Знаю, кілька років тому вона одружилася з непоганим хлопцем, журналістом, трохи легковажним — я б сказав, це один з тих чоловіків, які завжди потрапляють у халепу через політичні погляди, — але в нього добре серце. Вони побралися цивільним шлюбом, нікого не запросили на весілля. Я дізнався про це місяць по тому. Вона не знайомила мене зі своїм чоловіком, мені відомо тільки, що його звать Мікель... чи якимось так. Не думаю, що вона дуже пишається своїм батьком, але я її не звинувачую. Після одруження вона стала іншою жінкою. Уяви, навіть навчилася в'язати, й мені сказали, що вона більше не вдягається як Симона де Бовуар¹¹. Одного дня я дізнаюся, що став дідусем... Уже багато років Нурія працює вдома — перекладає з італійської та французької. Чесно кажучи, не знаю, звідки в неї талант. Точно не від батька. Дай-но я запишу тобі її адресу, хоча я й не певен, що це слухна ідея — говорити, хто саме тебе послав...

Нашкрябавши щось на полях старої газети, Ісак віддав газету мені.

— Красно дякую. Хтозна, може, вона щось пригадає...

Ісак сумовито всміхнувся.

— У дитинстві вона пам'ятала все. Геть усе. Коли діти дорослішають, ти більше не знаєш, про що вони думають, що відчують. Гадаю, так і повинно бути... Не переказуй Нурії моїх слів, гаразд? Те, що було сказано цієї ночі, не повинно вийти за ці стіни.

— Не турбуйтеся... А ви гадаєте, вона й досі мріє про Каракса?

Ісак глибоко зітхнув і опустил очі.

— Хтозна! Не знаю, чи справді вона його кохала. Такі речі залишаються в серці... Але тепер Нурія заміжня жінка. Коли я був десь у твоєму віці, я мав подружку, її звали Тересіта Боадас, вона шила фартухи на текстильній фабриці «Санта-Марія», що на вулиці Комерсіо. Їй було шістнадцять, двома роками молодша за мене, й вона була першою жінкою, в яку я закохався. Не дивись на мене так — знаю, ви, молоді, гадаєте, наче ми, старі, ніколи не закохувались... У батька Тересіти, німого від народження, був візок із льодом на ринку Борне. Ти не уявляєш, як я налякався, коли попросив руки Тересіти в її батька! Він п'ять хвилин — цілих п'ять хвилин! — мовчки витріщався на мене, тримаючи в руках

кайло для льоду. Я два роки заощаджував гроші, щоб купити обручку для Тересіти, — а вона раптом захворіла. Сказала, наче щось підхопила на роботі... а шість місяців по тому померла. Туберкульоз. Досі пам'ятаю, як стогнав її німий батько, коли ми ховали Тересіту на цвинтарі в Пуебло-Нуево...

Я не наважувався дихати.

Трохи згодом Ісак звів очі й посміхнувся.

— Я розповідаю про події п'ятдесятип'ятирічної давнини, хлопче! Та якщо відверто, дня не минає, щоб я не згадав про неї, про наші далекі прогулянки аж до Всесвітньої виставки, що залишилася з 1888 року... Згадую, як Тересіта глузувала з мене, коли я читав їй вірші, які написав у задній кімнаті бакалійної крамниці мого дядька Леопольдо. Я навіть пам'ятаю обличчя циганки, яка на пляжі Богатель віщувала нам долю й сказала, що ми завжди будемо разом... Що ж, певною мірою та циганка мала рацію. Що я тобі можу сказати?.. Так, гадаю, Нурія досі пам'ятає Каракса, навіть якщо нікому не каже про це. І Караксові я цього ніколи не пробачу. Ти ще замалий і не знаєш, якого болю завдають такі стосунки. Якщо хочеш знати мою думку, Каракс — викрадач сердець, він узяв серце моєї дочки в могилу, у пекло. Я тебе попрошу про єдину річ: після того як побачишся з моєю донькою, дай мені знати, як вона. Дізнайся, чи вона щаслива. Чи пробачила своєму батькові?..

Над світанням, освітлюючи собі шлях гасовою лампою, я блукав Цвинтарем забутих книжок. Я уявляв, як багато років тому цими нескінченними коридорами блукала Ісакова дочка. Вона прийшла сюди з тією самою метою, що і я: урятувати Каракса. Мені здавалося, я пам'ятаю шлях, що його сам собі проклав тут шість років тому; але ні — вигини та повороти коридорів утворювали велетенську спіраль, у якій було майже неможливо зорієнтуватися. Тричі я намагався пройти шляхом, що його, як мені здавалося, я пам'ятав, — і тричі лабіринт повертав мене у вихідний пункт, де на мене з кривим усміхом чекав Ісак.

— Ти збираєшся колись за нею повернутися? — спитав він.

— Звісно.

— У такому разі ти мусиш дещо схитрувати.

— Схитрувати?

— Молодий чоловіче, тобі трохи бракує кмітливості, так? Пригадай-но Мінотавра.

Мені знадобилося кілька секунд, щоб зрозуміти, на що він натякає. Тоді Ісак витяг з кишені старий складаний ніжик і передав мені.

— Роби карби на кожному розі, позначки, які впізнаєш лише ти. На цьому старому дереві так багато подряпин та жолобків, що ніхто не помітить зайвого — ніхто, крім людини, яка знає, що шукає...

Я дослухався до його поради і ще раз проник до самого серця будівлі. Щоразу, змінюючи напрям, я зупинявся й робив позначки на полицях «К» та «С» по той бік коридору, куди я збирався повернути. Двадцятьма хвилинами пізніше я загубився у глибині вежі, а потім, зовсім випадково, натрапив на місце, де найкраще було сховати книжку. Я помітив книжки великого Ховельяноса¹², присвячені скасуванню обмежень щодо успадкування церковних маєтків; на мій юнацький погляд, такий камуфляж міг би збити з пантелику найспритнішого шукача. Я зняв кілька томів цієї мармурової прози та оглянув другий ряд: між

хмаринками пилу — п'єси Моратіна¹³, нове видання «Судді та гвельфа», «Богословсько-політичний трактат» Спінози¹⁴... Я вирішив ув'язнити книжку Каракса між річником юридичних подробиць справ цивільних судів Жерони (випуск 1901 р.) та романом Хуана Валери¹⁵. Щоб знайти місце, я витяг збірку поезій Золотого віку, яка стояла якраз між двома названими книжками, та протиснув на її місце «Тінь вітру», після чого огоротив задній ряд стіною безсмертних творів Ховельяноса.

Без зайвої метушні я залишив свою схованку, відшукавши шлях за тими позначками, що зробив по дорозі сюди. Крокуючи в темряві між нескінченними рядами книжок, я не міг подолати почуття смутку; я думав: ось я абсолютно випадково у єдиній книжці, похованій у цьому безкрайому некрополі, знайшов цілий всесвіт — а тисячі, сотні тисяч інших книжок так і залишаться забутими назавжди... Я відчував, що мене оточують мільйони покинутих сторінок, сторінок, яких більше ніхто не гортатиме, які поволі потопають у темному океані забуття, поки світ, життя якого пульсує поза бібліотекою, втрачає власну пам'ять, навіть не розуміючи цього.

Уже розсвітало, коли я повернувся до оселі на вулиці Св. Анни. Я тихо відчинив двері та, не вмикаючи світла, ковзнув усередину. Стіл у їдальні й досі було накрито для вечері: торта ніхто не торкався, посуд чекав на страви. Я розглядив у фотелі нерухомий силует батька — він дивився на пейзаж за вікном. Батько, вочевидь, не лягав — він досі був у тому самому костюмі. Кружальця диму ліниво здіймалися від цигарки, яку він, наче ручку, тримав між вказівним та підмізинним пальцем. Я вже багато років не бачив, щоб батько палив.

— Доброго ранку, — промимрив він, відкладаючи цигарку в попільничку, переповнену недопалками.

Я не знав, що сказати. Світло позаду батькової фігури приховувало його очі.

— Уночі кілька разів дзвонила Клара, — сказав він. — Її голос звучав стривожено. Вона просила тебе передзвонити, незважаючи на те, котра буде година.

— Я не маю наміру більше ані бачити Клару, ані розмовляти з нею, — відповів я.

Батько кивнув головою, але нічого не сказав.

Я сів на один зі стільців та витріщився на двері.

— Чи не розповіси, де ти був?

— Блукав неподалік.

— Ти мене до біса налякав.

У його голосі не було чути ані злості, ані докору — сама лише втома.

— Знаю. Вибач, — відповів я.

— Що в тебе з обличчям?

— Підсковзнувся під дощем та впав.

— У цього дощу гарний бічний удар. Поклади щось на рану.

— Нічого. Я її навіть не помічаю, — збрехав я. — Усе, що мені потрібно, — це трохи поспати. Я ледве тримаюся на ногах.

— Принаймні відкрий свій подарунок, перш ніж іти спати...

Батько показав рукою на загорнутий у целофан пакунок, який звечора

самотньо лежав на кавовому столику. Хвилину я вагався. Батько кивнув, підбадьорюючи мене. Я взяв пакет і зважив на долоні. Передав його батькові, не відкриваючи.

— Краще поверни це. Я не заслуговую на подарунки.

— Подарунки призначені давати радість тому, хто їх дарує, а не відзначати заслуги того, хто отримує, — пояснив батько. — Крім того, цього не можна повернути. Відкривай.

У тьмяному вранішньому світлі я обережно розкрив пакунок. У ньому була яскрава різьблена дерев'яна скринька із золотими заклепками; ще не відкривши її, я почав усміхатися... Витончений звук клацання застібки був схожий на цокіт годинника. У середині лежав синій оксамитовий футляр, а в ньому...

У ньому був казковий «Монбланський шедевр» Віктора Гюґо.

Це було вражаюче видовище.

Я взяв ручку й підніс до світла. На золотій кліпсі стояв напис:

Даніель Семпере, 1950

Я приголомшено витріщився на батька. Не думаю, що колись бачив його таким щасливим, як тієї миті.

Мовчки він підвівся з фотеля та обійняв мене. У мене пересохло в горлі, бракувало слів, і я теж мовчав.

Відповідно до ролі

1951-1953

11

Того року осінні листя кружляло вулицями, наче сріблясте лушпиння, перш ніж вкрило Барселону суцільною ковдрою. Спогади про ніч мого шістнадцятиріччя, що так пригнітили мій дух, поступово віддалялися — можливо, життя вирішило надати мені відпустку від моєї мелодраматичної скорботи, щоб я міг нарешті подорослішати. Аж дивно, як мало я розмірковував про Клару Барсело, про Хуліана Каракса й про того нікчому без обличчя, який пах горілим папером і вдавав із себе героя роману.

Надійшов листопад. Я вже мав позаду місяць урівноваженості, місяць без вештання біля площі Реаль лише заради того, аби побачити крізь вікно Клару... Заслуга в цьому, я мушу визнати, була не тільки моєю: справ у книгарні побільшало, тож ми з батьком ледь встигали, нам був потрібен помічник.

— Ми мусимо найняти людину, яка допомагатиме нам знаходити замовлення, — розмірковував батько. — Нам потрібен хтось особливий,

напівдетектив, напівпоет — той, хто не боїться битися за неможливе...

— Гадаю, я знайду потрібну людину, — сказав я.

І я знайшов. Я знайшов Ферміна Ромеро де Торреса у його звичайному сховищі біля арок вулиці Фернандо. Жебрак складав до купи першу сторінку понеділкової газети зі шматочків, які вдалося врятувати з контейнеру для сміття. На першій шпальті йшлося про велич народної праці — ще один доказ славетного поступу політики диктатури.

— Боже! Знову брехня! — почув я крик Ферміна. — Ці фашисти перетворять усіх нас або на святих, або на жаб!

— Добридень, — стиха привітався я. — Чи ти мене пам'ятаєш?

Жебрак підвів голову, й чудова посмішка раптом засяяла на його обличчі.

— Мене не ошукує мій зір? Як справи, друже? Сподіваюся, ти зробиш ковток червоного вина?

— Сьогодні я частую, — відповів я. — Ти зголоднів?

— Ну, я б не відмовився від великого тареля смаженої риби... утім, я з'їм усе, що в мене вкинуть.

По дорозі до книгарні Фермін Ромеро де Торрес розважав мене оповідками про всі хитрощі, до яких він вдавався впродовж останніх років, щоб уникнути Служби безпеки й особливо інспектора Фумеро, своєї Немезиди, з якою в нього точилася жорстока й безупинна боротьба.

— Фумеро? — перепитав я.

Я згадав: так звали солдата, який вбив батька Клари Барсело у замку Монжуик на самому початку війни.

Маленький чоловічок зблід зі страху й кивнув. Звичайно, він був зголоднілий, брудний, після місяців вуличного життя від нього смерділо. Він і найменшої гадки не мав, куди його ведуть, і я помітив певну тривогу, яку він намагався приховати за безперервними балачками.

Коли ми дісталися крамниці, він знервовано поглянув на мене.

— Будь ласка, заходь. Це книгарня мого батька. Хочу тебе з ним познайомити.

Жебрак зігнувся — жмут бруду та нервів.

— Ні, ні, не хочу навіть чути. Я маю непрезентабельний вигляд, а це шикарне приміщення... Я тобі заважатиму.

Батько визирнув із-за дверей, кинув погляд на жебрака, потім скосив очі на мене.

— Тату, це Фермін Ромеро де Торрес.

— До ваших послуг, — промимрив жебрак, майже тремтячи.

Батько спокійно всміхнувся до нього та простягнув руку. Бідолаха не наважився її схопити: йому було соромно.

— Слухайте, я гадаю... ліпше мені піти, — затинаючись, бурмотів він.

Мій батько обережно взяв його руку.

— У жодному разі. Мій син сказав, що ви пообідаєте з нами.

Жебрак переводив здивований погляд з мене на мого батька.

— Будь ласка, заходьте. Можете взяти гарячу купіль, — запропонував тато, — наша ванна до ваших послуг. Після цього, якщо не заперечуєте, ми могли би піти до «Кан-Соле» на обід.

Мій батько повів Ферміна до парадних дверей та майже силоміць зтяг сходами нагору до квартири, поки я зачиняв книгарню. За допомогою улесливих слів і секретної тактики нам вдалося стягнути з Ферміна дрантя й заштовхати чоловіка у ванну. Без одежі він був схожий на жертву війни й тремтів, наче обскубане курча. Глибокі сліди від кайданів видніли на його зап'ястках та кісточках ніг, а спину прорізали жахливі рубці, на які було боляче дивитися. Ми з батьком обмінялися промовистими поглядами, але нічого не сказали.

Бідолаха, досі настраханий, дозволив помити себе, мов дитину. Поки я шукав чисте вбрання, батько про щось привітно говорив із гостем. Я знайшов батьків старий костюм, сорочку та білизну. З тих лахів, що їх зняв із себе Фермін, не можна було залишити навіть взуття, тож я вибрав пару черевиків, яку тато нечасто взував, бо вони були на нього замалі. Фермінове ж лахміття (включно з парою штанів, які за кольором нагадували копчену шинку) я загорнув у газету та викинув на смітник.

Коли я повернувся до ванної кімнати, батько саме голив Ферміна, і я подумки зазначив, що ці двоє вже стали приятелями. Умитий та поголений, Фермін здавався на двадцять років молодшим. Тепер від нього пахло милом, але вигляд у нього й досі був якийсь стомлений — можливо, це був наслідок купелі із сіллю.

— Повірте мені, пане Семпере, якби доля не привела мене до світу міжнародних інтриг, я б обрав гуманітарні науки — це мені ближче до душі. Змалку в мене був нахил до поезії, я мріяв стати Софоклом або Вергілієм! Трагедії, написані «мертвими мовами», я люблю до нестями! Але мій батько, хай земля буде йому пухом, був людиною впертою та приземленою. Він завжди мріяв, щоби бодай один з його дітей приєднався до Ополчення, а жодна з моїх семи сестер не підійшла б для цього, навіть попри те, що на обличчях у них росло волосся — характерна риса всіх наших жінок за материною лінією... На смертному ложі батько змусив мене заприсягтися, що коли мені не вдасться поносити трикутного капелюха ополченця, я принаймні стану державним службовцем та викину геть усі свої літературні мрії... А я, знаєте, старомодний. Я вірив, що батька, яким би дурноголовим той не був, належить слухати. Мабуть, ви розумієте. І все ж не думайте, що я протягом усіх цих років не дбав про свій інтелект. Я багато прочитав і можу напам'ять декламувати найкращі фрагменти «Божественної комедії»...

— Гаразд, шефе, вдягніть це. Ваша ерудиція не підлягає сумнівам, — сказав я, поспішаючи батькові на порятунок.

Коли Фермін Ромеро де Торрес, сяючи чистотою, вийшов з ванної, очі його випромінювали вдячність. Батько загорнув Ферміна в рушник, і жебрак аж засміявся від задоволення, відчувши, як його шкіри торкається чиста тканина. Я допоміг йому перевдягтися. Виявилось, що дібраний одяг завеликий, причому розмірів на десять. Батько витяг свій пасок та передав мені, щоб я застібнув його на Фермінові.

— Фермін має дуже модний вигляд, — сказав батько. — Чи не так, Даніелю?

— Тебе можна переплутати з кінозіркою, Ферміне.

— Припиніть. Я вже не той, яким був. За ґратами втратив усі свої геркулесові м'язи, й відтоді...

— На мою думку, ти нічим не поступаєшся Шарлеві Буас¹⁶. Принаймні за

статурою, — заперечив батько. — І це нагадало мені, що я мав намір зробити тобі ділову пропозицію.

— Для вас, пане Семпере, я можу й убивцею попрацювати, якщо потрібно. Лише назвіть ім'я — і я позбудуся жертви, перш ніж вона збагне, в чому справа!

— До цього не дійде. Я хотів тобі запропонувати всього-на-всього роботу в книгарні. Ти маєш розшукувати рідкісні книги для наших клієнтів. Це така собі літературна археологія. Тут важливо знати не тільки літературу, а й основні принципи роботи «чорного ринку». Наразі я не зможу багато платити тобі, але ти їстимеш з нами, а також, доки ми не знайдемо для тебе гарного житла, можеш залишитися в нашій квартирі, якщо ти не проти.

Жебрак приголомшено дивився на нас обох.

— Що скажеш? — спитав батько. — Ти в нашій команді?

Фермін Ромеро де Торрес нічого не сказав. Він розридався.

З першого заробітку Фермін Ромеро де Торрес придбав собі ефектного капелюха та пару калош і на поліг на тому, щоб почастивати нас із батьком стравою з бичачих хвостів, яка подавалася в понеділки у ресторані за два квартали від Великої арени для бою биків. Невдовзі батько знайшов для Ферміна кімнату в пансіоні на вулиці Хоакіна Кости; наша сусідка Мерседітас приятелювала із власницею пансіону, тож Фермінові дозволено було не заповнювати гостьової форми, яку вимагала поліція. Тепер він міг не боятися інспектора Фумеро та його поплічників. (Розмірковуючи про жахливі рубці, що вкривали тіло Ферміна, я здогадувався, що до них приклав руку саме інспектор Фумеро; але в очах бідолахи Ферміна було щось, що заважало мені торкнутися цієї теми. Можливо, коли-небудь він сам розповість мені про це, думав я.)

Перетворення жебрака на зразкового громадянина нагадувало неймовірну історію — з тих, що священники з убогих районів люблять розповідати вірянам, аби проілюструвати безмежну милість Всевишнього. Зазвичай ці історії звучать надто ідилічно, щоб бути правдивими, — це уподібнює їх до реклами лосьйону для росту волосся, розклеєної на трамваях. І тим не менш — щоранку, рівно о сьомій, Фермін чекав на нас біля дверей книгарні, усміхнений, охайно вдягнений та готовий працювати без перерви усі дванадцять годин і навіть більше. Виявилось, що він має схильність до шоколаду та рулетів із варенням; незабаром це вплинуло на його фігуру, однак анітрохи не зменшило його ентузіазму до великих імен давньогрецьких трагіків. Як молодий франт, він укладав своє чорне волосся з бріоліном та відрощував тонесенькі вуса, щоб не відставати від моди. Минув лише місяць після першої появи Ферміна в нашій ванній — і колишнього жебрака вже неможливо було впізнати. Що ж стосувалося робочих обов'язків, тут Фермін Ромеро де Торрес знов-таки не втомлювався дивувати нас із батьком. Інстинктам Ферміна міг позаздрити собака-шукач. Найскладніші замовлення наш новий підлеглий виконував у надкороткий строк. Чи існували книжки, назв яких він би не знав? Чи вміння торгуватися колись зраджувало його? Він міг прокласти шлях до приватної бібліотеки франтуватого вершника-аристократа чи герцогині з проспекту Пірсона, добути потрібний товар задарма або придбати його за копійки — і того самого дня повернутися зі здобиччю до книгарні, тріумфально насвистуючи.

Якось у ніч проти неділі — три з половиною місяці по тому, як Фермін почав працювати у книгарні, — нашу квартиру на вулиці Св. Анни сколошків телефонний дзвінок. Дзвонила господиня Ферміна. Стривоженим голосом вона повідомила, що пан Ромеро де Торрес зачинився у своїй кімнаті, кричить, як божевільний, лупцює по стінах та погрожує перерізати собі горло битою пляшкою, якщо хтось наважиться увійти.

— Будь ласка, не викликайте поліцію. Ми зараз будемо.

Була друга ночі. Наспих одягнувшись, ми поспішили на вулицю Хоакіна Кости. Ніч була холодною; лютував крижаний вітер, небо здавалося вугільно-чорним. На дорозі нам трапилися два притулки для знедолених — Дім милосердя та Дім співчуття; ми швидко пройшли повз них, не звертаючи уваги на нестямні погляди з темних коридорів, пропахлих деревним вугіллям. Ось ріг вулиці Ферландіна, а ось і вулиця Хоакіна Кости — прогалина в рядах почорнілих вуликів, що зливаються з темрявою кварталу Раваль.

Старший син господині чекав на нас унизу.

— Сподіваюся, ви не викликали поліції? — спитав батько.

— Поки що ні, — відповіли йому.

Ми побігли нагору. Пансіон розташовувався на другому поверсі; брудна спіраль сходів ледь видніла у брунатно-жовтому світлі голих лампочок, що кволо звисали з оголеного дроту. Пані Енкарна, господиня, вдова капрала з Ополчення, зустріла нас біля дверей; її постать огортав легкий блакитний халат, а голову прикрашала корона з папільйоток.

— Послухайте, пане Семпере, це пристойний будинок. Охочих оселитися в мене більше, ніж я можу прийняти. І я не хочу вплутуватися в подібні речі, — дріботіла вона, проводячи нас крізь темний коридор, що тхнув нашатирем та вогкістю.

— Розумію, — пробурмотів тато.

Раптом ми почули крики. Кричав Фермін. Із кількох напіввідчинених дверей нишком визирали перекривлені чи то страхом, чи то надмірною цікавістю обличчя — обличчя з пансіону, зрощені на водянистому супі.

— А ви, решта, спати, заради Бога! Це вам не вар'єте на Моліно! — сердито закричала пані Енкарна.

Ми зупинилися біля дверей Фермінової кімнати. Батько обережно постукав суглобами пальців.

— Ферміне, ти там? Це Семпере.

Дике виття, здавалося, пронизало стіни; я здригнувся від відчуття остуди. Пані Енкарна, втративши статечну стриманість, схопилася за серце, сховане десь під масивними грудьми.

Батько знов покликав.

— Ферміне! Ну ж бо, відчини двері.

Фермін знову завив, усім тілом кидаючись на стіни, потім змовк на мить, після чого почав щодуху горлати непристойності. Інші постояльці знову виглянули в коридор, бліді від жаху. Недивно — крики Ферміна, певно, чути було й в армійському штабі.

Батько зітхнув.

— Пані Енкарно, ключі від кімнати є?

— Авжеж!

— Будь ласка, дайте їх мені. А ти, Даніелю, біжи по лікаря Баро. Він мешкає неподалік, на Рієра Альта, 12.

Пані Енкарна вагалася.

— Послухайте, може, краще покликати священика? Мені здається, пана Ромеро де Торреса охопив диявол!

— Ні. Лікар допоможе. Ну ж бо, Даніелю, біжи. А ви, будь ласка, дайте мені ключі.

Лікар Баро, постійний відвідувач нашої книгарні, був неодружений, страждав на безсоння й усі ночі проводив, читаючи Золя та дивлячись об'ємні знімки молодих красунь у спокусливій білизні, щоб розвіяти нудьгу. Хоча він і називав себе лишень другорядним знахарем, діагностував він краще, ніж модні лікарі з практиками на вулиці Мунтанер. Більшість пацієнтів Баро становили старі повії з поблизьких вуличок та інші бідолахи, які не мали змоги добре платити за його послуги, але лікар до всіх ставився однаково. Я неодноразово чув, як він казав, що світ — горшкова піч Бога, а єдине бажання, яке залишилося в нього, лікаря Баро, — щоб футбольна команда Барселони раз і назавжди виграла чемпіонат Іспанії; «тоді я зможу спокійно померти», стверджував він.

Одягнений у халат, Баро відчинив мені двері. Від нього пахло вином, у руці була цигарка, якої він не встиг запалити.

— Даніелю?

— Мене послав батько. Це терміново.

Коли ми повернулися до пансіону, пані Енкарна плакала під жаху, а інші постояльці повибігали до коридору й стояли мовчки, з обличчями кольору старого свічного воску. Фермінову кімнату було відкрито, в кутку скулився сам Фермін, він був оголений, тремтів і плакав. Мій батько обіймав його, намагаючись заспокоїти. У кімнаті панував безлад, стіни були забруднені чи то кров'ю, чи то екскрементами. Доктор Баро швидко зрозумів ситуацію й жестом велів батькові покласти Ферміна на ліжко. Батькові допомагав син пані Енкарни, майбутній боксер. Фермін стогнав та бився всім тілом, наче якийсь паразит пожирав його зсередини.

— На бога, що сталося з бідолахою? Що з ним? — простогнала пані Енкарна з-за дверей, хитаючи головою.

Лікар перевірів пульс, обстежив із ліхтариком зіниці хворого та, не сказавши ні слова, почав готувати ін'єкцію.

— Тримайте його. Після ін'єкції він засне. Даніелю, допоможи нам.

Учотирьох ми заледве втримали Ферміна — він несамовито пручався, коли голка встромлялася йому в стегно. Спершу його м'язи напружилися, немов сталеві линви, але за кілька секунд очі затьмарилися, а тіло обм'якло.

— Будьте обережні, цей чоловік не дуже міцний, його будь-що може вбити!
— хвилювалася пані Енкарна.

— Не переймайтеся. Він спатиме, — відповів лікар, оглядаючи рубці, що вкривали виснажене тіло Ферміна.

Я побачив, як Баро повільно хитає головою.

— Недолюдки, — бурмотів він.

— Звідки ці шрами? — спитав я. — Порізи?

Доктор Баро, не підводячи очей, знов похитав головою. Серед навколишнього гармидеру він спромігся знайти ковдру й укрит нею пацієнта.

— Опіки. Цього чоловіка катували, — пояснив він. — Це — сліди від лютівника.

Фермін проспав два дні. Прокинувшись, він геть нічого не пам'ятав, а коли йому розповіли про його поведінку, він так засоромився, що навколішки благав у пані Енкарни вибачення. Він присягався, що пофарбує увесь пансіон, і, знаючи її побожність, пообіцяв відслужити десять мес на її честь у церкві Белен.

— Єдине, що ви маєте зробити, — сказала пані Енкарна, — це одужати й більше так мене не лякати. Я застара для таких переживань.

Мій батько відшкодував господині всі збитки, й інцидент було вичерпано. Отямившись після переляку, вона ще дужче полюбила Ферміна й примусила його заприсягтися, що він уживатиме ліки, які приписав доктор Баро.

— Задля вас, пані Енкарно, я й цеглину проковтну, якщо буде потреба, — переконував Фермін.

Ми ніколи більше не нагадували Фермінові про його істеричний напад, проте я дедалі частіше замислювався про зловісного інспектора Фумеро. Майже щонеділі ми, щоб не залишати Ферміна на самоті, брали його із собою на вечерю до кав'ярні «Новедадес», а потім ішли всі втрьох до кінотеатру «Феміна», що на розі вулиць Діпутасьйон та Пасео-де-Грасія. Один з білетерів, приятель мого батька, впускав нас крізь запасний хід на другому поверсі, й ми переглядали кіножурнал. Щоразу, коли показували, як генералісимум перерізає стрічку, урочисто відкриваючи якесь нове водосховище, Фермін помітно нервував.

— Що за ганьба! — обурювався він.

— Тобі не подобається фільм, Ферміне?

— Щиро кажучи, це сьоме мистецтво анітрохи не зворушує мене. Як на мене, це лише розвага для дурнів, від якої вони робляться ще дурнішими. Кіно гірше, ніж футбол, ніж бій биків; та воно й починалося як розвага для неосвічених мас — минуло п'ятдесят років, а нічого не змінилося.

Ставлення Ферміна до кінематографу радикально змінилося одного знаменного дня, коли він відкрив для себе Керол Ломбард¹⁷.

— Які груди, Ісусе, Маріє та Йосифе, які груди! — вигукнув він серед фільму, не тямлячи себе від захвату.

— То не цицьки, то дві шхуни!

— Замовкни, покидьку, або я покличу директора, — пробубонів голос позаду нас. — Геть не залишилося сорому в людей! У якій свинській країні ми живемо!

— Справді, Ферміне, розмовляй тихше, — порадив я.

Та Фермін Ромеро де Торрес не слухав мене: погляд його оселився у спокусливих опуклостях, і дурнувата усмішка застигла на обличчі. Уже після сеансу, коли ми поверталися вулицею Пасео-де-Грасія, я помітив, що наш детектив-бібліограф досі у трансі.

— Гадаю, ми маємо знайти тобі жінку, — сказав я. — Жінка покращить твоє життя, ось побачиш.

Фермін зітхнув: він досі перебував під впливом чарів. Здавалося, тієї миті він був непідвладний навіть законові тяжіння.

— Чи ти знаєш це з власного досвіду, Даніелю? — невинно спитав він.

Я лише всміхнувся, відчуваючи, що батько пильно дивиться на мене.

Тепер Фермін Ромеро де Торрес став завсідником кінотеатру. Батько подекуди волів лишитися вдома й почитати, але Фермін не пропускав жодного сеансу. Він купував пакет шоколадних цукерок, сідав у сімнадцятому ряду й поглинав ласощі, очікуючи появи кінодіви. Сюжет його не цікавив, і він немовчно базікав, доки на екрані не з'являлася щедро наділена красотами леді.

— Я розмірковував над твоєю порадою щодо жінки, — якось сказав мені Фермін, коли ми сиділи в кінозалі. — Можливо, ти маєш рацію. У моєму пансіоні новий постоялець, колишній семінарист із Севільї, парубок із широкою душею. Час від часу він приводить молодих красунь — вони просто незрівнянні, й це наводить мене на думку, що людство повсякчас удосконалюється. Не знаю, як тому хлопцеві вдається мати такий успіх, він же такий непоказний! Певно, він своїми молитвами перетворює їх на безтямних. Його кімната поряд із моєю, тож мені все чути, і судячи зі звукових ефектів, цей чернець справжній артист. Аж не віриться, які дива може робити формений одяг! От скажи мені, які жінки тобі подобаються, Даніелю?

— Чесно кажучи, я небагато про них знаю.

— Ніхто не знає про жінок багато, навіть Фройд, навіть вони самі. Але це як електрика: необов'язково знати, як саме вона діє, щоб дістати електричний шок. Ну ж бо, розповідай! Які тобі подобаються? Не всі зі мною погодяться, але я вважаю, що в жінки мають бути жіночні форми, щось, що можна потримати в руках... Але тобі, я здогадуюся, небайдужі худорляві жінки. Що ж, і таку думку я поважаю.

— Щиро кажучи, в мене невеликий досвід щодо жінок, Ферміне. Якщо бути точним, у мене немає ніякого досвіду щодо них.

— А я вважав, що тієї ночі... ну, пам'ятаєш, коли тебе побили...

— Якби рани на серці гоїлися так само швидко, як подряпини на обличчі!.. — вихопилося в мене.

Фермін дружелюбно усміхнувся.

— Не сумуй. У тебе все ще попереду. Ніщо не зрівняється з першим разом, ніщо. Ти так і не збагнеш, у чому краса життя, поки вперше не роздягнеш жінку. Гудзик за гудзиком... наче зимового вечора чистиш смачну гарячу картоплю...

Цієї миті на екрані велично з'явилася Вероніка Лейк¹⁸, і Фермін перемістився в іншу площину. Коли картинка на екрані змінилася і пані Лейк тимчасово зникла, Фермін побіг до буфету у фойє, щоб поповнити запаси ласощів: після місяців голодування мій друг дещо втратив відчуття міри, через що трохи погладшав, але небезпечний надмір ваги йому не загрожував. Я залишився на самоті, майже не слідкуючи за подіями на екрані. Я згадав Клару... ні, я згадав її тіло, блискуче від поту, розімліле від насолоди, тіло, яке здригалося в ритмі рухів учителя музики... Мій погляд відірвався від екрану — і я помітив глядача, який щойно увійшов. Його силует поволі пересувався до центру партеру, і врешті він сів за шість рядів від мене. У кінотеатрі багато самотніх людей, подумав я. Таких, як я сам.

Я намагався зосередитись на основній лінії сюжету. Герой, цинічний, але добросердий детектив, розповідав другорядній героїні, що такі жінки, як Вероніка Лейк, — загибель для всіх чоловіків і єдине, що залишається цим останнім, — це

гинути від безнадійного кохання. Фермін Ромеро де Торрес, який уже встиг зробитися неабияким знавцем кінематографу, називав цей жанр «прикладом богомола»: на його думку, подібні фільми являють собою втілення грішних фантазій конторських службовців, які страждають на закрепи, та побожних жінок, які вмирають з нудьги, мріючи про бурхливе та розпусне життя. Я посміхнувся був, уявляючи собі, що б сказав мій друг-критик, якби не пішов на зустріч із буфетом... але посмішка застигла на моєму обличчі.

Глядач, який сидів за шість рядів переді мною, повернувся та витріщився на мене. Туманний промінь прожектора являв собою лише тонку хмаринку тремкого світла, у якому проступали лише обриси та кольорові плями; але цього світла вистачило, щоб я впізнав Куберта, чоловіка без обличчя. Цей жорстокий погляд блискучих очей без повік, цей вищир... здавалося, він у темряві облизує неіснуючі губи... Холодні пальці страху стисли моє серце.

Тієї миті з екрану вибухнули музикою дві сотні скрипок, почулися постріли, крики, а потім усе зникло, й на мить зала потонула в суцільній п'їтмі. Я чув, як пульсує у скронях моя кров, і цей звук нагадував лунке биття молота. Повільно на екрані проступала нова сцена, витісняючи чорноту блакитно-пурпуровою імлюю. Чоловік без обличчя зник. Я обернувся і краєм ока побачив силует, що прямував уздовж проходу нагору; він розминувся з Ферміном, який якраз повертався зі свого гастрономічного сафарі. Опустившись біля мене, Фермін простягнув мені цукерку з шоколадним праліне.

— Даніелю, ти блідий як смерть. Тобі що, зле? — спитав він, стривожено дивлячись на мене.

Таємничий подув повітря пронісся залом.

— Дивно якомсь пахне, — зауважив Фермін. — Мабуть, якийсь член ради або адвокат пустив вітри.

— Ні. Пахне горілим папером.

— Скуштуй лимонну цукерку, Даніелю.

— Не хочу.

— Усе одно тримай — ніколи не знаєш, коли цукерка стане тобі у пригоді.

Я поклав цукерку в кишеню піджака та решту фільму просидів мовчки, не звертаючи ані найменшої уваги ні на героїню Вероніки Лейк, ні на жертв її фатальних чар. Фермін Ромеро де Торрес заглибився у фільм та у поглинання шоколадних цукерок. Коли в кінці фільму ввімкнули світло, я почувався так, наче прокинувся від поганого сну, й волів думати, що той чоловік у партері — просто примара, омана зору. Але ні... його швидкого погляду в темряві було достатньо, аби я зрозумів: він цілком реальний. І він не забув ані мене, ані нашої угоди.

Коли Фермін не пропадав годинами у пошуках екзотичних видань, призначених задовольнити вимоги чергового покупця, він проводив час, упорядковуючи книжки, вигадуючи ринкові стратегії, поліруючи вивіску крамниці й віконні шиби, доки вони не починали сяяти, або протираючи корінці книжок ганчіркою,

трохи змоченою у спирті. Відтоді, як Фермін почав працювати у книгарні, в мене з'явилося набагато більше вільного часу. Завдяки такому несподіваному щастю я міг повернутися до занять, що їх останнім часом був занедбав: наприклад, розв'язанню таємниці Каракса чи спілкуванню з моїм другом Томасом Агіларом, за яким я неабияк скучив.

Томас був задумливим, відлюдькуватим хлопцем, якого інші діти побоювалися через його певну схожість із горлорізами, яка надавала йому похмурого, погрозливого вигляду. У нього була статура борця, гладіаторські плечі та суворий, пронизливий погляд. Ми познайомилися багато років тому за досить екстремальних обставин. Це був мій перший тиждень у єзуїтській школі на вулиці Каспе. Після уроків по Томаса приїхав його батько, а з ним якась пихата дівчинка, яка виявилася Томасовою сестрою. Я відпустив був кілька нетактовних жартів щодо неї, але не встиг я й оком змигнути, як Томас кинувся на мене й засипав жорстокими ударами, після яких я не впізнавав себе у дзеркалі ще кілька тижнів. Томас був удвічі кремезніший за мене, сильніший та лютіший. Під час нашої дуелі на шкільному дворі, в оточенні хлопців, охочих до кривавої бійки, я втратив зуб — однак відмовився розповісти батькові та священникам, хто мене так страшенно побив. Не визнав я й того факту, що батько мого супротивника спостерігав за бійкою з виразом справжнього задоволення на обличчі, приєднавшись до хору збуджених хлопчаків.

— Це моя провина, — сказав я, закриваючи тему.

Трьома тижнями пізніше під час перерви до мене підійшов сам Томас. Мене із жаху майже паралізувало. «Він іде, щоб покінчити зі мною», — подумав я. Але мета Томаса була цілком шляхетною: він хотів перепросити мене, бо розумів, що поборов удвічі слабшого суперника.

— Це мені має бути соромно за те, що я причепився до твоєї сестри, — відповів я. — Я б тоді наговорив бозна-чого, але ти так мене відлупцював, що я не міг говорити.

Томас зніяковіло потупив очі. Я здивовано розглядав цього сором'язливого велетня, який на перервах блукав коридорами, мов та загублена душа. Усі інші діти, включно зі мною, надто боялися його, ніхто не розмовляв з ним, ніхто навіть не наважувався глянути йому у вічі. З опущеною додолу головою, майже тремтячи, він запитав, чи не хочу я бути його другом. Я відповів, що хочу. Він подав руку, й я її потиснув; його потиск був міцний, але я навіть не здригнувся.

Того ж вечора Томас запросив мене до себе на обід і показав свою колекцію дивних приладів, зроблених із металевого брухту.

— Я сам їх виготовив, — гордовито пояснив він.

Я не міг збагнути, ані як вони працюють, ані для чого призначені, але промовчав, та ще й покивав головою, вдаючи захват. Мені здавалося, що цей надто великий і надто самотній хлопець просто виготовив собі олов'яних приятелів, і я був першим, кого він їм відрекомендував. То була його таємниця. Я поділився з ним своєю: розповів про свою маму і про те як за нею скучив. Коли мій голос урвався, Томас мовчки обійняв мене. Нам було по десять років. З того дня Томас Агілар став моїм найкращим другом — а я його єдиним.

Незважаючи на агресивний вигляд, Томас мав спокійну, добру вдачу. Він трохи затинався, коли розмовляв із людьми, — виняток становили його мама,

сестра та я. Він захоплювався незвичайними винаходами та механічними приладами, здійснював «розтини» різноманітних інструментів, починаючи від грамофону й закінчуючи лічильною машиною, щоб дізнатися, як вони працюють. Багато часу Томас проводив на самоті у своїй кімнаті, вигадуючи нові неймовірні пристрої. Він був надзвичайно винахідливий, а ось практичності йому бракувало: його цікавили екстраординарні речі, приміром, синхронізатор світлофора на Гран-Віа, таємниця ілюмінованого фонтану Монжуйка та годинникові механізми автоматів у парку розваг на Тібідабо¹⁹.

Вечорами Томас працював у конторі свого батька, а по дорозі додому заходив до нашої книгарні. Мій батько завжди виявляв зацікавленість Томасовими винаходами, Дарував йому підручники з механіки та біографії видатних інженерів, як-от Ейфель та Едісон, — їх Томас обоожнював. Минали роки, й Томас, полюбивши мого батька, почав міркувати, як створити з частин старого вентилятора автоматичну систему, за допомогою якої можна було б реєструвати та зберігати бібліографічні картки. Він уже понад чотири роки працював над цим проектом, але мій батько досі демонстрував віру в цю ідею, оскільки не хотів знеохочувати Томаса.

Знайомлячи Томаса з Ферміном, я непокоївся, як Фермін відреагує на мого друга.

— Ти, певно, приятель Даніеля, винахідник? Дуже приємно познайомитися. Фермін Ромеро де Торрес, бібліографічний дорадник книгарні Семпере, до ваших послуг...

— Томас Агілар, — затинаючись, промовив Томас, посміхнувся та потиснув руку Ферміна.

— Обережніше, приятелю, в тебе ж не рука, а гідравлічний прес! А мені мої віртуозні пальці ще потрібні для роботи.

Томас відпустив його руку та вибачився. Фермін заходився масажувати пальці, і нові знайомі заглибилися в бурхливу дискусію щодо таємниць математики — науки, яка навіть у своїх найдоступніших формах була для мене чимось на кшталт китайської грамоти.

— То розкажеш мені, Томасе, теорему Ферма?.. — почув я.

Час від часу Фермін звертався до Томаса на «ви» і завжди вдавав, що не помічає, як хлопець заїкається. На знак вдячності за безмежну терплячість Томас приносив Фермінові коробки швейцарських шоколадних цукерок, оздоблені фотографіями неймовірно блакитних озер, корів, що розгулювали дивовижно зеленими полями, та годинників із зозулею.

— Твій приятель Томас дуже талановитий, але йому бракує сміливості. Було б корисніше, якби він поводився рішучіше. Іти — єдиний спосіб дістатися будь-куди, — якось сказав мені Фермін. — На жаль, такий уже є цей науково-теоретичний розум. Візьмімо лишень Альберта Ейнштейна. Той зробив багато надзвичайних винаходів, але найпершим з них, якому знайшлося практичне застосування, виявилась атомна бомба, й ту використали без його дозволу. На Томаса, з його боксерським обличчям, чекають важкі часи в академічних колах. У цьому світі панують стереотипи, Даніелю.

Виходячи з бажання захистити Томаса від нерозуміння з боку оточення, Фермін вирішив, що повинен розвивати в моєму другові вміння вести розмову та

поводитися на людях.

— Людина є твариною соціальною. Людям властиво призначати на посади «своїх людей», брати хабарі та поширювати плітки. Це — основна видова поведінка «розумної мавпи», — стверджував Фермін. — Це біологія. Нічого не вдієш.

— Чи ти не перебільшуєш?

— Іноді, Даніелю, ти такий наївний!

Суворий вигляд Томас успадкував від батька, вмілого управителя майном, який мав кабінет на вулиці Пелайо, поблизу розкішної крамниці «Ель сігло». Пан Агілар належав до тих привілейованих осіб, які завжди мають рацію. Він був глибоко переконаний, що його син — недоумкуватий боягуз; щоб якимось знівелювати ці ганебні риси, він наймав учителів, яким доручав усіляко вдосконалювати свого первістка. Я нерідко чув, як пан Агілар каже вчителям: «Мій син недоумок, зрозуміло?!» Томас, зі свого боку, чинив усі можливі перешкоди процесові свого «вдосконалення» і звертався до «вдосконалювачів» виключно латиною — мовою, якою він розмовляв із папською плинністю, без жодного затинання. Рано чи пізно вчителі у розпачі звільнялися, побоюючись, що Томас одержимий дияволом: а що, як невдовзі він почне декламувати диявольські накази арамейською?!. Єдиною надією пана Агілара залишилася військова служба, яка мала зробити з його сина справжнього мужчину.

Сестру Томаса, ту саму, якій я завдячую нашою з Томасом дружбою, звали Беатріс. Беа Агілар, батькова улюблениця, була надзвичайно схожа на свою матір: рудоволоса, витончено бліда, вона завжди носила дуже дорогі сукні з шовку або натуральної бавовни та панчохи з елегантної крамниці «Сіра перлина»; у неї була фігура манекенниці й бездоганна постава; коли Беа виходила на прогулянку, здавалося, що вона грає роль принцеси у своїй власній казці. Свої блакитно-зелені очі вона воліла описувати як «смарагдово-сапфірові». Незважаючи на роки, проведені у вимогливому католицькому коледжі Матері Терези, — чи, можливо, саме завдяки цим рокам, — Беа, коли не бачив суворий батько, пила з високих келихів анісовий лікер; словом, вона була подібна до екранної богині — з тих, які доводили мого приятеля Ферміна до екстазу. Я ненавидів її, а вона платила за мою неприховану ворожість лінивими поглядами, сповненими зневаги та байдужості. Наречений Беа перебував на військовій службі у Мурсії²⁰ у чині лейтенанта; я запам'ятав його як гладко зачесаного юнака і чув, що він член партії фалангістів. Звали його Пабло Каскос Буендіа; він належав до аристократичної родини, яка володіла кількома корабельнями на узбережжі Галісії²¹. Завдяки дядькові, який служив у військовому міністерстві, Пабло багато часу проводив у відпустках; гостюючи в Агіларів, він не марнував жодної нагоди потеревенити про расову й духовну вищість іспанців та неминучий занепад більшовицької імперії.

— Маркс мертвий, — поважно казав він.

— Він помер іще 1883 року, якщо бути точним, — уїдливо зауважував я.

— Замовч, йолопе, бо вріжу так, що відлетиш до Гібралтарської скелі!..

Не раз я помічав, як Беа потайки сміється з дурниць, які верз її наречений. Іноді вона здійслювала очі та дивилася на мене. Її погляду я не міг збагнути. Ми всміхалися одне до одного з холодною люб'язністю ворогів, яких поєднало

ситуативне перемир'я, і я швидко відводив погляд. Я б радше вмер, ніж визнав, що в глибині душі боюся її.

13

На початку року Томас та Фермін вирішили об'єднати зусилля та організувати новий проект, який, як вони передбачали, допоможе нам із Томасом не потрапити до армії. Фермін анітрохи не поділяв ентузіазму пана Агілара щодо військового досвіду.

— Корисне у військовій службі тільки те, що призов виявляє недоумків серед населення, — зазначав він. — Але для цього достатньо двох тижнів, для цього не потрібно двох років. Армія, Шлюб, Церква, Банк — ось чотири вершники Апокаліпсиса. Ну, давайте, смійтеся!

Анархічно-ліберальні переконання Ферміна Ромеро де Торреса дещо похитнулись одного жовтневого вечора, коли — примха долі! — до нас завітала стара знайома. Мій батько поїхав до Аржентони, щоб оцінити тамтешню колекцію книжок, і повернутися мав допіру ввечері. Я залишився за прилавком, а Фермін видерся на драбину, наче вправний гімнаст, і заходився впорядковувати книжки на горішній полиці, за кілька сантиметрів від стелі. Невдовзі перед зачиненням книгарні — сонце вже сіло — у вікні з'явився профіль Бернарди, вдягнутої у своє «четвергове» вбрання (четвер був її вихідним). Вона помахала мені рукою.

— Боже, як ти виріс! — вигукнула вона, увійшовши. — Я б тебе й не впізнала... Ти так змужнів, Даніелю!

Вона обійняла мене, пролила кілька сльозинок, торкнулася моєї голови, плечей, обличчя, ніби перевіряючи, чи не пошкодив я чогось за увесь цей час.

— За вами дуже скучили в нас, молодий паничу Даніелю, — сказала вона, опускаючи очі.

— Я теж скучив за тобою, Бернардо. Поцілуй-но мене.

Вона зніяковіла, а я дзвінко розцілував її в обидві щоки. Бернарда засміялася. У її очах читалося: вона чекає, коли я спитаю про Клару, — та я вирішив не питати.

— Ти дуже гарна сьогодні, Бернардо. Просто вишукана! Як ти надумала завітати до нас?

— Та я вже давно хотіла зайти, але ж ти знаєш життя: ми всі дуже заклопотані... Пан Барсело, попри всю свою вченість, примхливий, як та дитина. Мені залишається тільки миритися з його примхами. Завтра в моєї небоги — тієї, з Сан-Адріана, — день народження, і я хочу зробити їй подарунок. Я подумала, що можна купити їй книжку, де багато слів і мало картинок, але ж я зовсім не знаюся на книжках...

Перш ніж я встиг відповісти, повна збірка творів Бласко Ібаньеса²² у твердій палітурці впала згори, й приміщення стряснуло, наче від балістичної ракети. Ми з Бернардою занепокоєно глянули нагору. Фермін стрибав по драбині, мов той циркач; очі його палали захопленням, на обличчі сяяла таємнича усмішка.

— Бернардо, це...

— Фермін Ромеро де Торрес, бібліографічний дорадник книгарні «Семперета син», до ваших послуг, пані, — сповістив Фермін, беручи Бернардину руку й церемонно цілуєчи її.

— Ви помиляєтеся, я не пані...

— Щонайменше маркіза, — ствердив Фермін. — Мені слід було знати. Я зустрічався з найшляхетнішими дамами на проспекті Пірсона. Надайте мені честь провести вас до відділу класичної дитячої та підліткової літератури, де я, на щастя, помітив збірку творів Еміліо Сальгарі²³, яка містить відому епічну казку про Сандокан.

— Боже, я не впевнена... Це ж не життя святих? Батько дівчинки колись тримався лівого крила, розумієте...

— Я можу порадити й «Гаємничий острів» Жуля Верна — дуже корисна для читання повість, розвиває ерудицію...

— Ну, якщо ви радите...

Фермін жадібно поїдав Бернарду очима, ніби вона була шоколадною цукеркою, й пускав слину; та й вона, здавалося, була підлещена увагою цього непоказного, але вельми красномовного чоловічка.

— А ти, Даніелю? — обернулась вона на мене. — Що ти скажеш?

— Фермін тут найкращий знавець, Бернардо, можеш на нього цілком покластися.

— Ну, тоді запакуйте мені ту, про острів, будь ласка. Скільки я винна?

— Усе за рахунок закладу, — відповів я.

— Ні, не хочу про це й чути!

— Якщо дозволите, пані, я, Фермін Ромеро де Торрес, сплачу за це. Ви зробіть мене найщасливішою людиною в Барселоні.

Бернарда дивилася на нас обох. Їй бракувало слів.

— Послухайте, я сама сплачую за те, що купую, а це подарунок для моєї небоги...

— Гаразд, — швидко перервав Фермін, пригладжуючи волосся, — тоді, можливо, ви замість цього дозволите запросити вас на вечірній чай?..

— Ну ж бо, Бернардо, — підбадьорив я. — Сходи, повеселися. Послухай, поки я це запакую, Фермін піде й надягне піджак.

Фермін поспішив до задньої кімнати, щоб розчесати волосся, збризнутись одеколоном та натягти піджак. Я дав йому кілька песет із каси.

— Куди її повести? — прошепотів він, наче схвильована дитина.

— Я б повів її до «Ельс-Кватре-Гатс», — відповів я. — Я точно знаю: це щасливе місце для роману.

Я передав пакунок Бернарді та підморгнув.

— То скільки я винна, Даніелю?

— Не знаю. На книжці не стояв цінник, я спитаю батька, — збрехав я.

Бернарда йшла, спершись на лікоть Ферміна; я дивився на них, доки вони не зникли за рогом вулиці Св. Анни. Хотілося сподіватись, що на небесах нині чергує добрий святий.

Я повісив на вікно крамниці табличку «ЗАЧИНЕНО» й пішов був до задньої кімнати, щоб переглянути батьківську книгу замовлень, як почув дзвінок у двері.

Хто це може бути? Фермін щось забув? Чи батько вже повернувся?..

— Агов?

Минуло кілька хвилин — жодної відповіді.

Я далі гортав книгу замовлень, як раптом у книгарні почулися повільні кроки.

— Ферміне? Тату?

Мені здалося, що я чую придушений сміх. Я закрив книгу. Певно, хтось із клієнтів проігнорував табличку «ЗАЧИНЕНО». Я вже збирався йти обслуговувати кого б там не принесло, коли почув звук падіння книжок. Мені перехопило подих. Схопивши ножа для розрізання паперу, я повільно просувався до дверей задньої кімнати, більше не наважуючись озиватися. Кроки почулися знов: незваний гість ішов геть.

Тенькнув дверний дзвінок, і я відчув подув свіжого повітря. У книгарні нікого не було. Я підбіг до вхідних дверей та двічі повернув ключа, потім глибоко вдихнув, картаючи себе за марне боягузтво.

Повертаючись до задньої кімнати, я помітив на прилавку клаптик паперу. Підійшовши ближче, зрозумів, що це світлина, знімок, зроблений у старій студії та надрукований на цупкому картоні. Краї були опалені; на знімкові видніли вугільно-чорні відбитки пальців. Я уважно розглядив фотографію під лампою: це було зображення молодої пари. Юнакові років сімнадцять-вісімнадцять, біляве волосся, тонкі аристократичні риси обличчя; дівчина, певно, трохи молодша, одним або двома роками щонайбільше; бліда шкіра, гарне обличчя, обрамоване коротким чорним волоссям... Усміхнений юнак поклав руку їй на талію, а вона, сп'яніла від щастя, щось шепотіла йому, немовби піддражнюючи. Від фотографії віяло такою теплотою, що я розплився у посмішці, наче пізнав у цих незнайомцях двох давніх друзів. Позували вони на тлі розкішної вітрини, в якій було виставлено безліч старомодних капелюхів.

Я зосередився на парі. З одягу можна було зрозуміти, що знімкові вже років двадцять п'ять-тридцять. Це була картинка, сповнена світла та надії — надії, яка сяяла в молодих очах. Вогонь знищив майже все з країв, але на задньому плані проглядався прилавок, а за ним — суворе обличчя, чимось подібне до примари. Спереду було витиснено:

АНТОНІ ФОРТЮНІ

та син

Засновано 1888 року

...Коли я був на Цвинтарі забутих книжок, Ісак розповів мені, що Хуліан Каракс використовував материне прізвище, а не батькове — Фортюні. Батько Каракса мав крамницю капелюхів на вулиці Св. Антонію. Я знову подивився на фотографію. Сумнівів бути не могло. Юнак — це і був Хуліан Каракс, який усміхався до мене з минулого, не в змозі побачити полум'я, що наближалось до нього.

Місто примар

1954

14

Наступного дня Фермін прилетів до книгарні на крилах Амура, посміхаючись та насвистуючи щось веселе. За інших обставин я б розпитав його про прогулянку з Бернардою, але того дня настрою для поетичних спалахів я не мав. Батько домовився з професором Хав'єром Веласкесом про доставку замовлених книжок до його університетського кабінету на одинадцятую годину. На самісіньку згадку імені професора Фермін поморщився, тож я вирішив віднести книжки сам.

— Той жалюгідний суб'єкт — просто розбещений зануда. Фашистський попихач, — заявив Фермін, підносячи кулак та прибираючи мстивої пози. — Цей нікчема використовує своє професорське звання, щоб зваблювати жінок. Присягаюся, він би переспав навіть із Гертрудою Стайн²⁴, якби трапилась нагода!

— Заспокойся, Ферміне. Веласкес добре платить, завжди наперед, а крім того, всім нас рекомендує, — заперечив був батько.

— Ті гроші брудні від крові незайманих дівчат-підлітків! — обурено вигукнув Фермін. — Ось я, приміром, на Бога присягаюся, що ніколи не кохався з неповнолітньою дівчиною, — і не тому, що не хотів чи не мав нагоди. Я сьогоднішній — бліда тінь самого себе кільканадцять років тому. Були часи, коли моя постать миттєво впадала дівчатам у вічі! Та я ніколи не переходив меж, якщо не був упевнений щодо віку дівчини. Я вимагав документів, а коли їх не було... гм... вимагав письмового дозволу батьків! Треба дотримуватися певних моральних норм.

Батько витріщив очі.

— З тобою, Ферміне, безглуздо сперечатися.

— Так, якщо я маю рацію, то вже маю.

Відчуваючи, що вдома насувається гроза, я взяв пакунок, підготований ще вчора, і попрямував до дверей. У пакунку була збірка Рільке²⁵ та дивне есе, авторство якого приписували маловідомому дарвіністові; в есе стверджувалося, ніби іспанці ведуть свій родовід від більш розвинених мавпоподібних предків, ніж сусіди-французи. Батько з Ферміном були заглибилися в дискусію щодо моралі, та я цього вже не почув — я зачинив за собою двері.

Стояв напрочуд гарний день: небо аж сяло ультрамарином, прозорий легкий вітерець розносив осінні аромати та свіжий запах моря. Я завжди найдужче любив Барселону в жовтні. Здавалося, саме у жовтні дух міста, блукаючи вулицями, прибирає особливо гордовитої постави, й ти відчуваєшся мудрішим, напившись зі старого фонтану Каналетас, вода якого тільки восени не має присмаку хлорки... На очі мені раз у раз траплялися жваві, спритні чистильники взуття, крамарі, які поверталися з перерви на каву, вуличні продавці лотерейних квитків та цілі армії

двірників — ці останні неспішно й поважно полірували вулиці за допомогою мітел, нагадуючи при цьому художників-пуантилістів із пензлями. У ті роки в Барселоні дедалі частіше з'являлись автомобілі; коли я дістався світлофора на перехресті вулиці Бальмес, то помітив групу сірих службовців у сірих-таки дощовиках, які жадібно витріщалися на криваво-червоний «студебекер», наче це була оголена красуня з мюзик-холу. Я пішов вулицею Бальмес у напрямку Гран-Віа, розглядаючи світлофори, що таємничо переморгувалися між собою, машини та мотоцикли з візками. У вітринах я бачив рекламні плакати «Філіпс», якими проголошувалося прибуття нового месії — телевізора. Дехто пророкував, що саме цей пристрій назавжди змінить наше життя й перетворить нас на «істот з майбутнього», на кшталт американців. Фермін Ромеро де Торрес (який завжди йшов у ногу з найсучаснішими технологіями) вже провістив жорстокі наслідки.

— Телебачення, мій любий Даніелю, це Антихрист. Можу запевнити тебе: за три-чотири покоління люди вже не знатимуть, що пускати вітри краще все-таки на самоті. Люди повернуться до життя в печерах, до середньовічної жорстокості, до загального стану слабоумства, який слимаки подолали вже у плейстоцені! Наш світ буде знищено не через атомну бомбу, як пишуть газети, — ні, він загине через банальність, глупоту, глузування з усього, навіть із самої загибелі!

...Кабінет професора Веласкеса розташовувався на другому поверсі літературного факультету університету «Плаза», у кінці галереї, вистеленої гіпнотичними шахівницями з черепиць та омітої порошним світлом, що сочилось на південну криту аркаду. Я знайшов професора біля дверей лекційної зали, коли він, удаючи, нібито уважно слухає студентку, вивчав її ефектну фігуру. Дівчина була вдягнена в темно-червоний костюм, який підкреслював її талію й відкривав бездоганно пропорційні литки, обтягнені шовковими панчолами. Професорові Веласкесу лестило мати репутацію донжуана; він був переконаний, що літературна освіта порядної молоді дівчини не може вважатися завершеною без легендарного вікенду в якому-небудь маленькому готелі, з пляжними прогулянками та декламуванням александрійських віршів віч-на-віч із видатним ученим.

Мій комерційний інстинкт підказував мені, що в розмову втручатися не можна, тож я вирішив згаяти час і сам заходився подумки роздягати студентку. Незважаючи на свій молодий вік, у товаристві муз, які затрималися на сторінках старих книжок, я перебував частіше, ніж у компанії дівчат з плоті та крові, — останні завжди здавалися мені істотами набагато нижчого порядку, ніж Клара Барсело. Але цього разу — сам не знаю, що в мені промовляло! — я з насолодою відзначав поглядом кожен подробицю звабливої, вишуканої дівочої фігури, яку я міг бачити, щоправда, лише ззаду, але яку вже уявляв у повній пишноті, — і неясне хижє тремтіння пробігло вздовж мого хребта.

— Та це ж Даніель! — закричав професор Веласкес. — Дякувати Богові, що це ти, а не той божевільний, який приходив минулого разу, — як його пак? Тореро?.. Він чи то п'яний був, чи то геть сказився... Він наважився спитати мене — мене! — чи відома мені етимологія слова *penis*! Його тон був сповнений геть неприпустимого сарказму!

— Просто лікар прописав йому дуже сильні ліки, — промимрив я, — щось для покращення роботи печінки...

— Він спаскудив мені цілий день! — обурювався Веласкес. — На місці твого батька я б повідомив поліцію — закладаюся, у них є на нього справа. Господи, а як у нього смердять ноги! Ще багацько ходить тут усіляких придуркуватих лівих, які ведуть безпутний спосіб життя й не бачили ванни з часів падіння Республіки!

Я вже гарячково шукав інших більш-менш правдоподібних вибачень для недозволеної поведінки Ферміна, як раптом студентка, що розмовляла з професором Веласкесом, обернулася до мене. Земля спинила свій біг. Я побачив осяйну усмішку — і вуха мої запалали.

— Привіт, Даніелю, — сказала Беатріс Агілар.

Я кивнув їй — язик наче відсох. Я пускав слину від Беа, сестри мого найкращого друга! Від тієї самої Беа, якої я так боявся!

— О, ви знайомі? — спитав Веласкес заінтриговано.

— Даніель — старий друг нашої родини, — пояснила Беа. — Він єдиний, хто наважився сказати мені в обличчя, що я чванькувата й самозакохана.

Веласкес витріщився на мене.

— То було багато років тому, — виправдовувався я. — І я не зовсім це мав на увазі... тобто зовсім не це...

— Добре, я досі чекаю на вибачення.

Веласкес щиро засміявся й узяв пакунок з моїх рук.

— Гадаю, я тут зайвий, — сказав він, розкриваючи пакунок. — Еге, чудово. Слухай-но, Даніелю, скажи батькові, що мені потрібна книга під назвою «Переможець маврів. Спогади генералісімуса про війну в Марокко», автор Франсіско Франко Баамонде, з передмовою та примітками Пемана.

— Уважайте, що вже сказав. Ми зв'яжемося з вами за тиждень-другий.

— Вірю тобі на слові, а зараз мушу йти. Тридцять дві порожні голови чекають на мене.

Професор Веласкес підморгнув мені та зник у лекційній залі.

Я не знав, куди діти очі.

— Послухай, Беа, про ту образу, я обіцяю...

— Облиш. Я дражнила тебе, Даніелю. Розумію: то було дитяче безглуздя. Крім того, Томас здорово тебе відлупцював.

— Ще й досі болить.

Усмішка Беа скидалася на пропозицію до примирення або принаймні тимчасового перемир'я.

— Крім того, ти мав рацію. Я й справді дещо самозакохана та іноді чванькувата, — сказала вона. — Я тобі антипатична, чи не так, Даніелю?

Це питання заскочило мене зненацька. Я був обеззброєний. Уся моя ворожість до тієї, кого я вважав особистим ворогом, зникла. Так трапляється, коли ворог перестає бути ворогом.

— Ні, це не так.

— Томас каже, що річ не в мені, а в нашому батькові. Ти не наважуєшся спілкуватися з ним, а я за це «розплачуюся». Я тебе не звинувачую. Ніхто не хоче мати справу з моїм батьком.

Я відчув, як кров відхлинула з мого обличчя, але за кілька секунд уже всміхався й кивав.

— Усі кажуть, що Томас знає мене краще, ніж я сам.

— Я не дивуюся. Мій брат знає нас усіх, як свої п'ять пальців, тільки ось ніколи нічого не каже. Проте якщо він вирішить-таки відкрити рота, цілий світ буде зруйновано. Знаєш, він дуже тебе любить.

Я знизав плечима та опустив очі.

— Він часто говорить про тебе, про твого батька, про книгарню, про того приятеля, з яким ви працюєте. Томас каже, він геній, якого ще очікує визнання. Іноді здається, що Томас вважає своєю справжньою родиною не нас, а вас.

Я поглянув їй у вічі — твердо, відверто, безстрашно, — але не знав, що сказати, тож просто посміхнувся. Мені почало здаватися, що своєю відвертістю вона заманує мене в пастку. Я подивився вниз, на подвір'я.

— Не знав, що ти тут навчаєшся.

— Так, на першому курсі.

— Література?

— Батько вважає, що точні науки не для слабкої статі.

— Звичайно. Забагато цифр.

— Ну ось, а я дуже люблю читати. Крім того, тут можна зустріти цікавих людей.

— Таких, як професор Веласкес?

Беа криво осміхнулася.

— Звичайно, я ще тільки на першому курсі, але знаю достатньо, щоб зрозуміти, Даніелю, коли до мене залицяються. Особливо чоловіки такого штибу.

Мені стало цікаво, до якого штибу належав я.

— Але професор Веласкес — добрий приятель мого батька. Вони обоє належать до «Товариства захисту та пропагування іспанської оперети»..

Я вдав, що вражений.

— Шляхетне становище зобов'язує... А як твій наречений, лейтенант Каскос Буендіа?

Посмішка злетіла з її обличчя.

— За три тижні Пабло буде тут у відпустці.

— Ти, мабуть, щаслива?

— Дуже. Він добрий хлопець, хоча можу уявити, що ти про нього думаєш.

«Сумніваюся, що можеш», — подумав я.

Беа подивилася на мене дещо напружено. Я збирався змінити тему, але язик випередив мене.

— Томас каже, що ви одружуєтесь та переїжджаєте до Ель-Ферроля.

Вона спокійно кивнула головою.

— Щойно Пабло прийде з армії.

— Ти, певно, чекаєш із нетерпінням, — зауважив я, відчуючи нотки злості у власному голосі, нахабний тон, який невідомо звідки взявся.

— Насправді я не проти. У його родини там маєток, корабельні, й Пабло керуватиме одною з них. Він має величезний талант керівника.

— Воно й видно.

Беа силувано всміхнулася.

— Крім того, я вже багато за всі ці роки надивилася на Барселону... — Її очі раптом здалися мені сумними та втомленими.

— Я чув, що Ель-Ферроль — чудове місто. Сповнене життя. Та й морські

делікатеси, гадаю, там надзвичайні. Особливо краби-павуки.

Беа зітхнула, похитуючи головою. Здавалося, вона б розплакалася зі злості, та була для цього надто горда. Натомість вона тихо засміялася.

— Минуло десять років, а тобі й досі подобається знущатися з мене, чи не так, Даніелю? То продовжуй, не стримуй себе. Це все моя провина: я була подумала, що ми могли б бути друзями або принаймні вдавати з себе друзів. Але, гадаю, я не така доброзичлива, як мій брат. Вибач, що змарнувала твій час.

Вона повернулася та пішла геть коридором, який вів до бібліотеки. Я бачив, як вона рухалася повз чорні та білі черепиці, її тінь розрізали стовпи світла, яке лилося з вікон галереї...

— Беа! Беа, зачекай!

Я кляв себе та біг за нею. Зупинив її на півдорозі, схопивши за руку. Вона кинула на мене спопеляючий погляд.

— Вибач, Беа, але ти помиляєшся: це не твоя провина, а моя. Це я не такий доброзичливий, як твій брат. Я ревную тебе до того йолопа, твого нареченого, бо мені неприємно думати, що така, як ти, поїде за ним до Ель-Ферроля. Ліпше б уже до Конго...

— Даніелю...

— Я нікчема, але не такий нікчема, як ти думаєш. І ми можемо стати друзями, якщо ти даси мені шанс. І ще — ти помиляєшся щодо Барселони. Ти вважаєш, що бачила все? Я доведу тобі, що це не так. Якщо ти дозволиш.

Я побачив, як усмішка знов засвітилася на її обличчі й тиха сльоза повільно скотилася зі щоки.

— Краще тобі не помилитися, — відповіла вона. — Бо якщо помилишся, я розповім братові, й він відірве тобі голову.

Я простягнув їй руку.

— Це буде чесно. Друзі?

Вона простягнула свою.

— О котрій закінчуються твої заняття у п'ятницю? — спитав я.

На мить вона завагалася.

— О п'ятій.

— Чекатиму на тебе у критій аркаді рівно о п'ятій. Іще до настання сутінок я доведу тобі, що в Барселоні є місця, яких ти не бачила. Ти не зможеш поїхати до Ель-Ферроля з тим ідіотом. Я не вірю, що ти його кохаєш. А якщо таки поїдеш, Барселона переслідуватиме тебе у спогадах, і ти загинеш від смутку.

— Здається, ти дуже впевнений у собі, Даніелю.

— Я?! Та я ніколи навіть не впевнений, котра година! — затрусив я головою, демонструючи переконаність нетямущого.

Я дивився, як вона йшла геть нескінченним коридором, доки її силует не розтанув у темряві, й запитував себе: що, в дідька, я накоїв?!.

вузької, вбогої, закуреної будівлі на вулиці Св. Антонію, біля Пласа-де-Ґойя. Ще можна було вчитати літери, нанесені на брудну віконну шибу та продубльовані на вивісці у вигляді капелюха-котелка; напис обіцяв: «Капелюх буде виготовлено чітко за вашим розміром та відповідно до останніх паризьких новинок». Двері було замкнено на висячий замок, яким принаймні років із десять ніхто не користувався.

Я зазирнув у вікно, намагаючись розглядіти темний інтер'єр.

— Гей, якщо ви по орендну плату, то ви спізналися! — пирхнув голос позаду мене. — Управитель уже пішов!

Жінці, яка озвалася до мене, було десь шістдесят, і вдягнена вона була у специфічне вбрання всіх благочестивих удів. Пара бігуді стирчала з-під рожевого шалика, який вкривав її волосся; м'які кімнатні черевики пасували до панчіх тілесного кольору. Я припустив, що вона наглядає за будинком.

— А ця крамниця здається в оренду?

— Хіба ви не через це прийшли?

— Ні. Я просто цікавлюся.

Жінка насупила брови, обмірковуючи, чи свідчить відсутність доказів на мою користь, чи ні. Я натягнув свою «фірмову», янгольську посмішку.

— Як давно ця крамниця зачинена?

— Уже майже двадцять років — відтоді, як помер старий.

— Пан Фортюні? То ви знали його?

— Молодий чоловіче, я мешкаю тут уже сорок вісім років!

— Тож, можливо, ви знали й сина пана Фортюні?

— Хуліана? Звичайно ж.

Я витяг з кишені обгорілу фотокартку та показав її жінці.

— Юнак на цьому знімку — Хуліан Каракс?

Жінка підозріло подивилася на мене, взяла знімок та витріщилася на нього.

— Чи ви його впізнаєте? — наполягав я.

— Каракс — дівоче прізвище його матері, — пояснила жінка; у голосі її мені вчулися нотки осуду. — Так, це Хуліан. Я пам'ятаю, в нього було дуже світле волосся, але тут, на світлині, воно здається темнішим.

— А чи не знаєте ви, хто ця дівчина?

— А я б хотіла знати, хто про неї питає?..

— Перепрошую, мене звати Даніель Семпере. Я намагаюся дізнатися про пана Каракса... про Хуліана.

— Хуліан поїхав до Парижа десь у вісімнадцятому чи дев'ятнадцятому році. Його батько прагнув запроторити Хуліана до війська, і я гадаю, що мати зробила все, аби тільки син уникнув військової служби. Пан Фортюні, бідолаха, залишився сам у квартирі на горищі.

— А коли Хуліан повернувся до Барселони?

Жінка глянула на мене й витримала паузу.

— Невже не знаєте?.. Хуліан помер торік у Парижі.

— Перепрошую?..

— Я сказала, Хуліан помер. У Парижі. Невдовзі після того, як приїхав туди. Краще б його забрали до війська!

— Чи можна поцікавитися, звідки вам це відомо?

— Звідки відомо? А ви як гадаєте? Його батько розповів мені.

Я неквапно кивнув головою.

— Зрозуміло. Чи він сказав вам, через що Хуліан помер?

— Щиро кажучи, старий не переповідав мені подробиць. Яюсь, невдовзі після втечі Хуліана, до нього надійшов лист. Трохи згодом я в розмові згадала про цей лист, а пан Фортюні відповів, що його син помер, тож якщо на цю адресу надійде ще якась кореспонденція, я маю її викинути... Чому ви на мене так дивитесь?

— Фортюні збрехав вам, пані. Хуліан не помер у 1919 році.

— Даруйте?

— Хуліан мешкав у Парижі щонайменше до 1935 року, а потім повернувся до Барселони.

Обличчя жінки засяяло.

— То Хуліан тут, у Барселоні? А де саме?

Я знов кивнув, сподіваючись, що це заохотить її до подальшої розмови.

— Свята Маріє... які чудові новини! Добре, якщо він живий. Він був милим хлопчиком, щоправда, диваком і фантазером, але... було в ньому щось чарівне. А ось вояк з нього був би геть нікудишній, це було видно за кілометр. І моїй Ісабеліті він подобався... Уявіть, якийсь час я навіть гадала, що в них усе скінчиться шлюбом! Дитячі мрії... Можна мені ще подивитися на фотокартку?

Я передав їй знімок. Жінка дивилася на нього із захватом, наче перед нею був щасливий талісман, зворотній квиток у її молодість.

— От дивина! Хуліан у Барселоні... а той підлий старий виродок збрехав мені, ніби хлопець помер! Мушу визнати, я іноді дивуюся: і навіщо Бог посилає деяких людей у цей світ?.. То що сталося з Хуліаном у Парижі? Я певна, він розбагатів. Я завжди вважала, що одного для Хуліан стане заможним.

— Не зовсім так. Він став письменником.

— Він писав оповідання?

— Щось на кшталт цього.

— Для радіо? О, як мило! Ну, це мене не дивує. Він іще в дитинстві розповідав історії місцевим хлопчикам. Часто влітку моя Ісабеліта та її кузини збиралися вночі на даху та слухали його історії. Вони казали, що він ніколи не розповідав тієї самої історії двічі. Щоправда, всі історії чомусь були про мерців та привидів... Я казала, він був дещо дивакуватим. Хоча з таким батьком, як у нього, дивно, що Хуліан узагалі не з'їхав з глузду. Я не здивована, що дружина врешті-решт кинула Фортюні, — він був мерзенним створінням! Послухайте, я ніколи не втручалася в чужі справи, але той чоловік і справді був негідником. У багатоквартирному будинку, врешті-решт, ніщо не залишається таємницею... Бачите, він бив її. Вічно чулися крики з їхньої квартири, й сусіди не раз мусили викликати поліцію. Можливо, іноді чоловік повинен відлупцювати дружину, щоб вона його поважала, я не кажу, що цього не можна робити, — нині багато повій, бо молодих дівчат не виховують належним чином, як колись... Але цей чоловік — ні, він любив знущатися з неї знічев'я, розумієте? Єдиною подругою тієї бідолашної французенки була молода дівчина Вісентета, яка мешкала у квартирі 4-2, й вона час від часу ховала нещасну пані Фортюні від стусанів її чоловіка. І пані Фортюні розповідала дівчині такі речі...

— Які речі?

Жінка прибрала таємничого вигляду — звела брову та скосила очі.

— Наприклад... наприклад, що хлопець — не син капелюшника.

— Хуліан? Хуліан — не син Фортюні?!

— Так, це чула Вісентета.

— То хто був справжнім батьком Хуліана?

— Пані Фортюні ніколи не казала. Можливо, вона й сама не знала. Бачите, які вони, ті чужоземки...

— То чоловік саме за це лупцював її?

— Хтозна. Тричі її забирали до лікарні. Тричі! А тому покидькові вистачало нахабства стверджувати, що вона сама винна, бо напивається й падає на підлогу... Та я цьому не вірила. Ніхто не вірив. Фортюні посварився з усіма сусідами. Якось він посвідчив у поліції, що мій останній чоловік — Господи благослови його душу! — обікрав його крамницю. На думку свинюки Фортюні, кожен, хто з півдня, — шахрай та грабіжник!

— Даруйте... то ви впізнали дівчину, яка на знімку поряд із Хуліаном?

Жінка знов уважно подивилася на фото.

— Ніколи її не бачила. Дуже вродлива.

— Зі знімку виходить, що вони закохані, — припустив я, намагаючись підштовхнути її пам'ять.

Вона віддала мені світлину назад, хитаючи головою.

— Уявлення не маю. Наскільки я знаю, Хуліан ніколи не мав дівчини, але, здається, якби й мав, мені б він не розповів. Було нелегко дізнатися, що моя Ісабеліта вештається з цим хлопцем... Ви, молоді, ніколи нічого не розповідаєте. А ми, старі, не знаємо, як припинити балачки.

— Чи пам'ятаєте ви його друзів? Хто найчастіше приходив до Хуліана?

Жінка знизала плечима.

— Ну, минуло багато часу. Крім того, у роки юності Хуліан нечасто бував удома. Він мав шкільного приятеля, хлопця з гарної родини, з Алдаїв, а це прізвище чогось варте! Ніхто не згадує про них тепер, але тоді то було все одно що згадати королівську родину. Купа грошей — іноді вони навіть висилали по Хуліана машину, й навіть Франко не мав такої! Блискуча така, з водієм. Мій Пако — а він знався на машинах! — сказав мені, що це «ролсро» чи щось на кшталт цього. Машина, гідна імператора.

— А імені приятеля не пам'ятаєте?

— Послухай, із таким прізвищем, як Алдая, ім'я не потрібне! Натомість пам'ятаю ім'я іншого хлопця, дещо легковажного... Мікель його звали. Гадаю, він теж навчався з Хуліаном в одному класі. Але не питай мене ані про його прізвище, ані про вигляд...

Здавалося, ми потрапили у глухий кут, і я вже побоювався, що жінка втратить інтерес до розмови.

— А нині хто-небудь мешкає у квартирі Фортюні?

— Ніхто. Старий помер, не залишивши заповіту, а його дружина, наскільки мені відомо, досі в Буенос-Айресі й навіть на похорон не приїздила. Утім, не можна її звинувачувати.

— Чому в Буенос-Айресі?

— Бо, гадаю, далі нікуди. Вона все залишила на адвоката, дуже дивного чоловіка. Я ніколи його не бачила, але моя дочка Ісабеліта, яка мешкає на п'ятому поверсі, прямо під ними, говорить, що він іноді приходив серед ночі, власним ключем відчиняє двері, кілька годин проводить у квартирі, крокуючи сюди-туди, а потім іде геть. Одного разу Ісабеліта сказала, що навіть чула цокіт жіночих підборів.

— Може, то були диби? — припустив я.

Жінка подивилася на мене з виразом нерозуміння, не вловивши іронії.

— І за ці роки ніхто більше не відвідував оселі?

— Якось з'явився жахливий чоловік — вічно усміхнений, сміхотун, таких видно за кілометр. Він сказав, що репрезентує відділок боротьби зі злочинністю. Хотів оглянути квартиру.

— Він сказав, навіщо йому це?

Жінка заперечно похитала головою.

— Чи ви пам'ятаєте, як його звали?

— Інспектор Хтозна-який. Я навіть не повірила, що він з поліції. Від нього аж смерділо шкурним інтересом — тут було щось особисте! Я відіслала його геть, сказавши, що ключів від квартири в мене немає, а якщо йому щось потрібно, хай зателефонує адвокату. Непроханий гість сказав, що повернеться, та я більше ніколи його не бачила. Полотном дорога!

— А чи не знаєте випадково прізвища та адреси адвоката?

— Вам слід звернутися до управителя будинку, пана Моліни. Його контора неподалік, вулиця Флорідабланка, 28, перший поверх. Скажіть, що ви від пані Аврори.

— Дуже вдячний, пані Авроро. То квартира Фортюні порожня?

— Ні, не порожня. Відтоді як помер старий, ніхто нічого з неї не виносив. Іноді звідти навіть тхне. Я б сказала, що там шури, згадаєте моє слово.

— А чи не можна на неї поглянути? Може, ми знайшли б якусь підказку... Я дуже хочу довідатися, що ж насправді трапилося з Хуліаном!..

— Ні, ні. Я не можу цього зробити. Треба говорити з паном Моліною, він відповідальний.

Я по-змовницькому до неї всміхнувся.

— Ви, гадаю, маєте головний ключ. Добре, що ви сказали тому інспекторові, ніби такого немає, — але ж це неправда? Адже вам теж до смерті хочеться побачити, що там відбувається...

Пані Аврора скоса подивилася на мене.

— Ви диявол.

Двері розчинилися, наче відкотився надгробний камінь, — із раптовим стогоном, випускаючи сире, смердюче повітря. Я штовхнув двері всередину, й відкрився коридор, що тонував у темряві. Було задушливо; смерділо сирістю. Спіральні нитки запиленого павутиння звисали зі стелі білою бахромою. Розбиті кахлі на підлозі були вкриті чи то пилом, чи то попелом. Я помітив якісь сліди, що вели до квартири.

— Святий Боже! — пробурмотіла сторожиха. — Тут брудніше, ніж у курнику.

— Якщо хочете, далі я піду сам, — сказав я.

— Це *ви* так хочете, а не я. Ну ж бо, йдіть попереду, а я за вами.

Ми зачинили за собою двері й постояли трохи біля входу, чекаючи, доки очі звикнуть до темряви. Я чув нервові дихання жінки й відчував кислий запах її поту. Почувався розкрадачем могил, чия душа отруєна жадобою.

— Гей, що то за шум? — спитала сторожика стривоженим голосом.

Щось тріпотіло у темряві, сколошкане нашою присутністю. Мені здалося, що я на мить побачив, як блимнула бліда тінь у кінці коридору.

— Голуби, — відповів я. — Вони, певно, залетіли крізь розбите вікно й влаштували тут гніздо.

— Ці потворні птахи налякали мене вкрай, — сказала жінка. — Але й напаскудили вони тут! Наче востаннє.

Ми наважилися зробити кілька кроків уперед і таким чином дісталися кінця коридору, де розташовувалася їдальня з балконом. Можна було бачити лише обшарпаний стіл зі скатертиною, що перетворилася на лахміття й була схожа радше на саван. Чотири стільці та пара замурзаних зашкленних шафок «охороняли» посуд: різноманітні келихи та чайний набір. У кутку проти нас стояло старе піаніно, яке належало матері Каракса. Клавіші почорніли від бруду, стики між ними ледь-ледь проглядалися крізь шар пилу. Фотель із довгим порваним покривалом потроху розсихався біля балкону. Поряд стояв кавовий столик, на якому лежали окуляри для читання та Біблія, затягнута у бліду шкіру й облямована золотом (раніше такі зазвичай дарували дітям у день конфірмації). У ній досі залишилася закладка — шматок пурпурної стрічки.

— Погляньте, ось фотель, у якому старого знайшли мертвим. Лікар сказав, що він так просидів два дні. Так сумно думати про це: наче собака, сам-самісінький... Не те щоб він не заслугував на покарання, але ж так...

Я покрокував просто до фотеля, де Фортюні було знайдено мертвим. Поряд із Біблією стояла маленька скринька з чорно-білими фотокартками — то були старі студійні портрети. Я майже боявся їх торкатись і став навколішки, щоб уважно розгледіти їх. Почувався так, наче зневажаю пам'ять нещасного старого, але цікавість перемогла. На першому знімку була молода пара з хлопчиком, якому було не більш ніж чотири роки. Та я впізнав його очі.

— Погляньте, ось вони, — підійшла ззаду пані Аврора. — Молодий пан Фортюні та його...

— У Хуліана не було більше ані братів, ані сестер?

Сторожика знизала плечима й зітхнула.

— Я чула плітки, що в неї був викидень через те, що чоловік побив її, але не знаю точно. Люди обожнюють плітки, хіба ні? Але не я. Усе, що я знаю, — Хуліан одного разу розповідав сусідським дітям, що в нього є сестра, яку може бачити тільки він. Він говорив, що вона виходить із дзеркала, наче зроблена з тонкого повітря, що вона живе із самим Сатаною в палаці на дні озера. У моєї Ісабеліти цілий місяць по тому були кошмари. У цього хлопця іноді насправді була хвороблива уява.

Я кинув погляд на кухню. Віконце, що виходило на внутрішній двір, було розбите, й з того боку можна було почути знервовані, ворожі змахи голуб'ячих крил.

— Чи всі квартири побудовано за одним планом? — спитав я.

— Усі, що виходять на вулицю. Але ця розташована на горищі, тож вона трохи незвична. Тут кухня та пральня виходять на внутрішній двір. Уздовж коридору три спальні, а в кінці — ванна кімната. Повірте мені, належним чином оздоблена, ця квартира може мати пристойний вигляд. Вона схожа на квартиру моєї Ісабеліти. Утім, зараз вона більше схожа на могилу.

— Ви знаєте, котра з кімнат належала Хуліанові?

— Перша — це спальня господаря. Друга менша. Здається, саме вона.

Я пішов коридором. Фарба на стінах злущувалася шматками. У кінці коридору виднілися прочинені двері; за ними була ванна кімната. Здавалося, на мене із дзеркала дивиться якесь обличчя. Моє?.. Чи Хуліанової сестри, яка мешкала за дзеркалом?.. Коли я підійшов ближче, обличчя зникло в темряві.

Я спробував відчинити ще одні двері.

— Вони замкнені, — сказав я.

Сторожиха здивовано подивилася на мене.

— Ці двері не мають замків, — пояснила вона.

— Мають.

— Тоді, певно, це старий врізав замок, бо в решті квартир...

Я подивився додолу й помітив, що сліди в пилюці вели саме за замкнені двері.

— Хтось був у цій кімнаті, — повідомив я. — Нещодавно.

— Не лякайте мене.

Я підійшов до інших дверей. На них не було замків, і від мого поштовху вони відчинилися із іржавим стогоном. Посередині стояло неприбране ліжко із запоною, на чотирьох стовпчиках. Пожовкле простирадло скидалося на саван. У головах ліжка висіло розп'яття. У кімнаті також були комод із маленьким дзеркалом, раковина, глечик та стілець, а біля стіни — шафа з напіввідчиненими дверцятами. Я підійшов до столика, що стояв в узголів'ї ліжка; під скляною стільницею лежали фотокартки дідусів та бабусь, похоронні картки, лотерейні квитки. На столі я побачив різьблену з дерева музичну скриньку та кишеньковий годинник, що навічно зупинився на двадцяти хвилинах на шосту. Я спробував був завести музичну скриньку, але мелодія застрягла після шостої ноти. Коли відчинив шухляду столика, знайшов порожній футляр від окулярів, манікюрні ножиці, солдатську фляжку та пам'ятну медаль із церкви Лурдської Богоматері. Більше нічого.

— Десь мають бути ключі від тієї кімнати, — припустив я.

— Певно, управитель узяв їх. Слухайте, я гадаю, краще нам піти звідси.

Раптом мій погляд знову впав на музичну скриньку. Піднявши її, я відкрив віко й там знайшов золотий ключик, який перешкоджав механізові. Я витяг його — мелодія знов задзеленчала. Я впізнав «Болеро» Равеля²⁶.

— Оце, мабуть, і є ключ, — посміхнувся я до жінки.

— Послухайте, якщо кімнату замкнено, на це існує якась причина. З поваги до пам'яті...

— Ви можете піти до себе й зачекати на мене там, пані Авроро.

— Ви диявол. Ну, гаразд. Відчиняйте, якщо потрібно.

Подув холодного повітря свистів у замковій щілині, облизуючи мені пальці, поки я порався з ключем. Замок, що його пан Фортюні прилаштував до дверей синові кімнати, був утричі більшим, ніж замок на вхідних дверях. Пані Аврора, сповнена поганих передчуттів, дивилася на мене так, наче я збирався відкрити скриньку Пандори.

— Ця кімната розташована в передній частині будинку? — спитав я. Сторожиха похитала головою.

— Тут є маленьке віконце для вентиляції. Воно виходить на подвір'я.

Я штовхнув двері. Перед нами відкрився непроникний темний колодязь, скупе світло позаду ледь розсіювало цю темряву. Вікно, що виходило на подвір'я, було заклеєне пожовклими газетними сторінками. Я повідривав їх, і спис імлистого світла проник у темряву.

— Ісусе, Маріє та Йосифе, — пробурмотіла жінка.

Кімната була заповнена розп'яттями. Вони звисали зі стелі, гойдаючись на стрічках, висіли на стінах, прибиті цвяхами. Тут були їх десятки. Хрести було вирізано ножом на дерев'яних меблях, надряпано на підлозі, намальовано червоною фарбою на дзеркалі. Сліди вели до ліжка, точніше, до того, що від нього лишилося, — а лишився від нього кістяк із дротів та поточеного хробаками дерева. Біля вікна стояв закритий письмовий стіл, який увінчували три металеві розп'яття. Я обережно відкрив стіл. На стиках дерев'яних перебірок не було пилу, з чого я зробив висновок: стіл нещодавно відкривали. У ньому було шість шухляд. Замки на всіх було зламано. Я оглянув шухляди одну за одною. Порожні.

Став навколішки біля письмового столу й провів пальцями по подряпинах, які вкривали дерево. Чи руки Хуліана Каракса робили ці подряпини машинально? Чи це — химерні ієрогліфи з таємним значенням?.. Під столом я помітив купу записників і склянку з ручками та олівцями. Узяв один із записників і переглянув. Рисунки та окремі слова. Математичні вправи. Незв'язні фрази, цитати з книжок. Незакінчені вірші. У решті записників — те саме. Деякі рисунки з незначними варіаціями повторювалися на кількох сторінках. Мене налякала фігура чоловіка, який, здавалося, був зроблений з полум'я. Інше чудернацьке зображення скидалося чи то на янгола, чи то на плазуна, що згорнувся в кільце навколо хреста... А ось фантастична незграбна споруда з баштами та арками; що це — собор?.. Утім, штрихи були впевнені та свідчили про деякі здібності до образотворчого мистецтва. Юний Каракс, виявляється, був іще й непоганим рисувальником.

Я вже збирався покласти останній записник на місце, навіть не дивлячись на нього, коли щось випало з-поміж його сторінок та впало мені під ноги. То була фотокартка, і на ній я впізнав ту саму дівчину, яка була на іншому знімку — на тому, що був зроблений біля цього будинку. Дівчина позувала у розкішному садочку, а над верхівками дерев ледь виднівся будинок, обриси якого я бачив на малюнках юного Каракса. Я відразу впізнав будинок. Це була вілла «Білий чернець» на проспекті Тібідабо. На звороті фотокартки був простий напис:

Пенелопа, яка Тебе кохає.

Я поклав фотокартку до кишені, закрив стіл та всміхнувся до пані Аврори.

— Усе подивилися? — спитала вона, явно бажаючи щонайшвидше покинути це місце.

— Майже, — відповів я. — Ви казали, що невдовзі після від'їзду Хуліана до Парижа надійшов якийсь лист, але пан Фортюні наказав вам викинути його...

Жінка хвилину вагалася, а потім кивнула головою.

— Я поклала його до шухляди шафи, що в передпокої, на той випадок, якщо колись приїде французенка. Він і досі має бути там.

Ми попрямували до шафи й відкрили першу шухляду. Брунатно-жовтий конверт лежав зверху колекції зупинених годинників, заіржавілих і гудзиків та монет, які вийшли з обігу двадцять років тому.

Я взяв конверт та уважно розглянув його.

— Ви читали цього листа, пані Авроро?

— За кого ви мене маєте?

— Я не волів вас образити. Якщо ви вважали, що Хуліан помер, прочитати цього листа було б цілком природно.

Сторожиха знизала плечима, опустила очі й покрокувала до дверей. Я скористався моментом та сховав листа у внутрішню кишеню піджака.

— Послухайте, я не бажаю справити хибне враження, — озирнулася пані Аврора.

— Звичайно ж, ні. То що було в листі?

— Це було любовне послання. Як ці історії, що їх читають по радіо, тільки ще сумніше, розумієте? Здавалося, наче все це — правда. Повірте мені, я мало не плакала, коли читала цього листа.

— Ви дуже вразлива, пані Авроро.

— А ви — диявол.

Того ж вечора, попрощавшись із панею Авророю й пообіцявши тримати її в курсі справ стосовно Хуліана, я пішов побачитися з управителем будинку. Пан Моліна, либонь, бачив і кращі дні, але зараз йому належала лише напівзруйнована контора на брудному першому поверсі будинку на вулиці Флорідабланка. Утім, людиною Моліна здавався веселою та задоволеною із себе. До його рота наче приклеїлася напівспалена сигара — здавалося, вона росте простісінько з його вусів. Дихав він так, як більшість людей хропе, тому я першої миті подумав був, що він спить. Його сальне волосся розгладжувалося на лобі, над маленькими свинячими очима. Костюм його можна було б продати на блошиному ринку Енкантес щонайбільше за десять песет, натомість в око відразу впадала криклива краватка тропічних кольорів. Судячи зі стану контори, пан управитель уже нічим не управляв, хіба що клопами та павутинням забутої Барселони.

— У нас саме ремонт, — сказав він, вибачаючись.

Щоб розтопити лід, я згадав ім'я пані Аврори, наче посилався на стару приятельку власної родини.

— О, замолоду вона була справжньою красунею, — прокоментував Моліна.

— З віком вона споганіла й погладшала, але і я вже не той, яким був. Можете не вірити, але у вашому віці я був справжній Адоніс. Дівчата навколішках благали бодай однієї ночі зі мною, щоб мати можливість народити від мене дітей! На жаль, двадцяте століття не принесло із собою нічого доброго. Чим можу стати у пригоді, молодий чоловіче?

Я розповів йому більш-менш правдоподібну історію про ймовірну віддалену спорідненість із Фортюні. Після п'ятихвилинної розмови Моліна присунувся до шафи із шухлядами й дав мені адресу адвоката, який вів справи Софі Каракс, матері Хуліана.

— Подивимось... Хосе Марія Рекехо. Вулиця Лева XIII, будинок 59. Двічі на рік ми надсилаємо листи на скриньку до головного поштамту на Віа-Ластана.

— А ви знайомі з паном Рекехо?

— Час від часу я спілкуюся телефоном із його секретаркою. Загалом справи з ним ведуться через пошту. Цим також займається моя секретарка. Сьогодні вона в перукаря. Адвокати більше не мають часу, щоб вести справи віч-на-віч. Серед представників цієї професії не залишилося справжніх ідальго.

Однак не залишилося не тільки справжніх ідальго, а й справжніх адрес теж. Швидкий погляд на мапу міста, що лежала в управителя на столі, підтвердив мої підозри: адреси уявного адвоката, пана Рекехо, не існувало. Я сказав це панові Моліні, але той сприйняв мої слова як жарт.

— Чорт мене забирай! — засміявся він. — Що я казав? Шахраї.

Управитель знову розлігся в кріслі й видав іще один звук, схожий на хропіння.

— Дайте мені принаймні номер поштової скриньки.

— Згідно з обліковою карткою, це номер 2837, хоча я не завжди можу вчитати письмо моєї секретарки. У тому, що стосується цифр, жінки не хапають з неба зірок. От у чому вони насправді доки, так це...

— Можна подивитися на картку?

— Звичайно. Будь ласка.

Він передав мені картку, і я глянув на неї. Цифри були дуже розбірливі. Номер скриньки 2321. Страшно було й думати про облік, який веде ця контора.

— Ви багато спілкувалися з паном Фортюні за його життя? — спитав я.

— Час від часу. Надто стриманий чоловік. Я пам'ятаю, коли дізнався, що його французенка втекла геть, запросив його піти до повій із кількома моїми приятелями. Тут неподалік, біля танцювального залу «Палома», — чудовий заклад. Просто щоб підбадьорити його, еге? Усього лишень. І уявіть собі — він перестав розмовляти зі мною, навіть не вітався на вулиці, наче мене не було. Що скажете на це?

— Та ви що? Я шокований! А щось іще можете розповісти про родину Фортюні? Ви їх добре пам'ятаєте?

— Тоді були інші часи, — з ностальгією пробурмотів пан Моліна. — Та я навіть знав дідуся Фортюні — того, хто заснував цю крамницю. Про сина мало що знаю. А дружина? Вона була красунею. Що за жінка! І порядна. Попри всі плітки та чутки...

— А чи правда, що Хуліан — не рідний син Фортюні?

— Звідки ви це взяли?

— Я вже казав, що я родич. Згодом усе стає явним.

— Плітки такі були, але...

— Але?..

— Люди взагалі багато базикають. Люди пішли не від мавп. Вони пішли від папуг.

— То що казали люди?

Пан Моліна розвернувся у кріслі.

— Не бажаєте перехилити келишок рому? Кубинського. Усе добре, що нас убиває, — кубинське.

— Ні, дякую, але я підтримаю компанію. А поки ви можете розповісти мені...

Антоні Фортюні, якого всі називали капелюшником, познайомився із Софі Караксу 1899 році біля сходів Барселонського собору. Він повертався із собору, щойно давши обітницю святому Євстахієві (з усіх святих Євстахій вважався найбільш старанним та найменш метушливим, коли йшлося про любовні справи). Антоні Фортюні було вже за тридцять; він, старий парубок, шукав дружину й волів знайти її щонайшвидше. Французженка Софі мешкала в пансіоні для молодих дівчат на вулиці Рієра-Альта й давала приватні уроки музики та гри на фортепіано нащадкам найбільш привілейованих родин Барселони. В неї не було ані родини, ані маєтку, на який би можна було розраховувати; усе, що в неї було, — це її молодість та музична освіта. Музики Софі навчилася від свого батька, піаніста з якогось німського театру, перш ніж він помер від туберкульозу в 1886 році. Антоні Фортюні, навпаки, був чоловіком якщо не заможним, то принаймні на шляху до заможності. Він нещодавно успадкував батьківську справу — крамницю капелюхів, яка мала певну репутацію на вулиці Св. Антоніо. Цього ремесла Антоні теж навчився від свого батька і мріяв, що одного дня навчить власного сина. Він дійшов висновку, що Софі Каракс тендітна, красива, молода, слухняна та зможе народити йому сина. Отже, святий Євстахій таки зробив послугу.

Після чотирьох місяців наполегливих залицянь Софі погодилася на пропозицію Антоні одружитися з ним. Пан Моліна, який був приятелем старого Фортюні, попереджав Антоні, що він одружується з іноземкою. Він сказав, що Софі, здається, мила дівчина — але, може, цей шлюб для неї дещо незручний, слід почекати принаймні рік... Антоні Фортюні відповів, що він уже знає про свою майбутню дружину все, що йому потрібно, а решта його не цікавить. Вони одружилися у церкві Дель Піно й розраховували провести медовий місяць на спа-курорті неподалік Монгату. Зранку, перш ніж вони поїхали, капелюшник крадькома попросив пана Моліну, щоб той утаємничив його в секрети спальні. Моліна саркастично порадив Фортюні розпитати про все молоду дружину.

Молодята повернулися до Барселони вже за три дні. Сусіди казали, що Софі плакала, коли входила до будинку. Роки по тому Вісентета присягалася, що Софі розповіла їй таке: капелюшник і пальцем не торкнувся до неї, а коли вона спробувала звабити його, він назвав її шльондрою й відповів, що та непристойність, яку вона пропонує, збуджує в ньому лише огиду. Шість місяців по тому Софі повідомила чоловіка, що вона вагітна. Від іншого.

Антоні Фортюні бачив, як його батько лупцював матір з першої-ліпшої

нагоди, тож і сам зробив те, що вважав за правильне. Капелюшник зупинився лише тоді, коли злякався, що ще один удар — і жінка помре. Незважаючи на побиття, Софі відмовилася назвати ім'я батька дитини. Звернувшись до власної логіки, Антоні Фортюні вирішив, що це, мабуть, диявол, бо ця дитина — дитина гріха, а у гріха єдиний батько — Князь темряви. Перекоаний, що гріх прокрався в його дім між стегнами його дружини, капелюшник став усюди розвішувати розп'яття: на стінах, на дверях усіх кімнат, на стелях.

Коли Софі побачила, як він розвішує хрести у спальні, де ув'язнив її, жінка злякалася й зі сльозами на очах спитала чоловіка, чи він не збожеволів.

Сліпий від гніву, він обернувся й ударив її.

— Така сама шльондра, як і інші, — промовив він, викидаючи її на майданчик сходів.

Наступного дня, коли Антоні Фортюні відчинив двері квартири, щоб піти вниз до крамниці, Софі досі лежала там, уся в засохлій крові, тремтячи від холоду.

Лікарям так і не вдалося остаточно вилікувати переломи на її правій руці. Софі Каракс більше не могла грати на піаніно. Вона народила хлопчика й назвала його Хуліан, на честь свого батька, якого зарано втратила, — таке трапляється з усім найціннішим у житті. Фортюні думав узагалі викинути її з дому, але вирішив, що скандал зашкодить бізнесові, — ніхто не схоче купувати капелюхів у рогоносця. Тож Софі було виділено темну й холодну кімнату на заднику квартири. Там вона за допомогою двох сусідок і народила сина. Антоні не повертався додому три дні.

— Цього сина подарував тобі Господь, — заявила Софі. — Якщо волієш когось покарати — карай мене, а не невинне дитя. Хлопчикові потрібен дім та батько. Дитина не відповідає за мої гріхи. Благаю, змилосоєрсься.

Перші місяці були важкими для них обох. Антоні Фортюні понизив дружини до рівня служниці. Вони разом не спали, не їли й лише зрідка перекидалися парою слів стосовно хатніх справ. Раз на кілька тижнів, зазвичай у ніч повні, вже над світанком, Антоні Фортюні з'являвся у спальні Софі й без зайвих слів оволодівав нею — енергійно, але невміло. У ці нечасті моменти Софі намагалася завоювати його, шепочучи слова кохання та пестячи чоловіка. Але капелюшник не розумів такої фривольності. Порив його бажання тривав лише короткі хвилини, навіть секунди, — від цього не могло бути дітей. Після кількох років Антоні Фортюні назавжди полишив спальню дружини, а натомість узяв за звичку до самого ранку читати проповіді, шукаючи в них розради своїм мукам.

Капелюшник намагався полюбити дитину з глибокими очима, хлопчика, який любив жартувати та вигадувати привидів. Однак, незважаючи на всі зусилля, Антоні Фортюні не міг забути, що маленький Хуліан — не його плоть і кров. Хлопчик не цікавився ані капелюхами, ані вивченням катехізису. Під час Різдвяних свят він бавився тим, що міняв місяцями маленькі фігурки у сцені Різдва та вигадував сюжети, в яких маленького Ісуса викрадали нечестиві волхви. Невдовзі його захопило малювання янголів із вовчими зубами та вигадування історій про вкритих капюшонами привидів; які виходили зі стін і їли людські думки, поки люди спали. З часом капелюшник втратив останню надію напутити хлопця на добрий шлях. Ні, зрозумів Антоні: ця дитина не була й ніколи не стане одним з

Фортюні.

Хуліан твердив, що йому нудно у школі, а додому приходив із зошитами, повними зображень якихось жахливих істот, крилатих гадюк, будинків; що жили, ходили та пожирали людей, які нічого не підозрювали. Стало зрозумілим, що фантазії та вигадки цікавлять його набагато більше, ніж дійсність. Здавалося, диявол навмисне послав цю дитину, щоб узяти на глум нещасного капелюшника.

Хуліан обожнював мистецтво та інші речі, що вважалися непрактичними з точки зору добропорядних чоловіків, як-от Антоні Фортюні. У віці десяти років Хуліан повідомив, що хоче бути художником, як Веласкес. Він мріяв узятися за полотна, яких великий майстер не зміг написати за життя, оскільки (як стверджував Хуліан) мусив малювати безліч трудомістких портретів розумово відсталого королівської родини.

Софі, можливо, щоб розрадити свою самотність та віддати шану батьковій пам'яті, вирішила навчити сина гри на піаніно. Хуліан швидко вивчив основи гармонії та дійшов висновку, що воліє вигадувати власні твори, ніж слідувати за музичними партитурами. Антоні Фортюні підозрював, що хлопчик трохи відсталий розумово — либонь, через дієту, на яку надто впливала французька кухня його матері. Адже добре відомо, що жирна їжа з великою кількістю масла призводить до розумових відхилень та врешті-решт до руйнування мозку. Фортюні заборонив Софі готувати на маслі. Однак це не допомогло.

У дванадцять років Хуліан почав утрачати свій гарячковий інтерес до малювання та Веласкеса, але радіти Фортюні було зарано: хлопцем оволодів ще шкідливіший порок. На вулиці Кармен він знайшов бібліотеку й почав увесь свій вільний час присвячувати відвідуванню святилища книжок, ковтаючи томи художньої літератури, поезії та історичних творів. За день до свого тринадцяти річчя він проголосив, що хоче бути Робертом Льюїсом Стівенсоном (хто це такий, Фортюні не знав, але здогадувався, що то якийсь іноземець). На той час капелюшник уже був цілком переконаний, що його син просто ідіот, але сподівався, що їм пощастить і Хуліана візьмуть працювати до каменярі.

Ночами Антоні Фортюні нерідко корчився у ліжку, не в змозі заснути: його мучила злість. У глибині серця він любить цю дитину, казав він собі. І він любить ту суку, що зраджувала його з першого дня, хоч вона на цю любов і не заслуговує. Він любить її всією душею, хай і по-своєму; вона не бачить цього, та головне, що це бачить Бог. І Антоні благав Господа подати йому знак, голос, частку Своєї присутності. Однак Бог — чи то завдяки Своїй безмежній мудрості, чи то через надмір молитов від страждених душ, — не відповідав.

Поки Антоні Фортюні мучився цими невеселими думками, по той бік стіни потроху згасала Софі. Її життя загинуло у морі розчарувань та самотності. Крім того, її гризло відчуття провини. Вона не кохала чоловіка, якому служила, але відчувала, що належить йому, і думка покинути його, забравши сина, здавалася неймовірною. З гіркотою Софі згадувала справжнього батька Хуліана — і розпач оволодівав нею. Вона зненавиділа Антоні Фортюні. Образи та взаємні обвинувачення літали в повітрі, немов ножі, ранили всіх, хто відважувався стати в них на шляху, — зазвичай це був Хуліан.

Капелюшник ніколи достеменно не пригадував, за що саме бив дружину останнього разу, — пам'ятав лише свою лютість та відчуття сорому, яке приходило потім. Він присягався собі, що цього ніколи не трапиться знов, говорив навіть, що готовий сісти у в'язницю. Антоні Фортюні був упевнений, що з Божою допомогою нарешті стане кращою людиною. Але рано чи пізно його кулаки знов починали гамселити по ніжному тілі Софі, і Фортюні нарешті усвідомив, до чого він насправді прагнув. Якщо він не може, володіти нею як чоловік, він буде володіти нею як тиран.

Так у родині Фортюні минали роки. Серця тих, хто жив під одним дахом, мовчали — мовчали так довго, що врешті-решт слова, за допомогою яких люди висловлюють свої справжні почуття, забулися. Це була не родина — це були незнайомці, які невідь-чому мешкають під одним дахом. Утім, так живе багато родин у великому місті.

Було пів на третю, коли я повернувся до книгарні. Коли я увійшов, Фермін саркастично подивився на мене з верхньої сходинки драбини, стоячи на якій, він розставляв по місцях томи повного зібрання «Національних епізодів» славнозвісного дона Беніто²⁷.

— Кого я бачу? Ми вважали, що ти вже у Нью-Йорку, Даніелю.

— Я трошки спізнився. Де батько?

— Оскільки ти не з'явився, він пішов розносити решту замовлень. Він попросив сказати тобі, що сьогодні ввечері піде до Тіани, щоб оцінити приватну бібліотеку, яка належить удові. Твій батько — спритний вовку ягнячий шкурі, Даніелю. Він сказав, щоб ми його не чекали та закривали книгарню.

— Він був роздратований?

Фермін із котячою грацією спустився з драбини та похитав головою.

— Зовсім ні. Твій батько святий, чи ти не знаєш? Крім того, він радіє, що ти зустрічаєшся з молододу дівчиною.

— Що?!

Фермін підморгнув мені й цмокнув губами.

— Ага, чортеня, ти заривав талант у землю! А що за дівчина! Така вродлива, що рух планет зупиняється! Найвищий клас! Либонь, гарні школи відвідувала. А в очах вогонь — просто-таки іскри крешуться з тих очей, кажу тобі — іскри, наче вогнище в Іванову ніч... Ет, якби Бернарда не вкрала мого серця...

— Ферміне, — перервав його я, — що ти, в біса, верзеш?

— Як це — що? Розповідаю про твою наречену.

— У, мене немає нареченої, Ферміне.

— Ну, зараз хлопці називають дівчат якось інакше, «цукерками» або що...

— Ферміне, повтори ще раз, будь ласка! Про що ти кажеш?

Фермін Ромеро де Торрес поглянув на мене збентежено.

— Хвилинку. Сьогодні ввечері, десь годину чи півтори тому, сюди завітала розкішна молода панна і запитала тебе. Твій батько та твій покірний слуга були у крамниці й бачили її, і можу тебе запевнити без тіні сумніву, що ця дівчина — не примара. Я можу навіть описати, як вона пахла. Лавандою, тільки ніжніше. Наче маленьку цукрову булочку щойно витягли з духовки.

— І що, ця маленька цукрова булочка сказала, що вона моя наречена?

— Ну, не зовсім так, але вона посміхнулася — злегка так, розумієш? — і сказала, що у вас побачення у п'ятницю ввечері. Усе, що нам із твоїм батьком залишалося зробити, — додати два до двох.

— Беа, — промимрив я.

— Отже, вона існує, — сказав Фермін із полегшенням.

— Так, але вона не моя наречена.

— Ні?! Тоді я не знаю, чого ти чекаєш.

— Вона сестра Томаса Агілара.

— Твого друга-винахідника?

Я кивнув.

— Тим паче. Навіть якщо вона племінниця папи, вона — бомба. На твоєму місці я б не вагався.

— У Беа вже є наречений. Військовий, лейтенант.

Фермін роздратовано зітхнув.

— Ага, він в армії — у притулку найнижчих мавпячих інстинктів. Це ще ліпше. Ти можеш наставляти йому роги, не відчуваючи провини.

— Ферміне, ти мариш. Беа одружується, коли цей лейтенант закінчить службу.

Фермін посміхнувся.

— А от я маю таке відчуття, що вона не збирається одружуватися. Не думаю, що ця пташка має намір найближчим часом вискочити заміж.

— Що ти взагалі розумієш, Ферміне?

— На жінках та на інших справах світу цього я розуміюся значно краще за тебе. Як каже Фройд; жінки думають одне, говорять інше, а бажають третього. Якщо поміркувати, це не так уже й погано. Адже чоловіки теж — і це більш ніж очевидно — чинять усупереч наказам своїх дітородних органів та органів травлення.

— Припини свої нотації, Ферміне. Я розумію, до чого ти ведеш. Якщо в тебе є що сказати, просто скажи.

— Гарзд. Ця гарненька малеча — не така вже й гречна дівчинка.

— То яка ж вона? Який висновок робить фахівець?

Фермін наблизився до мене й промовив конфіденційним тоном, загадково звівши брову:

— Пристрасна. І тим краще для неї.

Як завжди, Фермін мав рацію.

Відчуваючи поразку, я вирішив, що найкращий захист — це наступ.

— Коли ми вже говоримо про пристрасть, розкажи-но мені про Бернарду. Ви вже цілувалися?

— Даніелю, не знущайся з мене. Дозволь мені нагадати, що ти маєш справу з професіоналом у мистецтві зваблювання, а ці ранні поцілуночки мають сенс хіба що для аматорів у кімнатних черевиках. Справжню жінку завойовуєш потроху. У цьому питанні, як і на арені для бою биків, потрібен передусім мозок.

— Інакше кажучи, вона тобі відмовила?

— Ще не народилася жінка, яка могла б відмовити Фермінові Ромеро де Торресу! — вигукнув Фермін, як справжнісінький тореро. — Згідно з теорією Фройда, чоловік нагрівається як лампочка: червоногарячий в одну мить — і знов

холодний. Жінка ж нагрівається мов та праска: повільно, але дедалі дужче, і врешті-решт стає смачненька, як гуляш. І коли вона розігріється, їй немає впину. Наче сталеплавильна піч у Біскаї!

Я зважив термодинамічну теорію Ферміна.

— То саме цим ти займаєшся з Бернардою? Нагріваєш праску?

Фермін підморгнув мені.

— Це не жінка — вулкан, що ось-ось вивергнеться. У неї лібідо, як вогненна магма, а серце янгола, — відповів він, облизуючи губи. — Вона нагадує мені мою соковиту мулатку з Гавани, яка була дуже побожна та поклонялася всім святым. Утім, глибоко в душі я — старомодний парубок, який не схильний цинічно використовувати жінок. Тож наразі я задовольняюся цнотливим поцілунком у щоку. Я не поспішаю, розумієш? Гарні речі можуть почекати. Існують мужлаї, які вважають, якщо торкнулися жінки ззаду й вона не заперечує — вони її підчепили. Дилетанти. Серце жінки — лабіринт хитрощів, надто складний для неотесаних умів. Якщо ти насправді хочеш, щоб жінка належала тобі, ти маєш мислити, як мислить вона. Перше, що ти маєш зробити, — завоювати її душу. А решта стане тобі за винагороду.

Я урочисто поплескав у долоні.

— Ферміне, ти поет!

— Ні, я з Ортегою та прагматиками. Поезія бреше — бреше у свій чарівний грішний спосіб. А те, що я сказав, простіше, ніж шматок хліба з помідором. Покажіть мені Дон Жуана — і я покажу вам перевдягненого невдачу. Я прагну сталості та тривалості. Ось побачиш, я зроблю з Бернарди щасливу жінку!

Я посміхнувся та кивнув головою. Його ентузіазм, висловлений у такий досконалий спосіб, був заразливим.

— Бережи її, Ферміне. Зроби це заради мене. У Бернарди не серце, а золото. І вона вже зазнала чимало розчарувань.

— Гадаєш, я цього не розумію? Розчарування вкарбувалися в її чоло, наче печатка товариства вдів війни. Повір мені: я знаюся на тому, як розраджувати скривджених. Я зроблю її найщасливішою, навіть якщо це буде останнє, що я зроблю в житті!

— Даєш слово?

Із холоднокрівністю рицаря-тамплієра він простягнув мені руку. Я потиснув її.

— Так. Слово Ферміна Ромеро де Торреса.

Того вечора справи у крамниці йшли повільно: завітало лише кілька випадкових відвідувачів. Обміркувавши ситуацію, я вирішив відпустити Ферміна до кінця дня.

— Ну ж бо, йди до Бернарди. Запроси її до кіно чи пройдіться рука об руку по крамницях, що на вулиці Пуертаферреса. Їй це сподобається.

Фермін не вагаючись скористався з моєї пропозиції. Він поквапився до задньої кімнати причепуритися — там він зберігав парадне вбрання й несесер із різними парфумами та притираннями, яким би позаздрила сама Вероніка Лейк. Коли він вийшов звідти, то був схожий на кінозірку, хоча до ідеальної статури йому, далєбі, бракувало десь кілограмів тридцяти. На Фермінові був костюм мого

батька та повстаний капелюх; капелюх, щоправда, був на два розміри більший, ніж потрібно, але цю проблему Фермін легко розв'язував, підкладаючи під тулію кульки з газетного паперу.

— Ферміне, — озвався я, — поки ти ще тут, можна попросити тебе про послугу?

— Проси про що завгодно!

— Будь ласка, нехай наша розмова залишиться між нами. Добре? Жодного слова батькові.

Він радісно посміхнувся.

— Про твої залицяння до тієї дівчини, еге ж?

— Таж ні, Ферміне! Які там залицяння! Залицяння — це твоя парафія.

— Моя парафія, кажеш? Що ж, я справді чимало знаю про дівчат. Якщо з'явиться запитання щодо... гм... технічного боку — ти знаєш, до кого звернутися. Таємниця гарантована. У тому, що стосується таких питань, я все одно що лікар. Не треба соромитися.

— Гаразд, я запам'ятаю це. І ще одне. Мені потрібно дізнатися, кому належить поштова скринька на головному поштамті, що на Віа-Ластана. Номер скриньки 2321.I, якщо можливо, — хто забирає пошту, яка надходить туди. Як гадаєш, ти зможеш мені допомогти?

Фермін записав номер скриньки кульковою ручкою на носі під шкарпеткою.

— Дрібниці! У тому, що стосується офіційних закладів, я незамінний помічник. Дай мені кілька днів, і я підготую тобі повний звіт.

— І про це теж, будь ласка, ні слова батькові.

— Не турбуйся. Я мовчатиму як риба.

— Я дуже вдячний тобі. А зараз іди, розважайся.

Я попрощався по-військовому й якийсь час дивився, як Фермін іде вулицею. Вигляд він мав життєрадісний, немов півень на шляху до курника.

І п'яти хвилин не минуло, як я почув дзенькіт дверного дзвоника. Підвів очі від колонок цифр. Щойно увійшов чоловік, схований за сірим плащем та повстаним капелюхом, як у Ферміна. Гість мав тоненькі вуса та скляні блакитні очі; він посміхався вимушеною посмішкою, наче комівояжер. Я пошкодував, що нема Ферміна — найкращого спеціаліста з випровадження мандрівних продавців камфори та іншого мотлоху. Відвідувач знову подарував мені слизьку посмішку, недбало беручи одну книжку зі стосу, що громадився біля входу, — ми ще не встигли його розібрати та призначити ціни всім книжкам. Кожна риса у вигляді гостя просто-таки кричала про зневагу до всього, що він бачить. «Такий навіть не привітається задарма», — подумав я.

— Багато слів, так? — спитав він, киваючи на книжку, що тримав у руках.

Я знизав плечима.

— Це книжка; книжки складаються зі слів, пане. Чим можу прислужитися?

Чоловік поклав книжку назад до стосу, байдужно киваючи й ігноруючи моє запитання.

— Читання — справа для тих, у кого є багато вільного часу й кому нема що робити. Наприклад, для жінок. Ті, хто мусить працювати, не мають часу на вигадки. Ми надто зайняті зароблянням грошей. Ти згоден?

— Не знаю, пане. Можливо. Ми, як бачите, торгуємо лише книжками.

Чоловік підійшов до прилавка, і його очі зупинилися на мені. Його манери здалися мені дещо знайомими, хоча я не міг сказати, де я з ним зустрічався. Він нагадував одне з тих зображень на старомодних картах для ігор чи ворожіння — зображень, які наче зійшли з інкунабули²⁸; вигляд він мав водночас святковий і жалобний, немов саме уособлене прокляття вдяглося в ошатне вбрання.

— То чим я можу...

— Насправді, — перервав він мене, — це я прийшов зробити тобі послугу. Ти власник цього закладу?

— Ні. Власник — мій батько.

— А прізвище?

— Моє чи батьківське? — не подумавши, запитав я.

Чоловік саркастично посміхнувся.

— Я припускаю, що вивіска «Семпере та син» стосується вас обох?

— Дуже розумно з вашого боку. Чи можна запитати про причину вашого візиту, якщо книжки вас не цікавлять?

— Причина мого візиту, якщо тобі цікаво, — люб'язність. Я хочу застерегти тебе. Мені відомо, що ви працюєте з небажаними особами, з перевертнями та злочинцями.

Я здивовано витріщився на нього.

— Перепрошую?

Чоловік пронизав мене поглядом.

— Ідеться про підозрілих осіб, імовірно, грабіжників.

І не кажи мені, що ти не розумієш, про кого саме я кажу.

— Боюся, не маю найменшої гадки. І малоімовірно, що бажаю вас слухати далі.

Чоловік різко, майже вороже хитнув головою.

— Що ж, мусиш потерпіти. Чи відомо тобі про діяльність Федеріко Флавії?

— Пан Федеріко — місцевий слюсар і годинникар, чудова людина. Дуже сумніваюся, що він злочинець.

— У мене є докази, що цей старий голубець нерідко відвідує вашу книгарню. Гадаю, він купує переважно дешеві любовні романи та порнографію.

— Можна запитати, яке вам діло до того, що купує пан Федеріко?!

У відповідь чоловік витяг портмоне, розкрив його та поклав на прилавок. Я побачив потерту поліційну картку відділу безпеки. На фотокартці — мій небажаний відвідувач, тільки трохи молодший. Я прочитав: «Головний інспектор Франсіско Хав'єр Фумеро».

— Стався до мене з повагою, хлопчику, інакше ви з батьком матимете величезні клопоти — за торгівлю комуністичним мотлохом. Утямив?!

Я хотів відповісти, але слова застрягли у мене в горлі.

— Утім, сюди мене привів не той божевільний. Рано чи пізно він опиниться у поліційному відділку, як і решта його товаришів, і запевняю тебе, усі вони матимуть добрячий урок. Мене турбує те, що, відповідно до моєї інформації, ви найняли до себе працювати звичайного грабіжника, найбільш підозрілу з усіх підозрілих осіб.

— Не розумію, про що ви кажете, інспекторе.

Фумеро зареготав. Сміх його лунав дуже неприємно.

— Лише Богові відомо, яке в нього зараз ім'я. Багато років тому він звався Вільфредо Камагвей, король мамбо. Казав також, що він знавець вуду, вчитель танців спадкоємця королівської родини Бурбонів та коханець Мати Харі. Час від часу він приміряє на себе імена чужоземних послів, артистів і тореадорів. Ми вже збилися з рахунку.

— Боюся, я не можу нічим вам допомогти. Я не знаю особи на ім'я Вільфредо Камагвей.

— Звісно, не знаєш, але тобі відомо, *про кого* я кажу, чи не так?

— Ні.

Фумеро знову засміявся тим вимушеним, манірним сміхом, який, здавалося, викривав усю його суть, немов анотація на обкладинці книжки.

— Тобі подобається шукати собі клопотів, так? Послухай, я прийшов сюди по-доброму, щоб попередити тебе: той, хто має справу з такими підозрілими особами, прикликає на себе великі проблеми. Гадаєш, я брешу?

— Зовсім ні. Я вдячний вам за візит і попередження, але можу вас запевнити, тут немає жодних грабіжників.

— Замовкни, бо я власноруч кину тебе за ґрати. Зрозуміло? Але сьогодні в мене гарний настрій, тож я піду, просто попередивши тебе. Від тебе залежить, яке товариство ти обираєш. Там, де дію я, все просто і зрозуміло: або ти зі мною, або проти. Таке життя. Тож як?

Я нічого не відповів.

Фумеро кивнув головою й знов зареготався.

— Дуже добре, пане Семпере. Це ваш вибір. Не дуже вдалий початок. Якщо хочете прикрощів, ви їх матимете. Життя — не роман, розумієш? У житті ти маєш обирати. І я бачу, який вибір ти зробив. Вибір йолопів і невдах.

— Вам час іти звідси, інспекторе.

Він попрямував до дверей, не перестаючи лиховісно сміятися.

— Ми ще зустрінємось. І скажи своєму приятелеві, що інспектор Фумеро стежить за ним та переказує щирі вітання.

Візит інспектора та відлуння його слів зіпсували мені вечір. Я вирішив зачинити книгарню раніше, ніж зазвичай, і піти прогулятися. Фумеро, підлий убивця! Я безцільно блукав містом, не в змозі забути його натяків та погроз. Я розмірковував над тим, чи слід розповідати батькові та Ферміну про небажаний візит. Ні, либонь, не варто. Фумеро прагнув посіяти між нами сумніви, страждання, страх та відчуження; тож я не гратиму за його правилами. З іншого боку, мене стурбували натяки на минуле Ферміна. Мені стало соромно, коли я відчув, що на мить повірив словам поліціанта. Урешті-решт, після роздумів я вирішив викинути сьогоднішню подію зі своїх думок.

На шляху додому я пройшов повз крамницю годинникаря. Пан Федеріко привітав мене з-за прилавку, киваючи, щоб я заходив. Годинникар мав люб'язний, веселий характер, він ніколи не забував про чийсь день народження; до цього чоловічуги завжди можна було звернутися за порадою і сподіватися на його допомогу. Я не міг не здригнутися на саму думку про те, що пан Федеріко — у «чорному списку» інспектора Фумеро. Може, слід попередити годинникаря? Але як це зробити тактовніше?.. Відчуваючи себе більш збентеженим, ніж будь-коли, я увійшов до його крамниці й посміхнувся.

— Як справи, Даніелю? Чому таке кисле обличчя?

— Невдалий день, — відповів я. — А ви як, пане Федеріко?

— У мене все йде гладенько. Годинники нині роблять інакше, ніж раніше, тож у мене багато роботи. Якщо так ітимає й далі, доведеться найняти помічника. Чи твій приятель, винахідник, не зацікавиться? Він, певно, добре розуміється на годинниках.

Мені неважко було уявити, що сказав би батько Томаса, знаний ретроград, якби дізнався, що його син працює у закладі людини, відомої своїми гомосексуальними нахилами.

— Я перекажу йому.

— До речі, Даніелю, в мене будильник, що його твій батько приніс десь два тижні тому. Не знаю, що він із ним робив, але краще хай придбає новий, ніж ремонтує цей.

Я пригадав, що іноді задушливими літніми ночами батько спить на балконі.

— Він, мабуть, упав на вулицю, — сказав я.

— Тоді зрозуміло. Скажи батькові, що я можу купити для нього «Радіант» за дуже привабливою ціною. Послухай, візьми-но для батька ось цього годинника. Якщо батькові подобається, він може заплатити пізніше. Якщо ні, просто принесеш його назад.

— Дуже дякую, пане Федеріко.

І пан Федеріко почав загортати мені наш старий будильник, а разом із ним — якесь годинникоподібне страховисько.

— Новітні технології, — сказав він із задоволенням. — До речі, мені сподобалася книжка, яку нещодавно продав мені Фермін. Отого хлопця... як його? Грема Гріна. А цей ваш Фермін — добрий прикажчик!

Я кивнув головою.

— Так, він нам дорожчий від золота!

— Я помітив, він ніколи не носить годинника. Скажи йому, нехай прийде — ми щось вигидаємо.

— Скажу. Дякую, пане Федеріко.

Подаючи будильника, годинникар уважно поглянув на мене й звів брови.

— Ти певен, що справді нічого не сталося, Даніелю? Просто невдалий день?

Я знов кивнув та посміхнувся.

— Нічого не сталося, пане Федеріко. Бережіть себе.

— Ти теж, Даніелю.

Коли я дістався дому, батько вже спав на канапі з газетою на грудях. Я залишив на столі обидва будильники та записку: «Пан Федеріко каже: викинь цей старий мотлох». Прослизнувши до власної кімнати, я в темряві ліг у ліжку й непомітно сам для себе заснув, геть загубившись у роздумах про інспектора, Ферміна та годинникаря.

Коли я прокинувся, була друга година ночі. Углядаючись у темряву коридору, я побачив батька, який ішов до своєї кімнати з новим будильником у руках. Квартира була сповнена тіней; усе навкруги здавалося похмурим та зловісним. Раптом я зрозумів, що насправді повірив в існування інспектора Фумеро тільки напередодні. Пішов до кухні, налив собі кухоль холодного молока й спитав себе: чи безпечно Фермінові в його пансіоні?

Повертаючись назад до кімнати, я намагався стерти з пам'яті образ поліціянта. Намагався знов заснути, але швидко зрозумів, що це мені не вдасться. Увімкнув світло й вирішив ретельно оглянути конверт, що його минулого ранку я поцупив у пані Аврори. Він досі лежав у кишені мого піджака. Я поклав його на письмовий стіл, під світло настільної лампи. Конверт був схожий на пергамент, із пожовклими зубчастими краями; на дотик він нагадував глину. Поштовий штемпель, а радше натяк на нього, заледве можна було розпізнати:

18 жовтня 1919 року

На місці воскової печатки (відклеїлася вона, мабуть, завдяки зусиллям пані Аврори) красувалася червонувата пляма, схожа на слід від помади, наче хтось поцілував згин конверту на місці зворотної адреси!

*Пенелопа Алдая
Барселона, проспект Тібідабо, 32*

Я відкрив конверт і витягнув листа. Усе в ньому нагадувало про давніші часи — і шерхатий брунатно-жовтий аркуш, акуратно згорнутий навпіл, і почерк, який нервово ковзав по сторінці, то блякнути, то знову стаючи чітким, що свідчило про залежність письма від вмісту каламаря. Я розгорнув листа і, затамувавши подих, почав читати.

Любий Хуліане!

Сьогодні вранці я дізналася від Хорхе, що Ти насправді поїхав з Барселони у гонитві за власними мріями. Я завжди боялася, що ці мрії не дозволять Тобі поєднати своє життя зі мною чи з якоюсь жінкою взагалі. Я б воліла побачити Тебе востаннє, щоб подивитися Тобі у вічі й сказати те, чого не можу написати в листі. Усе сталося не так, як нам гадалося. Я знаю Тебе надто добре й передбачаю, що Ти мені не відпишеш, навіть не повідомши своєї нової адреси. Ти хочеш стати цілком іншою людиною. Я знаю: Ти зненавидів мене через те, що у відповідний день мене не було там, де я обіцяла бути. Ти гадаєш, що я зрадила тебе. Гадаєш, що мені забракло мужності.

Я часто уявляю, як Ти їдеш потягом, сидиш у купе на самоті й думаєш про мою зраду. Я вже кілька разів намагалася розшукати Тебе через Мікеля, але він сказав мені, що Ти не хочеш мати зі мною нічого спільного. Що вони Тобі набрехали, Хуліане? Що сказали про мене? Чому Ти їм повірив?

Я розумію, що втратила Тебе. Утратила все. Але навіть тепер я не можу дозволити Тобі так просто піти, не можу дозволити забути мене. Я зла на Тебе. Я від самісінького початку знала, що рано чи пізно втрачу Тебе, бо Ти ніколи не знайдеш у мені те, що знайшла в Тобі я. Хочу, щоб Ти знав: я покохала Тебе з першого ж дня й досі кохаю — дужче, ніж будь-коли. Навіть якщо Ти цього не хочеш.

Я пишу Тобі таємно, ніхто про це не знає. Хорхе присягався: якщо побачить Тебе знову — вб'є. Мені більше не дозволяють виходити з дому; мені навіть не можна дивитися у вікно. Не думаю, що мені колись пробачать. Той, кому я

довіряю, пообіцяв передати Тобі цього листа; я не називатиму імені, щоб не компрометувати цієї людини. Не знаю, чи дістанеться до Тебе цей лист. Якщо дістанеться й Ти таки вирішиш повернутися по мене, гадаю, ти вигадаси, як це зробити. Ось Ти знов постаєш у моїй уяві; Ти їдеш потягом, і душа Твоя розбита. Ти втікаєш від нас усіх — і від себе самого... Існує так багато речей, яких я не можу тобі сказати, Хуліане! Можливо, Тобі краще й не знати про них.

Єдине, чого я бажую, — це щоб Ти був щасливий, Хуліане. Щоб усе, чого Ти прагнеш, здійснилося. Щоб одного дня (можже, мине час, і Ти таки пробачиш мені?..) Ти нарешті зрозумів, як щиро я Тебе кохала.

*Завжди твоя
Пенелопа.*

17

Слова Пенелопи Алдаї, які я читав та перечитував тієї ночі, доки не вивчив їх напам'ять, заповнили мою душу вщерть, і в ній більше не було місця для тієї гіркоти, що лишилася в мене після візиту інспектора Фумеро. На світанку, після безсонної ночі, я тихо вдягнувся, залишив на шухляді в передпокої записку батькові, в якій повідомляв, що маю виконати кілька доручень і повернуся до книгарні о пів на десяту, та вийшов з дому. У душі моїй і досі лунав голос, що чувся з-поміж рядків листа.

У калюжах, що залишилися після нічної мжички, відбивалися блакитні тінні світанку. Я застібнув гудзики піджака й поквапився на Каталонську площу. Над сходами, що здіймалися з метро, кучерявилися струмені нагрітого повітря. У касі Каталонської залізниці я придбав квиток третього класу до станції Тібідабо.

Я їхав у вагоні, переповненому службовцями, служницями та чорноробами, які мали із собою загорнуті в газети бутерброди з цеглину завбільшки. Я нахилив голову до вікна; темрява тунелів дарувала заспокоєння. Потяг прямував крізь середмістя до підніжжя гори Тібідабо, яка здіймалася над Барселеною.

Коли я знов опинився на вулиці, мені здалося, наче я потрапив до іншого міста. Займалася ранкова зоря, й багряні леза світла прорізали хмари, освітлюючи фронтони вілл та маєстатичних будинків, які межували з площею Тібідабо. В імлі блакитний трамвай ліниво заповзав на гору. Я побіг за ним і встиг видертися на задню платформу, хоча кондуктор подивився на це несхвально. Дерев'яний вагон був майже пустий; нечисленні пасажири — двоє ченців та жінка у жалобі, із сірим обличчям, — погойдувалися у вагоні, напівсонні.

— Мені їхати лише до тридцять другого будинку, — сказав я кондукторові, обдаровуючи його наймилішою зі своїх усмішок.

— Мені байдуже, хоч до мису Горн, — відповів він байдуже. — Навіть слуги Христові сплатили за свій проїзд. Або платиш грошенята, або трудиш ноженята. Бачиш, навіть римується.

Узуті у сандалі, вдягнені у прості брунатні ряднини ордену францисканців, ченці закивали головами, показуючи свої рожеві квитки, щоб підтвердити слова кондуктора.

— Гаразд, я краще натруджу ноженята, — сказав я. — У мене немає ні

копійки.

— Як волиш. Але зачекай до наступної зупинки. Мені не потрібні нещасні випадки у мою зміну.

Обіймаючи своєю тінню тіні дерев, трамвай повз нагору так повільно, що якби я йшов пішки, я б анітрохи не програв у швидкості. Я нишком позирав з трамвайного вікна за високі огорожі схожих на замки вілл і уявляв собі, як багато там статуй, фонтанів, стаєнь та потайних каплиць. Визирнувши з одного боку платформи, я помітив проміж дерев силует вілли «Білий чернець».

Наближаючись до рогу вулиці Романа Макаї, трамвай уповільнив хід і нарешті зупинився. Водій задзвонив своїм дзвіночком, і кондуктор кинув на мене суворий погляд.

— Давай-но, розумнику. Виходь. Будинок за номером 32 саме тут.

Я зійшов, але довго ще чув дзенькіт блакитного трамваю, аж доки він не зник в імлі.

Резиденція родини Алдаїв розташовувалася на іншому боці вулиці. Її охороняла кута сталева брама, оплетена пожовклим плющем. Поміж сталевих прутів я ледь помітив хвіртку; вона була замкнена. Над брамою, зроблені у вигляді чорних сталевих зміїв, значилися цифри 32. Я намагався розглядіти щось усередині, але побачив лише кути й арки темної башти. Слід від іржі проходив від замкової щілини просто у двері. Я став навколішки, щоб краще оглядіти подвір'я; та єдиним, що я побачив, були сплетіння рослин і обриси якогось фонтана чи басейна, увінчаного статуєю, яка здіймала руку до небес. Углибині, придивившись уважніше, я побачив сходи з мармуру, розбиті, вкриті кругляками та пожовклим листям. Слава Алдаїв, як видно, зблякла вже багато років тому. Маєток перетворився на цвинтар.

Я відійшов на кілька кроків назад і звернув за ріг, щоб подивитися на південне крило будинку. Звідси краще було видно одну з башт вілли. І тут я краєм ока помітив людину: це був невеликий на зріст чоловік у синьому комбінезоні, який вимахував великою мітлою, воюючи з пожовклим листям на тротуарі. Він теж дивився на мене — дивився з певною підозрою. Я збагнув: мабуть, він охороняє один із сусідніх маєтків.

— Добридень! — гукнув я, всміхаючись до двірника тією послужливою усмішкою, яку виробив у себе, проводячи життя за прилавком. — Чи вам не відомо, будинок Алдаїв давно зачинений?

Він витріщився на мене так, наче я спитав, якої статі янголи, й торкнувся підборіддя пожовтілими пальцями, які зраджували його прихильність до дешевих цигарок «Кельтос» без фільтра. Я почав гарячково шукати в кишені піджака цигарки й пошкодував, що не знайшов жодної: можна було б почастивати його й таким чином завоювати довіру.

— Щонайменше двадцять — двадцять п'ять років і сподіваюся, що так воно й залишиться, — відповів сторож покірливим тоном вічного прислужника.

— А ви тут давно?

Чоловік кивнув.

— Ваш покірний слуга працює у Міравелів із 1920 року.

— Може, вам відомо, що сталося з родиною Алдаїв?

— Ті крихти, що мені відомі, я чув від Міравелів — вони колись

приятелювали з Алдаями, — сказав чоловік. — Старий Алдая завжди завдавав усім клопотів, але за часів Республіки він втратив усе. Гадаю, старший син, Хорхе, поїхав за кордон, до Аргентини, — здається, там у них були заводи. Дуже багаті люди. Вони завжди вміли підводитися після падінь... Чи ви часом не маєте цигарки?

— Вибачте, але можу запропонувати лише цукерку. Загальновідомий факт: у них така сама кількість нікотину, скільки в сигарі «Монтекристо», а також повно вітамінів.

Цю лимонну цукерку дав мені Фермін сто років тому — я щойно знайшов її у кишені, вона ховалася за підкладкою. Сподіваючись, що вона ще не згіркла, я простягнув її сторожеві. Той із недовірою насупив брови, але цукерку взяв.

— Смачно, — виніс вердикт чоловіка.

— Ну, це ж предмет гордощів вітчизняної цукерничої промисловості. Генералісимум ковтає їх жменями, як зацукрований мигдаль. Скажіть мені, ви щось чули про дочку Алдаїв, Пенелопу?

Сторож однією рукою сперся на мітлу, а іншою обхопив підборіддя, мов той роденівський мислитель.

— Гадаю, ви помиляєтесь. У Алдаїв не було дочки. Лише хлопці.

— Ви впевнені? Мені відомо, що юна дівчина на ім'я Пенелопа Алдая мешкала у цьому будинку близько 1919 року. Можливо, вона була сестрою Хорхе?

— Гм... Я ж сказав, я тут лише з 1920-го.

— А що маєток? Кому він зараз належить?

— Наскільки мені відомо, він досі продається, хоча спершу збиралися його зруйнувати та побудувати школу. Відверто кажучи, найкраще, що можна з ним зробити, — це зрівняти його із землею.

— Чому ви так уважаєте?

Сторож пильно подивився на мене. Коли він посміхнувся, я помітив, що в нього не вистачає принаймні чотирьох верхніх зубів.

— Ті люди, Алдаї... З ними щось нечисто, якщо прислухатися до того, що кажуть люди.

— На жаль, я нічого такого не чув. А що саме кажуть люди?

— Бачите... Якісь звуки, якісь... ну... Особисто я не вірю в такі речі, зрозумійте мене правильно, але люди кажуть, що не один чоловік наклав у цьому будинку собі в штани.

— Тільки не кажіть, що там привиди, — я ледве стримав сміх.

— Можете сміятися. Але звідти йде дим...

— Ви самі бачили?

— Бачити не бачив, але чув.

— Чули? Що?

— Ну, однієї ночі, багато років тому, коли я проводжав молодого хазяїна Хоанета... тільки через те, що він сам наполіг, розумієте? Я не хотів іти туди... Я почув там щось дивне. Якісь схлипування.

Сторож відтворив ці звуки, як міг. Здавалося, наче туберкульозник мугикає народні пісні.

— Мабуть, то був вітер, — висловив я припущення.

- Мабуть, але я до біса налякався. Гей, а у вас є ще такі цукерки?
- А може, вам таблетку для горла? Вони тонізують після цукерок.
- Давайте, — погодився сторож, простягаючи руку.

Я дав йому цілу упаковку. Міцний смак лакриці, здавалося, розв'язав йому язика, й він продовжив свою дивну розповідь про особняк Алдаїв.

— Тільки між нами. Є одна історія. Колись Хоанет, син пана Міравеля, велетень, удвічі більший за тебе, — він зараз грає за національну гандбольну команду, тож можеш уявити... Словом, хтось із друзів Хоанета чув історії про будинок Алдаїв, і молодий хазяїн вирішив перевірити ці чутки. Хвастощі хвастощами, але сам туди піти він не наважився — діти багатіїв, хіба можна від них сподіватися великої хоробрості? Він мав намір завітати туди вночі, щоб похизуватися перед своєю дівчиною, і ледь не намочив штани. Ось ти дивишся на цей будинок удень — і не боїшся; але дивитися на нього *вночі* — зовсім інша справа. Хай там як, а Хоанет каже, що піднявся на другий поверх, — я, звичайно ж, відмовився йти, адже це незаконно, навіть якщо дім покинули вже років із десять, — і, говорить Хоанет, *щось там було*. Він стверджував, що почув якийсь голос з однієї кімнати, але коли він спробував увійти, двері зачинилися в нього перед носом. Що ти на це скажеш?

— Гадаю, то був протяг, — відповів я.

— *Або щось інше*, — зазначив сторож, знижуючи голос. — У якійсь радіопередачі я чув: у всесвіті повно таємниць. Уяви собі: нещодавно знайшли плащаницю, справжню, простісінько в центрі Толедо! Плащаницю було пришито до екрану в кінотеатрі, щоб мусульмани не знайшли. Бо вони, безсумнівно, схотіли б довести, що Ісус Христос був їхнім. Як це тобі подобається?

— Мені бракує слів.

— Точно. Таємниць забагато. Слід знести цей будинок й розвіяти попіл.

Я подякував йому за розмову і вже збирався був звертати на проспект, коли підвів очі й глянув на гору Тібідабо, яка здіймалася над серпанковими хмаринками. Мені закортіло піднятися фунікулером на гору й відвідати старий парк атракціонів, який увінчував її вершину, поблукати між каруселями та чудовими автоматами... Але я обіцяв учасно повернутися до книгарні.

Крокуючи в напрямку станції, я уявляв, як Хуліан Каракс ішов тим самим шляхом, розглядаючи поважні фасади, які навряд чи дуже змінилися відтоді. Можливо, він навіть чекав на блакитний трамвай, що підкрадався до небес... Діставшись кінця проспекту, я витяг фотокартку Пенелопи Алдаї, яка всміхалася на подвір'ї родинного гнізда. У її очах сяяла надія на майбутнє. *«Пенелопа, яка Тебе кохає»*.

Я уявив Хуліана Каракса у моєму віці — уявив, як він тримав у руках цей знімок, можливо, під тим самим деревом, що зараз надало притулок мені. Я майже бачив, як він довірливо всміхається, гадаючи, що майбутнє буде таким само широким та світлим, як цей проспект. І на мить мені здалося — немає страшніших привидів, ніж привиди втрачених надій. Невже й те світло надії, яка зараз усміхається мені, — тільки позичене світло, що існує лише доти, доки я тримаю його в своїх очах?..

Коли я дістався додому, книгарню вже було відчинено — це зробив або Фермін, або батько. Я піднявся нагору, до квартири, щоб трохи попоїсти. Батько залишив для мене на столі тости з джемом і термос із міцною кавою. Я змів усе й за десять хвилин був уже внизу, немов народжений наново. Увійшов до крамниці крізь двері задньої кімнати, що межувала з передпокоєм будинку; тут стояла моя шафа. Я натягнув синій фартух, який зазвичай носив, щоб захистити одягу від пилу. Унизу шафи я тримав стару бляшану коробку з-під печива — скриньку скарбів. Там у мене була справжня кунсткамера — всілякий непотрібний мотлох, викинути який я не міг себе змусити: годинники, авторучки, які не підлягали ремонту, старі монети, кульки для дитячої гри, коробки з гільзами, що їх я колись знайшов у парку Лаберинто, збляклі поштові листівки із зображенням Барселони на зламі століть... І серед усіх цих дрібничок досі валявся клаптик газети, на якому Ісак Монфорт записав адресу своєї дочки Нурії тієї ночі, коли я повернувся до Цвинтаря забутих книжок, щоб сховати «Тінь вітру». Якийсь час я уважно розглядав цей клаптик у промінні, сповненому часточок пилу, яке сочилось між полицями та нагромадженими одна на одну скринями; потім закрив бляшанку й поклав адресу в гаманець. Ухваливши рішення зайняти і розум, і руки більш звичною для них роботою, я увійшов до крамниці.

— Доброго ранку, — привітався я.

Фермін саме займався сортуванням вмісту різноманітних пакунків, які надійшли від колекціонера із Саламанки²⁹, а батько намагався розшифрувати якийсь німецький каталог лютеранських апокрифів.

— Доброго ранку, і нехай Всевишній дарує нам іще ліпший вечір, — проспівав Фермін.

Без сумніву, це був прихований натяк на мою зустріч із Беа, тож я не став розвивати цю тему, а натомість узявся до неминучої щомісячної марудної праці — заповнення конторської книжки: перевірку прибутків та бланків замовлень, податків та платежів. Музика з радіоприймача акомпанувала безтурботній монотонності нашої роботи. Режисери радіопрограм укотре надали нам нагоду насолодитися піснями славетного естрадного співака Антоніо Мачіна, вельми популярного на той час. Карибські наспіви нервували мого батька, але він терпляче зносив їх, бо вони нагадували Фермінові його улюблену Кубу. Ця сцена повторювалася із тижня у тиждень: батько вдавав, що не слухає, а Фермін майже не підтанцьовував, коли виконували дансон³⁰, і заповнював рекламні паузи розповідями про свої пригоди в Гавані.

Двері книгарні були прочинені, й солодкий аромат свіжого хліба та кави, що просочувався знадвору, покращував нам настрій. Через якийсь час наша сусідка Мерседітас, яка саме поверталася з ринку Бокерія, зупинилася біля вікна й зазирнула всередину, а потім і ввійшла.

— Доброго ранку, пане Семпере, — проспівала вона.

Батько почервонів та всміхнувся до неї. У мене було відчуття, що Мерседітас подобається йому, але чернеча манера поведінки тримала його в непохитному мовчанні. Фермін красчком ока захоплено поглядав на гостю, кумедно похитуючи

стегном у такт музики та облизуючи губи, наче до нас завітала не Мерседітас, а пиріг з варенням.

Мерседітас відкрила паперовий пакет і дала нам три блискучі яблука. Я гадав, що вона досі плекає надію працювати у нашій крамниці, тож намагається приховати свою нелюбов до Ферміна — узурпатора посади прикажчика.

— Хіба вони не красиві? Я побачила їх та сказала собі: ці для Семпере, — багатозначно мовила вона. — Знаю, ви, інтелігенти, любите яблука, як той Ісак із його законом тяжіння — ну, як там його?

— Ісак Ньютон, любя, — підказав Фермін.

Мерседітас злобливо глянула на нього.

— Здрастуйте, пане Вискочко. Ви дякуйте за те, що я і для вас купила яблуко, а не кислий грейпфрут — саме на нього ви заслуговуєте!

— Але, жінко, беручи з твоїх ніжних рук цей дар, цей свіжий плід первісного гріха, я відчуваю, як запалюються мої...

— Ферміне, будь ласка, — втрутився батько.

— Гарзд, пане Семпере, — Фермін слухняно відступив.

Мерседітас уже збиралася була щось проказати у відповідь, коли з вулиці долинув галас, і ми всі замовкли, прислухаючись. Хтось обурено кричав. Мерседітас обережно вихилила голову у двері. Кілька власників крамниць проходили повз, лаючись собі під ніс; вигляд вони мали зняковілий. Невдовзі з'явився пан Анаклето Ольмо — мешканець нашого кварталу й за сумісництвом неофіційний представник Королівської академії іспанської мови. Пан Анаклето був учителем середньої школи, викладачем іспанської літератури й інших гуманітарних дисциплін. Він мешкав разом із сімома кішками у квартирі на другому поверсі. У вільний від уроків час він писав рекламні буклети для одного престижного видавництва, й ходили плітки, наче він також складає еротичні вірші й видає їх під зухвалим псевдонімом Умберто Павич. Хоча друзі знали, що пан Анаклето — людина скромна й добра, на публіці він неодмінно хотів грати роль пихатого поета. Завдяки своїй пишномовності він здобув прізвисько «вікторіанець».

Того ранку обличчя вчителя було рожевим від хвилювання, а руки, в яких він тримав палицю зі слонової кістки, мало не тремтіли. Ми всі четверо витріщилися на нього.

— Пане Анаклето, що трапилось? — запитав мій батько.

— Франко помер, скажіть, помер? — підказав Фермін.

— Затули пельку, тварюко! — втрутилася Мерседітас. — Хай пан учитель скаже.

Пан Анаклето глибоко вдихнув, намагаючись віднайти спокій, щоб із притаманною йому солідністю пояснити, що ж саме трапилось.

— Любі друзі, життя — це драма, й навіть найшляхетніші з Божих створінь відчують гіркоту примх настирливої долі. Минулої ночі, на світанку, поки трударі нашого міста насолоджувалися заслуженим сном, пан Федеріко Флавія-і-Пуходес, наш дорогий сусід, який зробив чималий внесок у процвітання громади як годинникар, був заарештований поліцією.

Я відчув, як серце моє обірвалося.

— Ісусе, Маріє та Йосифе! — перехрестилася Мерседітас.

Фермін пхикнув від незадоволення — диктатор залишився у доброму здоров'ї.

Сівши на свого улюбленого коника, пан Анаклето глибоко вдихнув та повів далі:

— Надійні джерела, близькі до головного поліцейного управління, повідомили мене, що невдовзі після опівночі двоє працівників секретної поліції схопили пана Федеріко, вдягненого у яскравий відвертий жіночий костюм, коли він розспівував ризиковані опереткові співаночки на сцені одного дешевого ресторану на вулиці Ескудільєрс, де він нібито розважав публіку, яка в переважній більшості, на жаль, складалася з людей недоумкуватих. Ці жалюгідні створіння, які незадовго до того втекли з притулку, що належить ордену ченців, геть утратили глузд, поскидали штани, заходилися невтримно танцювати та плескати у долоні, виставивши напоказ статеві органи та пускаючи слину.

Мерседітас перехрестилася, схвильована непристойним поворотом подій.

— Дізнавшись про те, що сталося, побожні матері цих бідолах подали офіційну скаргу через цей публічний скандал, який загрожує фундаментальним законам моралі. Газетярі — ці підлі стерв'ятники, які живляться нещастям та ганьбою, — не стали довго чекати й швидко нанюхали запах мертвечини. Не минуло й сорока хвилин після приїзду поліціантів, як з'явився Кіко Калабуїг, якого пригнали на місце подій негідні обов'язки професійного донощика. Калабуїг — першокласний репортер щоденної газети «Касо» й великий любитель ритися в чужій брудній білизні. Він мав намір розкрити всю пікантність події, не залишаючи поза увагою жодної темної плями, аби тільки підвищити рейтинг своїх сенсаційних репортажів у «Касо». Зайве казати: нічну подію було висвітлено з усією можливою докладністю, схарактеризовано як таку, що збуджує жах та нагадує сцени з Данте, а заголовок набрано величезними літерами — втім, іншого не слід було й сподіватися від бульварної газети.

— А я мав надію, — сказав батько, — що Федеріко буде обачнішим.

Пан Анаклето схилив голову, наче священик.

— Не забувайте старого прислів'я: горбатого могила виправить. Але я ще не розповів про найгірше.

— Будь ласка, ваша милосте чи не могли б ви нарешті наблизитися до отієї клятої суті? Бо з усім цим метафоричним кружлянням та пишномовством я відчуваю, як вогонь проникає мені в нутрощі, — заявив Фермін.

— Не звертайте уваги на цю тварину. Мені подобається, як ви розповідаєте. Наче справжній актор, пане Анаклето, — втрутилася Мерседітас.

— Дякую, дитино моя, але я лише простий учитель. Тож повернімося до моєї розповіді. Без преамбул та прикрас: здається, пан Федеріко або Кучерява панночка, як він сам себе вперто називав під час затримання, вже заарештовувався кілька разів за подібних обставин, що записано в літописі злочинів пером стражів порядку та закону.

— Рецидивіст, — зауважив Фермін.

— Я не втручаюся в чужі справи, але чув, що бідолашного пана Федеріко спершу збили зі сцени влучно націленою пляшкою, а потім двоє поліціантів потягли його до відділку, що на вулиці Лаєтана. Якби нашому годинникареві трохи пощастило, можливо, усе б скінчилося жартами, парою стусанів та іншими

невеличкими приниженнями, але, на превеликий жаль, сталося так, що на чергуванні був горезвісний інспектор Фумеро.

— Фумеро, — пробурмотів Фермін. Навіть згадка про ворога примушувала його здригатися.

— Так, він, власною персоною, єдиний та неповторний. Невтомний борець зі злочинністю в місті, чоловік, який щойно повернувся з тріумфального рейду до нелегального тоталізатора та закладу на вулиці Вігатанс — там займалися організацією тарганячих перегонів. Після цього рейду Фумеро доповіли, що до відділку завітала нещасна мати одного з хлопців-утікачів і передала колективну скаргу. Почувши про це, відомий інспектор, котрий, як виявилось, з вечора вже перехилив дванадцять подвійних порцій коньяку, вирішив утрутитися у справу. Після дослідження всіх обтяжувальних обставин Фумеро проінформував чергового сержанта, що такий розгул *недерастії* (щоб відтворити документальну доречність подій, я наводжу це слово в його суто літературному значенні, незважаючи на присутність молодої леді) треба припинити і що годинникар Федеріко Флавія-і-Пухадес має (задля його ж блага та задля спасіння безсмертних душ дітей із впливових сімей, чия участь у цій оргії була випадковим, але вирішальним чинником) провести ніч у загальній камері, у підземеллі відділку, в компанії добірних горлорізів. Як вам, певно, відомо, ця камера славиться у кримінальному світі своїми суворими умовами й антисанітарією, і приєднання пересічного добропорядного громадянина до списку її гостей завжди є святом для постійних її мешканців, бо додає присмаку цікавості монотонному життю за ґратами. Не слід нагадувати вам, що пан Флавія-і-Пухадес славиться ніжною та витонченою душею — сама доброзичливість та християнське милосердя. Якщо до його крамниці залетить муха, він, замість прибити її черевиком, бува, широко відчинить двері та вікна, щоб комаху, одну з Божих істот, витягло протягом назад до її природного оточення. Пан Федеріко — вірянин, причому вірянин дуже побожний, який переймається парафіяльними справами; але все своє життя він змагається з ганебним нахилом, який час від часу перемагає його й жене на вулиці, змушуючи вбиратися, як повія. Про вміння пана Федеріко полагодити все — від ручного годинника до швейної машинки — у місті ходять легенди; крім того, всі ми любили його як людину, навіть ті з нас, хто не схвалював його нічних забав із перукою та сукнею для фламенко.

— Ви говорите про нього так, наче він помер, — із жахом промовив Фермін.

— Не помер, дякувати Богові.

Я з полегшенням зітхнув. Пан Федеріко мешкав разом із глухою вісімдесятирічною матір'ю, яку в окрузі звали Пепітою, себто Коростою; коли Пепіта пускала вітри, вона могла оглушити горобців на балконі, й вони спускалися на землю.

— Навряд чи Пепіта уявляла, — продовжував учитель, — що її Федеріко потрапить до брудної камери, де ціла банда негідників поводитиметься з ним як зі шльондрою з вечірки. А що, як вони, наситившись його худосочною плоттю, заб'ють його до смерті, співаючи хором: «Був собі голубець, та настав йому кінець»?!

Мертва тиша повисла проміж нас. Мерседітас схлипувала. Фермін намагався був утішити її, взявши в ніжні обійми, та вона відскочила вбік.

— Лишень уявіть собі! — підбив підсумок пан Анаклето.

Епілог цієї історії аніяк не покращив нам настрою. Серед ночі сірий поліцейський фургон скинув пана Федеріко біля його дверей. Він був увесь у сечі, обличчя посинцьоване, вкрите саднами, циганська сукня подерта на клаптики, а перуки та вишуканих прикрас і слід прохолов. Син пекаря знайшов його на подвір'ї. Пан Федеріко увесь тремтів та плакав, наче дитина.

— Це несправедливо, несправедливо, — тужила Мерседітас, зупинившись біля дверей книгарні, подалі від невтомних рук Ферміна. — Бідолаха, у нього не серце, а золото, й він ніколи не втручався в чужі справи. Ну, якщо йому подобається вбиратися циганкою та співати перед людьми — кого це обходить? Люди злі!

— Не злі, — заперечив Фермін, — не злі, а дурні, що зовсім не одне й те саме. Злоба передбачає моральне рішення і свідомий намір. А недоумки ніколи не замислюються над своїми діями: вони діють інстинктивно, наче тварини, хоча й переконані, що чинять завжди добре. Вони — ханжі, вони радіють, коли принижують когось, хто не такий, як вони самі, і байдуже, чим саме він відрізняється, — чи то кольором шкіри, чи то віровизнанням, чи то мовою, чи то національністю, чи то своїм хобі, врешті-решт! Краще б у світі було більше злих, але розумних людей, і менше примітивних йолопів.

— Не верзійте дурниць. Що нам справді потрібно, так це трохи більше християнського милосердя та менше недоброзичливості. Ми ж безсовісні, — вела своє Мерседітас. — Усі відвідують службу Божу, але ніхто не прислухається до слів Господа нашого Ісуса Христа.

— Мерседітас, облиште Святе Письмо. Воно не розв'яже проблеми, а якщо й розв'яже, то тільки почасти.

— Знов лунає голос атеїста. Можна спитати, що вам заподіяла церква?

— Ну ж бо, не сваріться, — втрутився батько. — Ти, Ферміне, піди навідайся до пана Федеріко — може, йому щось потрібно, може, треба сходити до аптеки або на ринок.

— Так, пане Семпере. Уже йду. Вибачте. Вам відомо: багатомовність — мій гріх.

— Ваш гріх — безсоромність та брак пошани до Господа, — повчально проказала Мерседітас. — Ганебнику! Вам слід вичистити душу із хлоркою!

— Послухай, Мерседітас, — зупинився на порозі Фермін, — я знаю, ти добросерда людина, хоча трохи недалеко, а якщо чесно, то дурна — аж світишся. Але оскільки нашому товаришеві терміново потрібна допомога, я наразі втримаюсь від того, щоб прояснити тобі кілька основних моментів...

— Ферміне! — закричав батько.

Фермін замовк і поквапився вийти геть. Мерседітас з осудом дивилася йому вслід.

— Коли-небудь цей чоловік втягне вас у халепу, запам'ятайте мої слова. Він

анархіст, масон чи, щонайменше, єврей. Із таким величезним носом...

— Не звертайте на нього уваги. Він любить сперечатися.

Мерседітас здавалася роздратованою. Вона похитала головою.

— Гаразд, я піду. У мене ще багато роботи, а час летить. Бувайте здорові.

Ми всі щиро побажали їй того самого й дивилися, як вона йде геть — із прямою спиною, на високих підборах, виносячи надвір свій побожний гнів. Мій батько глибоко зітхнув, немов хотів увібрати в себе трохи спокою з повітря. Пан Анаклето присів поряд із ним, нарешті спустившись із небес своєї риторики. Його обличчя було бліде, а очі затопив осінній сум.

— Країна дійшла до ручки, — сказав він.

— Ну ж бо, пане Анаклето, вище носа. Таке завжди траплялося. То тут, то ще десь. Несправедливість є скрізь, та коли вона приходить до нас, вона здається гіршою, ніж деінде. Побачите, пан Федеріко видужає. Він міцніший, ніж нам усім здається.

— Та ж ні! — учитель не тямив себе від гніву. — Жорстокість — наче припливні хвилі, розумієте?! Хвиля відпливе — вам здається, що ви у безпеці; але вона завжди повертається, завжди... і накриває нас із головою. Я щодня бачу це у школі. Господи... Людиноподібні мавпи — ось ким ми стаємо у класних кімнатах. Дарвін — фантазер, запевняю вас. Ніякої еволюції не відбулося. За кожного, хто має розум, я мушу битися з дев'ятьма орангутангами.

Ми могли лише покірно кивати.

Пан Анаклето помахав на прощання рукою та пішов, повісивши голову. Він здавався років на п'ять старшим, ніж коли прийшов.

Батько зітхнув. Ми кинули один на одного швидкі погляди, не знаючи, що сказати. Я міркував над тим, чи потрібно йому розповідати про вчорашній візит інспектора Фумеро до книгарні. То було попередження, подумав я. Застереження. Фумеро використав нещасного пана Федеріко як натяк для нас.

— Щось трапилось, Даніелю? Ти зблід.

Я зітхнув і опустив очі додолу. Став розповідати йому про інспектора Фумеро та його погрози. Батько слухав, стримуючи злість, яка спалахувала в його очах.

— Це моя провина, — сказав я. — Мені слід було розповісти...

Батько похитав головою.

— Ні. Ти не міг передбачити того, що трапилось, Даніелю.

— Але...

— Навіть не думай про це. І жодного слова Фермінові. Хтозна, як він відреагує, якщо дізнається, що цей чоловік знов його переслідує.

— Але ми маємо щось зробити.

— Не турбуйся, з Ферміном усе буде гаразд.

Не дуже переконаний, я кивнув і продовжив роботу. Батько теж повернувся до своєї кореспонденції. Час від часу він скидав на мене очі, але я вдавав, що не помічаю цього.

— Що вчора сказав професор Веласкес? — спитав батько, бажаючи розрядити атмосферу.

— Йому сподобалися книжки. Професор згадав, що шукає якусь книгу зі спогадами Франко.

— «Переможець маврів»? Але ж це заборонена книга... витівка Мадаріаги³¹.
Що ти відповів Веласкесу?

— Що ми вже працюємо над його замовленням, і щонайпізніше за два тижні він почує новини.

— Добре. Доручимо Фермінові цю справу, а від Веласкеса отримаємо цілу купу грошей.

Я кивнув головою, й ми працювали далі.

Батько все поглядав на мене.

«Ну ж бо, давай», — подумав я.

— Учора до крамниці завітала дуже приваблива дівчина. Фермін сказав, вона сестра Томаса Агілара.

— Так.

Батько кивнув, обмірковуючи цей збіг обставин з виразом легкого здивування. Він трохи помовчав, а потім знов зачепив мене, наче щойно пригадав щось украй важливе.

— До речі, Даніелю, сьогодні в нас не дуже багато роботи; можливо, ти б хотів узяти вихідний? Ти останнім часом забагато працюєш.

— Усе гаразд, дякую.

Батько якийсь час удавав, ніби читає листи. Актор з нього був нікудишній.

— Ось я розмірковую над тим, щоб залишити Ферміна на господарстві та піти з Барсело до «Лісео»³², — заговорив знову він. — Сьогодні ввечері дають «Тангейзера», тож Барсело замовив кілька квитків у партері й запросив мене.

— Відколи це тобі подобається Вагнер?

Батько знизав плечима.

— Дарованій кобилі... До того ж із Барсело неважливо, що дають, бо він увесь час коментує дію, критикує вбрання та гру акторів. Він часто запитує про тебе. Може, якось завітаєш до його крамниці?

— Як-небудь.

— Добре. То, якщо ти згоден, пропоную сьогодні залишити крамницю на Ферміна, а самим піти й трохи розвіятись. Чом би й ні? Якщо тобі потрібні гроші...

— Тату, — не витримав я, — Беа не моя наречена.

— А хто казав про наречених? Роби як знаєш. Якщо тобі потрібні гроші, візьми з каси, але залиши записку, щоб Ферміна не трафив шляк, коли він увечері зачинятиме крамницю.

Проказавши це, батько сквапливо пішов до задньої кімнати, ніби щось там забув; я встиг помітити, що він посміхається від вуха до вуха.

Я подивився на годинник. Було о пів на одинадцяту ранку. Ми з Беа домовилися зустрітись о п'ятій біля університету. На мій превеликий смуток, день здавався мені довшим за «Братів Карамазових».

Невдовзі з будинку годинникаря повернувся Фермін. Він розповів, що загін порятунку, нашвидку зібраний із місцевих жінок, організував довготривалу оборону, щоб дбати про бідолашного пана Федеріко, якому лікар поставив діагноз: три зламані ребра, велика кількість синців та надзвичайно серйозне ушкодження прямої кишки.

— Купив щось? — поцікавився батько.

— У них стільки ліків та притирань, що можна відкривати аптеку, тож я взяв на себе сміливість і купив йому квіти, пляшку одеколону та три бляшанки персикового соку — пан Федеріко дуже його любить.

— Ти добре зробив. Скільки я тобі винен? — спитав батько. — Як він?

— Чесно кажучи, забитий до м'яса. Я лише бачив його, скуленого у ліжку, як вовняна куля; він стогнав, що хоче померти, і мені захотілося когось убити, повірте. Бажав би я опинитися в поліційному відділку та відстрелити з мушкетона з півдесятка поліціантів, починаючи з цієї купи смердючого гною — Фумеро.

— Ферміне, охолонь та заспокойся трохи. Я суворо забороняю тобі робити щось подібне.

— Як скажете, пане Семпере.

— А як Пепіта?

— О, вона сприйняла все зі зразковою мужністю. Сусіди залили в неї коньяк, тож на момент мого приходу вона розтяглася на канапі, хропла, як ведмідь, а газу пускала так, що в оббивці залишилися дірки, ніби від куль.

— Дуже на неї схоже. Ферміне, хочу попросити тебе приглянути сьогодні за книгарнею; я піду ненадовго до пана Федеріко, а пізніше в мене зустріч із Барсело. І Даніель теж має особисті справи.

Я звів очі й помітив, як батько з Ферміном обмінюються промовистими поглядами.

— Що за пара сватів! — обурено вигукнув я.

Коли я виходив у двері, «пара сватів» досі сміялася з мене.

Холодний, пронизливий вітер мчав вулицями, розмітаючи на своєму шляху смуги імлі. Сталево-сіре сонце відібрало мідний відблиск у дахів та веж готичного кварталу. Залишалося ще кілька годин до зустрічі з Беа біля університету, тож я вирішив випробувати фортуна й завітати до Нурії Монфорт, сподіваючись, що вона мешкає за тією ж адресою, яку певний час тому надав мені її батько.

Площа Св. Феліпе Нері — наче справжнє маленьке місто в лабіринті вулиць у центрі готичного кварталу, який сховався за старими римськими стінами. Дірки, що залишилися від кулеметного вогню, нагадують віспини в церковних стінах; саме ці «віспини», либонь, і надихнули того ранку місцеву ватагу дїтлахів на гру у війну. На лавці, розгорнувши на колінах книжку, сиділа молода жінка, у волоссі якої, однак, уже поблискувала сивина, — сиділа й дивилася на дїтлахів із відстороненою посмішкою.

Адреса свідчила, що Нурія Монфорт мешкає в будинку біля входу на площу. Рік його зведення досі виднівся на потемнілих каменях арки, що увінчувала вхідні двері: 1801. Коли я опинився у вестибулі, там було так темно, що видно було лише чорну комору, від якої спіраллю звивалися сходи. Я оглянув цілий вулик дрібних мідних поштових скриньок, які скидалися на стільники; прізвища власників значилися на шматочках пожовклих карток, уставлених у прорізі, як зазвичай робили ще наші діди.

Сходи тхнули вологістю, старим камінням та клеєм. Я повільно підіймався нагору, майже боячись, що будинок завалиться, якщо я твердо ступлю на ці маленькі, як у ляльковому будинку, сходинки. На майданчиках було по двоє дверей. Жодного номера, жодного знака.

Діставшись четвертого поверху, я вибрав одні двері навмання та постукав кісточками пальців. Я постукав ще раз, іще раз, але відповіді не дістав, тож вирішив випробувати інші двері. Постукав тричі кулаком. Усередині можна було почути, як по радіо трубить щоденна церковна передача «Хвилини роздумів з отцем Мартіном Кальсадо».

Двері відчинила жінка у стьобаному блакитно-бірюзовому халаті та кімнатних черевиках; на голові в неї красувався шолом з бігуді. У неясному світлі коридору дама була дещо схожа на глибоководного нирця. Тим часом оксамитовий голос отця Мартіна Кальсадо якраз присвячував кілька слів спонсорів програми — косметичній фірмі під назвою «Аврорін» (яку дуже люблять прочани до святих місць у Лурді) та дивовижним властивостям її продукції проти прищів та бородавок.

— Добридень. Я шукаю пані Монфорт.

— Нурієту? Ви помилилися дверима, молодий чоловіче. Вам потрібні ті, що напроти.

— Вибачте. Я щойно туди стукав, але ніхто не відчинив.

— А ви не збирач боргів, правда? — раптом спитала сусідка з підозрою — либонь, таку підозру зумовив її власний досвід.

— Ні. Мені прислав батько пані Монфорт.

— А, тоді все гаразд. Нурієта, певно, читає внизу. Ви її не бачили, коли йшли сюди?

Коли я дістався останньої сходинки, я побачив, що посивіла жінка із книжкою в руках досі сидить на лавці. Я уважно розглядів її. Нурія Монфорт була, безперечно, вродливою жінкою; такі риси цінують видавці модних журналів та студійні фотохудожники. Але молодість її згасала, перетворюючись на сум у її очах. Статуру вона мала тендітну, але, судячи із сивого волосся та зморщок на обличчі, їй уже було сорок. Утім, при м'якому світлі вона здавалася років на десять молодшою.

— Пані Монфорт?

Вона дивилася на мене — і не бачила, немов ще не прокинулася від свого трансу.

— Мене звать Даніель. Вашу адресу мені дав ваш батько. Він сказав, що ви можете розповісти мені про Хуліана Каракса.

Коли вона почула мої слова, замріяний вигляд злетів з неї геть, ніби вуаль. Я відчув, що згадка про її батька — не надто вдаля ідея.

— Це все, що вам потрібно? — спитала вона підозріло.

Я відчув: якщо мені зараз не вдасться завоювати її довіру — я програв. Єдиний мій козир — це правда.

— Будь ласка, дозвольте мені пояснити. Вісім років тому, майже випадково, я знайшов роман Хуліана Каракса на Цвинтарі забутих книжок. А потім я знову сховав цю книжку там, щоб урятувати її. Її хоче знищити чоловік, який називає себе Лаїном Кубертом, — сказав я.

Вона витріщилася на мене, не ворушачись, немов боялася, що світ навколо неї розіб'ється на шматки.

— Я заберу у вас лише кілька хвилин, — додав я. — Обіцяю.

Вона покійно кивнула головою.

— Як там мій батько? — спитала вона, не дивлячись мені у вічі.

— Добре. Він трохи постарішав. Дуже за вами скучив.

Нурія Монфорт видала дивний звук, який я не міг зрозуміти.

— Краще зійдімо нагору. Не хочу розмовляти надворі.

20

Нурія Монфорт жила у сутінках. Вузкий коридор вів до їдальні, яка правила також за кухню, бібліотеку та кабінет. По дорозі я помітив скромну спальню без жодного вікна. Ось і все, за винятком крихітної ванної кімнатки — не тільки без ванни, а й без душу; з тієї кімнатки йшли різноманітні аромати, починаючи від запахів їжі, що готувалася у барі внизу, й закінчуючи цвілим смородом із труб каналізації, яку побудували ще на початку століття. Уся квартира потопала в одвічній темряві; сама ця темрява здавалася велетенською брилою, що підтримувала обдерті стіни. Тут пахло чорним тютюном, холодом та спустошеністю. Нурія Монфорт розглядала мене, поки я вдавав, що не помічаю жалюгідних умов її оселі.

— Я спускаюся читати на вулицю, бо в помешканні, як бачите, темно, — сказала вона. — Чоловік обіцяв, коли повернеться, подарувати мені настільну лампу.

— Ваш чоловік поїхав?

— Мікель у в'язниці.

— Вибачте, я не знав...

— Ви й не могли знати. Мені не соромно це казати, бо він не злочинець. Його забрали за те, що він надрукував листівки для профспілки слюсарів та механіків. Це сталося два роки тому. Сусіди вважають, що він подався в подорож до Америки. Батько теж не знає. І я б не хотіла, щоб він дізнався.

— Не хвилюйтесь. Від мене не дізнається, — пообіцяв я.

Напружена мовчанка повисла проміж нами. Я подумав: може, вона розмірковує, чи я не Ісаків шпигун?

— Певно, важко вам самій перебуватися, — сказав я, аби тільки порушити тишу.

— Нелегко. Я заробляю, що можу, перекладами, але коли чоловік у в'язниці, цього ледь вистачає. Адвокати витягли всі гроші, я по вуха в боргах. Праця перекладача оплачується так само погано, як і праця письменника.

Вона подивилася на мене, немов чекаючи на відповідь. Я покійливо всміхнувся.

— Ви перекладаєте книжки?

— Уже ні. Тепер я стала перекладати заяви, контракти, митні документи — за це платять краще. За переклад художнього твору отримуєш копійки — лише

трохи більше, ніж за його написання. Спілка мешканців уже кілька разів намагалася викинути мене звідси. І навіть не тому, що я не можу сплачувати за квартиру. Їх дратує, що я жінка, яка розмовляє іноземними мовами та ще й носить штани... Не один із сусідів винуватив мене в тому, що через мене в будинку погана репутація. Такий уже в мене талан...

Я сподівався, що темрява приховає, як я почервонів.

— Вибачте, не знаю, навіщо вам усе це розповідаю. Це вас бентежить.

— Це моя провина. Я сам спитав.

Вона знервовано засміялася. Здавалася, її оточує пекуча аура самотності.

— Ви трохи нагадуєте Хуліана, — раптом сказала вона. — Ваш погляд, ваші рухи. Він мав таку саму манеру, що й ви: витріщався на співрозмовника, не кажучи ані слова, і той, не знаючи, про що він думає, розповідав йому, як дурень, такі речі, які краще було б тримати при собі... Що вам запропонувати? Може, філіжанку кави?

— Ні, дякую. Не хочу вас обтяжувати.

— Це мене не обтяжить. Я збиралася зробити й для себе.

Щось підказало мені, що філіжанка кави — це все, що є в неї на обід. Я знову відмовився й побачив, як вона пішла в куточок їдальні, де стояла маленька електрична плита.

— Почуйтеся як удома, — сказала вона, не обертаючись.

Кабінет Нурії Монфорт вмщував у себе письмовий стіл, який займав куточок біля балкона, друкарську машинку «Ундервуд», газову лампу поряд із нею та полицю, повну словників і підручників. Тут не було родинних фотознімків, але стіну біля столу займали поштові листівки, на кожній з яких було зображено міст; я десь бачив зображення цього моста, але не міг сказати точно, де він знаходиться, — чи то в Парижі, чи то в Римі... Сам письмовий стіл відзначався підкресленою охайністю та порядком. Олівці загострено та акуратно вирівняно. Папери та теки впорядковано та вкладено у три симетричні стовпчики.

Я стояв і дивився на все це, як раптом у мене виникло непереборне бажання обернутися.

Нурія Монфорт вивчала мене, стоячи біля дверей. Вона дивилася на мене мовчки, так, як дивляться на незнайомців на вулиці або в метро. Запалила цигарку й залишилася стояти там, де й стояла; обличчя її сповивали спіралі блакитного диму. Мені подумалося: від Нурії Монфорт виходили флюїди фатальної жінки, подібні до тих, що йшли від кіноакторок, які так зачаровували Ферміна, коли з'являлися з мряки на Берлінському вокзалі, огорнуті сяючим німбом. Жінки, врода яких набридала їм самим.

— Немає про що й розповідати, — почала вона. — Ми познайомилися з Хуліаном двадцять років тому в Парижі. Тоді я працювала у видавничій фірмі Кабестані. Пан Кабестані за копійки отримав права на романи Хуліана. Спершу я працювала в бухгалтерії, потім, коли Кабестані дізнався, що я розмовляю французькою, італійською та трохи німецькою, перевів мене до відділу постачань. Я стала його персональною секретаркою. Одним з моїх обов'язків було листування із закордонними письменниками та видавцями, з якими наша фірма вела справи. Ось так я зіткнулася з Хуліаном Караксом.

— Ваш батько розповідав, що ви з Хуліаном були добрими друзями.

— Певно, батько говорив, що в нас був бурхливий роман, так? Мій батько переконаний, що я бігаю за кожною істотою в штанях, наче сучка під час течки.

Відвертість, навіть безсоромність цієї жінки приголомшувала мене. Я онімів, а Нурія Монфорт усміхалася сама до себе та похитала головою.

— Не звертайте на нього уваги. У тридцять третьому році я поїхала до Парижа, щоб владнати справи між паном Кабестані та Галлімаром. Я залишалася в місті цілий тиждень.

Я зупинилася в квартирі Хуліана з досить-таки банальної причини: Кабестані заощаджував на готелі. Дуже романтично, як бачите. До того моменту наші стосунки з Хуліаном Караксом обмежувалися виключно листуванням, яке зазвичай стосувалося авторських прав, коректур та редакційної правки. Я читала його рукописи. Більше я про нього не знала нічого..

— Він розповідав вам про своє життя у Парижі?

— Ні. Хуліан не любив розмовляти ані про свої книжки, ані про себе самого. Та мені здавалося, що він не дуже щасливий у Парижі. Утім, він справляв враження людини, яка не може бути щасливою ніде у світі. Я ніколи насправді не знала його. Він нікому не дозволяв пізнати себе. Він був дуже потайливою людиною, й іноді мені здавалося, що його зовсім не цікавить навколишній світ та інші люди. Пан Кабестані вважав, що Каракс Дуже сором'язливий і трохи божевільний, але в мене було відчуття, що Хуліан жив минулим. Він ув'язнив себе у царстві власних спогадів. Хуліан жив у собі самому, заради своїх книжок, у своїх книжках — у затишній в'язниці, яку сам для себе любовно збудував.

— Ви каже так, наче заздрите йому.

— Існують гірші тюрми, ніж слова, Даніелю.

Я кивнув головою, не до кінця впевнений, що саме вона має на увазі.

— Хуліан коли-небудь розповідав про роки свого дитинства у Барселоні?

— Дуже рідко. За той тиждень, що я залишалася у нього в Парижі, він трохи розповів про свою родину. Його мати була французенкою, вчителькою музики, а батько — власником крамниці капелюхів чи чогось такого. Батько Хуліана був дуже релігійною людиною. І дуже... гм... вимогливою.

— То які в Хуліана були стосунки з батьком?

— Мені відомо, що вони не дуже ладнали. Щось сталося проміж них багато років тому. Насправді Хуліан поїхав до Парижа, щоб уникнути служби у війську, куди його хотів запроторити батько. Мати пообіцяла, що не дозволить такому статися й забере сина якнайдалі від того чоловіка.

— Але «той чоловік», урешті-решт, був його батьком! — зобразив щире здивування я.

Нурія Монфорт посміхнулася. То був лише натяк на посмішку — її очі були стомлені та сумні.

— Навіть якщо й був, він ніколи не поводився як справжній батько, й Хуліан ніколи не вважав його за такого. Одного разу Хуліан зізнався, що перш ніж одружитися, його мати мала любовну пригоду з якимсь незнайомцем, чийого імені вона ніколи не називала. Той чоловік і був справжнім батьком Хуліана.

— Звучить як початок «Тіні вітру». Ви вважаєте, Хуліан сказав правду?

Нурія Монфорт кивнула.

— Хуліан зростав і бачив, як капелюшник — так він його звав — ображав

його матір та бив її. Потім він заходив до кімнати Хуліана й казав, що той — син гріха, що він успадкував слабкий та паскудний характер своєї матері, що він усе життя буде жалюгідним невдахою, *що б він не намагався робити...*

— Хуліан ображався на свого батька?

— Час — найкращий цілитель. Мені здавалося, що краще б Хуліан *ненавидів* капелюшника, але ні — він його *зневажав?*. Утім... Хуліан розповідав про все це так, наче це не мало для нього значення, наче це було тільки частиною минулого, яке він залишив позаду... але я знаю: подібні речі ніколи не забуваються. Слова, які отруюють серце дитини, впиваються в пам'ять, і рано чи пізно вони спалюють серце.

Я здивувався: невже вона так каже з власного досвіду?.. На пам'ять мені прийшов образ Томаса Агілара, який стоїчно вислухував немовчні нарікання свого пихатого батечка.

— Скільки років було Хуліанові, коли його батько почав так до нього ставитись?

— Може, вісім... Може, десять...

Я зітхнув.

— Як тільки Хуліан досяг призовного віку, мати забрала його до Парижа, навіть не попрощавшись із чоловіком. Капелюшник так і не збагнув до кінця, що родина кинула його.

— Ви коли-небудь чули, щоб Хуліан згадував дівчину на ім'я Пенелопа?

— Пенелопа? Гадаю, ні. Я б запам'ятала.

— Вона була його дівчиною, коли він іще мешкав у Барселоні.

Я витяг знімок Каракса та Пенелопи Алдаї й передав його жінці. Помітив, як посмішка засяяла на її обличчі, коли вона побачила Хуліана Каракса юнаком. Її поглинула ностальгія.

— Він тут такий молодий... А це Пенелопа, про яку ви згадували?

Я кивнув головою.

— Дуже вродлива. Хуліанові завжди вдавалося оточувати себе вродливими жінками.

«Такими, як ви», — подумав я.

— У нього було багато...? — почав був я й затнувся.

Знов та сама усмішка на обличчі Нурії Монфорт.

— Дівчат? Коханок? Не знаю. Сказати правду, я ніколи не чула, щоб він говорив про якусь жінку. Одного разу я сама спитала — просто щоб підколоти його. Вам, певно, відомо, що він заробляв на хліб тапером у барі. Я спитала його, чи подобається йому цілий день перебувати серед гарненьких повій. Йому не здалося, що жарт смішний. Хуліан відповів, що не має права кохати когось, що він приречений на самотність.

— Але чому?

— Хуліан не пояснив.

— Так чи інак, невдовзі перед поверненням до Барселони у 1936 році Хуліан Каракс збирався одружитися.

— Так кажуть.

— У вас є сумніви?

Вона скептично низала плечима.

— Як я вже казала, за всі роки, що ми були знайомі, Хуліан ніколи не згадував жодної жінки, тим паче не згадував, що збирається одружитися. Історію про його здогадний шлюб я почула пізніше. Ньюваль — останній видавець Каракса — розповів Кабестані, що наречена на двадцять років старша за Хуліана, багата вдова, але хвора. За словами Ньюваля, вона так чи інакше підтримувала Каракса всі ці роки. Лікарі дали їй шість місяців, щонайбільше — рік. Ньюваль сказав: вона хотіла одружитися з Хуліаном, щоб він успадкував її маєток.

— Але шлюбна церемонія так і не відбулася.

— Якщо вона взагалі коли-небудь планувалася і якщо дійсно існувала така вдова.

— З того, що відомо мені, Каракса вплатили в дуель. Дуель відбулася на світанку в день весілля. Що ви про це знаєте?

— Ньюваль припускав, що це був хтось із родичів удови. Ненажерливий далекий родич, який не хотів, щоб спадок дістався якомусь вискочці. Утім, Ньюваль видавав здебільшого сенсаційні романи жахів, і я підозрюю, що цей жанр дещо вплинув на його спосіб мислення.

— Я бачу, ви не вірите в історію про весілля та дуель.

— Ні. І ніколи не вірила.

— Тоді, на вашу думку, що ж сталося? Чому Каракс повернувся до Барселони?

Нурія сумно посміхнулася.

— Я ставлю собі те саме запитання вже сімнадцять років.

Нурія Монфорт запалила ще цигарку. Запропонувала мені. Мені кортіло запалити, але я відмовився.

— Ви маєте якісь припущення?

— Ось усе, що мені відомо: влітку 1936 року, невдовзі після початку війни, служитель муніципальної трупарні зателефонував до нашого видавництва й сказав, що три дні тому до них привезли тіло Хуліана Каракса. Його знайшли мертвим на алеї у кварталі Раваль. Тіло було в лахмітті, серце пробите кулею. При ньому була книжка «Тінь вітру» та паспорт. Штемпель у паспорті свідчив, що Каракс перетнув французький кордон місяць тому. Де він був увесь цей час, ніхто не знав. Поліція зв'язалася з його батьком, але той відмовився забирати тіло, сказавши, що в нього немає сина. Минуло два дні, ніхто не звернувся по тіло, тож його поховали в загальній могилі на цвинтарі Монжуйк. Я навіть не можу покласти на неї квіти, бо ніхто не знає, де саме поховано Хуліана... Книжку, знайдену в Хуліановому піджаку, зберіг саме служитель трупарні, той самий, що зателефонував до видавництва Кабестані. Дізнавшись про все це, я була приголомшена. Хуліан, урешті-решт, мав у Барселоні знайомих, до яких він міг би звернутися; цими знайомими були ми з Кабестані, але він не повідомив нас, що повернувся. Ми дізналися про його повернення до Барселони лише після його смерті...

— Про що ще вам вдалося дізнатися?

— То були перші місяці війни, і Хуліан — не єдиний, хто зник безвісти в ті часи. Зараз про це вже не говорять, але існує багато безіменних могил, таких як Хуліанова. Шукати про них якоїсь інформації — усе одно що битися головою об мур. Я використала всі свої зв'язки. За допомогою пана Кабестані, який на той час

уже був хворий, я подала скаргу до поліції. Після цього до мене прийшов молодий інспектор, самовпевнений поганець, який попередив, що краще мені більше ні про що не розпитувати. То було все, що він сказав. Його звали Фумеро. Здається, тепер він значна фігура. Про нього нерідко згадують у газетах. Можливо, й ви чули про нього.

Я ковтнув.

— Щось чув.

— Відтоді я нічого не чула про Хуліана, доки певна особа не зв'язалася з видавцями й не схотіла придбати всі примірники романів Каракса, які залишилися на складі.

— Лаїн Куберт.

Нурія Монфорт кивнула.

— Як ви гадаєте, хто він?

— У мене є підозра, але я непевна. У травні 1936 року — ми якраз готували «Тінь вітру» до друку — хтось подзвонив до видавництва та запитав адресу Каракса. Чоловік сказав, що він старий приятель Хуліана й хоче відвідати його в Парижі. Зробити йому сюрприз. Я відповіла, що не маю повноважень поширювати таку інформацію.

— Він назвався?

— Якийсь Хорхе.

— Хорхе Алдая?

— Здається, так. Хуліан неодноразово згадував це прізвище. Алдая справді був його другом. Думаю, вони разом ходили до школи Святого Габріеля.

— Хорхе Алдая — брат Пенелопи, — сказав я.

Нурія Монфорт насупила брови. Вони здавалася збентеженою.

— Ви дали тому чоловікові паризьку адресу Хуліана?

— Ні.

— Що він відповів на вашу відмову?

— Засміявся й сказав, що знайде його в інший спосіб. І повісив слухавку.

Здавалося, щось її гризло. Я почав підозрювати, що вона щось приховує.

— Як я казала, — вела далі Нурія, — невдовзі після зникнення Хуліана той чоловік завітав до видавництва Кабестані. Тоді Кабестані вже не працював, на його місце заступив старший син. Відвідувач назвав себе Лаїном Кубертом і запропонував викупити весь наклад Хуліанових романів. Я гадала, що все це — невдалий жарт. Лаїн Куберт — герой роману «Тінь вітру».

— Диявол.

Нурія Монфорт кивнула.

— А ви особисто бачили Лаїна Куберта?

Жінка заперечливо похитала головою й запалила третю цигарку.

— Ні. Але я чула частину їхньої розмови в кабінеті із сином пана Кабестані...

Вона обірвала речення, наче боялася закінчити його, й воно повисло у повітрі. Цигарка тремтіла в її пальцях.

— Його голос, — говорила далі жінка, опанувавши себе. — Такий самий, як і в того чоловіка, що дзвонив та відрекомендувався як Хорхе Алдая. Син Кабестані, зухвалий йолоп, правив за книжки силу-силенну грошей. Куберт — чи хто він там — сказав, що обміркує пропозицію. Тієї ж самої ночі склад Кабестані у Пуебло-

Нуєво охопило полум'я, й книжки Хуліана згоріли.

— За винятком тих, які ви врятували та сховали на Цвинтарі забутих книжок.

— Так.

— А як ви гадаєте, чому хтось хотів спалити всі книжки Хуліана Каракса?

— А чому спалюють книжки? Через дурість, неосвіченість, ненависть... лише

Бог знає.

— То як ви вважаєте? — наполягав я.

Нурія помовчала, а потім заговорила знову.

— Хуліан жив у своїх творах. Навіть коли тіло його опинилося у трупарні, душа залишилася жити. У романах. Колись я спитала у Хуліана, хто надихає його на створення його персонажів. Він відповів: ніхто. Усі його герої — це він сам.

— Тож, якщо хтось хотів знищити Каракса, він мав знищити ці романи та цих героїв, чи не так?

Знов сумна усмішка, вимушений жест поразки.

— Ви справді нагадуєте мені Хуліана, — сказала жінка. — Хуліана, яким він був до того, як утратив віру.

— Віру у що?

— У все!

Вона у напівтемряві підійшла до мене й торкнулася мого обличчя. Мовчки погладила мою руку, наче намагалася прочитати лінії на моїй долоні. Від її дотику рука моя затремтіла. Я спіймав себе на тому, що вивчаю її тіло під тими старими позиченими оджежами. Мені схотілося торкнутися її, відчутти пульс під її шкірою. Наші очі зустрілися. Я був упевнений, що вона здогадується, про що я думаю. Відчував, що вона відчувається більш самотньою, ніж завжди. Я звів очі й зустрівся з її відкритим ясним поглядом.

— Хуліан помер на самоті, переконаний, що ніхто не пам'ятатиме його та його книжок. Що його життя нічого не варте, — знов озвалася Нурія. — Він би радий був дізнатися, що хтось досі цікавиться ним, пам'ятає його. Він колись сказав: ми існуємо доти, доки нас пам'ятають.

Мене сповнювало майже болісне бажання поцілувати цю жінку; такого сильного відчуття в мене не було ніколи доти, навіть тоді, коли я плекав мрії про Клару Барсело.

Жінка прочитала мої думки.

— Даніелю, стає вже запізно, — пробурмотіла вона.

Якась частина мене хотіла залишитися з нею, загубитися

в цій дивній близькості, почути, як вона знову скаже, що мої рухи та моє мовчання нагадують їй Хуліана Каракса.

— Так, — промимрив я.

Вона кивнула і провела мене до дверей. Коридор здавався нескінченним. Нурія відчинила двері, я вийшов на майданчик сходів.

— Якщо побачите мого батька, скажіть, що в мене все гаразд. Збрешіть йому.

Я тихо попрощався з нею, подякував за витрачений на мене час та ввічливо простягнув руку. Нурія Монфорт проігнорувала мій офіційний жест. Натомість вона поклала руки мені на плечі, нахилилася і поцілувала мене в щоку.

Ми дивилися один на одного; я, тремтячи, шукав її вуст. Мені здалося, що вони трохи розтулилися, що її пальці знову тягнуться до мого обличчя... В

останню мить Нурія Монфорт відхилилася й потупила очі.

— Гадаю, тобі краще піти, Даніелю, — прошепотіла вона.

Я подумав, що зараз вона заплаче, але перш ніж я встиг щось сказати, вона зачинила двері.

Я залишився на майданчику, по той бік дверей, непорушно стояв, запитуючи себе, що ж зі мною щойно сталося... З іншого боку майданчика блимало дверне вічко сусідки. Я помахав підглядачці рукою й кинувся сходами вниз.

Уже вибігши надвір, я досі бачив обличчя Нурії Монфорт, чув її голос, вдихав її запах. Я ніс на собі слід її дотику, її подиху крізь вулиці, сповнені безлицих людей, які щойно вирвалися на волю з контор та крамниць. Я звернув на вулицю Кануда. В обличчя мені вдарив морозний вітер; я радий був йому — він угамовував моє занепокоєння. Я попрямував у бік університету. Перетнувши бульвар, звернув на вулицю Тальерс і загубився у вузькому каньйоні тіней, але довго ще не міг позбутися відчуття, ніби й досі перебуваю у пастці темної кімнати, де самотня Нурія Монфорт зі сльозами в очах мовчки впорядковує свої олівці, теки та спомини.

21

Сутінки, здавалося, підкралися потай. Вони принесли із собою ще один порив холодного вітру та відблиск багряного світла, що осяяло вулиці. Я прискорив крок, і за двадцять хвилин переді мною з'явився університет, наче брунатно-жовтий човен, який на ніч кинув якір. Сторож літературного факультету уважно вчитувався в рядки найвпливовіших репортерів вечірнього видання спортивних новин; здавалося, крім сторожа, нікого в університеті вже не залишилося. Відлуння моїх кроків переслідувало мене коридором та галереями, які вели до критої аркади, де мерехтливі жовтуваті ліхтарі ледь розвіювали темряву. Мені раптом спало на думку, що Беа, певно, пожартувала з мене на знак помсти, призначивши зустріч на такий недоречний час. Листя апельсинових дерев під аркадою блищало, як срібні сльози, дзюрчання фонтана луною відбивалося під арками. Я обережно зогледівся, відчуваючи розчарування, а можливо, й певне малодушне полегшення...

Ні. Вона була тут. Сиділа на одній з лавок. Її силует вимальовувався на тлі фонтана, очі дивилися в бік склепіння аркад. Я зупинився на вході, щоб помилуватися нею. На мить пригадав Нурію Монфорт, яка мріяла на лавці у сквері. Помітив, що в Беа не було ані теки, ані книжок, і запідозрив, що й занять увечері не було. Невже вона прийшла сюди, лише заради мене?..

Я важко ковтнув та увійшов до аркади. Звук моїх кроків викрив мене, й Беа підвела очі. На обличчі — здивована посмішка, наче моя присутність тут — просто випадковий збіг обставин.

— Я гадала, ти не прийдеш, — сказала дівчина.

— Я теж так гадав, — відповів я.

Вона залишилася сидіти, коліна щільно стиснуті, руки на них. Я запитав себе, як я міг почуватися таким далеким від неї. Мені хотілося вивчати кожну рисочку

на її губах...

— Я прийшла, щоб довести: ти помиляєшся, Даніелю. Я одружуся з Пабло, і мені байдуже, що ти сьогодні мені покажеш. Я поїду до Ель-Ферроля, як тільки Пабло закінчить службу.

Мені здалося, немов щойно в мене з-під ніг висмикнули килим. Два дні я літав мов на крилах, а тепер почувався так, наче увесь мій світ зруйновано.

— А я прийшов, бо думав, що ти хочеш побачити мене, — мені вдалося через силу посміхнутися.

Я помітив, як вона зашарілася.

— Я лише жартую, — збрехав я. — Але щодо моєї обіцянки — усе серйозно: покажу тобі обличчя цього міста, якого ти ще не знаєш. Принаймні після цієї прогулянки ти не забудеш ані Барселони, ані мене. Куди б ти не поїхала.

У посмішці Беа читався сум. Вона відвела погляд.

— Я ледь не пішла в кіно. Аби лише не зустрітися з тобою, — зізналася вона.

— Чому?

Беа подивилася на мене, але нічого не відповіла. Знизала плечима та звела догори очі, немов намагаючись спіймати слова, що втікали від неї.

— Бо я боюся: а що, як ти маєш рацію? — врешті-решт промовила вона.

Я зітхнув — і зненацька відчув себе достатньо хоробрим, щоб сказати все, що було в мене на думці, навіть якщо цим словам судилося бути останніми словами, які пролунають між нами.

— Ти кохаєш його чи ні?

Посмішка спалахнула й згасла.

— Тебе це не обходить.

— Мене — ні, — погодився я. — Це тебе має обходити.

Вона холодно подивилася на мене.

— А тобі що з того?

— А це вже тебе не обходить, — сказав я.

Вона навіть не посміхнулася. Її губи тремтіли.

— Тим, хто мене знає, відомо, що я у захваті від Пабло. Моя родина та...

— Але я майже незнайомець, — перервав її я. — Тож хочу почути це від тебе.

— Почути що?.

— Що ти його кохаєш. Що ти одружуєшся не тільки для того, щоб утекти з дому, щоб покласти відстань між собою та Барселоною, між собою та своєю родиною. Що ти їдеш, а не втікаєш.

Її очі сповнилися злими сльозами.

— Ти не маєш права так мені казати, Даніелю. Ти мене не знаєш.

— Скажи мені, що я помиляюся, й я піду. Ти кохаєш його?

Ми довго дивилися одне на одного й мовчали.

— Не знаю, — нарешті пробурмотіла вона. — Не знаю.

— Хтось сказав: у мить, коли ти замислюєшся над тим, чи кохаєш когось, ти вже назавжди перестав кохати цю людину.

Беа шукала в моїх словах іронію.

— Хто це сказав?

— Дехто на ім'я Хуліан Каракс.

— Твій приятель?

Я спіймав себе на тому, що киваю на згоду.

— Щось на кшталт того.

— Познайом мене з ним.

— Сьогодні, якщо не заперечуєш.

З-під арок університету ми вийшли під свинцеве небо й блукали без певної мети — просто звикали до присутності одне одного. Ми сховалися за єдиною спільною темою — її братом Томасом. Беа розповідала про нього, як про випадкового знайомця, про когось, кого любила, але ледь знала. Вона уникала дивитися мені у вічі й посміхалася знервовано. Я відчував, що вона вже шкодувала про те, що сказала мені під аркадою. Ті слова досі гризли її.

— Слухай, — озвалася вона, — щодо того, що я тобі сказала... Ти ж нічого не перекажеш Томасові, правда?

— Звичайно ж, ні. Нікому не скажу.

Вона знову нервово засміялася.

— Не знаю, що на мене нахлинуло. Не ображайся, але іноді легше розмовляти з незнайомцем, ніж із тим, кого добре знаєш. Чому так?

Я знизав плечима.

— Може, тому, що незнайомиць бачить нас такими, якими ми є. А не такими, якими хоче нас бачити.

— Це теж цитата з твого друга Каракса?

— Ні. Я сам це щойно вигідав, щоб вразити тебе.

— І якою ти бачиш мене?

— Таємничою.

— Це найхімерніший комплімент, який я будь-коли діставала.

— Це не комплімент. Це погроза.

— Що ти маєш на увазі?

— Таємниці мають бути розгадані. Хтось мусить з'ясувати, що за ними криється.

— Ти можеш розчаруватися, коли з'ясуєш це.

— Я можу здивуватися. І ти теж.

— Томас ніколи не казав, що ти такий самовпевнений.

— Ті крихти зухвалості, що маю, я зберіг цілковито задля тебе.

— Чому?

«Бо я тебе боюся», — подумав я, але не вимовив цього.

Ми знайшли притулок у маленькій кав'ярні поряд із театром «Пілорама». Розташувавшись за столиком біля вікна, ми замовили сандвічі з шинкою погорянському та каву з молоком, щоб зігрітися. Метрдотель, худорлявий молодик з обличчям бісеняти, з послужливим виглядом наблизився до нашого столу.

— За цим столиком замовляли сандвічі з шинкою?

Ми кивнули.

— Перепрошую, але мушу повідомити від імені адміністрації, що в нас не залишилося й шматочка шиночки. Можу запропонувати свіжі бутерброди з білим, чорним або сірим хлібом та свининою. Може, бажаєте фрикадельок? Іще в нас є мариновані сардини — для тих, хто не вживає м'яса через релігійні переконання.

Оскільки сьогодні п'ятниця...

— Насправді мені вистачить і кави з молоком, — сказала Беа.

Я ж помирав з голоду.

— А можна подвійну порцію пікантної картоплі з хлібом?

— Уже несу, пане. І вибачте, будь ласка, за нестачу продовольчих запасів.

Зазвичай у нас є все, навіть більшовицький кав'яр. Але ж цього вечора — півфінал європейського кубку з футболу. Знатна гра. У нас сьогодні дуже багато відвідувачів.

Із цими словами метрдотель, церемонно вклонившись, пішов виконувати замовлення. Беа замислено проводжала його поглядом.

— Звідки цей акцент? Хаен?

— Набагато ближче: Санта-Колома-де-Граманет, робітниче передмістя Барселони, — точно визначив я. — Ти нечасто користуєшся метро, правда?

— Батько каже, що в метро повно покидьків, і якщо ти сам, тебе ошукають цигани.

Я вже збирався був дещо відповісти, але вирішив стримати язика. Беа засміялася.

Як тільки принесли каву та їжу, я накинувся на них, навіть не думаючи вдавати з себе витонченого принца. Беа не їла нічого. Обхопивши руками філіжанку з паруючою кавою, вона спостерігала за мною з ледь помітною посмішкою — щось середнє між цікавістю та здивуванням.

— То що ти збираєшся мені сьогодні показати?

— Багато чого. Правду кажучи, те, що я покажу, лише частина історії. Ти казала мені нещодавно, що любиш читати.

Беа кивнула, здивовано здіймаючи брови.

— Ну, ця історія про книжки.

— Про книжки?

— Про *прокляті* книжки, про людину, яка їх написала, про вигаданого персонажа, який вирвався зі сторінок роману, щоб спалити його, про зраду та втрачену дружбу. Це історія про кохання, ненависть та мрії, що живуть у тіні вітру.

— Звучить як рекламне оголошення до вікторіанського роману, Даніелю.

— Це, певно, через те, що я працюю в книгарні й бачив дуже, дуже багато романів. Але ця історія правдива. Це така сама правда, як і те, що цьому хлібові вже щонайменше три дні. І, як усі справжні історії, ця починається та закінчується на цвинтарі, хоча й не на такому, який ти собі уявляєш.

Дівчина посміхнулася, мов дитина, якій пообіцяли цікаву загадку або фокус.

— Я вся перетворююся на увагу.

Я проковтнув останні краплини своєї кави та кілька хвилин дивився на Беа, не кажучи нічого. Я думав про те, що мені хочеться загубитися в цих бездонних очах. Про ту самотність, яка охопить мене цієї ночі, коли я скажу їй «прощавай», бо в мене більше не буде фокусів та загадок, які б могли утримати її біля мене. Думав про те, як мало можу їй запропонувати й як багато хочу від неї.

— Я чую, як шелестять твої мозкові звивини, Даніелю. Що ти там вигадуєш?

І я почав. Я почав свою розповідь з того далекого світанку, коли прокинувся й не зміг пригадати маминого обличчя, і не зупинявся, доки не зробив паузу, щоб

воскресити в пам'яті світ привидів, якого торкнувся сьогодні вранці в будинку Нурії Монфорт. Беа слухала мовчки. Я розповів їй про мій перший візит на Цвинтар забутих книжок, про ніч, яку я провів, читаючи «Тінь вітру». Розповів їй про зустріч із чоловіком без обличчя, про лист, підписаний ім'ям Пенелопи Алдаї, якого я бозна-чому носив із собою. Розповів, що ніколи так і не поцілував ані Клари Барсело, ані будь-кого ще. Розповів, як кілька годин тому тремтіли мої руки, коли я відчув дотик вуст Нурії Монфорт. Я розповів Беа про «Тінь вітру»; досі я не розумів, що ця книжка — історія про самотніх людей, про порожнечу та втрату; саме тому я знайшов у ній притулок, поки вона не переплелася з моїм власним життям.

— Нічого більше не кажи, — прошепотіла Беа. — Просто відведи мене туди.

...Уже було темно, як у склепі, коли ми опинилися біля дверей Цвинтаря забутих книжок. Я підняв кільце з головою диявола й тричі постукав. Ми чекали, сховавшись під аркою входу, і вдихали запах деревного вугілля. Обличчя Беа було дуже, дуже близько до мого, і вона посміхалася.

Невдовзі ми почули кроки, що наближалися до дверей, а потім — стомлений голос сторожа.

— Хто там? — спитав Ісак.

— Це Даніель Семпере, Ісаку.

Здається, я почув, як він вилаявся собі під ніс. Складна система замків видала тисячі рипів та стогонів, перш ніж двері нарешті подалися на кілька сантиметрів і у світлі свічки показався орлиний ніс Ісака Монфорта. Побачивши мене, сторож зітхнув та закотив очі.

— От я дурень. Навіщо було й питати? — пробурчав він. — Хто ж це ще може бути о такій порі?

На Ісакові було щось середнє між халатом, купальним костюмом та російською шинеллю. М'які домашні черевики пасували до картатого вовняного капелюха, схожого на професорську шапочку, оздоблену китичкою.

— Сподіваюся, ми не розбудили вас, — сказав я.

— Ні. Я щойно розпочав вечірню молитву.

Він подивився на Беа так, немов побачив в'язку гранат, що впала йому під ноги.

— Тобі ж буде краще, якщо те, що я бачу, мені лише мариться, — погрозив він.

— Ісаку, це моя подруга Беатріс. Якщо ти дозволиш, я хочу показати їй це місце. Не турбуйся, їй цілком можна довіряти.

— Семпере, я знав немовлят, у яких було більше здорового глузду, ніж у тебе.

— Але ж нам потрібно лише кілька хвилин.

Ісак пирхнув на знак поразки й уважно, як поліціант, огледів Беа.

— Ви усвідомлюєте, що зв'язалися з ідіотом? — спитав він.

Беа чемно посміхнулася.

— Я починаю до цього звикати.

— Свята наївність! Ви знаєте правила?

Беа кивнула. Ісак пробурмотів щось собі під ніс та впустив нас, вистріливши звичним підозрілим поглядом у вуличні сутінки.

— Я відвідав Нурію, — проказав я байдужно. — З нею все гаразд. Багато працює, але не хворіє. Переказує вам палкі вітання.

— Так, отруєні стріли. Тобі не дуже вдається прикрашати стан речей, Семпере. Але я вдячний за твої зусилля. Заходьте.

Коли ми опинилися всередині, Ісак передав мені свічку й заходився зачиняти двері.

— Ти знаєш, де мене знайти, коли ви закінчите.

Під покривом темряви ми ледве орієнтувалися у примарних обрисах книжкового лабіринту. Свічка кидала світло нам під ноги. Беа, здивована, зупинилася перед входом. Я посміхнувся, впізнаючи на її обличчі той самий вираз, який мій батько бачив на моєму обличчі багато років тому.

— Ходімо, — промовив я.

Ми пішли вперед; підлога скрипіла в нас під ногами. Позначки, які я зробив під час свого останнього візиту, були на місці. Не раз я втрачав власний слід, і ми були змушені повертатися назад у пошуках попередньої позначки. Беа дивилася на мене з якоюсь тривожною зачарованістю. Мій внутрішній компас підказував мені, що ми опинилися у вузлі спіралей, які повільно здіймалися до самісінького серця лабіринту. Зрештою мені вдалося по власних слідах пройти крізь заплутаний клубок коридорів та тунелів, і я увійшов до вузького проходу — проходу крізь темряву. Я став навколішки біля останньої полиці й пошукав свого старого приятеля, схованого за шерегами вкритих пилом томів, — пил блищав, наче іній, у світлі свічки. Я витяг книжку й передав її Беа.

— Дозволь відрекомендувати тобі Хуліана Каракса.

— «Тінь вітру», — прочитала Беа, торкаючись пальцями вигорілих літер на обкладинці. — А мені можна її взяти із собою?

— Ти можеш узяти будь-яку книжку, крім цієї.

— Але так нечесно. Після того, що ти розповів, я бажаю саме цю.

— Можливо, коли-небудь. Але не сьогодні.

Я забрав у неї книжку й поклав її назад у сховище.

— А я прийду без тебе та візьму її, а ти й знати не будеш, — глузуючи, сказала дівчина.

— Ти не знайдеш її й за тисячу років.

— Дарма ти так вважаєш. Я бачила твої позначки. Мені теж відома історія про Мінотавра.

— Ісак не впустить тебе.

— Помиляєшся. Я йому подобаюся дужче, ніж ти.

— Звідки ти знаєш?

— Я можу читати по очах.

І я мимоволі повірив їй та відвернув погляд.

— Вибирай будь-яку, крім цієї. Поглянь, ось ця інтригує: Ансельмо Торквемада. «Кастильський вепр, загадкова тварина. У пошуках походження іберійської свині». Гадаю, примірників цієї книжки продано більше, ніж будь-якої книжки Хуліана Каракса. Кожну частину свині можна використати.

— Але я хочу Каракса.

— «Тесс із роду д'Ербервіллів». Це оригінал. Ти достатньо самовпевнена, щоб читати Гарді³³ англійською?

Вона скосила на мене глузливий погляд.

— Відтак, вона — твоя!

— Чи ти не бачиш? Здається, ця книжка чекала тут на мене ще до мого народження.

Я здивовано поглянув на неї. Губи Беа склалися в усмішку.

— Що я такого сказала?

І я, ні про що вже не розмірковуючи, легенько поцілував її у уста.

Була вже майже опівнічна година, коли ми дісталися будинку Беа. Більшу частину зворотного шляху ми йшли не розмовляючи, не наважуючись утілити наші думки у слова; ми навіть трималися трохи поодаль одне від одного, немов ховаючись. Беа крокувала прямо, стискаючи під пахвою свою «Тесс», а я йшов на крок позаду, досі відчуваючи смак її губ.

А ще я згадував, як подивився на мене Ісак, коли ми залишали Цвинтар забутих книжок. То був погляд, який я добре знав і тисячі разів бачив у свого батька, — погляд, який запитував мене, чи усвідомлюю я хоч трохи, *що* роблю. Протягом останніх годин я губився в іншому світі — у цілому всесвіті дотиків та поглядів, перед якими пасував і мій розум, і моя хлоп'яча сором'язливість. Тепер я мусив повернутися до дійсності — адже вона, дійсність, чатувала у сутінках кварталу Енсанче. Чари розвіювалися; єдине, що лишалося, — це болісне бажання та нетерплячість, яку важко описати. Проте одного побіжного погляду на Беа було достатньо, щоб зрозуміти: мої сумніви — легкий вітерець порівняно з бурею, що здіймалася в її серці.

Ми зупинилися біля дверей і нарешті подивилися одне на одного. Медоносний нічний сторож неспішно наближався до нас, мугикаючи болеро під ритмічне бряжчання зв'язки ключів.

— Певно, краще нам більше не зустрічатися, — запропонував я не надто переконливо.

— Не знаю, Даніелю. Я нічого не знаю. Ти справді хочеш, щоб ми більше не бачилися?

— Ні. Звичайно ж, ні. А ти?

Вона знизала плечима й ледь помітно всміхнулася.

— Мене цікавить, що скажеш *ти*. Знаєш, я тобі збрехала. Там, під аркадою.

— Про що?

— Про те, що не хотіла сьогодні з тобою зустрічатися.

Нічний порт'є навис над нами й самовдоволено посміхнувся, явно байдужий до сцени, яка перед ним розгорталася. Йому, досвідченому в таких справах, уже всі слова, мабуть, здавалися банальними.

— Не поспішайте, — сказав він. — Я посмалю за рогом, а ви покличте мене, коли буде потрібно.

Я почекав, доки сторож піде геть.

— Коли я знову тебе побачу?

— Не знаю, Даніелю.

— Завтра?

— Будь ласка, Даніелю! Я не знаю.

Я кивнув головою.

Вона торкнулася мого обличчя.

- Тобі краще піти.
- Принаймні ти знаєш, де мене шукати.
- Вона кивнула.
- Я чекатиму.
- Я теж.

Я йшов геть, але повсякчас озирався, не в змозі відвести від неї погляду. Нічний сторож, спеціаліст у таких справах, уже наближався, щоб відімкнути для неї вхідні двері.

— Ти диявол, — прошепотів він не без захоплення, проходячи повз мене. — Яка красуня!..

Я почекав, поки Беа ввійде до будинку, а потім припустив геть, досі озираючись на кожному кроці. Мене захопило абсурдне переконання: *все можливо*. Навіть ворожий вітер на безлюдних вулицях ніс у собі аромат надії.

Згряя голубів скупчилася в центрі Каталонської площі, вкривши її колихливою ковдрою з білого пір'я. Я хотів був обійти їх, але помітив, що голуби поважно розходяться, даючи мені дорогу, а не пурхають настрахано вбік. Я крокував уперед — голуби розступалися переді мною, а потім знов скупчувалися білою ковдрою. Діставшись середини площі, я почув кафедральні дзвони, які били опівнічну годину. На хвилину я зупинився, оточений океаном сріблястих крил, та подумав: щойно минув найдивовижніший день у моєму житті!

22

У вікнах книгарні досі горіло світло. Я перетнув вулицю й попрямував до вітрини. Батько, певно, засидівся допізна, розбираючи кореспонденцію, а може, й зумисне знайшов якийсь привід, щоб дочекатися мене та розпитати як слід про моє побачення з Беа. Я бачив силует людини, яка складала книжки до купи, й упізнав худий нервовий профіль Ферміна, зосередженого на роботі. Я злегка постукав по шибці кісточками пальців. Фермін звів погляд, приємно здивувався й показав мені жестом, аби я заходив через чорний хід.

— Досі працюєш, Ферміне? Уже пізно.

— Насправді я просто вбиваю час, доки надійде моя черга йти до бідолашного пана Федеріко. Я маю змінити на посту Елоя, того, що з крамниці оптики. Я все одно сплю дуже мало — дві-три години щонайбільше. Дивись, про тебе теж не скажеш, що ти багато спиш, Даніелю. Уже по опівночі. Я роблю висновок, що твоє побачення з панночкою пройшло вельми успішно.

Я знизав плечима.

- Правду кажучи, не знаю.
- Вона дала залізти собі під спідницю?
- Ні.

— Добрий знак. Ніколи не довіряй дівчатам, які відразу дозволяють себе мацати. Але ще менше довіряй тим, яким спершу потрібен священик. Добре філе — даруй за прозаїчне порівняння — має залишатися трі-ішечки недосмаженим. Звичайно ж, якщо трапляється нагода, не будь занадто сором'язливим, хапай

здобич. Але якщо шукаєш чогось серйозного, наприклад, таких стосунків, як у нас із Бернардою, пам'ятай золоте правило...

— То у вас серйозно?

— Більш ніж серйозно, Даніелю. Справа йде до віттаря. А щодо твоєї крихітки — Беатріс, здається? — відразу помітно, що вона варта мільйона, але суть не в тому. Подумай: чи кохаєш ти її, чи вона просто хвилює твоє чоловіче єство?

— Не маю ані найменшого уявлення, — зізнався я. — Я б сказав — і те, й друге.

— Послухай, Даніелю: кохання — це наче розлад травлення. Чи нема в тебе дивного відчуття у шлунку — такого, наче ти проковтнув цеглину? Чи ти просто відчуваєш загальне збудження, таку собі лихоманку?

— Більше схоже на цеглину, — відповів я, — хоча лихоманки теж не відкидаю.

— Справи серйозні. Боже, допоможи нам! Ну ж бо, сідай. Я зроблю тобі чаю з липою.

Ми сіли до столу в задній кімнаті, де всюди книжки. Місто спало; книгарня, немов човен, гойдалася на хвилях тиші та тіней. Фермін передав мені паруючу філіжанку і якимось дивно посміхнувся. Щось його, вочевидь, турбувало.

— Я можу поставити тобі особисте запитання, Даніелю?

— Звичайно ж.

— Благаю, тільки відповідай чесно, — сказав він і прочистив горло. — Як ти вважаєш, я міг би стати батьком? — Мабуть, помітивши здивований вираз мого обличчя, він швидко докинув: — Я не кажу про біологічний аспект — може, я й маю дещо рахітичний вигляд, але, на щастя, Провидіння наділило мене потенцією скаженого бика. Я говорю про інше. Чи міг би я стати *хорошим* батьком? Ну, ти розумієш, про що я кажу...

— Хорошим батьком?

— Так. Таким, як твій. Пан Семпере — чоловік із головою, серцем та душею. Чоловік, який уміє слухати дитину, поважати її, вести крізь життя, а не компенсувати через неї свої власні невдачі. Такого батька дитина любить не тільки за те, що він її батько. Таким батьком вона пишається. І вона хоче бути на нього схожою, коли виросте.

— Чому ти про це питаєш, Ферміне? Я гадав, ти не віриш у родинні цінності. Шлюб — це ярмо й таке інше, пам'ятаєш?

Фермін кивнув головою.

— Послухай, ці всі балачки годяться хіба що для дилетантів. Шлюб та родина — єдине, що ми маємо цінувати. Без цього все інше — лише лицемірство. Сміття та пусті слова. Якщо йдеться про справжнє кохання — те, про яке не кричать на кожному розі, те, з яким живуть усе життя...

— Ти став іншою людиною, Ферміне.

— Так. Бернарда спонукала мене стати кращим, ніж я був дотепер.

— Як це?

— Я хочу бути гідним її. Ти наразі не зрозумієш цього, бо ти ще молодий. Але згодом ти побачиш: іноді важить не те, що тобі дають, а те, чим заради тебе поступаються. Ми з Бернардою багато розмовляли. Ти ж знаєш, яка вона

дбайлива. Вона цього не каже, але я гадаю, що єдина річ у житті, яка зможе зробити її щасливою на всі сто відсотків, — це материнство. А ця жінка потрібна мені. Вона для мене солодша за персики в сиропі. Задля неї я навіть готовий увійти до церкви, хоча не ходив туди тридцять два роки, та співати псалми святого Стефана чи якого там іще святого...

— Чи ти не поспішаєш, Ферміне? Ви нещодавно познайомились...

— Слухай, Даніелю, в моєму віці починаєш бачити, для чого існують ті чи інші речі та на що здатен сам. Лише задля трьох-чотирьох речей варто жити; решта — лайно. Я вже багато блазнював; досить із мене. Єдине, чого я тепер хочу, — це зробити Бернарду щасливою й одного дня померти в її обіймах. Я хочу знову стати поважним громадянином, розумієш? Не заради себе й не заради людства — особисто я не пожертвував би й мушиного плювка задля поваги цього хору мавп, який ми називаємо людством, — заради неї. Бо Бернарда вірить у всі ці речі — в радіо-опери, у священників, у святу Діву Марію тощо. Така вона вже є, і я хочу її — саме такою. Мені подобаються навіть волосинки, що ростуть на її підборідді. І я хочу стати таким, щоб вона могла пишатися мною. Щоб вона думала: мій Фермін — непересічна особистість, він нічим не гірший за Кері Гранта, Гемінгвея та Манолете³⁴.

Я схрестив руки на грудях, зважуючи ситуацію.

— А з нею ти про це говорив? Про те, щоб завести дитину?

— Заради Бога, Даніелю! За кого ти мене маєш? Невже ти гадаєш, що я отак просто з мосту кажу жінкам, що хочу їх зтягти у ліжку? Не те щоб я цього не хотів. Візьми оцю дурну Мерседіас: я б нагородив її трійнятами хоч зараз і почувався б на вершині світу, але...

— Ти принаймні казав Бернарді, що хочеш мати родину?

— Цього не потрібно казати, Даніелю. Це написано в людини на обличчі.

Я кивнув.

— Ну тоді, якщо моя думка чогось варта, я певен, що ти станеш чудовим батьком та чоловіком.

Його обличчя просіяло щастям.

— Ти насправді так вважаєш?

— Звичайно.

— Ти зняв величезний тягар з моєї душі. Бо що стосується мого власного батька, то спогади про нього й страх закінчити так, як він, примушують мене замислитися над стерилізацією.

— Не турбуйся, Ферміне. До того ж, напевно, не існує ліків, які могли б придушити твою дітородну потугу.

— Добра крапка в розмові, розмірковував Фермін. — Ну гаразд. Іди поспи. Не буду тебе більше затримувати.

— Ти мене не затримуєш, Ферміне. У мене відчуття, що я знов не стулю повік.

— А ти постарайся. До речі, пам'ятаєш, ти згадував про поштову скриньку?

— Ти щось знайшов?

— Я казав, можеш покладатися на мене! Сьогодні пообідь я завітав до поштового відділення та перекинувся словами зі своїм старим приятелем, який там працює. Поштова скринька № 2321 зареєстрована на ім'я Хосе Марія Рекехо,

адвоката з контори на вулиці Лева XIII. Я дозволив собі перевірити адресу й не здивувався, коли дізнався, що такої адреси не існує. Хоча, гадаю, це ти вже знаєш. Хтось багато років забирає листи, які надходять до цієї скриньки. Мені це відомо, бо деякі листи надходять як рекомендовані й потребують підпису та номера посвідчення особи на маленькій квитанції про одержання.

— І хто ж це? Один з підлеглих Рекехо? — спитав я.

— Так далеко я не заходив, але сумніваюся. Мені здається, що цей Рекехо не більш реальний, ніж фатімська Мадонна³⁵. Єдине, що можу тобі сказати точно: ім'я людини, яка забирає пошту, — Нурія Монфорт.

Я відчув, як у мене в жилах захолола кров.

— Нурія Монфорт? Ти впевнений, Ферміне?

— Я на власні очі бачив квитанцію. Там значилось її ім'я та номер посвідчення особи... Судячи з твого зблідлого обличчя, це відкриття неабияк дивує тебе.

— Неабияк.

— Цікаво, що за одна ця Нурія Монфорт? Службовець, із яким я спілкувався, сказав, що добре її пам'ятає, бо вона приходила лише два тижні тому, щоб забрати пошту. І, на його неупереджений погляд, вона спокусливіша, ніж Венера Мілоська, бо має більші груди. Я довіряю його оцінці, бо до війни він був професором естетики, але оскільки він віддалений родич Ларго Кабальєро³⁶, тож не дивно, що тепер він облизує поштові марки.

— Я був сьогодні в цієї жінки вдома, — пробурмотів я.

Ферміні спантеличено глянув на мене.

— У Нурії Монфорт? Я починаю думати, що помилявся щодо тебе, Данієлю. Ти став справжнім гульвісою.

— Це не те, що ти думаєш, Ферміне.

— Тоді це твоя втрата. Я у твоєму віці був як мюзик-хол «Ель-Моліно»: вранці одна вистава, пообідь друга, вночі третя.

Я дивився на цього маленького, виснаженого, кістлявого чоловічка з великим носом та жовтою шкірою — і усвідомлював, що він стає моїм найкращим другом.

— Ферміне, можна тобі щось розповісти? Це не йде мені з голови вже кілька днів.

— Звичайно. Будь-що. Тим паче якщо це стосується тієї апетитної лялечки.

Удруге за останні години я почав розповідати історію Хуліана Каракса й таємницю його смерті. Фермін дуже уважно слухав, занотовуючи щось у записнику й перериваючи мене то тут, то там, щоб з'ясувати подробиці, доречність яких вислизнула з-під моєї уваги. Я прислухався до себе й почав розуміти, що білих плям у цій історії забагато — більше, ніж я думав. Я намагався збагнути, чому Нурія Монфорт брехала мені. Який у цьому був сенс? Чому вона вже багато років забирає пошту, адресовану адвокатській конторі, яка не існує? Я й сам не помітив, як висловив свої сумніви вголос.

— Невідомо, чому ця жінка збрехала тобі, — сказав Фермін. — Але якщо вона бреше сьогодні, вона могла робити це й раніше.

Я зітхнув, цілковито розгублений.

— Що ти порадиш, Ферміне?

Фермін Ромеро де Торрес зітхнув та знову натягнув на обличчя маску

Сократа.

— Я скажу тобі, що слід робити. Цієї неділі, якщо ти не заперечуєш, ми завітаємо до школи Святого Габрієля — начебто випадково — і порозпитуємо про походження цієї дружби між Караксом і тим хлопчиком, багатієм...

— Алдаєю.

— Я непогано ладнаю зі священниками, незважаючи на те, що вигляд у мене немов у шахраюватого ченця. Я трохи до них попідлещуюся — і вони ладні будуть їсти з моїх рук, ось побачиш.

— Ти певен?

— На всі сто! Гарантую, ця компанія заспіває, як хлоп'ячий хор Монсеррату.

23

Суботу я провів немов у трансі, прив'язаний до прилавку книгарні чарами надії — надії побачити, як у двері входить Беа. Щоразу, коли дзвонив телефон, я кидався підіймати слухавку, вихоплюючи її з рук батька або Ферміна. Минуло півдня, й після двадцяти дзвінків від клієнтів мені почало здаватися, що світ і моє мізерне існування у ньому наближаються до кінця. Батько поїхав на проспект Св. Жервазіо оцінити колекцію, а Фермін скористався з цієї нагоди, щоб прочитати мені ще одну зі своїх авторитетних лекцій про таємниці кохання.

— Заспокойся, інакше наживеш грижу, — порадив Фермін. — Залицяння схоже на танго: красиво, але користі жодної. Ти чоловік, тож маєш узяти ініціативу на себе.

Говорити так було жорстокістю з його боку.

— Ініціативу? Я?

— А чого ти чекаєш? Народився чоловіком — і плати за це.

— Але ж Беа натякала, що прийде до мене...

— Ти не розумієш жінок, Даніелю. Можу побитися об заклад на свою різдвяну премію, що ця малеча зараз сидить у своєму будинку, мляво дивиться у вікно, немов ота Дама з камеліями, та чекає, коли ж ти прийдеш, щоб урятувати її від батька-ідіота й затягти нарешті у невпинну коловерт пристрасті й гріха.

— Ти певен?!

— На всі сто!

— А якщо вона більше не хоче мене бачити?

— Послухай, Даніелю. Жінки — за дивовижними винятками на кшталт вашої сусідки Мерседітас — розумніші за нас. Вони принаймні чесні із собою щодо своїх бажань. Інше питання, чи зізнаються вони в тих своїх бажаннях тобі чи будь-кому взагалі. Ти зіткнувся з вічною загадкою природи, Даніелю. Жінки — наче код, який не піддається розшифруванню. Якщо ти даси їй час на роздуми — ти програв. Пам'ятай: гаряче серце, холодний розум. Кодекс звабника.

Фермін уже збирався був перейти до деталей техніки мистецтва зваблювання, коли пролунав дверний дзвоник і ввійшов мій друг Томас Агілар. Моє серце зупинилося. Провидіння відмовляло мені в зустрічі з Беа, натомість воно посилало її брата.

«Вісник сумної долі», — подумав я. І справді — вигляд у Томаса був похмурий і якийсь пригнічений.

— Що за похоронне обличчя, пане Томасе? — зауважив Фермін. — Сподіваюся, вип'єте трохи кави?

— Я б не відмовився, — відповів Томас стримано, як зазвичай.

Фермін подав йому філіжанку варива, яке тримав у термосі. Вариво підозріло пахло вишнею.

— Щось сталося? — спитав я.

Томас знизав плечима.

— Нічого нового. У мого батька вкотре поганий день, тож я вирішив дати драла з дому й ковтнути свіжого повітря.

Я аж вдавився.

— З чого б це?

— Хтозна. Минулої ночі Беа повернулася додому запізно. Батько чекав на неї, трохи занепокоєний, як звичайно. Вона відмовилася сказати, де і з ким була, і батько оскаженів. Він кричав та лаявся до четвертої ранку, називав її різними словами, з яких «шльондра» — то ще найпристойніше. Він запрягнувся, що відішле її до монастиря. Сказав, якщо вона принесе у спідниці, він викине її на вулицю під три чорти.

Фермін із тривогою поглянув на мене. Холодні краплини поту стікали в мене по спині.

— Сьогодні зранку, — вів далі Томас, — Беа замкнулася в себе нагорі, вона цілий день не виходить. Батько читав у їдальні газету, а потім увімкнув радіо на повну гучність. Давали оперету, «Луїзу Фернанду». Під час антракту я й утік, бо вже божеволів.

— Ну, напевно, твоя сестра була зі своїм нареченим, ти так не вважаєш? — піддражнив його Фермін. — Це ж цілком природно.

Я штовхнув Ферміна під прилавком, але він з котячою спритністю відхилився.

— Її наречений у війську, — відповів Томас. — Він приїде у відпустку лише за два тижні. Крім того, коли вона гуляє з ним, то приходиться додому щонайпізніше о восьмій.

— І ти справді й гадки не маєш, де і з ким вона була?

— Він уже сказав, що не має, Ферміне, — втрутився я, сподіваючись змінити тему.

— А твій батько? — наполягав Фермін, який відверто розважався розмовою.

— Теж не знає. Але він запрягнувся, що дізнається, а потім переб'є цьому нещасному ноги та розтовче пику.

Я відчув, що смертельно зблід. Фермін, не питаючи, подав філіжанку свого варива й мені. Я випив одним ковтком, хоча на смак напій нагадував теплувате дизельне паливо. Томас подивився на мене похмурим поглядом, у якому читалося нерозуміння, але нічого не сказав.

— Чуєте, як бурчить у моєму шлунку? — раптом запитав Фермін. — Немов барабанний дріб перед сальто-мортале.

— Ні.

— Здається, я зголоднів... Не заперечуйте, якщо я збігаю до булочної по

булочки з корицею? Не кажу вже про нову продавщицю; яка щойно приїхала з Реуса: така апетитна, що її саму хочеться з'їсти! Звати Марія Віртудес³⁷, але ім'я — це одне, а сутність — зовсім інше... Тож я залишаю вас удвох, гаразд?

Фермін миттю зник, і ми з Томасом залишилися наодинці, огорнуті тишею, важкою, як швейцарський франк. За кілька хвилин я не витримав.

— Томасе, — почав я, — минулої ночі твоя сестра була зі мною.

Він витріщився на мене, навіть не моргаючи. Я важко ковтнув.

— Скажи що-небудь, — попросив я.

— Ти несповна розуму.

Минула хвилина, з вулиці лунали приглушені звуки. Томас тримав свій напій, якого навіть не скуштував.

— Між вами щось серйозне? — спитав він.

— Це було наше перше побачення.

— Це не відповідь.

— Ти заперечуєш?

Він знизав плечима.

— Краще тобі усвідомлювати свої вчинки, Даніелю. Ти більше з нею не зустрінатимешся, якщо я тебе просто попрошу про це?

— Так, — збрехав я. — Але не проси.

Томас опустив очі.

— Ти не знаєш Беа, — пробурмотів він.

Я нічого не відповів.

Ми стояли ще кілька хвилин, не кажучи ані слова, дивилися крізь скло на сірі фігури, які вивчали вітрину крамниці, і подумки благали, щоб хоч одна з них увійшла й урятувала нас від цієї огидної тиші.

Нарешті Томас поставив філіжанку на прилавок та попрямував до дверей.

— Ти вже йдеш?

Він кивнув у відповідь.

— Може, завтра зустрінємось? — спитав я. — Ми б могли піти в кіно разом із Ферміном, як раніше.

Він зупинився біля дверей.

— Скажу тобі єдиний раз, Даніелю. Не скривдь моєї сестри.

Виходячи, він мало не зіштовхнувся з Ферміном, який саме повертався, навантажений торбою, повною гарячих булочок. Фермін, хитаючи головою, дивився, як Томас іде у сутінки. Фермін люб'язно запропонував мені свіжу листову булочку, та я відмовився — тієї миті я б не змусив себе проковтнути й таблетки аспірину.

— Він зрозуміє, Даніелю. Ось побачиш. Такі речі трапляються між друзями.

— Не знаю, — пробурмотів я.

У неділю о пів на восьму ранку ми з Ферміном уже були в кав'ярні «Каналетас». Фермін пригостив мене кавою з бріошами, які, навіть намазані маслом, за

консистенцією нагадували пемзу. Нас обслуговував офіціант із тоненькими вусами та фашистським значком на лацкані. Він немовчно наспівував щось собі під ніс, а коли ми запитали, чому це в нього такий чудовий настрій, відповів, що напередодні став батьком. Ми привітали його з цією визначною подією, й офіціант мало не силоміць почастивав кожного з нас сигарою, щоб ми цілий день палили сигари на честь його первістка. Ми пообіцяли, що так і зробимо. Фермін спостерігав за ним краєчком ока, хмурячи брови з виглядом зловмисника.

— То розповідай, Ферміне, — сказав я, — про що ти дізнався.

І Фермін почав.

— Двоє хлопчаків, Хуліан Каракс та Хорхе Алдая — однокашники, як-от ви з паном Томасом, — приятелювали змалечку. Багато років усе йшло добре. Друзі не розлий вода, попереду ціле життя, мрії. А потім... Як сказав би салонний драматург, конфлікт має жіноче ім'я: Пенелопа. Дуже по-гомерівському. Ти слідкуєш за моєю думкою?

Єдине, що спало мені на думку, — останні слова Томаса минулого вечора в книгарні. *«Не скривдь моєї сестри»*.

Я почувався огидно.

— У 1919 році Хуліан Каракс, як той Одисей, їде до Парижа, — вів далі Фермін. — З листа, підписаного ім'ям Пенелопи (того листа Хуліан, між іншим, не отримав), зрозуміло, що дівчину було чомусь ув'язнено у її власному будинку, а дружбі Алдаї з Караксом настав кінець. Адже Пенелопа писала, що її брат Хорхе присягався вбити Хуліана, якщо колись побачить його знову. Досить жорстокі слова. Не потрібно бути детективом, щоб зробити висновок, що цей конфлікт — безпосередній наслідок стосунків між Пенелопою та Караксом.

Холодний піт виступив на моєму чолі, і я відчув нудоту. Кава та бріюші, які я щойно проковтнув, повільно підіймалися назад.

— Каракс, — говорив тим часом Фермін, — ніколи не дізнався, що сталося з Пенелопою, оскільки листа від неї так і не отримав. Він зникає з очей в імлі Парижа, щоб вести там примарне існування, працюючи тапером у вар'єте та водночас будуючи сумнівну кар'єру невдалого романіста. Ці його роки в Парижі — загадка для нас. Усе, що від них залишилося, — це забуті всіма літературні твори, які фактично зникли. Нам відомо, що в якийсь момент Хуліан вирішує одружитися з таємничою багатою леді, вдвічі старшою за нього. Природа цього шлюбу (якщо покладатися на слова свідків) радше схожа на акт доброчинності або дружби з боку хворої леді, ніж на свідчення любові. Патронеса мистецтв, побоюючись фінансового краху свого протеже, вирішує залишити йому спадок і попроситися з цим світом на ложі кохання, щоб гідно закінчити задуману шляхетну справу. Парижанки всі такі.

— Можливо, то було й кохання, — припустив я стиха.

— Даніелю, з тобою все гаразд? Ти блідий і важко дихаєш.

— Усе гаразд, — відповів я.

— Як я вже казав, кохання — немов свинина: вирізаємо філейну частину, а решта йде на ковбасу. Для всього є своє місце й своє призначення. Каракс не вважав себе гідним кохання, це він сам визнавав. І справді: як каже Нурія Монфорт, протягом усіх років у Парижі він так і не мав ні з ким любовних стосунків. Звичайно, він працював у домі розпусти, і тамтешні дівчата, певна річ,

в ім'я дружби задовольняли його природні інстинкти — то був своєрідний спосіб підняти таперові настрої. Але повернімося до того моменту, коли повідомили про шлюб Каракса та його патронеси. Саме тоді на обрії цієї темної справи знову з'являється Хорхе Алдая. Ми знаємо, що він зв'язується з видавцем Каракса в Барселоні, щоб з'ясувати адресу романіста. Невдовзі після того, на світанку, в день власного весілля Хуліан Каракс б'ється на дуелі з невідомим чоловіком на цвинтарі Пер-Лашез і зникає. Весілля скасовано. З цієї миті й починається суцільна плутанина. — Фермін зробив театральну паузу, дивлячись на мене поглядом змовника. — Усі вважають, що Каракс перетинає французький кордон і, ніби прагнучи довести безпомилковість свого славнозвісного почуття часу, повертається до Барселони 1936 року, на самому початку громадянської війни. Про його дії та місце перебування в Барселоні протягом цих тижнів нічого не відомо. Припустімо, що він упродовж місяця не виходив на зв'язок ні з ким зі своїх знайомих — ані з паном Фортюні, ані з Нурією Монфорт. І ось маєш: Каракса знаходять мертвим на вулиці, з кулею у грудях. Але невдовзі перед цим на сцені з'являється головний герой. Він називає себе Лаїном Кубертом — ім'ям, яке запозичив з останнього роману Хуліана Каракса. На довершення всього, цей Лаїн у романі — ніхто інший, як сам Князь темряви. Так званий Люцифер демонструє намір викреслити зі світової історії ту дещицю, яка залишилася від Каракса, й для цього хоче знищити його книжки. Закінчує мелодраму його ефектна поява в образі чоловіка без обличчя, чоловіка, спотвореного вогнем. Негідник з готичної оперети, в чиєму голосі Нурія Монфорт — наче у справі й без того не вистачає плутанини! — впізнає голос Хорхе Алдаї.

— Але ми дійшли висновку, що Нурія Монфорт може брехати, — сказав я.

— Це правда. Але треба з'ясувати, чому Нурія Монфорт збрехала тобі. Існує всього лише декілька причин, щоб сказати правду, але безліч причин, щоб збрехати. Послухай, ти певен, що з тобою все гаразд? Твоє обличчя бліде як крейда.

Я похитав головою й помчався до туалету.

Мене знудило. Я видав із себе не тільки сніданок, а й добру частку злості, що громадилася в мені. Вимив обличчя крижаною водою й подивився на своє відображення в заляпаному дзеркалі, на якому хтось восковою крейдою нашкрывав «ТУПОГОЛОВІ ФАШИСТИ».

Коли я повернувся до столика, побачив Ферміна біля бару: він сплачував рахунок і обговорював футбольний матч з офіціантом, який нас обслуговував.

— Краще? — спитав він мене.

Я кивнув головою.

— Це перепад тиску, — сказав Фермін. — Ось. Візьми льодяника. Льодяники лікують усе.

По дорозі з кав'ярні Фермін наполягав на тому, щоб узяти таксі аж до школи Св. Габрієля, а в метро проїхатися іншим разом, переконуючи мене, що ранок яскравий, як політичний плакат, а в тунелях повно щурів.

— Таксі до Саррії коштуватиме купу грошей, — заперечував я.

— Поїздка коштом церкви святого Йолопа, — засміявся Фермін. — Пихатий патріот з кав'ярні неправильно дав мені здачу, тож ми забагатіли. Облиш ти своє метро.

Забезпечені нечесно нажитими грішми, ми зупинилися на розі Каталонського проспекту й чекали на таксі. Кілька ми пропустили, бо Фермін хотів їхати щонайменше «студебекером», — адже він так нечасто подорожує автомашиною! Минула чверть години, доки надїхав автомобіль йому до вподоби, й нарешті Фермін замахав руками, як той повітряний млин. Усівшись поряд із водієм, він розпочав з ним дискусію про Йосипа Сталіна, котрий, як виявилось, був кумиром та духовним напутником шофера.

— У цьому столітті було три видатні постаті: Пасіонарія³⁸, дивовижний тореадор Манолете та Йосип Сталін, — заявив водій, після чого вивалив на нас довжелезний звіт про життєвий шлях славного товариша.

Я затишно влаштувався на задньому сидінні, майже не звертаючи уваги на нудну промову. Вікно було відчинено, тож я насолоджувався свіжим повітрям. Фермін, задоволений поїздкою «студебекером», заохочував водія до розмови, час від часу перериваючи його емоційну розповідь про радянського керівника сумнівними з погляду історії запитаннями.

— Я чув, що відтоді як Сталін проковтнув кісточку мушмули, він важко страждає на простатит і тепер може мочитися лише тоді, коли хтось наспівує йому «Інтернаціонал», — заявив Фермін.

— Фашистська пропаганда, — напрочуд щиро пояснив водій. — Товариш Сталін мочиться, як бик. Волга може позаздрити такій течії.

Ось так, обговорюючи питання високої політики, ми їхали вулицею Віа Августа у напрямку пагорбів. День тільки починався, віяв свіжий вітерець, небо було блакитне-блакитне. Коли ми дісталися вулиці Гандуксер, водій звернув праворуч, і «студебекер» поволі вповз на бульвар Бонанова.

Школа Св. Габріеля мала фасад з червоної цегли, прорізаний вікнами, схожими на кинджали. Розташовулася вона посередині саду, нагорі вузької звивистої вулиці, яка починалася від бульвару. Будівля, увінчана арками та баштами, подібна до готичного собору, позирала на платанові дерева.

Ми вибралися з таксі та увійшли в сад. То тут, то там виднілися водограї, прикрашені запліснявілими янголами. Вислані кругляками стежинки плуталися між деревами.

— Хоча зараз школа Святого Габріеля скидається на мавзолей Распутіна, — сказав Фермін, — колись вона була одним з найпрестижніших навчальних закладів Барселони. Та за часів Республіки справи тут пішли кепсько: тогочасні нувориші, фабриканти та банкіри, чийм дітям шлях до цієї школи було заказано, бо їхні прізвища відгнали провінцією, вирішили побудувати власні школи, де до їхніх нащадків ставитимуться з гідною їх повагою й де вони самі, у свою чергу, зможуть заборонити навчатися нащадкам інших родин. Гроші, вочевидь, несуть на собі вірус людської зіпсованості. Колись уважалось, що запорукою успіху є аристократичне прізвище; але в нинішньому світі переваги аристократії тануть, мов той цукор на мигдалі. За часів розквіту — скажімо, приблизно між 1880 та 1930 роками, — до школи Святого Габріеля брали виключно дітей зі старовинних родів, чий батьки мали грубіші гаманці. Алдаї та компанія вступали до цього похмурого закладу як пансіонери, щоб заприятелювати з рівними собі та разом вивчати історію своїх уславлених фамілій, повторюючи її аж до нападів нудоти.

— Але ж Хуліан Каракс не був одним з них, — зауважив я.

— Іноді такі славетні заклади пропонують одну-дві стипендії для дітей садівників чи чистильників взуття, аби показати власну великодушність та християнське милосердя, — припустив Фермін. — Найефективніший спосіб убезпечитися від бідних — це вселити їм прагнення наслідувати багатих. Це отрута, якою капіталізм...

— Будь ласка, не заглиблюйся в соціальні питання, Ферміне. Якщо один з цих священників почує тебе, вони викинуть нас геть. — Я побачив двох падре, які стояли нагорі сходів і дивилися на нас із сумішшю зацікавленості та стурбованості. Мені було цікаво, чи чули вони щось з нашої розмови.

Один з них наблизився до нас із чемною посмішкою; його руки були схрещені на грудях, як у єпископа. Священникові було десь за п'ятдесят, худорлява статура та рідке сторчкувате волосся робило його схожим на хижого птаха. Від нього віяло свіжим одеколоном та нафталіном, а погляд його пронизував наскрізь.

— Доброго ранку. Я отець Фернандо Рамос, — відрекомендувався він. — Чим можу допомогти?

Фермін простягнув руку. Священик швидко, але уважно подивився на неї, перш ніж потиснути, й видав нам крижану посмішку.

— Фермін Ромеро де Торрес, бібліографічний консультант фірми «Семпере та син». Для мене надзвичайне задоволення привітатися з вами, ваша превелебносте. А поряд зі мною мій колега та друг Даніель — перспективний молодик із помітними християнськими нахилами.

Отець Фернандо дивився на нас не мигаючи. Я волів би провалитися крізь землю.

— Дуже приємно, пане Ромеро де Торрес, — сказав падре. — Чи можу я запитати, що привело ваш видатний дует до нашої скромної обителі?

Я вирішив утрутитися, перш ніж Фермін зробить іще якийсь небажаний коментар.

— Отче Фернандо, ми намагаємося знайти двох колишніх вихованців школи Святого Габріеля: Хорхе Алдаю та Хуліана Каракса.

Отець Фернандо стис губи та здивовано звів брові.

— Хуліан помер понад п'ятнадцять років тому, а Алдаї переїхали до Аргентини, — сухо повідомив він.

— Ви були з ними знайомі? — спитав Фермін.

Священик різко зирнув на нього, потім на мене, перш ніж відповісти.

— Ми вчилися в одному класі. Можна запитати, звідки у вас цікавість до цієї справи?

Я вже гарячково міркував над відповіддю, але Фермін випередив мене.

— Розумієте, так сталося, що до наших рук потрапило кілька речей, які належать або належали — у цьому певному випадку юридична інтерпретація може спричинитися до плутанини — цим двом особам.

— Якщо дозволите, що це за речі?

— Перепрошую, ваша превелебносте, але про це ми воліємо мовчати. Тільки Богові відомо, як багато існує причин на те, щоб зберігати обережність. У цьому світі багато речей, що викликають сумнів; однак наша безперечна віра в добродішність вашої превелебності, так само як і ордену, до якого ви належите, жодним сумнівам не підлягає.

Фермін вивергнув цю вишукану промову з такою швидкістю, що отець Фернандо, здавалося, впав у шоківий стан. Я вирішив знову втрутитися, перш ніж Фермін переведе подих.

— Речі, на які посилається пан Ромеро де Торрес, — особистого характеру. Це сувеніри, що мають, так би мовити, суто сентиментальну цінність. Ми б хотіли попросити вас, отче, якщо вас це не обтяжить, розповісти нам усе, що ви пам'ятаєте про Каракса та Алдаю.

Отець Фернандо досі дивився на нас із підозрою. Було очевидно, що нашої риторики недостатньо, аби завоювати його довіру та виправдати нашу цікавість. Я кинув розпачливий погляд на Ферміна.

— Ви знаєте, що трохи схожі на Хуліана в юності? — раптом спитав отець Фернандо.

Очі Ферміна засяяли.

«Ось воно», — подумав я. Усе було поставлено на цю карту.

— Ви дуже проникливі, ваша превелебносте, — промовив Фермін, удаючи величезне здивування. — Ваша надприродна інтуїція викрила нас. Із нею вам судилося стати щонайменше кардиналом. Або навіть папою.

— Про що це ви?

— Невже це не очевидно, ваша превелебносте?

— Чесно кажучи, ні.

— Ми можемо сподіватися на таємницю сповіді?

— Але це сад, а не сповідальня.

— Буде достатньо, якщо ви дасте своє слово священнослужителя.

— Даю.

Фермін зробив глибокий вдих і сумно подивився на мене.

— Даніелю, ми більше не можемо обманювати цього служителя Христа.

— Звичайно ж, ні... — вставив я, геть розгублений.

Фермін підійшов до священника впритул і промовив надзвичайно конфіденційним тоном:

— Отче, в нас є серйозні підстави підозрювати, що наш друг Даніель — ніхто інший, як таємний син покійного Хуліана Каракса. Ми намагаємося відродити минуле. Нам дорога пам'ять про славетну людину, яку жорстока доля відірвала від бідолашної дитини.

Отець Фернандо зупинив на мені здивований погляд.

— Це правда?

Я кивнув головою.

Фермін, з оповитим печаллю обличчям, співчутливо поплескав мене по спині.

— Погляньте на нього. Бідолаха шукає батька, загубленого в імлі минулого. Що може бути сумніше, скажіть, ваша превелебносте?..

— Є у вас якісь докази на підтвердження цього?

Фермін схопив мене за підборіддя, ніби пропонуючи моє обличчя як доказ.

Здавалося, священник вагався.

— Ви допоможете нам, отче? — улесливо благав я. — Будь ласка...

Отець Фернандо ніяково зітхнув.

— Гадаю, жодної шкоди від цього нікому не буде, — нарешті промовив він.

— Що саме ви бажаєте знати?

— Усе, — відповів за нас двох Фермін.

25

Ми пішли до кабінету отця Фернандо, де він, покликавши на допомогу свою пам'ять, змінив тон проповідника на інтонацію оповідача. Він дбайливо виліплював кожне речення, виважуючи їх щодо додержання розміру, який, здавалося б, передбачав наприкінці мораль, але її не було. Роки вчителювання наклали відбиток повчальності на його манери; він звик до того, що його *слухали*, але не був упевнений, що його *чують*.

— Якщо я ні в чому не помиляюся, — почав він, — Хуліан Каракс прийшов до школи Святого Габріеля у 1914 році. Я відразу ж з ним заприятелював, бо ми обидва належали до тих небагатьох учнів, які не були нащадками багатих родин. Діти багатіїв називали нас «вічно голодною бандою». Тим часом кожен з нас мав свою історію. Мені, дякувати батькові, вдалося отримати стипендію: батько двадцять п'ять років працював у цій школі на кухні. Хуліана прийняли завдяки клопотанню пана Алдаї, який відвідував капелюшну крамницю Фортюні — Хуліанового батька. То були, звичайно, інші часи, тоді влада ще була зосереджена в руках небагатьох знатних родин. Той світ зник — рештки його було зметено за часів падіння Республіки. Сподіваюся, то й на краще. Єдине, що залишилося, — імена на фірмових бланках компаній, банків та безлицих консорціумів. Як і інші міста, Барселона має свою історію, й переважно це — історія руїн. Усе те, чим ми й досі пишаємося, — палаци, фабрики, пам'ятники, родові герби — ніщо інше, як рештки згаслої цивілізації.

Дійшовши цього висновку, отець Фернандо зробив урочисту паузу, під час якої, здавалося, чекав, коли «паства» відповість якоюсь латинською цитатою з требника.

— Амінь, превелебний отче. Яка велика правда міститься в цих словах, — промовив Фермін, щоб перервати недоладне мовчання.

— Ви розповідали про перший рік мого батька в школі, — м'яко нагадав я.

Отець Фернандо кивнув.

— Тоді він уже називав себе Караксом, хоча його батьківське прізвище було Фортюні. Спершу хлопці дражнили його за це — переважно ті, хто висміював «вічно голодну банду». Вони також глузували і з мене, бо я був сином кухаря. Ви знаєте, які бувають діти. Хоча Бог наповнює добротою їхні серця, вони повторюють те, що чують удома.

— Маленькі янголята, — втрутився Фермін.

— То що ви пам'ятаєте про мого батька? — не вгавав я.

— Ну, це було так давно... Найкращим другом твого батька на той час був не Хорхе Алдая, а хлопець на ім'я Мікель Молінер. Родина Мікеля була майже такою ж заможною, як і родина Алдаїв, і я наважуся сказати, що Мікель був найексцентричнішим учнем, якого будь-коли бачила ця школа. Директор уважав, що Мікель одержимий дияволом, бо хлопець під час меси цитував Маркса

німецькою мовою.

— Чим не ознака одержимості, — погодився Фермін.

— Мікель та Хуліан чудово ладнали. Бувало, ми троє збиралися разом під час обідньої перерви, й Хуліан розповідав нам історії. Іноді він розповідав про свою родину та родину Алдаїв... — Священик, здавалося, якийсь час вагався, та за кілька хвилин продовжив. — Навіть після закінчення школи ми з Мікелем не втратили зв'язку. Тоді Хуліан уже поїхав до Парижа. Знаю, що Мікель за ним сумував. Він часто говорив про нього, пригадуючи таємниці, які йому колись довірив Хуліан... Пізніше, коли я вступив до семінарії, Мікель сказав мені: «Ти перекинувся у стан ворогів». Тоді він, либонь, пожартував, але наші шляхи насправді розійшлися.

— А чи не чули ви, що Мікель одружився із жінкою на ім'я Нурія Монфорт?

— Мікель? Одружився?

— Вас це дивує?

— Не те щоб дивувало, але... Не знаю. Відверто кажучи, я багато років нічого не чув про Мікеля. З початку війни.

— Він ніколи не згадував цього імені — Нурія Монфорт?

— Ні, ніколи. І він не казав, що має на думці одруження, ніколи не згадував, що в нього є наречена... Послухайте, я не впевнений, що можу обговорювати все це з вами. Це особисті речі, які розповідали мені Хуліан та Мікель. І вони сподівалися, що все залишиться між нами.

— Невже ви відмовите синові в єдиній можливості дізнатися про минуле батька?! — вигукнув Фермін.

Отець Фернандо, здавалося, розривався між сумнівами та раптовим бажанням пригадати, відродити в пам'яті ті втрачені дні.

— Справді, минуло вже багато років, гадаю, колишні таємниці вже втратили своє значення... Я досі пам'ятаю той день, коли Хуліан розповів нам, як він познайомився з Алдаями. Відтоді його життя змінилося назавжди, хоча він і не відразу це збагнув...

...Якось увечері у жовтні 1914, року, напроти крамниці капелюхів Фортюні, що на вулиці Св. Антоніо, пригальмувала якась дивина, що її багато хто взяв за привид на колесах. З автомобіля виплила велична та самовпевнена персона. Це був пан Рікардо Алдая — на той час один з найбагатших людей не лише в Барселоні, але й у цілій Іспанії. До його текстильної імперії належали промислові цитаделі та торговельні колонії вздовж усіх річок Каталонії. У правиці пана Алдаї зосереджувалися віжки управління банками та нерухомістю у половині провінції, а ліва рука його володіла важелями впливу на провінційну раду, мерію, різноманітні відомства, церковні парафії та портову митну службу.

Того вечора чоловікові з розкішними вусами та королівськими бакенбардами, якого боялися всі в окрузі, знадобився капелюх. Він увійшов до крамниці пана Антоні Фортюні та, швидко окинувши оком усе приміщення, звернув увагу на капелюшника й на його помічника, юного Хуліана. Гість промовив:

— Мені сказали, що, незважаючи на непоказний вигляд вашої крамниці, найкращі капелюхи в Барселоні роблять саме тут. Осінь, безперечно, похмура, тож мені знадобляться шість циліндрів, дюжина котелків, кілька мисливських

капелюхів та щось пристойне для появи в мадрридському кортесі³⁹. Ви записуєте? Чи ви гадаєте, що я буду повторювати?

Це стало початком великої прибуткової справи: капелюшник із сином подвоїли зусилля, щоб виконати замовлення пана Рікардо Алдаї. Хуліан, який читав газети, добре знав суспільне становище Алдаї, тож розумів, що не може підвести батька у вирішальний момент його кар'єри. Відтоді як нога магната переступила поріг крамниці, капелюшник мало не літав від радощів. Алдая пообіцяв йому, що порекомендує його крамницю всім своїм друзям, — якщо, звичайно, виконання замовлень задовольнить багатія. Це означало, що капелюшна крамниця Фортюні з поважного, але скромного підприємства перетвориться на надзвичайно успішний бізнес. Подумати лишень: вироби Фортюні вкриватимуть голови членів парламенту, мерів, кардиналів та міністрів!

Той тиждень, здавалося, пролетів, як уві сні. Хуліан не ходив до школи, а працював на заднику крамниці по вісімнадцять-двадцять годин щодоби. Його батько, виснажений власним ентузіазмом, повсякчас обіймав його й навіть цілував, сам не усвідомлюючи, що робить. Фортюні зайшов іще далі: вперше за чотирнадцять років він подарував своїй дружині Софі сукню та пару нових черевиків. Капелюшника важко було впізнати. У неділю він не пішов до церкви, а того ж вечора, сяючи від гордощів, укотре обійняв Хуліана і сказав зі сльозами на очах:

— Дідусь би нами тишався!

У мистецтві створення капелюхів, яке нині занепадає, один з найскладніших процесів — як з технічного, так і з політичного боку, — це правильно зняти мірки. Пан Рікардо Алдая мав череп, який (згідно із класифікацією Хуліана) мав форму нерівної дині. Як тільки Фортюні побачив голову багатія, то збагнув, із якими труднощами зіткнувся. І того ж вечора, коли Хуліан сказав, що вона (голова) за рельєфом нагадала йому певні піки гір Монсеррат, Фортюні не міг із ним не погодитися.

— Вибач, тату, — сказав Хуліан, — але ж ти знаєш: коли йдеться про вимірювання, я роблю це краще за тебе, бо ти починаєш нервувати. Дозволь мені це зробити.

Капелюшник охоче погодився, й наступного дня, коли Алдая приїхав своїм «мерседес-бенцом», Хуліан привітав його та провів до майстерні. Коли Алдая зрозумів, що вимірювання робитиме чотирнадцятирічний хлопчак, він оскаженів.

— Що коїться? Дитина? Це жарт? Ви водите мене за носа?

Хуліан, який хоч і усвідомлював соціальний статус клієнта, але анітрохи не лякався, відповів:

— Пане, не знаю, що там із вашим носом, але я його чіпати не збираюся. А ось те, що ви називаєте головою, нагадує мені арену для бою биків, і якщо ми не покватимось зробити для неї кілька капелюхів, її прийматимуть за рельєфну мапу Барселони.

Почувши ці слова, Фортюні хотів провалитися крізь землю. Алдая ж якийсь час мовчки не зводив очей з Хуліана, а потім, усім на подив, засміявся — засміявся так, як не сміявся вже багато років.

— Твоя дитина далеко піде, Фортюнато, — промовив Алдая, який ще не

встиг добре запам'ятати прізвище капелюшника.

Ось так виявилось, що пан Рікардо Алдая по горло ситий тим, що його страхаються та підлещуються до нього, тим, що люди охоче кидаються під ноги, немов ті підстилки, коли він проходить поряд. Він зневажав підлабuzників, боягузів, усіх, хто виявляв будь-яку слабкість — фізичну, розумову, моральну. Коли він натрапив на простого хлопця, на підмайстра, який мав сміливість посміятися з нього, Алдая вирішив, що йому пощастило, і подвоїв замовлення. Того тижня він із радістю щодня з'являвся в майстерні, тож Хуліан міг спокійно робити вимірювання та приміряти різні моделі. Гроза каталонського світського товариства до кольок у животі сміявся із жартів та історій, які розповідав йому Хуліан. Антоні Фортюні був сам не свій зі здивування: Хуліан, до якого він ніколи й не озивався, демонструє таке приголомшливе почуття гумору! Справді, Хуліан виявився незнайомцем для власного батька.

Наприкінці тижня Алдая відвів капелюшника вбік, у куточок крамниці, та приватно заговорив до нього.

— Подивись, Фортюнато, у цього твого сина величезний талант, а ти замкнув його у другорядній крамниці, де він нудьгує до смерті, припадає пилом.

— Це добрий бізнес, пане Рікардо, у хлопчика є певний нюх, навіть якщо йому й бракує твердості характеру.

— Дурниці. Яку школу він відвідує?

— Ну, звичайну міську школу...

— Яка є нічим іншим, як конвеєром для робітників. Коли хтось молодий має талант — геній, якщо волієш, — це потрібно розвивати, інакше талант, не знаходячи виходу, з'їсть людину, яка ним володіє. Талант потребує напряду. Підтримки. Ти розумієш мене, Фортюнато?

— Ви помиляєтеся щодо мого сина, пане. Ніякий він не геній. Він ледь зміг скласти географію. Його вчителі кажуть, що він легковажний, йому бракує старанності, так само як і його матері. Тут, принаймні, в нього завжди буде чесна робота і...

— Фортюнато, ти втомив мене. Сьогодні ж, не зволікаючи, я поїду до школи Св. Габріеля і поговорю з адміністрацією. Повідомлю їх, що вони мають прийняти твого сина в той самий клас, де навчається мій старший, Хорхе. Я не пошкодую грошей.

Очі капелюшника округлилися. Школа Св. Габріеля була осередком «вершків» вищого світу.

— Але, пане Рікардо, я не зможу собі дозволити...

— Ніхто й не вимагає від тебе грошей. Я сам подбаю про освіту хлопчика. Ти як батько маєш лише дати згоду.

— Звичайно, безумовно, але...

— Тоді рішення ухвалено. Звичайно, якщо Хуліан погодиться.

— Природно, він зробить так, як йому скажуть...

У цей момент Хуліан просунув голову у двері задньої кімнати. У руках він тримав лекало капелюха.

— Пане Рікардо, коли будете вільні...

— Скажи мені, Хуліане, що ти робитимеш сьогодні ввечері? — спитав Алдая.

Хуліан переводив погляд з батька на промислового магната.

— Ну, допомагатиму батькові тут, у крамниці.

— А крім цього?

— Думав піти до бібліотеки...

— Любиш книжки, так?

— Так, пане.

— Ти читав Конрада⁴⁰? «Серце темряви»?

— Тричі.

Капелюшник насупив брови, повністю розгублений.

— А хто такий Конрад, перепрошую?

Жестом, схожим на той, який використовував на засіданнях зборів акціонерів, Алдая наказав йому замовкнути.

— У мене вдома бібліотека в чотирнадцять тисяч томів, Хуліане. Коли я був молодий, то теж багато читав, але зараз мені не вистачає часу. Тільки уяви, в мене є три примірники з автографом самого Конрада! Мого сина Хорхе навіть налигачем не зотягнеш до бібліотеки. У моєму домі єдина людина, яка думає та читає, — то моя дочка Пенелопа. Без неї всі ці книжки припали б пилом. Хочеш їх побачити?

І Алдая заходився перелічувати імена авторів, а Хуліан, онімівши, тільки кивав.

Капелюшник спостерігав за цією сценою з відчуттям ніяковості, бо геть нічого не розумів. Усі ці імена були для нього незнайомі. Романи, як відомо всім, пишуть для жінок і для тих, кому нема чого робити. «Серце темряви» — звучить, щонайменше, немов смертний гріх.

— Фортюнато, твій син іде зі мною. Я хочу познайомити його зі своїм Хорхе. Не турбуйся, я привезу твого Хуліана назад. Скажи, молодий чоловіче, ти коли-небудь катався на «мерседесі»?

Хуліан припустив, що це, певно, назва отого незграбного, величнього автомобіля, на якому промисловець колесив містом. Хлопець похитав головою.

— Тоді саме час. Це все одно що опинитися на небесах, тільки вмирати для цього не потрібно.

Антоні Фортюні дивився, як від'їжджало розкішне авто, і, зазирнувши собі в душу, знайшов там лише сум.

Того вечора, коли вони із Софі вечеряли (жінка була вбрана в нову сукню та черевики, а на тілі майже не було свіжих синців), Фортюні запитував себе, де помилився цього разу. Тільки-но Бог повернув йому сина, як його забирає Алдая.

— Скинь цю сукню, жінко, у ній ти схожа на шльондру. І більше щоб я не бачив на столі цього міцного вина. Розведене водою — саме те, що потрібно. Твоє марнотратство врешиті-решит нас розбестить.

...Хуліан іще ніколи не бував на іншому боці проспекту Діагональ. Там, за забороненою межею, лежали штольні, незабудовані земельні ділянки та свіжі особняки, що чекали на розширення міста. Люди подейкували, ніби там ховаються казкові багатства. Коли вони проїжджали повз ті таємничі місця, Алдая розповідав Хуліанові про школу Св. Габріеля, про нових друзів, яких той мав завести, про майбутнє, яке хлопцеві й уві сні не могло привидітися.

— Чого ти прагнеш, Хуліане? Чого ти прагнеш у житті?

— Не знаю. Іноді мені здається, що я хотів би бути письменником. Романістом.

— Як Конрад, га? Звичайно, ти ще молодий. А чи не приваблює тебе банківська справа?

— Не знаю, пане. Чесно кажучи, це не спадало мені на думку. Я ніколи не бачив більше за три песети одночасно. Великі гроші — це для мене таємниця.

Алдая засміявся.

— Фокус у тому, щоб скласти докупи не три песети, а три мільйони, Хуліане. Можу тебе запевнити, у цьому немає ніякої загадки. Це ж не таїнство Святої Трійці!

Того вечора, сидючи в автомобілі, яка їхала вздовж проспекту Гібідабо, Хуліан уявляв, що входить у ворота раю. Обабіч були палаци, схожі на собори. На півдорозі водій звернув, і вони в'їхали у браму одного з таких палаців. Палац виявився триповерховим; хлопець ніяк не міг усвідомити, що і в таких розкішних оселях теж мешкають живі люди. Він дозволив провести себе до передпокою, потім перетнув склепінчасту залу з оксамитовими шторами (від зали нагору здіймалися мармурові сходи) і нарешті увійшов до великої кімнати, стіни якої від стелі до підлоги займали книжки.

— Що скажеш? — спитав Алдая.

Хуліан майже не чув його слів.

— Даміане, перекажи Хорхе, щоб негайно спустився до бібліотеки.

Невиразний мовчазний слуга вмить вислизнув з кімнати — виконувати наказ господаря. Вправністю й легкістю рухів слухняний Даміан не поступався добре тренованій комасі.

— Тобі знадобиться новий одяг, Хуліане. Існує багато йолопів, які судять про інших із зовнішнього вигляду... Я накажу Хасінті подбати про це; тобі не слід цим перейматися. І краще, якщо ти не станеш розповідати про це своєму батькові, це може його роздратувати. Дивись, ось іде Хорхе. Хорхе, я хочу тебе познайомити з чудовим хлопцем, який стане твоїм однокласником. Його звали Хуліан Фортю...

— Хуліан Каракс, — виправив хлопець.

— Хуліан Каракс, — повторив задоволений Алдая. — Мені подобається це ім'я. А це мій син Хорхе.

Хуліан простягнув руку, Хорхе Алдая потиснув її. Його дотик був ледь теплий, у ньому не відчувалося ані найменшого ентузіазму. Обличчя Хорхе, витончене, бліде, виразно свідчило, що зростав він саме в цьому, схожому на ляльковий, світі. Хуліан подумав, що свою одіж та черевики Хорхе запозичив зі сторінок якогось роману. В очах Хорхе читалася бравада, прихована під презирливо-солонкавою ввічливістю пихатого хлопчика. Хуліанові здалося, що під цією пихою криється невпевненість у собі та самотність, і гість щиро всміхнувся до господаря.

— Чи це правда, що ти не читав жодної з цих книжок?

— Книжки нудні.

— Книжки — це дзеркало: ти бачиш у них тільки те, що вже маєш у собі самому, — відповів Хуліан.

Пан Рікардо знов засміявся.

— Гаразд, я залишу вас на самоті, щоб ви краще познайомилися. Хуліане, ось побачиш, хоча Хорхе й здається пихатим та розбещеним, не такий уже він і дурень. Щось він таки успадкував від свого батька!

Слова Алдаї, здавалося, ножами врізалися в його сина, хоча той і не переставав посміхатися. Хуліан пошкодував про свої слова, йому стало прикро за Хорхе.

— Ти, певно, син капелюшника, — незлобливо констатував Хорхе. — Мій батько останнім часом тільки про тебе й говорить.

— Оце так! Сподіваюся, ти не тримаєш каменя проти мене. Хоча я й здаюся всезнайкою, не такий уже я й дурень!

Хорхе вдячно посміхнувся до нього, і Хуліан подумав: так посміхаються люди, які не мають друзів.

— Ходімо, я покажу тобі решту будинку, — запропонував Хорхе.

Вони залишили бібліотеку й пройшли крізь парадні двері в напрямку саду. Коли вони перетнули залу зі сходами, Хуліан звів погляд і на мить побачив постать, яка сходила вгору, поклавши руку на поруччя. Йому здалося, що то промайнуло видіння. Дівчинці, мабуть, було десь років дванадцять-тринадцять; її супроводжувала доросла жінка, мініатюрна, з рожевими щоками, яка була схожа на гувернантку. На дівчинці була блакитна атласна сукня. Волосся її мало колір мигдалю, а шкіра на плечах і тонкій шиї здавалася прозорою. Зупинившись на верхній сходинці, дівчинка раптом озирнулася. На мить їхні очі зустрілися, й Хуліанові здалося, що вона ледь помітно всміхається до нього. Та вже наступної хвилини гувернантка, обійнявши дівчинку за плечі, повела її до коридору, й обидві зникли з очей.

Хуліан подивився на Хорхе.

— Це Пенелопа, моя сестра. Ти познайомишся з нею пізніше. Вона трохи дивакувата. Цілими днями читає. Ходімо, хочу вказати тобі каплицю на першому поверсі. Кухарі кажуть, що нам водяться привиди.

Хуліан покійно пішов за хлопцем, але його вже мало що цікавило. Тепер він зрозумів. Він мріяв про неї безліч разів, мріяв про зустріч на таких ось сходах, і щоб вона була саме в такій сукні! Він упізнав погляд її попелясто-сірих очей — упізнав, ще не відаючи, хто вона й чому всміхнулася до нього.

Хуліан дозволив Хорхе завести себе аж до будинків прислуги та тенісних кортів, які простягалися по той бік саду. Озирнувшись, він побачив силует дівчинки у вікні на третьому поверсі. Він ледь міг розглядіти її обриси, але знав, що вона теж усміхається до нього — усміхається, бо теж упізнала його.

Протягом усього першого тижня в школі Св. Габріеля Хуліан тільки й думав, що про той перебіжний погляд Пенелопи Алдаї, який вона подарувала йому, стоячи наверху сходів. Його новий світ зовсім йому не подобався: учні поводитися наче бундючні принци, а вчителі — немов покійні прислужники. Першим хлопцем (окрім Хорхе Алдаї), з яким заприятелював Хуліан, був юнак на ім'я Фернандо Рамос, син одного зі шкільних кухарів. Фернандо ніколи й не гадав, що багатьма роками пізніше облачиться в сутану священика та викладатиме в тій самій школі, де виріс сам. Фернандо, якого інші попихали та дражнили «кухонним сміттям», був хлопцем жвавим та кмітливим, але майже не мав друзів. Його єдиним приятелем був ексцентричний хлопець Мікель Молінер. Із часом він стане

найкращим другом Хуліана.

Мікелеві Молінеру, який мав забагато розуму й замало терпіння, подобалося драгувати вчителів, піддаючи сумніву кожне їх твердження, використовуючи дотепні аргументи, у яких ховалось отруйне жало. Усі побоювалися його гострого язика й вважали Молінера представником якогось іншого виду. У певному розумінні вони не так уже й помилялися: незважаючи на свої богемні риси обличчя та епатажний спосіб висловлюватися, Мікель був сином ділка, який непристойно збагатився завдяки торгівлі зброєю.

— Ти Каракс, так? Мені розповідали, твій батько робить капелюхи, — сказав Мікель Хуліанові, коли Фернандо Рамос відрекомендував їх один одному.

— Для друзів я Хуліан. А мені розповідали, що твій робить гармати.

— Насправді він ними лише торгує. Єдине, що він умеє робити, так це гроші. А мої друзі, до яких я відношу лише Ніцше та Фернандо, зуть мене Мікелем.

Мікель Молінер був сумовитим хлопцем. Він страждав на нездорове захоплення смертю та похоронними атрибутами; розмірковуванню над подібними речами він присвячував більшість свого часу та душевних сил. Його мати загинула три роки тому внаслідок дивного нещасного випадку, який дурні лікарі наважилися кваліфікувати як самогубство. Саме Мікель знайшов її тіло — воно виднілося під водою на дні колодязя, що був на подвір'ї літньої вілли в Аржентоні. Коли труп за допомогою мотузок витягли, виявилось, що кишені пальта мертвої жінки напхані камінням, а в одній з них між камінням знайшли лист. Листа було написано німецькою, рідною мовою Мікелевої матері, але пан Молінер, який ніколи не обтяжував себе вивченням німецької, спалив листа того ж вечора, не дозволивши нікому прочитати його. Відтоді Мікелеві Молінеру скрізь увиждалася смерть: вона була в пожовклому листі, у жалісному попискуванні пташенят, що випали з гнізда, в очах старих людей, у дощі, який все змиває геть. Мікель мав надзвичайний хист до малювання; нерідко він цілими годинами просиджував над папером, роблячи начерки вугіллям — начерки, на яких жінка (Хуліан вважав, що то Мікелева мати) з'являлася на тлі імлі чи посеред пустинного пляжу.

— Ким ти хочеш стати, коли подорослішаєш, Мікелю?

— Я ніколи не подорослішаю, — загадково відповідав він.

Крім малювання та суперечок із кожною живою істотою, Мікеля цікавили праці загадкового австрійського лікаря, який невдовзі став відомий як Зигмунд Фройд. Завдяки покійній матері Мікель Молінер відмінно читав та писав німецькою, і в нього було кілька книжок цього віденського лікаря. Начитавшись Фройда, Мікель почав тлумачити сни: бува, запитував людей, що їм снилося, а потім ставив «діагноз». Він завжди казав, що помре молодим і що не заперечує проти цього. Хуліан гадав, що Мікель, так багато розмірковуючи про смерть, урешті-решт почав знаходити в ній більше сенсу, ніж у житті.

— Того дня, коли я помру, все, що належало мені, стане твоїм, Хуліане, — казав Мікель. — Усе, за винятком моїх снів.

Крім Фернандо Рамоса, Молінера та Хорхе Алдаї, Хуліан приятелював із сором'язливим, відлюдькуватим хлопцем на ім'я Хав'єр — єдиним сином шкільного сторожа, який мешкав у скромному будиночку, розташованому біля входу до платанового саду. Хав'єр, котрого, як і Фернандо, решта учнів уважала хіба що

за причепливого слугу, блукав на самоті шкільним подвір'ям та садом. Хлопець достеменно вивчив кожен куточок, кожна щілину шкільної будівлі, починаючи з підвальних тунелів і закінчуючи коридорами горішніх башт. Він знав безліч схованок, про які інші не мали ані найменшого уявлення. Це був таємний світ, у якому жив Хав'єр.

Син сторожа завжди носив із собою складаний ніж, що його поцупив з батькової шухляди; він різьбив з дерева фігурки й ховав їх у шкільному голубнику. Батько Хав'єра, сторож Рамон, був ветераном кубинської війни, на якій він утратив руку та, як подекуди недоброзичливці, праве яєчко; це лихо начебто сталося внаслідок пострілу картеччю, що його зробив сам Теодор Рузвельт під час рейду берегом затоки Кочінос. Перекоаний, що ледарство — мати всіх гріхів, Рамон Пів-яйця (так дражнили його школярі) змушував сина збирати у лантух усе поживке листя від соснового бору аж до шкільного фонтана.

Утім, Рамон був добрий чоловік, хоча й не дуже чемний. Йому фатально не щастило з друзями, надто ж із дружиною. Та була рослою, але дурною бабою з манією величі й виглядом посудомийниці; вона мала звичку ходити перед сином та іншими хлопцями майже оголеною, й це являло собою нескінченний привід для школярського глузування. При народженні їй дали ім'я Марія Крапонція, але сама вона називала себе Івонною, бо вважала це ім'я елегантнішим. Івонна пишалася тим, що її син навчається разом із дітьми барселонської еліти, й нерідко розпитувала свого сина про маєтки його товаришів та перспективи такої дружби; говорячи про це, Івонна уявляла, як вона, вбрана в найкращі шовки, чаює в найкращих вітальнях вищого світу.

Тож Хав'єр намагався якомога менше часу проводити вдома й був удячний батькові за доручену роботу, якою б вона не була, — будь-який привід годився, щоб побути на самоті, втекти у свій потаємний світ та вирізьблювати дерев'яні фігурки.

Коли школярі бачили вдалині Хав'єрову постать, вони сміялися та жбурляли в нього камінням. Одного дня Хуліан Каракс побачив, як каменяка глибоко поранила Хав'єрові лоба і збила хлопця з ніг на купу кругляків; Хуліанові стало так прикро за хлопця, що він поспішив йому на допомогу.

Спершу Хав'єрові здалося, що Хуліан наближається, аби прикінчити його на втіху іншим.

— Мене звуть Хуліан, — сказав хлопець, протягуючи руку. — Ми з друзями збираємось пограти в шахи в сосновому бору. Можє, приєднаєшся до нас?

— Я не вмю грати у шахи.

— Я теж не вмів іще два тижні тому. Але з Мікеля чудовий учитель...

Хав'єр підозріло подивився на Хуліана, очікуючи чергової капості.

— А твої друзі пристануть на те, щоб я грав із вами?

— Вони ж самі запропонували. То що скажеш?

Відтоді Хав'єр інколи приєднувався до хлопців, коли закінчував доручену йому справу. Зазвичай він помовчував, але уважно слухав та спостерігав за іншими. Алдая децю побоювався його. Фернандо, який через своє просте походження на власній шкурі відчув зневагу інших, намагався бути привітним із цим дивакуватим хлопцем. Мікель Молінер, який навчив Хав'єра грати в шахи, пильно спостерігав за ним і взагалі був настроєний скептичніше.

— Цей хлопець — псих. Він ловить котів та голубів і годинами катує їх ножем. Потім ховає у сосновому бору. Нечувано!

— Звідки ти це взяв, Мікелю?

— Він сам якось розповів мені, коли я пояснював, як ходити конем. Він також сказав, що його мати іноді лягає вночі до нього в ліжко та пестить його.

— Він, мабуть, розігрував тебе, — припустив Хуліан.

— Сумніваюся. У цього хлопця не все гаразд із головою, Хуліане, хоча не він у цьому винний.

Хуліан щосили намагався не зважати на Мікелеві застереження, але факт залишався фактом: із сином сторожжа важко було товаришувати. Івонна не схвалювала його дружби з Хуліаном та Фернандо Рамосом: адже їхні батьки не мали за душею ані копійчини. Авжеж, батько Хуліана — простий крамар, а мати — жалюгідна вчительки музики!

— Ці люди не мають ані грошей, ані смаку, ані вишуканості, мій любий, — напучувала вона сина. — Єдиний серед них, із ким слід приятелювати, — це Алдая. Він з дуже гарної родини.

— Так, мамо, — відповідав той. — Як скажеш.

Минав час, і Хав'єр, здавалося, починав довіряти своїм новим друзям. Випадково він проговорився, що вирізьблює набір шахових фігурок для Мікеля Молінера — на знак подяки за науку. Одного дня хлопці несподівано виявили, що Хав'єр уміє сміятися. Сміх у нього був невинний, дитячий.

— Бачиш? Він нормальний хлопець, — доводив Мікелеві Хуліан.

Але Мікель Молінер залишився на своїй точці зору. Він спостерігав за дивним юнаком із суворою, майже науковою допитливістю.

— Хав'єр одержимий тобою, Хуліане, — якось сказав він другові. — Усе, що він робить, він робить лише задля твого схвалення.

— Не верзи дурниць! Для цього в нього є батько з матір'ю; я лише приятель.

— Безвідповідальний — ось хто ти. Його бідолашний батько й собі ладу не дасть, а пані Івонна — гарня з комахиним розумом, яка тільки й знає, що вдавати, нібито випадково зустрічає людей напівроздягнена. Вона переконана, що є другим утіленням Венери, хоча я особисто вжив би щодо неї брутальніший вислів. Хлопчик, цілком природно, шукає заміну, а ти — рятівник — упав з небес та простягнув йому руку. Просто святий Хуліан, заступник усіх самотніх!

— Це професор Фройд псує твій розум, Мікелю. Усім потрібні друзі. Навіть тобі.

— Але в цього хлопчини немає друзів, немає й ніколи не буде. У нього павуче серце. Якщо не віриш мені, час покаже. Цікаво, про що він мріє?..

Мікель Молінер не міг і здогадатися, що мрія Франсіско Хав'єра була як викапана схожа на мрію Хуліана Каракса.

Одного дня, кількома місяцями раніше, коли Хуліан іще не ходив до школи Св. Габрієля, син сторожжа, прибираючи опале листя на подвір'ї біля фонтана, побачив, як під'їхав шикарний автомобіль пана Рікардо Алдаї. Того вечора магнат був не сам. Із ним було видіння, світлий янгол, закутаний у шовки. Янгол, здавалося, навіть не торкався землі; тим не менш він спокійнісінько вибрався з «мерседеса» й попрямував до одного з фонтанів, розмахуючи барвистою парасолькою. Зупинившись біля фонтана, Пенелопа Алдая — а це була саме вона

— заходилася щосили плескати парасолькою по воді. Гувернантка Хасінта не відступала від дівчинки ані на крок, уважно стежачи за найменшим рухом підопічної. Утім, якби навіть гувернанток була ціла армія вони б усе одно тієї миті не існували для Хав'єра — він бачив лише Пенелопу. Він не кліпав очима — боявся, що якщо він стулить повіки, видіння зникне. Хав'єр стояв на місці, мов прикутий, затамувавши подих, і стежив за чарівним маревом.

Невдовзі дівчинка, немов відчувши його присутність, підвела очі й подивилася в Хав'єровому напрямку. Краса її обличчя пронизала хлопця, мало не позбавивши життя. Хлопцеві здалося, що він бачить ледь помітну усмішку на її вустах.

Наляканий, Хав'єр побіг геть — сховатися на самісінькому верху водної бапти, біля голубника. Це була його улюблена схованка. Його руки тремтіли, коли він збирав своє різьбярське приладдя, щоб розпочати роботу над новою фігуркою. Хав'єр вирішив увічнити прекрасне обличчя, яке щойно побачив.

Коли він повернувся додому — кількома годинами пізніше, ніж звичайно, — було вже поночі. Напіводягнена, як завжди, й оскраженіла, на нього чекала мати. Хлопець опустил очі дотолу, наче побоюючись, що мати побачить у них дівчину біля фонтана.

— Де ти був, малий негіднику?

— Вибач, мамо. Я пішов гуляти й загубив стежку.

— Голову ти загубив, а не стежку!..

...Минули роки, але щоразу, коли головний інспектор Франсіско Хав'єр Фумеро засовував револьвер до рота в'язневі й натискав на гачок, у пам'яті його поставав день, коли голова його матері луснула, наче стиглий кавун. Це сталося в Лас-Планас, на задньому подвір'ї бару; Хав'єр не відчув нічого, крім мертвотної нудьги. Жандарми, яких викликав адміністратор бару — саме він і почув постріл, — знайшли хлопця, який сидів на валуні й тримав на колінах дробовик. Цівка ще димувала.

Хлопець байдужно дивився на обезголовлене, вкрите щойно налетілою комашнею тіло Марії Крапонції, так званої Івонни. Коли побачив жандармів, що наближались до нього, просто знизав плечима. Його обличчя було забризкане цятками крові, які скидалися на плями від вітряної віспи.

Ідучи на звук ридань, жандарми невдовзі знайшли Рамона Пів-яйця, який припав обличчям до дерева метрах у тридцяти звідти, в підліску. Він тремтів, як дитина, й не міг говорити.

Після ретельних роздумів жандармський лейтенант написав у своєму рапорті, що ця подія, радше за все, — нещасний випадок, хоча він не зовсім певен цього.

Коли хлопця спитали, чим йому можна допомогти, Франсіско Хав'єр у свою чергу поцікавився, чи може він залишити цю стару рушницю в себе, бо хоче стати солдатом...

— З вами все гаразд, пане Ромеро де Торрес?

Випадкова поява Фумеро у розповіді отця Фернандо Рамоса здивувала мене, не кажучи вже про Ферміна. Він був білий, немов простирadlo, руки його тремтіли.

— Несподіваний перепад тиску, — озвався Фермін ледь чутно. — Цей каталонський клімат, хай йому грець, недобре впливає на нас, мешканців півдня.

— Може, склянку води? — стурбовано запитав священник.

— Якщо ваша превелебність зробить мені таку ласку... І, може, шоколадну цукерочку, розумієте, для глюкози...

Священик налив склянку води, яку Фермін жадібно випив.

— Єдине, що в мене є, — м'ятні цукерки з евкаліптом. Вони не допоможуть?

— Боже вас благослови!

Фермін проковтнув цілу жменю цукерок, і за кілька хвилин природний колір його шкіри відновився.

— А той хлопчик... ну, син того сторожа, який героїчно втратив частину своєї мошонки, захищаючи колонії, — чи ви впевнені, що його ім'я дійсно Фумеро, Франсіско Хав'єр Фумеро?

— Так. Цілковито впевнений. Ви знайомі?

— Ні, — вигукнули ми в унісон.

Отець Фернандо подивився на нас несхвально.

— Мене б це не здивувало. На жаль, Франсіско Хав'єр став загальновідомою особою.

— Ми не впевнені, що зрозуміли вас правильно...

— Ви правильно зрозуміли мене. Франсіско Хав'єр Фумеро — головний інспектор кримінальної поліції. Його всі знають. Його репутація сягнула вух навіть тих людей, які ніколи не мали жодних клопотів із поліцією. Коли барселонець чує це ім'я, він меншає на зріст.

— Ну, тепер, коли ваша превелебність нагадала нам...

Отець Фернандо уважно подивився на нас.

— Цей юнак не син Хуліана Каракса. Я маю рацію?

— Духовний син, ваша превелебносте, — поспішив запевнити Фермін. — З моральної точки зору це навіть важливіше.

— У яку халепу ви двоє вскочили? Хто вас послав?

Я був майже впевнений, що зараз священник просто попросить нас геть зі свого кабінету, тож дав Фермінові знак мовчати і вирішив хоча б раз сказати правду.

— Ви маєте рацію, святий отче. Хуліан Каракс не мій батько. Але нас ніхто не посилав. Багато років тому сталося так, що я натрапив на книжку Хуліана Каракса. Книжку, яку вважають зниклою. Відтоді я намагаюся дізнатися про нього якнайбільше й з'ясувати обставини його смерті. Пан Ромеро де Торрес допомагає мені...

— Що за книжка?

— «Тінь вітру». Ви читали?

— Я читав усі Хуліанові романи.

— У вас вони збереглися?

Священик похитав головою.

— Можна запитати, чому?

— Кілька років тому хтось удерся до моєї кімнати й спалив їх.

— Ви когось підозрюєте?

— Звичайно. Я підозрюю Фумеро. Хіба не через це ви тут?

Ми з Ферміном обмінялися здивованими поглядами.

— Інспектора Фумеро? Чого б він спалював книжки?

— Хто ж іще? У старшому класі Франсіско Хав'єр намагався вбити Хуліана з батькового дробовика. Якби Мікель не зупинив його...

— Але ж чому він намагався вбити Хуліана, свого єдиного друга?

— Франсіско Хав'єр божеволів від Пенелопи Алдаї. Ніхто про це не знав. Я гадаю, Пенелопа навіть не помічала його існування. Хав'єр тримав свої почуття в таємниці багато років. Безсумнівно, він переслідував Хуліана. Думаю, того дня він побачив, як вони з Пенелопою цілувалися. Не знаю. Що мені відомо, так це те, що Хав'єр прилюдно намагався вбити Хуліана. Мікель Молінер, який ніколи не довіряв Фумеро, кинувся на того й в останню мить підбив рушницю. Але дірку від кулі досі можна побачити біля входу. Щоразу, проходячи повз двері, я згадую той день.

— А що після того сталося з Фумеро?

— Його з родиною викинули геть зі школи. Гадаю, на якийсь час Хав'єра відіслали до інтернату. Про нього нічого не було чути, доки його мати не загинула від кулі кілька років по тому. *Але то не був нещасний випадок.* Франсіско Хав'єр Фумеро — вбивця.

— Якби я міг вам розповісти... — пробурмотів Фермін.

— Так, було б непогано, якби хтось із вас розповів-таки мені щось. І бажано правду.

— Ми можемо сказати вам, що Фумеро не той, хто спалив книжки.

— Тоді хто їх спалив?

— Обличчя цього чоловіка спотворене опіками. Він називає себе Лаїном Кубертом.

— Як? Лаїном Кубертом?! Але ж це...

Я кивнув головою.

— Один з героїв Каракса. Диявол.

Отець Фернандо відхилився у фотелі, так само збентежений, як і ми.

— Принаймні очевидно, що справа крутиться навколо Пенелопи Алдаї. Але якраз про неї ми не знаємо майже нічого, — зазначив Фермін.

— Не думаю, що зможу вам тут допомогти. Я бачив її двічі або тричі, й то з відстані. Усе, що я знаю про неї, повідомив мені Хуліан. І ще Хасінта Коронадо.

— Хасінта Коронадо?

— Гувернантка. Вона виростила Хорхе й Пенелопу. Любила їх до нестями, особливо Пенелопу. Іноді вона приходила до школи забрати Хорхе, бо пан Рікардо Алдая вимагав, щоб за його дітьми постійно наглядав хтось із домочадців. Хасінта була янголом. Вона чула від Хорхе, що ми з Хуліаном походимо з бідних родин, тож завжди приносила нам вечерю, вважаючи, що ми голодні. Я казав їй, що мій батько кухар і в мене завжди є щось їстівне, але вона наполягала. Час від часу я чекав на неї, щоб погомоніти. Хасінта — найдобріша людина, яку я будь-коли зустрічав. Вона не мала власних дітей, не мала нареченого; сама-самісінька у цілому світі, жінка присвятила своє життя дітям Рікардо Алдаї. Вона просто обожнювала Пенелопу. Вона й досі згадує про неї...

— Ви досі спілкуєтеся з Хасінтою?

— Відвідую її у притулку Святої Лусії. У Хасінти більше нікого немає. З

причин нам невідомих Бог не завжди винагороджує нас протягом життя. Хасінта вже стара жінка й самотня, як завжди.

Ми з Ферміном обмінялися поглядами.

— А Пенелопа? Вона її не відвідує?

Очі отця Фернандо стали темними та непроникними.

— Ніхто не знає, що сталося з Пенелопою. Ця дівчинка була всім життям Хасінти. Коли Алдаї переїхали до Америки, Хасінта втратила її, втратила все.

— Пенелопа теж переїхала до Аргентини, як і вся її родина? Чому ж вона Хасінти не взяла із собою? — спитав я.

Священик знизав плечима.

— Не знаю. Після 1919 року ніхто не бачив Пенелопи й нічого про неї не чув.

— Це рік, коли Каракс поїхав до Парижа, — зазначив Фермін.

— Ви повинні пообіцяти мені, що не станете обтяжувати старої дами такими болісними для неї спогадами.

— За кого ви нас маєте, падре? — роздратовано кинув Фермін.

Отець Фернандо змусив нас запрягнутися, що ми триматимемо його в курсі нашого розслідування. Фермін хотів навіть скласти присягу на Новому Заповіті, який лежав у священика на письмовому столі.

— Облиште Євангеліє. Мені достатньо вашого слова.

— Ви бачите людей наскрізь, святий отче.

— Дозвольте провести вас до дверей.

Отець Фернандо провів нас садом до шпильстої брами й зупинився на прийнятній відстані від входу, дивлячись на вулицю, що вилася вниз, до справжнього світу. Священик наче боявся, що розтане в повітрі, якщо наважиться зробити кілька кроків уперед. Цікаво, коли востаннє отець Фернандо залишав шкільний двір?

— Я дуже сумував, коли почув, що Хуліан помер, — лагідно проказав він. — Ми були добрими друзями: Мікель, Хорхе Алдая, Хуліан і я. І навіть Фумеро. Я гадав був, що ми завжди залишимося нерозлучними, але життю відомо те, що невідомо нам. Більше таких друзів я не мав і навряд чи матиму. Сподіваюся, ви знайдете те, що шукаєте, Даніелю.

26

Була майже десята ранку, коли ми, заглиблені у власні думки, дісталися бульвару Бонанова. Завіса темно-червоних хмар кривавими смугами перетинала небо, де-не-де простромлене блякло-жовтими промінцями. Я майже не сумнівався: Фермін розмірковує над зловісною постаттю інспектора Фумеро. Я кинув погляд на приятеля — його з'їдала тривога.

— Якщо ми не поквапимось, потрапимо під зливу, — сказав я.

— Ні. Ці хмари схожі на синці. Такі почекають.

— Не кажи мені, що ти знаєшся на хмарах, Ферміне.

— Тривале життя на вулиці має побічні результати освітнього характеру. Послухай, сама лише думка про цього Фумеро стискає мої нутрощі. Ти не

заперечуватимеш, якщо ми пригальмуємо в барі на площі Саррія та прикінчимо кілька смачних сандвічів з омлетом і гарніром?

Група дідуганів, завсідників площі Саррія, вешталася навколо місцевої голуб'ячої спільноти; це був найцікавіший у житті старих людей ритуал — розкидання хлібних крихт. Ми присіли до столу біля входу, й Фермін умить проковтнув обидва сандвічі — свій та мій, півлітра пива, два шоколадні батончики й потрійну каву з чималою кількістю рому та цукру, а на десерт замовив тістечко. Чоловік, що сидів за сусіднім столом, ошелешено поглядав на Ферміна поверх газети, певно, розмірковуючи над тим самим, над чим і я.

— Не знаю, як усе це влізає у тебе, Ферміне.

— Моя родина завжди славилася швидким травленням. Моя сестра Хесуса — нехай спочиває з миром! — могла з'їсти омлет із шести яєць та добрий шмат кров'яної ковбаси за обідом, а потім за вечерею наминати їжу, мов той зголоднілий козак. Бідолаха. Вона була схожа на мене, розумієш? Те саме обличчя, та сама класична, дещо худорлява, фігура. Лікар з Касересу якось сказав моїй матері, що родина Ромеро де Торрес є проміжною біологічною ланкою між людиною та рибою-молот: наші тіла на дев'яносто відсотків складаються з хрящів, причому зосереджені ці хрящі здебільшого в носі та зовнішньому вусі. Хесусу в селищі часто приймали за мене, бо груди в неї так і не вирости, а голитися вона почала раніше від мене. Вона померла на туберкульоз легенів, коли їй виповнилося двадцять два, так і залишившись незайманою. Вона таємно кохала священника — буквально святого життя людину. Той, зустрічаючи її на вулиці, завжди вітався: «Привіт, Ферміне, ти стаєш привабливим парубком». Іронія долі!

— Тобі їх бракує?

— Родини?

Фермін знизав плечима. Його усмішка була сповнена суму.

— Звідки я знаю?.. Спогади — річ ненадійна... А ти? Тобі бракує мами?

Я опустил очі додолу.

— Дуже.

— Знаєш, що я найкраще пам'ятаю про свою? — спитав Фермін. — її запах. Вона завжди пахла чистотою, як смачна паляниця. І байдуже, що вона працювала в полі й цілими тижнями не скидала старого лахміття. Не забувай, вона була проста жінка. Пітніла, немов кавалерист, але пахло від неї, як від казкової принцеси. Чи не дивина? А може, то мені так лише здавалося... А ти? Що ти пам'ятаєш про свою маму, Данієлю?

Хвилину я вагався, хапаючись за слова, що ніяк не хотіли злітати з вуст.

— Нічого. Багато років я не можу нічого згадати про маму. Я не пам'ятаю її обличчя, її голосу, її запаху. Я втратив спогади того самого дня, коли відкрив для себе Хуліана Каракса. Більше вони не поверталися.

Фермін обережно подивився на мене, зважуючи слова.

— Ти не маєш її фотографій?

— Я ніколи не хотів дивитися на них, — відповів я.

— Чому?

Цього я нікому не казав. Навіть батькові. Навіть Томасові.

— *Бо я боюся.* Боюся подивитися на мамин знімок і з'ясувати, що вона для мене — незнайомка.... Ти, мабуть, вважаєш, що це дурниці?

Фермін похитав головою.

— Як гадаєш, чи зможеш ти пригадати мамине обличчя, якщо тобі вдасться розкрити таємницю Хуліана Каракса та врятувати його від забуття?

Я приголомшено подивився на нього. У його голосі не вчувалося ані іронії, ані осуду. На мить Фермін Ромеро де Торрес здався мені наймудрішою людиною у всесвіті.

— Можливо, — вирвалося в мене.

Уже надвечір ми сіли в автобус, щоб повернутися назад до середмістя. Сіли попереду, поряд із водієм; цією обставиною Фермін скористався як приводом завести з водієм розмову про те, якого поступу — як технічного, так і естетичного — досяг міський громадський транспорт з 1940 року (саме того року Фермін востаннє тим транспортом користувався). Особливо зворушував мого друга напис «ПЛЮВАТИ ТА ЛЯТИСЯ СУВОРО ЗАБОРОНЕНО». Кинувши побіжний погляд на попередження, Фермін вирішив перевірити його й прочистив рот від слини. Відразу ж нас окинули різкими осудливими поглядами три черниці, які подорожували, наче підрозділ командос: кожна озброєна молитовником.

— Дикун! — пробурмотіла фанатичка зі східного флангу, схожа на офіційний портрет дуче, хіба що з кучерями.

— Ось вони, — сказав Фермін. — Три святі володіють моєю Іспанією: святе Лицемірство, святий Дідько та святий Тьху. Суто між нами: ми перетворили країну на сміховисько.

— Можу підтвердити, — погодився водій. — За часів Республіки було краще. Що вже й казати про транспорт. Усюди сморід.

Чоловік, який сидів на задньому майданчику, розсміявся, втішаючись цим обміном думками. Я впізнав у ньому того самого типа, який сидів за сусіднім столиком у барі. З виразу його обличчя було зрозуміло, що Фермін йому набагато симпатичніший, ніж консерватори. Ми обмінялися швидкими поглядами. Чоловік дружньо посміхнувся до мене й повернувся до своєї газети.

Коли ми дісталися вулиці Гандуксер, я помітив, що Фермін скрутився калачиком під плащем та дрімає, розтуливши рота; на обличчі — вираз щастя та невинності.

Прокинувся Фермін, коли автобус уже пропливав між розкішними садибами проспекту Св. Жервасіо.

— Мені наснився отець Фернандо, — сказав він. — Уві сні я був одягнений як центрфорвард мадридського «Реалу», а біля священика стояв Кубок Ліги, що сяяв, немов святий Грааль.

— З якого б це дива? — спитав я.

— Якщо Фройд не помиляється, це, певно, означає, що священик щось собі має на думці.

— Він здався мені чесною людиною.

— Надто чесною. Хтозна, яка в нього місія? Усіх священиків з особливими нахилами до святості рано чи пізно призначають місіонерами, і врешті-решт вони стають поживою москітам або піраньям. Відтак, ті, що лишаються, — не такі вже й святі.

— Не перебільшуй.

— Що за наївність, Даніелю! Може, ти й у добрих фей віриш? Гарзд, наведу

тобі лише один приклад: казочку про Мікеля Молінера, яку навісила тобі на вуха Нурія Монфорт. Гадаю, брехні в тій казочці більше, ніж у передовій статті ватиканського офіційного видання «Оссерваторе Романо». Виявляється, що вона одружена з другом дитинства Алдаї та Каракса, — і ти хочеш мені сказати, що це звичайний збіг обставин?.. І на додачу до всього, в нас є історія Хасінти, доброї няньки, — історія, може, й правдива, але надто вже схожа на останній акт п'єси Александра Дюма-сина. Що вже казати про зіркову появу Фумеро!

— Отже, ти вважаєш, що отець Фернандо сказав нам неправду?

— Ні. Я згоден з тобою, що він здається чесною людиною; але... бачиш, сутана обтяжує. Хтозна, скільки тузів він ховає у рукаві? Утім, якщо він і збрехав, то суто з етичних міркувань. По-перше, він незлий, а по-друге, я не думаю, що він спроможний вигадати таку історію. Якби він був майстерним вигадником, то не викладав би алгебри та латини у школі Святого Габріеля, а мав би сан єпископа, заростав би жирком у кардинальській канцелярії, вмочаючи м'які булочки у каву.

— Що ж ти пропонуєш робити далі?

— Рано чи пізно нам доведеться відкопати муміфіковане тіло няньки-янгола та потрусити його кісточки, щоб побачити, що з нього випаде. Крім того, я збираюся потягти за кілька мотузочок, які допоможуть мені здобути інформацію про Мікеля Молінера. І було б непогано приглядати за тією Нурією Монфорт. Здається мені, вона з тих, кого моя покійна матуся називала хитрими лисицями.

— Ти помиляєшся щодо неї! — твердив я.

— Тобі показали пару гарних грудей — і ти вже вважаєш, що зустрів святу Терезу. У твоєму віці таке пробачається, але не лікується. Просто залиши її мені. Аромат вічної жіночності більше не впливає на мене так чарівливо, як на тебе. У моєму віці кров спочатку дістається мозку, а потім уже крижів.

— Хто б казав!

Фермін витяг гаманець і почав рахувати гроші.

— Ти сьогодні багатий, — зауважив я. — Це ота здача, що залишилася з ранку?

— Частково. Решта — мої законні. Сьогодні я веду Бернарду вечеряти, тож не можу ні в чому їй відмовити. Якщо виникне потреба, пограбую Центральний банк Іспанії, щоб задовольнити будь-яку її примху. А ти? Які в тебе плани на сьогодні?

— Нічого особливого.

— А як щодо дівчини?

— Якої дівчини?

— Тієї файної крихітки. Томасової сестри.

— Не знаю. У мене жодних планів.

— Даніелю, чого тобі насправді бракує, так це мужності, щоб узяти бика за...

Тут до нас підійшов кондуктор зі стомленим обличчям. З його рота стирчала зубочистка, яку він обертав між зубами з цирковою вправністю.

— Перепрошую, але ті дами бажають знати, чи не могли б ви висловлюватися пристойніше.

— Нехай займаються своїми чортовими справами! — голосно сказав Фермін.

Кондуктор повернувся до трьох жінок та знизав плечима: він, мовляв, зробив усе, що міг, не розпочинати ж йому з нами бійку через стилістичні тонкощі!

— Люди, які не мають власного життя, завжди пхають носа в чуже, — підсумував Фермін. — То про що ми розмовляли?

— Про те, що мені бракує мужності.

— Точно. Хрестоматійний випадок. Повір мені, юначе. Іди до своєї нареченої. Життя швидко плине, особливо найкращі його миті. Наче спалах.

— *Вона не моя наречена.*

— Гаразд, тоді зроби її своєю, перш ніж це зробить хтось інший, наприклад, отой маленький олов'яний солдатик.

— Ти кажеш так, немов Беа — трофей.

— Ні. Я кажу так, немов вона — благословення⁴¹, — виправив Фермін. — Послухай, Даніелю. Доля здебільшого чигає десь за рогом. Бона схожа або на грабіжника, або на шльондру, або на торговця лотерейними квитками: ось три найбільш звичні її втілення. Але знаєш, чого доля таки не зробить ніколи? Не завітає в гості. Ти маєш іти по неї сам.

Решту подорожі я провів, висіваючи у власних думках ці зернини мудрості, а Фермін тим часом знов задрімав — до цього він мав просто-таки наполеонівський талант.

Нарешті ми вийшли з автобуса на розі Гран-Віа та бульвару Грасія й опинилися під сірим небом. Здавалося, хтось украв денне світло. Застібнувши на всі гудзики, аж до підборіддя, свій плащ, Фермін повідомив, що поспішає до пансіону, щоб причепуритися перед зустріччю з Бернардою.

— Ти маєш зрозуміти, що з такими скромними зовнішніми даними, як у мене, і мінімальне чепуріння забере щонайменше півтори години. Зовнішність таки важить щось; це — сумна правда наших нечесних часів. *Vanitas peccata mundi*⁴².

Я бачив, як він іде вздовж Гран-Віа, бачив, як на тротуарі стрибає тінь маленького чоловіка, закутаного в темно-брунатний плащ, що тріпотів на вітру, наче подертий прапор.

І я попрямував був додому, де збирався взяти гарну книжку та сховатися з нею від усього світу. Але раптом, коли я звернув за ріг Пуерта-дель-Анжель на вулицю Св. Анни, моє серце впало.

Як завжди, Фермін мав рацію. Доля чекала на мене перед книгарнею, вбрана в обтислий костюм із сірої вовни, нові черевики та шовкові панчохи, й вивчала своє віддзеркалення у вітрині.

— Батько гадає, що я пішла до полуденної меси, — сказала Беа, не відводячи погляду від свого віддзеркалення.

— Що ж, ти цілком могла опинитися тут. Церква Святої Анни менш ніж за п'ятнадцять метрів звідси.

Ми розмовляли, наче двоє незнайомців, які випадково зупинилися біля крамниці, але очі мої шукали у вітрині очей Беа.

— Не глузуй, Даніелю. Я мушу десь узяти церковний буклет, щоб побачити, про що була проповідь. Батько вимагає від мене детального звіту.

— Твій батько про все подбав.

— Він запрягнувся, що переламає тобі ноги.

— Спершу йому потрібно з'ясувати, хто я. А поки мої ноги при мені, я можу бігати швидше за нього.

Беа напружено дивилася на мене, поглядаючи через плече на людей, які проходили повз нас крізь імлу та пориви вітру.

— Не знаю, з чого ти смієшся, — сказала дівчина. — Він зробить те, що сказав.

— Я не сміюся. Я до нестями наляканий. Але я страшенно радий бачити тебе. Натяк на посмішку — знервовану, ледь помітну.

— Я теж, — зізналася Беа.

— Ти говориш про це так, немов це хвороба.

— Гірше, ніж хвороба. Я ж бо сподівалася: якщо побачу тебе іще раз удень, то прийду до тями. Але не вдається.

— Цікаво, це комплімент чи докір?

— Ми більше не можемо зустрітися, Даніелю. Не можемо отак стояти разом на очах у всіх.

— Якщо волієш, можемо зайти до книгарні. Там, у задній кімнаті, є кавник і...

— Ні. Не хочу, щоб хтось побачив, як я заходжу або виходжу звідси. Краще вже надворі — так я принаймні завжди зможу сказати, що випадково натрапила на приятеля свого брата.

Я зітхнув.

— А хто нас побачить? Кого це взагалі стосується?

— Люди завжди бачать те, що їх не стосується, а мого батька знає половина Барселони.

— Тож навіщо ти тут на мене чекаєш?

— Я не на тебе чекала. Я прийшла до церкви, забув? Ти ж сам казав, у п'ятнадцятьох метрах звідси...

— Ти лякаєш мене, Беа. Ти брешеш навіть краще за мене.

— Даніелю, ти зовсім мене не знаєш.

— Так каже й твій брат.

Наші очі зустрілися у склі вітрини.

— Того вечора ти показав мені те, чого я ніколи раніше не бачила, — прошепотіла Беа. — Тепер моя черга.

Я звів брови, заінтригований. Беа відкрила сумку, витягла згорнуту навпіл картку й передала мені.

— Ти не єдина людина в Барселоні, яка володіє таємницями, Даніелю. Маю для тебе сюрприз. Сьогодні о четвертій чекатиму на тебе за цією адресою. Ніхто не повинен знати, що ми домовилися там зустрітися.

— А як я здогадаюся, що знайшов саме те місце?

— Здогадаєшся.

Я кинув на неї швидкий погляд, благаючи, щоб усе це не було лише жартом.

— Якщо ти не прийдеш, я зрозумію, — додала Беа. — Зрозумію, що ти не хочеш мене більше бачити.

Не давши мені й хвилини на відповідь, вона крутнулася на підборах і поспішила у напрямку Рамблас.

Я залишився з карткою в руці — слова завмерли на губах, очі стежили за Беа, доки її силует не розтанув у напівтемряві, що передувала бурі. Розгорнув картку. У середині синіми чорнилами від руки було написано добре відому мені адресу:

Буря не стала чекати, доки впаде ніч. Перші спалахи блискавки наздогнали мене, коли я поспішав на 22-й автобус. Я вскочив у автобус; коли він обігнув площу Моліна й виїхав на вулицю Бальмес, місто вже ховалося за завісою рідкого оксамиту. Я згадав, що лишив удома парасольку.

— Саме це я називаю хоробрістю, — зауважив кондуктор, коли я попросив зупинити автобус, збираючись стрибнути прямісінько в пелену дощу.

Тепер я стояв десь у кінці вулиці Бальмес, перебуваючи у владі бурі й невідомості. На протилежному боці у водному міражі мигтів проспект Тібідабо. Я порахував до трьох і побіг. Кількома хвилинами пізніше, промоклий до нитки, я, тремтячи від холоду, зупинився, щоб перевести подих. Я намагався огледіти решту шляху, але примарні обриси вілл були повиті млою. Проте я побачив між ними темну башту будинку Алдаїв — здавалося, вона стала на якір між дерев, гілки яких несамовито хиталися від вітру. Відкинувши мокре волосся з очей, я побіг до башти, перетинаючи безлюдний проспект.

Маленька хвіртка у брамі розгойдувалася під поривами вітру, за нею звивиста стежка вела до будинку. Я прослизнув у хвіртку та попрямував до будівлі; крізь памолодь я міг розгледіти підніжжя повалених статуй. Наблизившись до особняка, я помітив, що одну зі статуй — фігуру янгола кари — було скинуто у центральний фонтан. Почорнілий мармур блищав, немов примара, під водою, яка вже струменіла через край басейну. Рука грізного янгола здіймалася над водою; перст обвинувачення, гострий, немов багнет, був спрямований просто на вхідні двері будинку.

Різьблені дубові двері були прочинені. Я штовхнув їх і насмілився зробити кілька кроків гротоподібним передпокоєм, на стінах якого блимали тіні світла від свічок.

— Я думала, ти не прийдеш, — сказала Беа.

У затіненому коридорі її силует ледь обрисовувався на тлі блілого світла з галереї, що відкривалася вдалині. Дівчина сиділа на стільці біля стіни. Поряд на підлозі стояла свічка.

— Зачини двері, — наказала вона, не підводячись із місця. — Ключ у замку.

Я послухався. Замок рипнув — від цього звуку холонула кров. Я почув кроки Беа, що наближалися до мене ззаду, і за мить відчув дотик її рук до моєї промоклої одежі.

— Ти весь тремтиш. Із холоду чи з переляку?

— Сам не знаю. Навіщо ми тут?

Вона всміхнулася у темряві й узяла мене за руку.

— Невже не знаєш? Я думала, ти здогадаєшся...

— Це будинок Алдаїв — ось усе, що мені відомо. Як тобі вдалося потрапити всередину? І звідки ти знала?..

— Ходімо, запалимо камін, зігрієшся.

Вона провела мене коридором до галереї, що нависала над патіо⁴³. Мармурові колони здіймалися до кесонної стелі, яка вже осипалася. Стіни були голі, та можна було здогадатися, де саме колись висіли картини та дзеркала; на підлозі залишилися сліди від меблів. У каміні було кілька дерев'яних колод. Біля коцюби лежала купа старих газет. Від каміна пахло вугіллям. Беа стала навколішки й почала прилаштовувати газети між колодами, потім витягла сірники й підпалила папір, який умить зайнявся, утворивши вогняний вінець.

«Вона, либонь, думає, що я вмираю з нетерплячки? — чомусь подумав я і спробував надати обличчю байдужного виразу. — Якщо вона грається зі мною, в неї всі шанси програти».

Але Беа переможно всміхнулася — певно, тремтіння моїх рук спростовувало мою гру.

— Ти часто сюди приходиш? — спитав я.

— Уперше. Заінтригований?

— Трохи.

Витягши з полотняної сумки чисту ковдру, Беа розстелила її. Ковдра пахла лавандою.

— Ну ж бо, сідай тут, біля вогню. Підхопиш запалення легенів, а я буду винна.

Тепло вогню наче повернуло мене до життя. Беа мовчки, мов зачарована, дивилася на полум'я.

— Ти розкриєш мені таємницю? — врешті-решт спитав я.

Беа зітхнула та підтягла один зі стільців ближче. Я залишився біля вогню, дивлячись, як від мого вбрання здіймається пара. «Немов душа злітає», — подумав я.

— Те, що ти називаєш будинком Алдаїв, насправді має власну назву. Ця вілла зветься «Янгол Імли», але навряд чи комусь відомо про це. Фірма мого батька намагається продати цю власність уже п'ятнадцять років, але даремно. Того дня, коли ти розповідав мені історію Хуліана Каракса та Пенелопи Алдаї, я про цю віллу й не згадала. Пізніше, вночі, вже вдома, я додала два до двох і пригадала, що колись чула, як батько розповідав про родину Алдаїв і про цей будинок. Учора я завітала до кабінету батька, і його секретар Касасус розповів мені про будинок. Тобі відомо, що це була не офіційна їхня резиденція, а лише один з літніх будиночків?

Я похитав головою.

— Головною резиденцією Алдаїв був особняк, зруйнований у 1925 році. На його місці, на перехресті вулиць Брух та Мальйорка, зведено багатопверховий будинок. Той особняк у 1896 році збудувала фірма «Пуїг та Кадафалх» на замовлення дідуса Пенелопи й Хорхе, Сімона Алдаї. Раніше на тому місці були лише поля та зрошувальні канали. А «Янгола Імли» вже на початку століття купив старший син пана Сімона, Рікардо Алдая. Відомо, що він його придбав у досить ексцентричної особи за смішні гроші, бо будинок мав погану репутацію. Касасус сказав мені, що цей будинок — «проклятий». Навіть продавці не наважуються показувати його людям — шукають будь-якого приводу, щоб тільки не приходити сюди...

Отже, поки я грівся біля вогню, Беа розповідала історію того, як «Янгол Імли» став власністю родини Алдаїв. Ця історія мала всі риси трагічної мелодрами — щось подібне цілком могло б вийти з-під пера Хуліана Каракса. Особняк збудувала 1899 року архітектурна компанія «Наулі, Марторель і Бергада» для екстравагантного каталонського фінансиста на ім'я Сальвадор Хауса, який прожив у будинку лише рік. Сальвадор Хауса, попри те що осиротів у шість років, виріс і зумів стати магнатом; більшу частину свого капіталу він нажив на Кубі та в Пуерто-Рико. Подейкували, наче пан Сальвадор був однією з тих таємничих постатей, які стояли за змовою, що спричинилася до війни зі Сполученими Штатами — війни, в якій було втрачено Кубу й інші іспанські колонії. Додому з Нового Світу він повернувся не лише з грішми: привіз із собою дружину-американку — тендітну дівчину з вищого світу Філадельфії, яка не розуміла жодного слова іспанською, — та служницю-мулатку, яка працювала на нього з перших років його перебування на Кубі; служниця подорожувала з кліткою, де сиділа макака у строкатій сукні, та сімома валізами багажу. Хауси влаштувалися в кількох кімнатах готелю «Кельн», і пан Сальвадор узявся до будівництва резиденції, яка б задовольнила його вибагливий смак.

Ніхто ні на мить не сумнівався, що служниця — темношкіра красуня, наділена чудовими очима та фігурою, від якої, як пишуть у жовтій пресі, «мліло серце», — коханка магната, його, так би мовити, провідник до безкрайого світу заборонених насолод. Крім того, ходили чутки, наче вона чаклунка. Ім'я її було Марізела — принаймні так називав її Хауса. Невдовзі загадкова особа Марізели стала мало не найулюбленішою темою обговорення на світських вечірках, які влаштовували родовиті пані, щоб попиту чаю, вбити час та пережити осінню негоду. На таких вечірках поширювалися плітки, ніби пан Сальвадор із Марізелою не просто чинять перелюб, а ще й роблять це в позиції «жінка зверху»: вона — «вершниця», він — «кінь». Та це ж гірше за всі смертні гріхи! — обурювались пані й неодноразово писали до єпископа скарги з проханням особистого благословення й захисту для незіпсованих, чистих душ усіх поважних родин Барселони. На додачу до всього, Хауса мав нахабство по неділях уранці роз'їжджати Барселоною в екіпажі разом зі своєю дружиною та Марізелою, виставляючи цю ганебну гріховність напоказ, простісінько перед очі всіх добродішних юнаків, які об одинадцятій годині, як належить, прямували вулицею Грасія до недільної меси. Навіть у газетах писали про гордовитий погляд поставної Марізели, яка «позирала на мешканців Барселони, немов королева джунглів на купку пігмеїв».

На той час мало не всі в Барселоні захопилися каталонським модернізмом, але Хауса дав зрозуміти архітекторам, яких найняв побудувати новий будинок, що він прагне чогось іншого. Хауса багато років провів у Нью-Йорку, вештаючись П'ятою авеню, яку великі магнати віку американської промисловості заповнили зразками неоготичної екстравагантності. Охоплений ностальгією за своїми американськими днями слави, фінансист відмовлявся слухати будь-які

доводи на користь того, що будувати слід, узгоджуючись із місцевою модою; місцева мода взагалі мало важила для пана Сальвадора — він навіть відмовився викупити ложу в «Лісео», що вважалося обов'язковим для тогочасної барселонської аристократії, а оперу вважав «Вавилоном для глухих», збіговиськом небажаних осіб. Пан Хауса наполягав, щоб його дім був подалі від міста, у відносно ізольованій частині проспекту Тібідабо, — він казав, що воліє дивитися на Барселону з відстані. Єдине товариство, яке було йому до душі, — це мармурові янголи; їхні статуї, згідно з інструкціями, навіяними Марізелою, мали бути розташовані на кожному кінці шестикутної зірки⁴⁴, й не інакше.

Рішучий у всьому, що стосувалося втілення його планів, Сальвадор Хауса, власник величезних грошей, відіслав архітекторів на три місяці до Нью-Йорка, щоб ті добре ознайомилися зі зразками будівель, у яких мешкали командор Вандербільт і Астори⁴⁵, Ендрю Карнегі⁴⁶ та ще п'ятдесят «золотих родин». Хауса наказав майстрам засвоїти стиль і техніку компаній «Стенфорд», «Вайт та Маккім» і застеріг: із проектами, які підходять лише для будинків м'ясників та виробників гудзиків, краще його не турбувати.

Рік по тому троє архітекторів з'явилися в розкішних апартаментах Хауси в готелі «Кельн», щоб подати на розгляд свій проект. Хауса в товаристві Марізели мовчки слухав їх, а наприкінці запитав, скільки коштуватиме робота, якщо закінчити будівництво за шість місяців. Фредерік Марторель, головний партнер в архітекторській фірмі, прокашлявся; не наважуючись називати суму вголос, він написав цифру на клаптику паперу й передав його магнатові. Останній, навіть не моргнувши оком, виписав чек на всю суму та невиразним жестом відпустив візитерів.

Сім місяців по тому, в липні 1900 року, Хауса, його дружина та служниця Марізела переїхали до нового будинку. У серпні жодної з двох жінок не було серед живих, а Сальвадора Хаусу, позбавленого дару мови, поліція знайшла роздягнутим та пристебнутим наручниками до фотеля у власному кабінеті. У звіті, що його склав черговий сержант, зазначалося: всі стіни в будинку було забризкано кров'ю, обличчя мармурових янголів у саду розмальовано на зразок племінних масок, а п'єдестали спотворено слідами чорних свічок.

Розслідування тривало вісім місяців. Висновки були такі: Хаусу та його дружину отруєно трав'яними настояями, які виготовила Марізела — у її кімнаті знайшли різноманітні пляшечки зі смертоносними речовинами. З невідомої причини Хауса вижив, хоча наслідки були жахливі: він втратив голос та слух, половину його тіла розбив параліч, а болі були такі страшні, що решту життя пан Сальвадор прожив у нескінченній агонії. Пані Хаусу знайшли в її спальні; вона лежала в ліжку; з одягу на ній були лише коштовності, одна з яких — діамантовий браслет.

Поліція вважала, що вбивцею була Марізела; скоївши злочин, вона полоснула ножом по власних зап'ястках і якийсь час іще ходила будинком, розбризкуючи кров по стінах коридорів та кімнат, доки не впала у своїй кімнаті на горищі. Мотивом, згідно з думкою поліції, були ревності. Виявилося, що дружина магната на час смерті була вагітною; Марізела намалювала гарячим червоним воском на оголеному животі жінки скелет.

Справу за кілька місяців було закрито й запечатано, як рот Сальвадора

Хауси. Вищий світ Барселони зазначав, що такого ніколи ще не траплялося в історії міста. Усі гомоніли: ці багаті колоністи та інша потлоч, що приїздить із-за океану, підривають моральний дух країни. За зачиненими дверима багато хто радів, що ексцентричності Сальвадора Хауси покладено край. Як зазвичай, вони помилялися: усе тільки починалося.

Поліція та адвокати Хауси закрили справу, але сам набоб Хауса волів продовження. Трохи оклигавши, він познайомився з паном Рікардо Алдаєю, тоді вже багатим промисловцем із яскравою репутацією розпусника та характером лева; пан Алдая запропонував Хаусі викупити в нього будинок, маючи на меті знести його та з користю перепродати земельну ділянку: вартість землі в тому районі зростала. Хауса не погодився продати, але запросив Рікардо Алдаю відвідати свій будинок і взяти участь у тому, що він називав «науково-духовним експериментом». Жоден гість не ступав у будинок від дня закінчення розслідування — Алдая був першим, і те, свідком чого він став, мало не відібрало мову і йому теж.

Хауса остаточно втратив розум; темні плями Марізеліної крові досі вкривали стіни. Хауса був переконаний, що і дух Марізелі залишився в будинку. Він твердив, що відчуває її присутність, чує її голос, відчуває її запах, навіть її дотики в темряві. Почувши про це, слуги Хауси втекли в пошуках іншого, менш шкідливого місця роботи до сусіднього району Саррія, де також було чимало багатіїв, неспроможних власноруч набрати відро води чи заштопати власні шкарпетки.

Залишившись на самоті, Хауса ще глибше занурився у свої фантазії про духів-привидів. Він вирішив, що протидія його лиху лежить у тому, щоб зробити невидиме видимим. У Нью-Йорку він уже мав нагоду ознайомитися з епохальним винаходом — кінематографом — і поділяв думку покійної Марізелі, що камера ковтає душі. Тож Хауса викликав до себе піонера новітніх технологій того часу, кінооператора на ім'я Фруктуос Желаберт, і дав йому доручення вдень і вночі робити зйомки в коридорах «Янгола Імли», хай навіть на це підуть метри та метри кіноплівки: а що, як вигулькне якийсь знак потойбічного світу! Желаберт пристав на пропозицію Хауси, оскільки грошей, які пообіцяв йому магнат, вистачило б на побудову цілої кіностудії в районі Вальєс. Однак, попри всі зусилля Желаберта, кінематографічне переслідування фантомів Хауси виявилось безрезультатним.

Утім, оператор, упевнений, що протягом двадцятого століття кінематограф витіснить існуючу релігію, не втрачав надії. Він повідомив свого хлібодавця, що отримав нову чутливу плівку просто з фабрики Томаса Едісона в Менло-Парку, що у штаті Нью-Джерсі. Новинка давала змогу знімати навіть при поганому освітленні, навіть у сутінках — це було щось революційне. Далі, за нез'ясованих умов, один з помічників у лабораторії Желаберта випадково пролив трохи ігристого вина «Харело» з провінції Пенедес у лоток із проявником. Унаслідок хімічної реакції на плівці почали з'являтися дивні образи. Саме цей фільм Хауса й показав Рікардо Алдаї того вечора, коли запросив його до свого заселеного привидами житла на проспекті Тібідабо, 32.

Коли Алдая почув цю історію, він припустив, що Желаберт насправді боявся втратити гроші Хауси, тому і вдався до таких старанно продуманих хитрощів, щоб підтримати жвавий інтерес свого патрона. Хай там як, Хауса не мав жодних

сумнівів щодо достовірності результатів. Понад те: там, де інші бачили лише тіні та обриси, він бачив привидів. Присягався, що бачить силует Марізели, який матеріалізується під саваном, бачить тінь, яка потім перетворюється на вовка, але ходить на двох ногах.

На жаль, єдине, що побачив Рікардо Алдая під час перегляду, — це великі плями у кадрі. Він також обстоював думку, що і сам фільм, і оператор, який його знімав, відгонять вином та іншими цілковито земними напоями. Проте, будучи розумним бізнесменом, промисловець відчув, що може повернути ситуацію на власну користь. Божевільний мільйонер, самотній та захоплений увічненням привидів на кіноплівці, являв собою ідеальну жертву. Тож Алдая погодився з Хаусою та заохотив до продовження «науково-духовного експерименту».

І знову Желаберт та його помічники заходилися знімати кілометри плівки, які потім проявлялися в лотку за допомогою проявника, розведеного екзотичними лікерами, червоним вином, освяченим у парафіяльній церкві Ніно, та різного роду продукцією з виноградників Таррагони. Між зйомками Хауса передав усю свою власність до рук Рікардо Алдаї, підписавши на його ім'я вповноваження на контроль за фінансами.

Якось у листопаді, під час нічної бурі Хауса зник. Ніхто не дізнався, яке лихо його спіткало. Кажуть, він вийшов у коридор, де якраз велася зйомка Желабертовою камерою, і тут із паном Сальвадором стався таємничий нещасний випадок. Пан Рікардо Алдая попросив Желаберта прокрутити фільм. Переглянувши його на самоті, Алдая особисто наказав спалити плівку, а потім, за допомогою вельми щедрого чека, запропонував операторові назавжди про неї забути.

Дехто в Барселоні вважав, що це й справді Марізела повернулася, щоб забрати Хаусу із собою в пекло. Інші стверджували, що жебрака, який на обличчя дуже нагадував померлого мільйонера, бачили кількома місяцями по тому десь у парку Сьюдадела, а потім його серед білого дня переїхав, навіть не зупинившись, чорний екіпаж зі спущеними фіранками. Поповзли чутки, і невдовзі темна легенда про загадковий особняк набула в Барселоні такої самої популярності, як і кубинські ритми в міських танцювальних залах.

Кілька місяців по тому пан Рікардо Алдая перевіз до будинку на проспекті Тібідабо свою родину, і там через два тижні після переїзду народилася Пенелопа — молодша дочка подружжя. На честь цієї події Алдая перейменував будинок з «Янгола Імли» у «Віллу Пенелопи». Проте назва не прижилася: будинок, вочевидь, мав свій власний характер та чинив опір впливові нових власників. Можна сказати, що він являв собою повну колекцію таємниць. Нові пожильці скаржилися на нічний шум та стукіт у стіни, раптовий сморід та крижані протяги, які, здавалося, пересувалися будівлею, немов мандрівні вартові. Виявилось, що вона має подвійний фундамент; нижній ярус ніколи не використовувався. У верхньому підвалі розташовувалася каплиця; на всю стіну красувалася розмальована фігура розіп'ятого Христа, підозріло схожого на Распутіна, якого часто згадувала тогочасна преса. Книжки в бібліотеці якимось дивним робом переставлялися або поверталися задки. Кухарі присягалися, що невідь-куди зникає цукор з комори, а щомісяця на молодика молоко набуває червонястого відтінку. Час від часу біля дверей деяких кімнат знаходили мертвих птахів або

маленьких гризунів. Іноді губилися речі, особливо коштовності та гудзики з одежі, яку тримали в шухлядах та шафах, — а кілька місяців потому загублені речі загадково з'являлися знов у віддалених куточках будинку або їх відкопували в саду; утім, частіше їх не знаходили взагалі. На четвертому поверсі була спальня, якою ніхто не користувався, бо на стінах її час від часу з'являлися незліченні вологі плями, які, здавалося, набували форми розмитого обличчя. Навіть свіжі квіти у тій кімнаті в'янули за кілька хвилин; крім того, в ній завжди було чути гудіння мух, хоча жодних мух там ніхто не бачив.

Пан Рікардо вважав, що все це дурниці: на його погляд, максимум, що слід зробити, аби приборкати родинні жахи, — це дотримати тижневого посту. Він по-філософському дивився на все — на все, крім зникнення коштовностей його дружини. Щоразу, коли зі скриньки з коштовностями зникали прикраси, пан Алдая звільняв чергову покоївку; він звільнив понад п'ять служниць, хоча кожна з них, ридаючи, присягалася у власній невинності. Утім, деякі знайомі схилилися до того, що справжньою причиною звільнень покоївок було зовсім інше. Річ у тім, що пан Рікардо мав сумну звичку пробиратися опівночі до спалень юних служниць із метою позашлюбних насолод. Репутація Алдаї в цій сфері була так само загальновідомою, як і його репутація ділка; він залишив після себе стількох позашлюбних дітей, що вони могли б організувати власну спілку, — так говорили люди.

Тим часом у родині Алдаїв зникали не лише коштовності зникала радість життя. Родина пана Рікардо так і не стала щасливою в будинку, придбаному внаслідок темних махінацій. Пані Алдая благала чоловіка продати маєток і переїхати до будинку в місті або повернутися до старої резиденції, побудованої фірмою «Пуїґ та Кадафалх» на замовлення пана Сімона, глави клану Алдаїв. Однак Рікардо Алдая категорично відмовлявся: сам він, оскільки більшість часу проводив у роз'їздах або на родинних підприємствах, не бачив у будинку нічого підозрілого.

Якось малий Хорхе на вісім годин зник. Мати та слуги, знаючи, що з будинку він не виходив, відчайдушно шукали його, але даремно. Коли він з'явився знов — розгублений, блідий, — то сказав, що увесь час був у бібліотеці з таємничою чорною дамою, яка показувала йому старі фотографії й розповідала, що всі жінки родини загинуть у цьому будинку, щоб спокутувати гріхи чоловіків. Загадкова жінка навіть відкрила малому Хорхе дату смерті його матері: 12 квітня 1921 року.

Зайве й казати, що так званої чорної дами ніхто не знайшов, але роки по тому, 12 квітня 1921 року, з першими променями сонця пані Алдаю було знайдено мертвою у її власному ліжку. Усі її коштовності зникли.

Трохи згодом, коли осушували фонтан на подвір'ї, один з хлопчиків-прислужників знайшов коштовності на дні в багнюці, разом із лялькою Пенелопи.

За тиждень пан Рікардо Алдая вирішив позбутися будинку. Його переслідували невдачі; фінансова імперія Алдаїв перебувала в агонії. Знайшлися й такі, хто натякав: це все через той клятий будинок, який приносить нещастя всім, хто там мешкає. Інші — більш обережні — твердили: причина занепаду в тому, що пан Рікардо ніколи не розумів логіки ринку. Так чи інак, єдине, чого він досяг наприкінці життя, — зруйнував міцний бізнес засновника клану, Сімона Алдаї. І Рікардо Алдая оголосив, що їде з Барселони — переїжджає з родиною до

Аргентини, де ніби процвітають його заводи. Багато хто розумів, що насправді він тікає від сорому та невдач.

1922 року «Янгола Імли» було виставлено на продаж за сміховинно низьку ціну. Спершу потенційні покупці виявляли великий інтерес (престиж району зростав, і люди ладні були забути про недобру славу будинку), але, оглянувши віллу, не повертався ніхто.

1923 року особняк зачинили, а документи передали до агенції з продажу нерухомості, назва якої вінчала довгий список кредиторів Алдаї. Будинок був на ринку кілька років, але знайти покупця так і не вдалося. Вищезгадана агенція — акціонерне товариство з обмеженою відповідальністю «Ботель і Льюфре» — збанкрутіла в 1939 році, коли обидва партнери опинилися за ґратами за невідомими звинуваченнями. Після незбагненого нещасного випадку, що трапився з обома чоловіками у в'язниці Св. Вісенса у 1940 році, віллу забрала фінансова група, серед акціонерів якої були фашистські генерали та один банкір зі Швейцарії. Виконавчим директором цієї компанії виявився пан Агілар, батько Томаса й Беа. Незважаючи на всі зусилля, ніхто з продавців пана Агілара так і не зміг нікому зіпхнути «Янгола Імли», хоча ціна була просто сміховинною. Уже десять років до будинку ніхто не повертався.

— До сьогодні, — тихо промовила Беа, на хвилинку занурившись у власні думки. — Я хотіла показати тобі це місце, розумієш? Хотіла зробити тобі сюрприз. Казала собі: маю привести тебе сюди, бо це частина твоєї історії, історії Каракса та Пенелопи. Я поцупила ключа з батьківського кабінету. Ніхто не знає, що ми тут. Це наша таємниця. Я бажала розділити її з тобою. Запитувала себе: чи ти прийдеш?

— Ти знала, що прийду.

Вона посміхнулась та кивнула головою.

— Я вірю, що нічого не трапляється випадково. Події мають свій власний план, навіть якщо ми цього не розуміємо. Те, що ти знайшов роман Хуліан Каракса на Цвинтарі забутих книжок, або те, що ми з тобою зараз тут, у цьому будинку, який належав Алдаям, — хіба *це* випадковість?.. Ні, це частина чогось, чого ми не можемо збагнути... чогось, що володіє нами.

Поки Беа говорила, моя долоня незграбно ковзнула на кісточку її ноги й тепер підіймалася вище, до коліна. Беа дивилася на мою руку — так, наче якась комаха повзе по її нозі. Я запитав себе: а що б цієї миті зробив Фермін? Де його мудрість, коли вона справді потрібна?

— Томас каже, у тебе ніколи не було дівчини, — зронила Беа, ніби це пояснювало мій вчинок.

Я забрав руку і, засмучений, опустив очі. Я припускав, що Беа посміхається, але перевіряти, так це чи ні, я не хотів.

— Твій брат удавав із себе такого мовчуна, а виявився базікою. Що ще «кінохроніка» каже про мене?

— Каже, що багато років ти був закоханий у жінку, старшу за тебе, й що цей досвід розбив твоє серце.

— Єдине, що в мене було розбите, — це губа та гордість.

— Томас каже, що ти не зустрічаєшся з іншими дівчатами, бо всіх порівнюєш із тією жінкою.

Добрий старий Томас, виявляється, вміє робити приховані удари.

— Її звуть Клара, — сказав я.

— Знаю. Клара Барсело.

— Ти знайома з нею?

— Усі знають таких жінок, як Клара Барсело. Принаймні їхні імена.

На кілька хвилин ми замовкли, дивлячись на полум'я.

— Коли ми з тобою минулого разу розсталися, — промовила Беа, — я прийшла додому й написала Пабло листа.

Я важко ковтнув.

— Своєму нареченому, лейтенантові? Навіщо?

Беа витягла з-під блузи конверт і показала мені. Він був запечатаний.

— У листі я написала, що бажаю одружитися якнайшвидше — якщо можливо, за місяць, — і поїхати з Барселони назавжди.

Майже тремтячи, я зустрівся з її непроникним поглядом.

— Навіщо ти мені це розповідаєш?

— Бо хочу, щоб *ти* мені сказав, відправляти листа чи ні.

Я уважно подивився на конверт, який вона крутила в руках, наче гральну карту.

— Подивись на мене, — попросила вона.

Я підвів погляд та зустрівся з її очима. Не знав, що відповісти.

Беа опустила очі й пішла в кінець галереї, до мармурової балюстради, яка виходила на патію. Я спостерігав, як її силует зникає за завісою дощу.

Потім побіг за нею. Наздогнавши, я вирвав конверт з її рук. Дощові краплі падали на її обличчя, змиваючи злі сльози.

Я повів Беа назад до будинку, до теплого каміна. Вона не дивилась мені у вічі. Я взяв і кинув конверт у полум'я: Ми вдвох дивилися, як лист розтає між гарячих вуглинок і сторінки одна за одною перетворюються на дим.

Беа опустилась навколішки біля мене; у її очах досі бриніли сльози. Я обійняв її й відчув її подих на своїй шії.

— Не відпускай мене, Даніелю, — прошепотіла вона.

Наймудріший чоловік, якого я знав, Фермін Ромеро де Торрес, колись сказав: ні з чим не можна порівняти відчуття, яке виникає, коли вперше роздягаєш жінку. Фермін сказав правду, але не всю правду. Він нічого не казав про це дивне тремтіння рук, коли кожен гудзик, кожна застібка вимагає надлюдських зусиль. Нічого не казав про чари, які творить із юначою свідомістю оголене дівоче тіло, таке бліде, що здається примарним. Він нічого не казав про це, бо залишив мені розкривати цю таємницю — таємницю, якої не можна втілити у слова. Тисячі разів я згодом мріяв повернути той перший вечір з Беа у покинутому будинку на проспекті Тібідабо, коли стіна дощу відділяла нас від цілого світу. Тисячі разів я губився у спогадах, з яких спливав лише один образ, вихоплений з темряви світлом каміна: ось Беа, оголена та ще мокра від дощу, лежить біля каміна, широко розкривши очі — очі, які з того дня переслідують мене. Я нахилиюся над нею й проводжу кінчиками пальців уздовж її живота. Беа опускає повіки й посміхається, довірлива та сильна.

— Роби зі мною, що хочеш, — шепоче вона.

Їй було сімнадцять, попереду — ціле життя.

Коли ми вийшли з будинку, нас огорнули вечірні сутінки. Буря відступала; про неї нагадували лише струмені холодного дощу. Я хотів був повернути Беа ключі, але її очі підказали мені: один ключ краще залишити собі.

Ми попрямували до проспекту Св. Жервазіо, сподіваючись зупинити таксі або наздогнати автобус. Ішли мовчки, тримаючись за руки й майже не дивлячись один на одного.

— Ми не зможемо побачитись аж до вівторка, — сказала Беа.

Голос її тремтів, наче вона раптом засумнівалася, чи бажаю я побачити її знов.

— Я чекатиму на тебе тут, — відповів я.

Діставшись проспекту Св. Жервазіо, ми побачили, що вулиці майже обезлюдніли.

— Тут ми нічого не знайдемо, — сказала Беа. — Краще ходімо вулицею Бальмес.

І ми швидко рушили вулицею Бальмес, ховаючись від дрібного дощу під деревами.

Я звикав до думки, що мої зустрічі з Беа відбуватимуться саме у стінах дивного будинку Алдаїв, — адже в місті з'являтися разом було неможливо. Мені навіть здавалося, що стиск руки Беа слабшає з кожним кроком, який відділяв нас від «Янгола Імли». Беа дедалі прискорювала ходу, вона майже тягла мене за собою; на мить я подумав: якщо відпустити її руку, вона побіжить. Заворожений її дотиками, присмаком її поцілунків, я палав бажанням затягти її на лаву та знов припасти до її вуст, сказати якусь дурницю, яка б примусила сміятися всіх, хто її почує, — усіх, крім мене самого... Але Беа знов замкнулася в собі — між нами була безодня.

— У чому справа? — прошепотів я.

Вона криво всміхнулася — усмішкою, сповненою остраху, усмішкою, сенс якої знала лише вона сама. Мабуть, я здавався їй найвним хлопчиськом, який думає, що годину тому підкорив цілий світ, але не усвідомлює, що може в одну мить його ж і втратити. Я наче пробудився з чарівного сну та йшов далі, більше не очікуючи відповіді.

Невдовзі ми почули гуркіт транспорту, і я, звівши очі вгору, побачив, що повітря наче пламеніє від безлічі ліхтарів та світлофорів. Їхнє світло невидимою стіною поставало між мною та Беа.

— Нам краще попрощатися тут, — сказала Беа, випускаючи мою руку.

На розі виднілися миготливі ліхтарики таксі, мов та процесія світляків.

— Як скажеш.

Беа нахилилася й клюнула мене в щоку. Її волосся досі пахло воском від свічки.

— Беа, — прошепотів я майже нечутно. — Я кохаю тебе...

Вона похитала головою, але нічого не відповіла й тільки прикрила мої уста

рукою, наче мої слова завдавали їй болю.

— У вівторок о шостій, гаразд? — спитала вона.

Я знов кивнув головою. Бачив, як вона йде геть, сідає в таксі — майже незнайомка... Один з водіїв, який спостерігав за нашим розставанням, немов той спортивний суддя, з цікавістю подивився на мене.

— Що скажете, паничу? Поїхали додому?

Я вліз у таксі, навіть не розмірковуючи. Очі водія уважно дивилися на мене у дзеркало. Я втратив з очей таксі, в яке сіла Беа, — дві плями світла, що розчинилися в темряві.

...Заснув я лише на світанку, коли до моєї кімнати крізь вікно проникли гнітючі сірі відтінки.

Розбудив мене Фермін — з церковної площі він кидав маленькі камінці прямісінько в моє вікно. Я вдягнув перше, що потрапило під руку, й побіг униз відчиняти двері. Фермін був сповнений нестерпного ентузіазму ранньої пташки. Ми відчинили віконні ґрати й повісили табличку «ВІДЧИНЕНО».

— Поглянь-но на ці кола під своїми очима, Даніелю. Вони величезні! Чи слід з цього зробити висновок, що наш сич знайшов лялечку, яка вечорами прогулюється з ним берегом моря?

Я пішов до задньої кімнати, узяв звітти наші сині фартухи, натягнув свого, а Фермінів подав йому — точніше, сердито кинув у нього фартухом. Фермін із хитрою посмішкою підхопив річ на літу.

— Сич потонув. Крапка. Задоволений? — гримнув я.

— Метафора інтригує. Невже ти витирав пил зі свого Верлена, юначе?

— У понеділки я волюю прозу. Про що я маю тобі розповісти?

— Я лишаю це на твій розсуд. Хочеш — про кількість «влучань», хочеш — про коло пошани...

— Ферміне, я не маю настрою.

— О юносте, квітко дурнів! Ну, тоді не дратуй мене. Я маю новини щодо нашого розслідування про твого приятеля Хуліана Каракса.

— Я уважно слухаю.

Піднявши брову, він кинув на мене свій фірмовий шпигунський погляд.

— Гаразд. Учора, після того як я провів Бернарду додому — на доброчесність її я не зазіхав, але два засоси на шиї лишив, — на мене (завдяки вечірньому збудженню) напало безсоння, що дало мені привід прогулятися до одного з підпільних інформаційних центрів Барселони, а саме до таверни Еліодоро Сальфумана, відомої також як «Холодне вістря». Вона розташована в пошарпаному, але досить мальовничому закладі на вулиці Святої Жероні, яка є гордістю кварталу Раваль.

— Заради Бога, скорочену версію, Ферміне.

— Зараз буде. Сказати правду, коли я опинився там, запобігаючи перед постійними відвідувачами — старими приятелями мого неспокійного минулого, — то почав розпитувати про Мікеля Молінера, чоловіка твоєї Мати Харі — Нурії Монфорт — і гіпотетичного мешканця місцевого закладу покаяння.

— Гіпотетичного?

— З великої літери «Г». Це ще бабця надвоє сказала, розумієш? Мені з

досвіду відомо: у тому, що стосується перепису в'язнів, мої інформатори з «Холодного вістря» обізнані набагато краще за судових писак. Даніелю, друже, я гарантую: щонайменше останні десять років ніхто в тюрмах Барселони не чув імені Мікеля Молінера — ані як в'язня, ані як відвідувача, ані в жодній іншій іпостасі.

— Мабуть, він сидить десь в іншій тюрмі.

— Так. В Алькатрасі, Сінг-Сінгу чи у Бастилії. Даніелю, жінка ошукала тебе.

— Гадаю, що так.

— А ти не гадай, просто визнай це.

— То що тепер? Мікель Молінер — глухий кут.

— Або ця Нурія надзвичайно хитра.

— Що ти пропонуєш?

— Треба намацати інший шлях. Було б непогано відвідати добру няньку з історії, яку вчора вранці підсунув нам священник.

— Тільки не кажи, що гувернантка теж зникла, — ти ж так не вважаєш?

— Ні, але я вважаю, що саме час припинити метушню й тикання носом у зачинені двері, немов ми прохачі. У такій справі слід заходити з тилу. Ти зі мною?

— Адже ти знаєш, що я боготворю землю, якою ти ступаєш.

— Тоді починай чистити від пилу свій парадний костюм. Сьогодні ввечері, як тільки зачинимо крамницю, навідаємося з добродійним візитом до старої дами в притулку Святої Лусії. А зараз розкажи-но мені, як усе пройшло з тією спритною дівчинкою? Не будь потайливим. Гріх тобі на душу, якщо мовчатимеш!

Я зітхнув на знак поразки й зізнався в усьому, до найменшої дрібниці. Я перелічив усе те, що сам уважав лише екзистенційними проблемами школяра-переростка, — і тут Фермін здивував мене своєю реакцією. Він міцно, від щирого серця, стиснув мене в обіймах.

— Ти закохався, — прошепотів він, плескаючи мене по спині від надлишку почуттів. — Бідолаха.

Того вечора ми зачинили крамницю точнісінько в кінці робочого дня й ані хвилиною пізніше — вчинок, на який мій батько відреагував суворим поглядом (через наші з Ферміном часті прогулянки батько почав підозрювати, що ми втрутилися в якусь «темну» справу). Фермін пробурмотів щось невиразне про якісь замовлення, що їх він начебто повинен виконати, й ми хутко зникли. Я казав собі, що рано чи пізно буду змушений розкрити батькові принаймні частину цієї плутанини, а яку саме частину — то вже інше питання.

Дорогою Фермін зі своїм гострим нюхом до різних історій повідомив мені коротку інформацію про місце, куди ми прямували. Згідно з легендою, яка оточувала це місце, притулок Св. Лусії — щось середнє між чистилищем та трупарнею, а санітарні умови там такі кепські, що годі й казати. Розташовувався цей заклад із сумнівною репутацією в руїнах давнього палацу на вулиці Монкада. Історія в цього палацу, м'яко кажучи, була незвичайна. З XI століття він служив за садибу різним заможним родинам, потім був в'язницею, салоном куртизанок, бібліотекою заборонених рукописів, казармою, майстернею скульптора, лікарнею для хворих на чуму та навіть жіночим монастирем. У середині XIX століття, коли палац практично розвалився, його перетворили на музей, де пишномовний імпресаріо, який називав себе Ласло де Вічерні, герцогом Пармським та

приватним алхіміком династії Бурбонів, виставляв циркових потвор та інших монстрів. Його справжнє ім'я, як виявилось, було Бальтасар Делофе-і-Каральйот; позашлюбний син бувалого антрепренера та загиблої дебютантки, пан Бальтасар був відомий своїми численними любовними романами, репутацією професійного жигало та шахрая. Предмет його гордості становила найбільша в Іспанії колекція потворних людських ембріонів, які зберігалися у слоїках із рідиною для бальзамування. Значно менше пишався він іншою, ще більшою колекцією колекцією ордерів на арешт, виданих кількома європейськими та американськими установами правосуддя. Серед інших принад «Тенебраріуму» («Царина темряви» — так Делофе назвав палац) були спіритичні сеанси, ритуали некромантії, бої півнів, шурів, собак, могутніх жінок, дебілів (на учасників цих боїв робилися ставки), дім розпусти (який відповідно спеціалізувався на каліках та потворах), казино, консультація з юридичних та фінансових питань, цех із виробництва любовного зілля, місцеві народні та лялькові театри, паради екзотичних танцівників тощо. Пан Бальтасар ніколи не шкодував коштів на інсценізацію різдвяних вистав, у яких головні ролі грали каліки та повії. Слава про ці вистави дісталася найвіддаленіших куточків провінції.

«Тенебраріум» мав шалений успіх протягом п'ятнадцяти років, доки в місті не дізналися, що Делофе протягом одного тижня звабив дружину, дочку й тещу військового губернатора провінції. Для палацу настали найчорніші часи. Делофе цього разу не вдалося ошукати всіх і втекти з міста: кілька головорізів у масках схопили його на задвірках кварталу Св. Марії, повісили в парку Сьюдадела й підпалили труп; те, що лишилося від «приватного алхіміка династії Бурбонів», дісталось диким собакам, які блукали в районі. Упродовж двох десятиліть ніхто й не потурбувався про знищення колекції жахів, що належала безталанному Ласло. Урешті-решт «Тенебраріум» перетворили на благодійний заклад під патронатом одного з чернечих орденів.

— У нього й назва моторошна — «Сестри тортур Христових» чи щось подібне, — сказав Фермін. — Проблема в тому, що черниці одержимі ідеєю зберігати в таємниці все, що відбувається в стінах притулку, — це в них, либонь, совість промовляє. Отже, ми мусимо вигадати якусь хитрість, щоб проникнути всередину.

Фермін розповів, що мешканці притулку Св. Лусії — здебільшого приречені, покинуті, божевільні, нужденні старі люди, які раніше населяли «дно» Барселони. На їхнє щастя, вони недовго жили після того, як потрапляли до притулку; ані умови закладу, ані товариство до довгого життя не заохочували. Згідно з Ферміновими словами, померлих виносили досвіту й везли в останню путь до загальної могили в критому фургоні, що його пожертвувала компанія з міста Оспіталет, яка спеціалізується на пакуванні м'яса та досить підозрілих делікатесів і яка час від часу вплутується в темні справи.

— Ти все вигадуєш! — запротестував я, пригнічений всіма цими жахливими подробицями.

— Моя фантазія не заходить так далеко, Даніелю. Ось почекай, сам побачиш. Я колись, років із десять тому, мав нещасливу okazію відвідати цей будинок і можу тобі сказати: атмосфера там така, наче для розробки інтер'єру найняли твого приятеля Хуліана Каракса. Сором, що ми не принесли лаврового листя, щоб

заглушити запахи. Але в нас достатньо проблем і так. Як нам дістатися всередину?

Ми звернули на вулицю Монкада. Денне світло зникало у темному коридорі, який утворювали два ряди старезних будинків, здебільшого переобладнаних під склади та майстерні. Дзвони меси, що долинали з церкви Санта-Марія-дель-Мар, змішувалися з відлунням наших кроків.

Незабаром гострий, гіркий запах просочився у холодне зимове повітря.

— Чим це так смердить?

— Ми прийшли, — доповів Фермін.

30

Вхідні двері з підгнилого дерева привели нас до внутрішнього подвір'я, освітленого газовими ліхтарями, що мигтіли над горгуліями⁴⁷ та статуями янголів, риси яких майже стерлися на старезному камінні. Сходи вели на другий поверх; прямокутник світла означав, що це головний вхід до притулку. Газова лампа, що освітлювала отвір, наче надавала брунатно-жовтого кольору густим міазмам, які виходили зсередини.

Кістлява, хижа фігура холодно розглядала нас із напівтемряви дверей; її одяг та очі були однаково безбарвні. Жінка тримала паруючу дерев'яну цеберку, і звідти йшов сморід, який важко описати.

— Слався, Маріє, безгрішна й сповнена благодаті! — вигукнув Фермін у захопленні.

— А де труна? — непривітно озвалася жінка згори.

— Труна?! — ошелешено вигукнули в унісон ми з Ферміном.

— Ви не з похоронного бюро? — запитала черниця, явно втрачаючи терпіння.

Я не знав, чи то був коментар до нашої зовнішності, чи щире питання, але обличчя Ферміна аж засяяло: він відчув сприятливу нагоду.

— Труна у фургоні Але спершу ми б хотіли оглянути клієнта. Просто формальності.

Я відчув, що мене ось-ось знудить.

— Я гадала, пан Кольбато приїде особисто, — промовила черниця.

— Пан Кольбато перепрошує, але в нього в останню мить виникла несподівана проблема. Надто трудомістке бальзамування. Циркового силача.

— Ви працюєте з паном Кольбато в похоронному бюро?

— Ми його права та ліва руки відповідно. Вілфред Волохатий, до ваших послуг. А біля мене — мій учень і послідовник Сансон Карраско.

— Радий знайомству, — привітався я.

Черниця кинула на нас швидкий погляд і кивнула, байдужа до пари страхопудів, що відбилися в її очах.

— Ласкаво просимо до притулку Святої Лусії. Я сестра Ортенсія, так мене тут називають. Ідіть за мною.

Не промовивши жодного слова, ми пішли за сестрою Ортенсією заплутаними

коридорами, сморід у яких нагадував запах тунелів метро. До коридору примикали дверні отвори без дверей; у них можна було побачити освітлені свічками зали з рядами ліжок, приставлених до стін і накритих москітними сітками, які коливалися в повітрі, наче савани. Я чув стогони й бачив під сітками людські фігури.

— Сюди, — кивнула сестра Ортенсія, яка крокувала попереду.

Ми увійшли до широкого підвалу, який легко було уявити як театральний кін «Тенебраріуму». У темряві спочатку здалося, що ми потрапили до зали воскових фігур: фігури з мертвими, скляними очима, які у спалахах свічки сяяли, мов олов'яні монети, сиділи, спершись на стіну, або лежали в кутках. Я подумав: певно, це ляльки або залишки експонатів старого музею, — аж тут-таки зрозумів, що фігури *рухаються*, хоча й дуже повільно, мало не крадькома. Неможливо було сказати, скільки їм років і якої вони статі. Дрантя, що вкривало їхні тіла, було кольору попелу.

— Пан Кольбато наказав нічого не торкатися та нікого не вдягати, — сказала сестра Ортенсія, ніби виправдовуючись. — Ми лише поклали бідолаху в одну зі скринь, що стояла тут, бо з нього вже починало крапати.

— Ви все зробили добре. Ви дуже турботлива, — погодився Фермін.

Я кинув на нього відчайдушний погляд, та він спокійно похитав головою — мовляв, я можу залишити розмову на нього.

Сестра Ортенсія провела нас до кінця вузького коридору — там розташовувалася келія без вентиляції та світла. Черниця зняла зі стіни одну з гасових ламп і подала нам.

— Ви довго? Я дуже зайнята.

— Не турбуйтеся. Йдіть у своїх справах, а ми заберемо його.

— Гаразд. Якщо щось знадобиться, я буду внизу, на першому поверсі, у палаті прикутих до ліжка. І винесіть його з чорного ходу, якщо це вас не обтяжить. Нехай інші цього не бачать. Таке видовище погано впливає на моральний стан пацієнтів.

— Ми цілком розуміємо, — відповів я, запинаючись.

Якусь мить сестра Ортенсія дивилася на мене з легкою цікавістю. Пригляdivшись до неї пильніше, я помітив, що вона стара жінка, — від пацієнтів притулку її відділяло лише кілька років.

— Послухайте, чи ваш учень не замолодий для такої роботи? — запитала вона, звертаючись до Ферміна.

— Правда життя не знає віку, сестро, — зазначив мій товариш.

Черниця кивнула головою й лагідно всміхнулася до мене. У її погляді не було жодної підозри, лише сум.

— І все ж, і все ж... — пробурмотіла вона.

За мить сестра Ортенсія зникла у темряві, тримаючи свою цеберку й тягнучи за собою власну тінь, немов весільний шлейф.

Фермін штовхнув мене в келію. То була гнітюче похмура кімната, видовбана в печері; зі стелі звисали ланцюги з гаками на кінцях, а підлога була зруйнована водою, що споконвіку стікала зі стін. Посередині кімнати на сірому мармуровому столі стояла дерев'яна скриня для пакування промислових виробів. Фермін підняв лампу.

На солом'яній набивці лежав небіжчик. Він чимось нагадав мені загибле пташеня. Пергаментні риси обличчя, нерівні, наче застигли в нерозумінні. Здута рожева шкіра. Очі відкриті — білі, мов яєчна шкарлупа.

Від цього видовища мій шлунок підстрибнув, і я відвернувся.

— Ну ж бо, берімося до роботи, — наказав Фермін.

— Ти збожеволів?

— Я маю на увазі — ми мусимо знайти цю жінку, Хасінту, перш ніж нас викриють.

— Як?

— А ти сам як вважаєш? Будемо розпитувати?

Ми визирнули в коридор, щоб пересвідчитися, що сестра Ортенсія пішла, а потому хутчій побігли до зали, яку нещодавно перетнули. Нещасні, яких ми бачили там і тут, кидали на нас погляди — чи то цікаві, чи то налякані, чи то жадібні — не збагнути.

— Подивись на них! Деякі з них ладні були б висмоктати з тебе кров, якби сподівалися, що це зробить їх молодшими, — зауважив Фермін. — Старість надає людям вигляду покірливих ягнят, але й тут, як і всюди, багато сучих синів — а може, навіть більше, ніж деінде. Не забувай, саме ці люди пережили та поховали інших. Не треба їх жаліти. Ходімо ось до тих, що в кутку, вони здаються досить нешкідливими.

Якщо цими словами Фермін мав на меті підбадьорити мене, він зазнав жалюгідної поразки. Я подивився на купку людських останків, які чахнули в куточку, та всміхнувся до них. Мені спало на думку, що вони є найкращою ілюстрацією моральної порожнечі всесвіту й машинальної жорстокості, з якою він знищує ті свої частки, яких більше не потребує.

Фермін, здавалося, прочитав мої думки й поважно кивнув головою.

— Мати Природа — найпідліша із сук, якою б сумною не була ця істина, — сказав він. — Ходімо, будь мужнім.

Мої перші запитання щодо місцеперебування Хасінти Коронадо зустрілися лише з пустими поглядами, стогонами, відрижками та маячінням. П'ятнадцять хвилин потому я вирішив, що з мене досить, і приєднався до Ферміна, щоб з'ясувати — може, йому поталанило. Але ні — його досада впадала у вічі.

— Як ми знайдемо Хасінту Коронадо у цій клоаці?

— Не знаю. Це набрід ідіотів. Я випробував трюк із цукерками, але, здається, вони вважають, що це свічки.

— А якщо запитати сестру Ортенсію? Скажемо їй правду й покінчимо з цим.

— Сказати правду — це на крайній випадок, Даніелю. Тим паче, коли маєш справу з черницею. Використаймо спершу всі інші можливі засоби. Поглянь на он тих дідуганів, вони здаються доволі веселими. Я певен, вони вміють розмовляти. Іди й запитай їх.

— А ти що робитимеш?

— Я чатуватиму — на випадок, якщо повернеться пінгвін. Давай, берися до справи.

Майже без надії на успіх я підійшов до купки пацієнтів, що сиділи у протилежному кутку палати.

— Вечір добрий, — привітався я, відразу ж усвідомивши, як абсурдно

звучить моє привітання, — адже тут завжди вечір. — Я шукаю пані Хасінту Коронадо. Ко-ро-на-до. Ви знаєте її, можете сказати, де її знайти?

Я зіткнувся віч-на-віч із чотирма обличчями, викривленими жадобою, і подумав, що розум у них є. Можливо, вони не зовсім втрачені.

— Хасінта Коронадо, наполягав я.

Чотири пацієнти перезирнулися й кивнули один одному.

Черевань без жодного волоска на тілі, який, здавалося, був їхнім ватажком, виглядом та манерами нагадав мені щасливого Нерона, що перебирав струни своєї арфи, поки Рим горів під його ногами. Зробивши величний жест, Нерон грайливо посміхнувся до мене. З надією посміхнувся у відповідь і я.

Чоловік жестом наказав мені наблизитися, немов хотів щось прошепотіти на вухо. Я вагався, але все ж нахилився вперед. Приклав вухо до його губ — так близько, що відчував на своїй шкірі смердючий, теплий подих. Але Нерон мовчав.

— Ви можете підказати, де мені знайти Хасінту Коронадо? — востаннє запитав я.

Я побоювався, що він мене вкусить. Натомість він надзвичайно голосно пустив вітер. Його приятелі мало не луснули від сміху, плескаючи в долоні від радощів. Я зробив був кілька кроків назад, але запізно: хвиля смороду вже накрила мене.

Саме тоді я помітив поряд із собою старого — згорбленого, з бородою пророка, тонким волоссям та палаючими очима. Він спирався на палицю й зневажливо оглядав своїх сусідів.

— Ви марнуєте час, юначе. Хуаніто знає тільки, як зіпсувати повітря, а інші лише нюхають і сміються. Як бачите, соціальна структура тут не настільки вже й різниться від тієї, що ззовні.

Старий філософ говорив поважно, з досконалою вимовою. Він оглядів мене зверху донизу, немов знімаючи мірку.

— Ви шукаєте Хасінту?

Я кивнув, здивований проявом розумового життя в цій печері жахів.

— А навіщо?

— Я її онук.

— А я — маркіз Крем-Брюле. Ви величезний брехун, ось хто. Скажіть мені, навіщо вона вам, або я вдам божевільного. Тут так легше. Якщо ви маєте намір розпитувати цих бідолах одного за одним, незабаром зрозумієте, що це вам нічого не дасть.

Хуаніто та його банда «нюхачів» досі аж завивали від сміху. «Соліст» випустив на «біс» тихого і довгого «шептуна». Це було схоже на сичання проколотої шини. Сумнівів бути не могло: своїм відхідником Хуаніто володів віртуозно. Я погодився з очевидними фактами.

— Ви маєте рацію. Я не родич пані Коронадо, але мені дуже потрібно з нею поговорити. Це вкрай важлива справа.

Старий наблизився до мене. На його обличчі грала неприємна котяча посмішка примхливої дитини, а в очах було лукавство.

— Ви допоможете мені? — благав я.

— Усе залежить від того, чи допоможете мені ви.

— Якщо це в моїх силах, буду радий. Ви хочете, щоб я переказав щось вашій

родині?

Старий гірко засміявся.

— Моя родина — це ті, хто засунув мене в цю діру. Кровопивці; вони вкрали спадщину, хоча я ще живий. До біса їх — я й так мирився з ними надто довго. *Я хочу жінку.*

— Перепрошую?

— Юність — не виправдання для тупості, дитино. Я кажу тобі, що хочу жінку. Жінку, служницю, чемну, але бідову дівчину. Молоду, принаймні молодшу за п'ятдесят п'ять, здорову, без жодних болячок та переломів.

— Я не впевнений, що зрозумів...

— Ти добре зрозумів мене. Я хочу, перш ніж відійду в інший світ, кохатися з жінкою, яка має зуби й не буде мочитися на мене. Мені байдуже, чи вона гарна, чи ні, — я напівсліпий, а в моєму віці дівчина, в якій є за що потриматися, — уже Венера. Чи ясно я висловлююся?

— Цілковито. Але не знаю, як мені знайти для вас жінку...

— Коли я був таким, як ти, існували послуги «дам легкої поведінки». Розумію, світ змінився, та змінився він за формою, а не за суттю. Знайди мені одну, дебелу та веселу, — і ми домовились. Якщо ж тебе цікавить моя спроможність зазнати втіхи від жінки, то можу сказати, що принаймні пощипати її за сідниці та потискати цицьки я здатен. Це перевага досвіду.

— Технічна сторона — це вже ваша справа, пане. Але я не можу привести сюди жінку просто зараз...

— Може, я й розбещений старий, але не йолоп. Це я розумію. Твої обіцянки мені наразі вистачить.

— А може, я скажу «так» лише для того, щоб дізнатися, де Хасінта Коронадо?

Старий лукаво всміхнувся до мене.

— Ти даєш слово, а проблему совісті залиши мені.

Я озирнувся. Хуаніто розпочинав друге відділення свого концерту. Цілком земна мрія цього старого здавалася єдиною річчю, яка мала сенс у цьому чистилищі.

— Даю слово. Зроблю, що зможу.

Старий широко, від вуха до вуха, посміхнувся. Я налічив три зуби.

— Блондинку, нехай і фарбовану. Із пишними формами.

І нехай вона брудно лається, якщо це можливо. З усіх чуттів у мене найкраще працює слух.

— Побачимо. А тепер скажіть мені, де знайти Хасінту Коронадо.

31

— Що ти наобіцяв цьому Мафусаїлові?

— Ти чув.

— Сподіваюся, ти жартуєш.

— Я не можу ошукати старого, який однією ногою в могилі, хоч і вдає із себе

молодця.

— Це робить тобі честь, Даніелю. Але як ти збираєшся провести шльондру в цей святий дім?

— Ну що ж, заплатимо їй утричі більше. Покладаю такі дрібниці на тебе.

Фермін покійно знизав плечима.

— Гаразд, слово є слово. Обміркуємо це. Але пам'ятай: наступного разу, якщо перемовини стосуватимуться подібних справ, вестиму їх я.

— Домовились.

Як і сказав хитрий старий диявол, ми знайшли Хасінту Коронадо на четвертому поверсі, на горищі, куди можна було дістатися лише сходами. Горище було притулком для кількох пацієнтів, яких доля з власної примхи позбавила розуму. Безсумнівно, це приховане крило свого часу правило за житло самому Бальтасарові Делофе, так званому Ласло де Вічерні. Саме звідси він керував діяльністю «Тенебраріуму» та розвивав мистецтво кохання у східному стилі, у пахощах парфумів та духмяних олій.

Якась жінка обвисла у плетеному кріслі, загорнута в ковдру. Її голову вкривало лише кілька пасом білястого волосся. Мабуть, то і є Хасінта Коронадо, подумав я.

— Пані Коронадо! — покликав я, підвищивши голос — на той випадок, якщо бідолаха глуха, недоумкувата або і те, й інше разом.

Літня жінка уважно, з обережністю, оглянула нас. Її очі здавалися непроникними, та я все одно помітив, як здивовано вона подивилася на мене, наче бачила раніше, але не могла пригадати, де саме. Я вже був побоювався, що Фермін знову поквапиться відрекомендувати мене як сина Каракса чи втне ще якусь штуку; але єдине, що він зробив, — став навколішки біля старої дами й узяв її тремтячу зморшкувату руку.

— Хасінто, я Фермін, а цей привабливий юнак — мій друг Даніель. Нас послав отець Фернандо Рамос. Він сьогодні не зміг прийти, бо має прочитати дванадцять мес — розумієте, так належить за святцями, — але він посилає вам своє благословення. Як ви почуваетесь?

Літня жінка ласкаво всміхнулася до Ферміна. Мій друг погладив її обличчя та лоб. Їй, немов кішці, сподобався цей дотик. У мене клубок стояв у горлі.

— Дурне питання, чи не так? — продовжував Фермін. — Вам би хотілося бути далеко звідси, танцювати фокстрот... Ви схожі на танцівницю, це кожен вам скаже.

Ніколи ні з ким — навіть із Бернардою — Фермін не виявляв такої делікатності. Тон, вираз обличчя — це ж треба так щиро лестити!

— Які приємні речі ви говорите, — прошепотіла жінка.

Голос її заломився — адже вона вже давно ні з ким не говорила. Ні з ким і ні про що.

— Не настільки приємні, як ви самі, Хасінто. Чи можна поставити вам кілька запитань? Як у радіовікторині, розумієте?

Стара лише кліпнула очима у відповідь.

— Припускаю, що це означає згоду. Чи ви пам'ятаєте Пенелопу, Хасінто? Пенелопу Алдаю?

Очі Хасінти раптом засяяли, й вона кивнула головою.

— Моя дівчинка, — пробурмотіла вона.

Здавалося, жінка зараз розридається.

— Саме вона. Ви пам'ятаєте, правда? Ми друзі Хуліана. Хуліана Каракса, того, який розповідав жахливі історії. Його ви теж пам'ятаєте, чи не так?

Очі жінки сяяли, немов слова Ферміна, дотики його рук на мить повертали її до життя.

— Падре Фернандо зі школи Святого Габрієля розповів нам, що ви обожнювали Пенелопу. Падре вас дуже любить і щодня про вас згадує. А якщо він не може навідуватися частіше, то це лише через нового єпископа — честолюбця, який обтяжив його такою кількістю мес, що падре втрачає голос.

— Ви впевнені, що не голодні? — раптом занепокоєно спитала літня дама.

— Я наївся, як слон, Хасінто. Правду кажучи, в мене суто чоловіче травлення — я спалюю всі калорії. Але повірте, під цим вбранням — самі м'язи. Ось торкніться, торкніться. Як Атлант, тільки волохатіший.

Хасінта кивнула й заспокоїлася. Вона очей не могла відірвати від Ферміна. Про мене жінка цілком забула.

— Що ви можете розповісти нам про Пенелопу та Хуліана?

— Усе. Вони забрали її в мене, — відповіла Хасінта. — Мою дівчинку.

Я зробив крок уперед і вже збирався був щось сказати, але Фермін кинув на мене погляд, у якому читалося: «мовчи».

— Хто забрав у вас Пенелопу, Хасінто? Ви пам'ятаєте?

— Отець, — відповіла жінка, перелякано підіймаючи очі, немов думала, що нас можуть почути.

Фермін, здавалося, оцінив виразність руху старої жінки й услід за нею подивився на стелю, наче зважуючи імовірність небезпеки.

— Ви кажете про Отця нашого небесного чи маєте на увазі батька Пенелопи, пана Рікардо?

— Як ся має Фернандо? — раптом запитала стара.

— Падре? Чудово. Одного дня він стане папою й закладе вам пам'ятник у Сікстинській каплиці. Він переказує вам найкращі побажання.

— Розумієте, він єдиний, хто відвідує мене. Він приходить сюди, бо знає, що більше в мене нікого немає.

Фермін скосив на мене погляд, наче йому зайшла та сама гадка, що й мені. Хасінта Коронадо була при власному розумі, й цього розуму в неї було куди більше, ніж здавалося. Її тіло старіло, а душа страждала в цьому жалюгідному місці. Я подумав: а скільки ще тут замкнено таких, як вона чи як той старий, що допоміг її знайти?

— Він приходить, бо любить вас, Хасінто, — лагідно промовив Фермін. — Він добре пам'ятає, як ви піклувалися про нього, як годували його в дитинстві. Він розповідав нам про це. Ви пам'ятаєте, Хасінто? Пам'ятаєте ті дні, коли забирали зі школи Хорхе? Пам'ятаєте Фернандо та Хуліана?

— Хуліана...

Вона неспішно прошепотіла ім'я, але посмішка викрила її.

— Ви пам'ятаєте Хуліана Каракса, Хасінто?

— Я пам'ятаю той день, коли Пенелопа сказала, що одружиться з ним...

Ми з Ферміном здивовано презирнулися.

— Одружитися? Коли це сталося, Хасінто?

— У той самий день, коли вона вперше побачила його. Пенелопі було тринадцять, і вона не знала ані його імені, ані хто він такий.

— То звідки вона знала, що одружитися з ним?

— Бо бачила його. У своїх снах.

У дитинстві Марія Хасінта Коронадо була переконана, що світ закінчується за околицями Толедо й що поза міською межею не існує нічого, крім темряви та вогненного океану. Хасінті зайшла ця гадка після сну, що наснився їй, коли дівчинці було лише чотири роки і вона лежала в лихоманці — та лихоманка ледь не вбила її. Цей сон був одним з багатьох, і всі вони почали приходити до Хасінти після тієї загадкової лихоманки, яку дехто пояснював укусом величезного червоного скорпіона, що якимось з'явився в будинку, хоча ніхто його не бачив. А дехто казав, що все це — капості божевільної черниці, яка вночі пробиралася в домівки та труїла дітей. Цю черницю кілька років по тому було страчено на гарроті⁴⁸; при цьому вона читала молитви задом наперед, очі її вилазили з орбіт, а над містом ширилася червона хмара, вивергаючи рої дохлих тарганів.

У своїх снах Хасінта бачила минуле та майбутнє; іноді їй відкривалися загадки старих вулиць Толедо. Їй постійно являвся дух на ім'я Захарія — янгол, завжди одягнений у чорне, якого супроводжував чорний кіт із жовтими очима; від котячого подиху смерділо сіркою. Захарія знав усе: він провістив день та годину смерті дядька Бенасіо — вуличного торговця притираннями та святою водою. Янгол відкрив місце, де мати Хасінти, побожна парафіянка, ховала в'язку листів від палкого студента-медика, який мав скромні статки, натомість достеменно знав анатомію; у його кімнаті, що на алеї Св. Марії, мати Хасінти колись уперше відкрила двері раю. Захарія розповів Хасінті, що в її лоні оселилося зло — дух загиблого, який бажає їй хвороби, й що вона пізнає кохання лише одного чоловіка — пусте, егоїстичне кохання, яке розіб'є її серце. Захарія віщував, що за своє життя Хасінта побачить смерть усіх, кого любитиме, і перш ніж злетіти на небеса, опиниться в пеклі. У день її першої менструації Захарія та його сірчаний кіт зникли з її снів; але минали роки, й Хасінта згадувала візити темного янгола зі сльозами на очах, бо його пророцтва збувалися.

Тож коли лікарі сказали, що вона не матиме дітей, Хасінта не здивувалася. Не здивувалася — хоча ледь не померла від горя — вона й через три роки, коли чоловік повідомив, що кидає її.

— Ти не справжня жінка, — кинув він їй в обличчя, — ти як той пустир, на якому нічого не росте.

За відсутності Захарії (жінка вірила, що він і справді посланець Небес, бо — навіть вбраний у чорне — він усе ж таки був сяючим янголом і найпривабливішим чоловіком, якого вона будь-коли бачила) Хасінта сама розмовляла з Богом, ховаючись по кутках, не бачачи Його й не сподіваючись на відповідь: адже у світі стільки болю, що її власний біль, врешті-решт, у порівнянні з усім іншим — дрібниця. Молилася вона тільки про одне: щоб Бог дарував їй щастя бути матір'ю, бути повноцінною жінкою.

І ось одного дня, коли Хасінта молилася в соборі, до неї підійшов чоловік, у якому вона впізнала Захарію. Він, як завжди, був одягнений у чорне й на руках

тримав свого злого kota. Він анітрохи не постарішав; руки його, як і раніше, прикрашали дивовижні нігті, немов у герцогині, — довгі та загострені. Янгол зізнався, що він тут, оскільки Господь не має наміру відповідати на її молитви. Але, сказав він, Хасінті не слід турбуватися: так чи інакше Господь подарує їй дитину. Захарія нахилився до Хасінти, прошепотів слово «Тібідабо» й ніжно поцілував у її губи.

З дотиком цих ніжних, солодких губ Хасінті було видіння: вона матиме дочку, хоча й не знатиме більше близькості чоловіка (це останнє одкровення, щиро кажучи, було для неї полегшенням — вона ще пам'ятала ночі, проведені у подружній спальні, пам'ятала, як чоловік під час близькості затуляв їй обличчя подушкою й скреготів: «Не дивись, ти, суко!»). Цю дівчинку буде подаровано їй у далекому місті, що сховане між півмісяцем гір та світлим морем, у місті, де багато прекрасних будинків, які Хасінта бачила хіба що уві сні.

Хасінта не могла точно сказати, чи та зустріч із Захарією була черговим сном, чи то янгол із пурпуровими нігтями насправді приходив зі своїм котом до толедського собору. Але в чому жінка ані на мить не сумнівалася, так це в правдивості його пророцтва. Того ж вечора вона порадилася з парафіяльним дияконом, який був дуже обізнаною людиною й бачив світ (казали, що він мандрував аж до Андорри й трохи розмовляє мовою басків). Диякон зізнався, що не знає янгола на ім'я Захарія серед крилатого небесного легіону, але уважно вислухав Хасінту. Вона розповіла, що Захарія дозволив їй побачити собор — окрасу того райського міста між горами та морем: зі слів ясновидиці, собор «нагадував величезний гребінець, зроблений із м'якого шоколаду».

Ретельно обміркувавши почуте, мудрий чоловік сказав:

— Хасінто, це Барселона. Там є велике диво — Спокутний собор Святої Родини.

Два тижні потому, озброєна лише клунком з одежею, молитовником та першою за останні п'ять років посмішкою, Хасінта вирушила до Барселони, переконана: усе, що змалював їй янгол, неодмінно здійсниться.

Минули місяці тяжких злиднів, перш ніж Хасінта знайшла постійну роботу в одній із крамниць компанії «Алдая та син», що в парку Сьюдадела, біля старих павільйонів Всесвітньої виставки 1888 року. Барселона, про яку вона мріяла, виявилася лихим, ворожим містом, містом зачинених дверей, містом, сповненим заводів, що виплескували в повітря туманні видихи сірки та вуглекислого газу. Барселона нагадувала Хасінті жінку, жорстоку та самозакохану; Хасінта навчилася боятися цієї жінки й ніколи не дивилася їй у вічі. Хасінта мешкала сама у пансіоні в кварталі Рібера, де за свою зарплатню ледь могла дозволити собі жалюгідну кімнату без вікон; за єдине джерело світла служили свічки, які вона мусила красти із собору. Жінка палила свічки цілу ніч — треба було відлякувати щурів, які вже погризли вуха та пальчики шестимісячної дитини Рамонети. Рамонета, проститутка, знімала сусідню кімнату й була єдиною подругою, яку Хасінта завела за одинадцять місяців життя в Барселоні.

Тієї зими майже щодня йшов дощ, чорний від сажі. Хасінта почала побоюватися, що Захарія ошукав її, що вона приїхала до цього жахливого міста, щоб тут померти від холоду, убогства та забуття.

Але Хасінта була народжена, щоб вижити. Щодня вона йшла на роботу до

крамниці й поверталася не раніше від сутінків. Прикажчик крамниці мав дочку, хвору на туберкульоз легенів, і Хасінта, маючи вільну хвилину, гляділа дівчинку; і одного дня трапилося так, що до прикажчика завітав сам патрон, пан Рікардо Алдая. Коли він побачив материнську турботу й лагідність, яку випромінювала молода жінка, то вирішив забрати її до себе, щоб вона піклувалася про його дружину, яка була вагітна первістком. Молитви Хасінти було почуто.

Тієї ж ночі Хасінта уві сні знов побачила Захарію. Цього разу янгол не був одягнений у чорне — він був оголений, а тіло вкрите лускою. Кота з ним більше не було, натомість навколо його тулуба згорнулася кільцями біла змія. Волосся Захарії сягало талії, а з-під його вуст — з-під солодких вуст, які вона колись поцілувала в соборі Толедо, — тепер стирчали трикутні пощерблені зуби, такі, що їх Хасінта бачила у глибоководних риб, які молотили хвостами на рибному ринку.

Роки по тому молода жінка розповість про це видіння вісімнадцятирічному Хуліанові Караксу, пригадуючи той день, коли вона покинула пансіон у кварталі Рібера й переїхала до тодішньої садиби Алдаїв. Наступного дня Хасінті розповіли, що її подругу Рамонету минулої ночі зарізали біля входу в пансіон, а її дитина померла від холоду в матері на руках. Коли новина поширилася, мешканці пансіону мало не повбивали один одного, сперечаючись через убогий скарб небіжчиці. Єдине, що залишилося, — найдорогоцінніша Рамонетина річ, книжка. Хасінта відразу впізнала книжку: нерідко вечорами Рамонета просила подругу прочитати їй уголос сторінку-дві, бо сама читати не вміла.

Хасінта дуже змінилася. Тепер вона жила далеко-далеко від темного міста, в якому народилася, яке зненавиділа й до якого не наважувалася повернутися навіть під час своїх вихідних раз на місяць. Попередня Хасінта залишилася в пансіоні, що у кварталі Рібера, так само мертва, як і Рамонета. Нинішня ж Хасінта жила в тіні родини Алдаїв, родини, що володіла маєтністю, розміри якої не вкладалися в Хасінтиній голові. Вона навчилася жити чужим життям, не маючи свого. Іноді Хасінта запитувала себе: чи цей казковий спокій, що сповнював її дні, цей сон свідомості — це і є те, що люди називають щастям?..

Та вона бажала вірити, що Господь, попри Своє довічне мовчання, так чи інакше виконає дану їй обіцянку.

Через чотири місяці народився Хорхе Алдая, й хоча Хасінта віддавала йому любов і турботу, якою його мати ніколи не вміла чи не хотіла обдарувати сина (пані Алдая була надто зосереджена на собі самій), — гувернантка розуміла, що це не та дитина, яку обіцяв їй Захарія. Вона жила, чекаючи на ту, якій вона віддасть усю любов, якою Бог отруїв її душу. Хасінта пам'ятала, що це має бути дівчинка, дочка, особа жіночої статі — жіночої, як і сама Барселона.

Пенелопе Алдая народилася навесні 1902 року. Пан Рікардо Алдая на той час уже придбав будинок на проспекті Тібідабо — той недоладний будинок, що перебував під владою могутнього прокляття (принаймні служниці, Хасінтині колежанки, були в цьому переконані). Але Хасінта не боялася прокляття. Вона знала: те, що інші сприймають за чаклунство, насправді є виявом присутності того, кого тільки вона, Хасінта, могла бачити у снах. Тінь Захарії. О Захарія!.. Він більше не являвся Хасінті в людському образі — тепер він прибирав подоби вовка, що пересувався на двох задніх лапах.

Пенелопа була тендітною дівчинкою, блідою та слабкою. Хасінта бачила, як вона зростає, немов та квітка взимку. Багато років молода жінка охороняла її нічний сон, особисто готувала для неї кожен страву, шила їй одяг. Хасінта була поряд, коли Пенелопа хворіла, коли промовила перше слово, коли стала жінкою... А пані Алдая була просто однією з фігур між декорацій, таким собі реквізитом, який виносили та заносили на сцену згідно з текстом п'єси. Перш ніж лягти спати, вона заходила побажати доньці доброї ночі й казала, що любить ту над усе, що немає у світі нікого важливішого від Пенелопи... Хасінта ніколи не казала дівчинці, що любить її. Нянька знала: той, хто любить, любить мовчки, ділами, а не словами.

Хасінта потай зневажала пані Алдаю, цю пусту, самозакохану істоту, яка повільно старішала в коридорах вілли, обвішана коштовностями, що ними її чоловік, який роками «кидав якорі в закордонних портах», затуляв їй рота. Хасінта ненавиділа пані Алдаю. Чому Бог дозволив саме їй стати матір'ю Пенелопи, тоді як лоно Хасінти — справжньої матері, матері за покликанням, — залишилося безплідним? «Ти не справжня жінка», — жбурнув колись Хасінтин чоловік. Ніби на доказ правдивості його слів, Хасінта почала втрачати жіночі форми. Вона схудла, її шкіра обвисла на кістках; стегна скидалися на хлоп'ячі, а груди невпинно меншали, поки не перетворилися на жалюгідні шкіряні мішечки. На її тілі, кремезному та кістлявому, не зупинявся навіть погляд Рікардо Алдаї — а вже йому досить було й натяку на жінку, щоб піддатися шалові (це було добре відомо всім служницям у його власних резиденціях та в садибах його близьких друзів). Що ж, нехай так, думала Хасінта. Вона не мала часу на дрібниці.

Кожну свою хвилину Хасінта присвячувала Пенелопі: читала їй, супроводжувала всюди, купала, одягала, роздягала, розчісувала волосся, водила на прогулянки, вкладала в ліжко й будила вранці. Але перш за все — вона розмовляла з нею. Усі вважали Хасінту трохи схиленою старою дівою, в житті якої нічого не було, крім обов'язків гувернантки. Але ніхто не здогадувався, що Хасінта була Пенелопі не тільки гувернанткою: замінивши їй матір, вона зуміла стати найкращим другом дівчини. Відтоді як Пенелопа навчилася висловлювати свої думки — а це в неї сталося раніше, ніж в інших дітей, — лише Хасінті довіряла вона свої найпотаємніші мрії.

З часом їхній союз міцнішав. І ставши підлітком, Пенелопа не розлучалася з Хасінтою. Хасінта бачила, як Пенелопа розквітає, перетворюється на жінку, сліпуча врода якої впадає в очі кожному. Коли в будинку з'явився той таємничий юнак на прізвище Каракс, Хасінта з першої ж миті помітила струм, що пройшов між ним та Пенелопою. Ніхто, крім Хасінти, не помітив, як це сталося, ніхто не звернув уваги; історія ще не розпочалася, а все одно — вже було запізно. Юнака й дівчину з'єднали узи любові — наче й подібні до тих, що поєднували Пенелопу з вірною нянькою, але водночас зовсім інші. Міцніші Небезпечні.

Спершу Хасінта думала, що ревнуватиме й зненавидить хлопця, але незабаром зрозуміла, що не відчуває ненависті до Хуліана Каракса й ніколи не відчуватиме. Як Пенелопа потрапила під чари Хуліана, так і Хасінта дозволила собі піддатися їм — адже бажання Пенелопи були і її бажаннями.

Багато місяців, сповнених задумливих поглядів та палких бажань, минуло, перш ніж Хуліан Каракс та Пенелопа змогли залишитися наодинці. У їхньому

житті всім керував випадок. Вони зустрічалися в коридорах, дивилися один на одного з протилежних кінців столу, мовчки зачіпали одне одного мимохідь, і кожному з них весь час бракувало другого. Першими словами вони перекинулися одного дощового вечора в бібліотеці особняка на проспекті Тібідабо, коли «Віллу Пенелопи» осявало туманне світло свічок; лише кілька секунд було вкрадено в темряві — але в ці секунди Хуліан устиг побачити в очах дівчини те саме почуття, яке сповнювало і його душу. І цього обміну поглядами теж ніхто, здавалося, не помітив. Ніхто, крім Хасінти, яка з інтересом спостерігала за потайною грою, яку Пенелопа та Хуліан Каракс розпочали під самісіньким носом у подружжя Алдаїв. Гувернантка відчула неясний страх за свою підопічну.

А Хуліан майже перестав спати: з опівночі до світанку він писав оповідання для Пенелопи. Він знаходив безліч приводів, щоб завітати до будинку на проспекті Тібідабо, а потім скористатися моментом, прослизнути до Хасінтиної кімнати й передати жінці сторінки, які вона, у свою чергу, передавала Пенелопі. Іноді Хасінта передавала Хуліанові у відповідь записки, написані рукою Пенелопи, й Хуліан цілими днями перечитував ті нехитрі послання.

Ця гра тривала кілька місяців. Хуліан робив усе можливе, щоб бути ближче до Пенелопи. Хасінта допомагала юнакові: вона ж бо так хотіла бачити свою Пенелопу щасливою!.. Хуліан дійшов висновку, що легковажність не стане йому у пригоді: настав час діяти. У розмовах із паном Рікардо він почав удаватися до лукавства: виявляв позірний ентузіазм до банківського діла та фінансів, повсякчас хвалив Хорхе Алдаю — словом, робив усе, щоб остаточно завоювати довіру магната й виправдати свою повсякчасну присутність у будинку на проспекті Тібідабо. Так Хуліан учився говорити те, що інші воліли від нього чути, учився читати з чужих очей, угадувати таємні сподівання людей. Він мусив відкинути вбік свою щирість, і це гнітило його: він мав відчуття, ніби продає власну душу. Так, він робив це задля Пенелопи — але ж Пенелопа покохала іншого Хуліана, того відвертого, прекраснодушного хлопця, якого вперше побачила, стоячи на сходах над галереєю!.. І Хуліан Каракс прокидався на світанку, палаючи злістю на самого себе й на цілий світ, помираючи від бажання відкрити перед усіма свої справжні почуття, зустрітися віч-на-віч із паном Рікардо Алдаєю й сказати тому: його, Хуліана Каракса, анітрохи не цікавлять ані маєтності, ані перспективи на майбутнє, ані діяльність компанії Алдаїв; єдине, що його, Хуліана Каракса, цікавить, — це Пенелопа, він мріє забрати її далеко-далеко, геть із цього пустого, наче закутаного в саван світу, в якому ув'язнив її батько. Однак із першими променями сонця вся Хуліанова хоробрість зникала, наче її й не було.

Настав час — і Хуліан відкрив своє серце Хасінті: вона полюбила хлопчика дужче, ніж сама того хотіла. Забираючи зі школи Хорхе, гувернантка часто бачилася з Хуліаном та передавала йому нові й нові записки від Пенелопи. Саме так вона познайомилася з Фернандо, який багато років по тому буде для неї єдиним другом, який розраджуватиме її самотні літа — літа чекання на смерть у притулку Св.Лусії. Притулок Св.Лусії — ось те пекло, яке пророкував колись Хасінті янгол Захарія.

Приїжджаючи до школи по Хорхе, Хасінта час від часу — наче випадково —

брала із собою й Пенелопу. Так гувернантка влаштовувала короткі зустрічі двох юних сердець, між якими розквітало кохання — кохання, якого сама Хасінта ніколи не звідала, яке завжди обминало її. Саме тоді Хасінта помітила сина шкільного сторожа, похмурого мовчазного хлопця, якого всі називали Франсіско Хав'єром, і присутність його хтосьна-чому занепокоїла її. Хасінта зауважила, як він стежить за Пенелопою, пожираючи її очима.

Хасінта носила в сумочці знімок Хуліана та Пенелопи, що його Рекассенс, офіційний фотограф родини Алдаїв, зробив біля дверей крамниці капелюхів на вулиці Св. Антоніо. То був невинний знімок, зроблений серед білого дня у присутності пана Рікардо та Софі Каракс. Якось, чекаючи на Хорхе в саду школи Св. Габріеля, Хасінта нерозважливо залишила сумочку біля одного з фонтанів, а сама пішла прогулятися платановою алеєю. Повертаючись, гувернантка узріла юного Фумеро, який скрадався стежкою й знервовано озирався, чи не йде хтось. Того вечора, не знайшовши фотокартки у своїй сумочці, Хасінта дійшла висновку; що фото вкрав той хлопець.

Іншого разу, кількома тижнями пізніше, Франсіско Хав'єр Фумеро підійшов до Хасінти й запитав, чи може та щось передати від нього Пенелопі. Коли Хасінта спитала, що саме, хлопчина витяг сувій тканини, в яку було щось загорнене. Розгорнувши сувій, Хасінта побачила фігурку, вирізьблену із сосни. У цій фігурці гувернантка впізнала Пенелопу. Хасінту кинуло у дрож. Перш ніж вона змогла щось відповісти, юнак зник.

Дорогою додому Хасінта викинула фігурку з вікна автомашини, наче то був шматок гидкої мертвечини, — а потім неодноразово прокидалася на світанку, вся спітніла: їй снилися кошмари. У цих кошмарах той хлопець, від якого віяло небезпекою, перевтілювався у велетенську комаху й кидався на Пенелопу.

Іноді вечорами, коли Хорхе зазіпнювався, Хасінта у шкільному саду розмовляла з Хуліаном. Він теж полюбив цю сувору на вигляд жінку. Про будь-які прикрощі, з якими у своєму юному житті стикався Хуліан Каракс, першими дізнавалися Мікель Молінер і Хасінта. Якось Хуліан розповів Хасінті, що бачив, як його мама біля фонтана розмовляє з паном Рікардо Алдаєю, — обоє чекали на своїх дітей. Пан Рікардо, здавалося, насолоджувався товариством Софі, й Хуліанові стало трохи ніяково: адже він знав про донжуанську репутацію магната й про його ненажерливі статеві апетити.

— Я розповідав твоїй мамі, як тобі подобається нова школа, — того вечора сказав Хуліанові пан Рікардо Алдая, чомусь підморгуючи, а потім голосно розсміявся.

Софі бачила, що Хуліан геть забув своїх сусідських приятелів, закинув крамницю й цілими днями пропадав у будинку Алдаїв, і бачила це не тільки Софі. Капелюшник лютував. Його перше захоплення новою аристократичною клієнтурою охолело; Хуліан у крамниці майже не з'являвся, тож Фортюні змушений був найняти помічника — місцевого хлопчика, одного з колишніх Хуліанових приятелів на ім'я Кімет.

Антоні Фортюні міг вільно розмовляти лише про капелюхи. Його справжні почуття були так довго замкнені за ґратами серця, що врешті-решт безнадійно отруїли йому життя. Із кожним днем він ставав дедалі злішим та дратівливішим. Він до всього прискіпувався — починаючи від щирих спроб

бідолахи Кімета навчитися торгувати й закінчуючи лагідними вмовляннями Софі.

— Твій син про себе надто високої думки — а все через те, що ці багатії ставляться до нього як до дресированої мавпи, — бурчав Фортюні, і в голосі його бриніла образа.

Одного дня, майже за три роки після того, як пан Рікардо Алдая вперше відвідав капелюшну крамницю «Фортюні та син», капелюшник залишив майстерню на Кімета й сказав, що повернеться пообідь. Він зухвало з'явився в офісі консорціуму Алдаїв на бульварі Грасія й сказав, що хоче побачити пана Рікардо.

— А як маю честь вас відрекомендувати? — гордовито спитав службовець.

— Його особистий капелюшник.

Пан Рікардо, децю здивований, тим не менш прийняв Фортюні з прихильністю, певно, гадаючи, що капелюшник приніс рахунок, — адже коли йдеться про гроші, дрібні крамарі не знаються на етикеті.

— Чим можу прислужитися, Фортюнато, друже? — доброзичливо спитав пан Рікардо.

І Антоні Фортюні заходився пояснювати Рікардо Алдаї, як глибоко той помилявся щодо Хуліана.

— Мій син, пане Рікардо, — не той, за кого ви його маєте. Він дурнуватий, ледачий хлопчисько, не наділений жодними талантами, хоча амбіцій у нього повно — це все з вини його матері. Він нічого не досягне, повірте мені. Йому бракує цілеспрямованості та наполегливості. Ви його не знаєте. Він уміє бути улесливим, уміє ошукувати незнайомих, уміє справляти враження, наче він знає все на світі, тоді як насправді не знає нічого. Цілком пересічний хлопець. Я знаю його краще, ніж будь-хто інший, і вважаю, що маю застерегти вас...

Пан Рікардо Алдая мовчав і навіть не кліпав очима.

— Це все, Фортюнато?

Пересвідчившись, що все, промисловець натиснув кнопку на столі, й за кілька секунд у дверях з'явився той самий секретар, якого Фортюні вже бачив.

— Наш друг Фортюнато йде, Бальсельсо, — промовив пан Рікардо. — Будь ласка, проведіть його до дверей.

Крижаний тон промисловця не сподобався капелюшникові.

— Даруйте, пане Рікардо: я Фортюні, а не Фортюнато!

— Усе одно. Ти страшна людина, Фортюні. Я буду радий, якщо ти більше сюди не приходиш.

Опинившись надворі, Фортюні почувався самотнішим, ніж будь-коли. Цілий світ був проти нього.

Кількома днями пізніше шляхетні клієнти, які з'явилися були у Фортюні завдяки рекомендаціям Алдаї, почали надсилати повідомлення про скасування попередніх замовлень. Минув іще тиждень, і Фортюні змушений був звільнити Кімета — роботи тепер було так мало, що не вистачало й на одного. «Усе одно Кімет ледачий та нетямущий, як і решта», — втішав себе Фортюні.

Відтоді сусіди почали помічати, що пан Фортюні значно постарішав, а характер його ставав дедалі нестерпнішим. Він майже ні з ким не спілкувався, натомість годинами без перерви сидів у власній крамниці, де нічого було робити,

крім дивитися з-за прилавку, як люди проходять повз. Фортюні лютував, але не втрачав надії. Пізніше люди казали, що річ у моді: молоді тепер майже не носять капелюхів; а ті, хто носить, воліють завітати до крамниці готових товарів, де є капелюхи різних розмірів, модні й недорогі. Крамниця «Фортюні та син» занурилася у сумну, мовчазну дрімоту.

— Усі вони чекають на мою смерть, — бурмотів сам до себе Фортюні. — Гаразд, я дам їм таке задоволення...

Він відчував, що насправді почав умирати вже давно.

А Хуліан дедалі глибше поринав у світ Алдаїв: він не уявляв свого майбутнього без Пенелопи. Ось уже протягом двох років Хуліан і Пенелопа балансували на туго напнутій лінві таємниці. Хасінта хвилювалася: Захарія давно попереджав її про лихо. Над Хуліаном нависла темрява — темрява, яка незабаром поглине його.

Перший дзвіночок пролунав у квітні 1918 року. Хорхе Алдаї мало виповнитися вісімнадцять, і пан Рікардо наказав улаштувати на честь синового дня народження гучну вечірку — адже до цього зобов'язував статус великого магната. Байдуже, що Хорхе не бажав ніякої вечірки, байдуже, що сам пан Рікардо не збирався бути на ній присутнім — вигадавши собі чергову «вельми важливу справу», він призначив у блакитних апартаментах готелю «Кельн» зустріч присьмній пані, яка щойно прибула із Санкт-Петербурга... Задля великої події будинок на проспекті Тібідабо перетворили на цирк: у саду було запалено сотні ліхтарів і розставлено сотні крісел для гостей. Запрошення дістали всі шкільні приятелі Хорхе Алдаї; на пропозицію Хуліана Хорхе запросив і Франсіско Хав'єра Фумеро. Мікель Молінер застерігав, що син сторожжа почуватиметься ніяково в такому аристократичному середовищі; і сам Франсіско Хав'єр, передчуваючи це, вирішив був відхилити запрошення — та коли пані Івонна, його мати, дізналася, що син збирається знехтувати запрошенням до розкішного особняка Алдаїв, вона ледь шкуру з нього не спустила: хіба можна марнувати нагоду показатися у вищому світі? А що, як невдовзі її саму, пані Івонну Фумеро де Сотосебайос, запрошуватиме на чай пані Алдая та інші знатні дами?.. Тож під тиском матері Франсіско Хав'єр пристав на запрошення й цілий тиждень вирізав з дерева ніжик для відкривання конвертів, якого збирався подарувати Хорхе.

А пані Івонна взяла всі заощадження, що скнарила із зарплатні чоловіка, та пішла купувати синові красивий костюм моряка.

Франсіско Хав'єрові було вже сімнадцять, і блакитний костюмчик із короткими штанцями, який цілком задовольняв невибагливий смак пані Івонни, анітрохи не пасував йому. Вигляд у цій одежі Хав'єр мав просто сміховинний; крім того, виявилось, що костюм на нього ще й замалий. Івонна вирішила нашвидкуруч допасувати костюм до синові статури; поки вона з ним поралася, стало зрозуміло, що на вечірку Хав'єр запізниться. Тим не менш, на думку пані Івонни, про те, щоб не йти до Алдаїв, не могло бути й мови. Вона наполягла на тому, щоб супроводжувати сина до самісіньких дверей «Вілли Пенелопи»: їй хотілося відчутти атмосферу величі, яка оточувала родину Алдаїв, погрітися у промінні їхньої слави, побачити, як її син увіходить у двері, які незабаром, як вона сподівалася, відкриються й для неї.

Тим часом, скориставшись загальним галасом та відсутністю пана Рікардо, який святкував день народження сина на власний спосіб, Хуліан ушився з вечірки. Вони з Пенелопою домовилися зустрітися в бібліотеці, де на них не могли випадково натрапити інші гості. Надто захоплені жадібними поцілунками, Хуліан і Пенелопа не могли помітити пару, яка наближалася до вхідних дверей.

Франсіско Хав'єра, багрового від сорому, вдягненого у бойскаутський матроський костюм, майже тягла за собою пані Івонна, яка заради такої нагоди вирішила відкопати вдома капелюх із широчезними крисами та сукню до пари, прикрашену рюшами та бантами; у такому вбранні вона була схожа на скриню торговця льодяниками або, згідно з визначенням Мікеля Молінера, який бачив її здаля, — на бізона, одягненого, як мадам Рекам'є⁴⁹.

Двоє швейцарів, які стояли біля дверей, здавалися не дуже здивованими появою таких гостей. Пані Івонна оголосила, що прибув її син, Франсіско Хав'єр Фумеро де Сотосебайос. Слуги насмішувато відповіли, що це ім'я їм нічого не говорить. Роздратована, але холоднокровна, як справжня аристократка, Івонна звеліла синові показати запрошення. На жаль, коли перешивали костюм, картку залишили на швейному столику пані Івонни.

Франсіско Хав'єр намагався був пояснити обставини, але почав затинатися, а регіт двох швейцарів не сприяв порозумінню. Матері із сином наказали забиратися геть. Пані Івонна палала від гніву. Вона погрожувала слугам: мовляв, ті ще не знають, із ким мають справу! — але швейцари парирували: вакансія прибиральниці в них уже зайнята.

З вікна своєї спальні Хасінта бачила, що Франсіско Хав'єр наче повернувся, щоб іти геть, але раптом зупинився. Не звертаючи увагу на сварку матері зі слугами, він дивився в інший бік. Він побачив їх — Хуліана й Пенелопу, які цілувалися біля великого вікна бібліотеки. Вони пристрасно цілувалися — так, забувши про увесь світ, цілуються ті, що належать лише один одному.

Наступного дня, під час обідньої перерви несподівано з'явився Франсіско Хав'єр. Новини минулого вечора вже поширилися серед учнів: юнака зустріли сміхом та запитаннями, куди він подів свій матроський костюм. Але сміх миттю вищух, коли хлопці побачили, що Франсіско тримає у руці батьківську рушницю.

Настала мертва тиша; хтось подався назад. Хорхе Алдая, Мікель Молінер, Фернандо Рамос та Хуліан, які саме стояли в колі та щось обговорювали, обернулися й витріщилися на юнака, нічого не розуміючи. Франсіско Хав'єр не зробив жодного попередження. Він просто підняв рушницю й націлився.

Свідки казали, що на його обличчі не було ані злості, ані навіть роздратування. Франсіско Хав'єр виявив ту саму холоднокровність автомата, з якою він прибирав у саду. Перша куля просвітіла біля голови Хуліана. Друга прошила б йому горло, якби Мікель Молінер не кинувся на сина сторожса, не вдарив того кулаком та не вирвав з рук рушницю.

Хуліан Каракс, наче спаралізований, приголомшено дивився перед собою. Усі вважали, що постріли призначалися Хорхе — як помста за приниження, якого Хав'єр зазнав минулого вечора від слуг родини Алдаїв. Лише пізніше, коли жандарми забрали хлопця, а сторожса з дружиною майже буквально викинули з будинку, — лише тоді Мікель Молінер підійшов до Хуліана та сказав тому без будь-якої хвалькуватості, що врятував йому життя.

То був останній рік Хуліана та його приятелів у школі Св. Габріеля. Більшість хлопців уже складали плани на майбутнє — якщо, звичайно, цих планів раніше не встигли скласти за них їхні шановні батьки. Хорхе Алдая вже знав, що батько відрядить його вчитися до Англії, а Мікель Молінер сприймав як доведене, що вчитиметься в Барселонському університеті. Фернандо Рамос неодноразово згадував, що вступатиме до єзуїтської колегії, і вчителі вважали таке рішення у цьому окремому випадку наймудрішим. Що ж до Франсіско Хав'єра Фумеро, то відомо було лише те, що його, завдяки клопотанням пана Рікардо Алдаї, відправили до виправного закладу для малолітніх злочинців у віддаленій долині Піренеїв, де на нього чекала довга зима.

Дивлячись, що всі друзі знайшли свій майбутній шлях, Хуліан ставив і собі запитання: а ким стане він сам? Його літературні мрії та амбіції здавалися надто далекими, більш нездійсненними, ніж будь-коли. Єдине, чого він прагнув, — це бути з Пенелопою.

Однак поки він розмірковував, інші все за нього вирішили. Пан Рікардо Алдая готував для Хуліана посаду у власній компанії і вже мав намір познайомити його зі справами. Капелюшник, зі свого боку, постановив: якщо син не бажає продовжувати родинний бізнес, нехай сам піклується про себе. Але був у Фортюні й інший, потаємний план: він хотів, щоб Хуліана забрали до війська. Кілька років військового життя, гадав Фортюні, вилікують Хуліанову манію величі.

Хуліан про плани інших щодо нього не знав нічого, а коли дізнався, було вже запізно.

У думках Хуліана жила Пенелопа. Його більше не задовольняли таємні зустрічі; він наполягав на тому, щоб бачитися частіше, тож ризик викриття зростав. Хасінта робила все, щоб прикрити їх: усім брехала, вигадала тисячу й одну хитрість, щоб закохані могли бувати хоч кілька хвилин наодинці, — але все одно боялася їхньої нерозважливості. В очах Пенелопи та Хуліана сяяв виклик. Це було відверте, навіть зухвале бажання — бажання бути викритими, надія на те, що після викриття хай і зчиниться скандал, але ненадовго, а потім їм більше не доведеться ховатися по кутках та горищах, кохати одне одного в темряві.

Іноді, коли Хасінта вкривала Пенелопу перед сном, дівчина починала ридати й зізналася у своєму палкому бажанні втекти з Хуліаном, сісти в перший-ліпший потяг і опинитися там, де їх ніхто не знає. Хасінта, яка добре пам'ятала, що за світ існує поза залізною брамою особняка Алдаїв, здригалася на саму думку про це та щосили намагалася відговорити Пенелопу. Та була слухняною дівчиною, і страху, який вона бачила на обличчі Хасінти, було достатньо, щоб угамувати її порив. Інша справа Хуліан!

Ішла остання чверть Хуліанового навчання у школі Св. Габріеля, коли хлопець випадково дізнався, що пан Рікардо Алдая та його мама іноді таємно зустрічаються. Спершу він побоювався, що промисловець вирішив додати Софі до колекції власних «трофеїв», але незабаром побачив, що їхні зустрічі в кав'ярнях середмістя відбуваються з усією можливою пристойністю і не заходять далі від розмов. Софі нічого не розповідала синові про ці зустрічі. Коли врешті-решт Хуліан наважився запитати пана Рікардо, що відбувається між ним та його

матір'ю, магнат засміявся.

— Нічого від тебе не приховаси, так, Хуліане? Правду кажучи, я збирався поговорити про це з тобою. Ми з твоєю мамою обговорюємо твоє майбутнє. Вона сама прийшла до мене кілька тижнів тому. Вона занепокоєна, бо твій батько хоче наступного року відіслати тебе до війська. А мама, цілком природно, бажає тобі найкращого, тож прийшла до мене, щоб з'ясувати, чи не могли б ми разом щось вигадати. Не хвилюйся; даю тобі слово Рікардо Алдаї, що ти не станеш гарматним м'ясом. У нас із твоєю мамою величезні плани щодо тебе. Повір нам.

Хуліан і хотів би вірити йому, проте пан Рікардо вселяв що завгодно, тільки не довіру.

Урешті-решт Хуліан наважився розповісти про своє потаємне бажання Мікелеві Молінеру.

— Якщо все, чого ти хочеш, — утекти з Пенелопою, — сказав Мікель, — допоможи вам Бог, але тобі потрібні гроші.

Саме грошей Хуліанові й бракувало.

— Це можна владнати, — кивнув Мікель. — Інакше навіщо існують заможні друзі?

Виявилося, що Мікель багато років потай від батька заощаджував гроші, і йому вдалося зібрати невеличку суму.

Тож Хуліан разом із Мікелем почали планувати втечу закоханих. Місцем призначення, за порадою Мікеля, був Париж — кращого середовища для голодної богемки не придумати. Пенелопа трохи розмовляє французькою, а для Хуліана, який навчився її від матері, це взагалі друга рідна мова.

— Париж достатньо великий, щоб загубитися в ньому, але достатньо малий, щоб скористатися з можливих нагод, — переконував Мікель. — А я мовчатиму про все — принаймні до тієї миті, поки ви обоє не всядете у потяг.

Одного вечора, після уточнення подробиць із Молінером, Хуліан завітав до будинку на проспекті Тібідабо й утаємничив у свій план Пенелопу.

— Не слід нікому розповідати про це, Пенелопо. Нікому. Навіть Хасінті.

Дівчина слухала, мов заворожена. План Молінера був бездоганним. Мікель замовить квитки на інше ім'я й найме когось, хто б викупив їх із каси. Якщо поліція випадково вийде на слід того чоловіка, то єдине, що зможе зробити касир, — описати зовнішність покупця, і цей опис, ясна річ, не матиме нічого спільного з Хуліаном. Утеча мала відбутися в неділю опівдні. Хуліан сам дістанеться до станції, де на нього чекатиме Мікель із квитками та грішми. Хуліан та Пенелопа зустрінуться в потязі — ніякого очікування на платформі, де їх могли б побачити.

Найделікатніша частина плану стосувалася Пенелопи. Вона мала ошукати Хасінту й попросити ту вигадати привід, щоб піти до меси об одинадцятій. По дорозі Пенелопа вблагає Хасінту відпустити її на зустріч із Хуліаном, обіцяючи повернутися до того, як родина буде вдома, а сама гайне на станцію. Було зрозуміло: якщо розповісти Хасінті правду, жінка не дозволить їм утекти — вона надто їх любить.

— Це ідеальний план, Мікелю, — сказав Хуліан.

Мікель сумно кивнув головою.

— За винятком однієї дрібниці: полишаючи Барселону назавжди, ви завдасте болю багатьом людям.

Хуліан теж кивнув: він думав про свою маму та Хасінту. Йому не спало на думку, що Мікель Молінер має на увазі й себе теж.

Найскладнішим було переконати Пенелопу нічого не розповідати Хасінті. Лише Мікель знав правду. Потяг вирушав о першій. На той час, коли помітять, що Пенелопа зникла, парочка вже перетне кордон. Опинившись у Парижі, Хуліан і Пенелопа влаштуються в готелі як подружжя, під вигаданими іменами. Тоді надішлють Мікелеві Молінеру листа, адресованого їхнім родинам, у якому зізнаються про своє кохання, напишуть, що в них усе гаразд, повідомлять про дату вінчання й благатимуть вибачення та розуміння. Мікель Молінер покладе листа в інший конверт, який не матиме паризького штемпеля, й відішле його з якогось сусіднього містечка.

— Коли? — спитала Пенелопа.

— За шість днів, — відповів Хуліан. — Наступної неділі.

Мікель вважав: буде краще, якщо протягом тих кількох днів, що залишилися до таємної втечі, Хуліан із Пенелопою не бачитимуться — щоб не збуджувати підозр. Але шість днів не бачити Пенелопи, не торкатися її?! Ці дні здаватимуться Хуліанові вічністю.

Хуліан і Пенелопа закріпили свою угоду — таємне весілля — поцілунком, і він повів дівчину на четвертий поверх, до Хасінтиної кімнати. На цьому поверсі розташовувалися лише кімнати прислуги, й Хуліан був упевнений, що їх ніхто не побачить. Вони гарячково роздяглися, не приховуючи пристрасті, дряпаючи одне одному шкіру й потопаючи в мовчанні. Вони вивчили тіла одне одного напам'ять, щоб цієї пам'яті вистачило на шість днів розлуки. Хуліан притиснув Пенелопу до підлоги й жагуче ввійшов у її тіло; стрункими ногами вона охопила його торс, її очі були широко розплющені, а губи напіврозтулені в палкому жаданні; здавалося, від її дитинності не лишилося й сліду.

...Голова Хуліана спочивала на лоні Пенелопи, а руки на білих тремтливих грудях; він не хотів думати про те, що настав час прощатися.

Він ледь устиг сісти, коли двері кімнати раптом розчинилися, й у дверному отворі з'явилася жіноча постать.

На мить Хуліанові здалося, що то Хасінта, але то була пані Алдая.

Вона приголомшено дивилася на них із сумішшю здивування та огиди.

— Де... де Хасінта?! — пробурмотіла вона, а потім швидко повернулася й пішла геть.

Хуліан відчув, що світ навколо нього обвалюється. Пенелопа, наче в агонії, плазувала на підлозі.

— Зараз іди, Хуліане. Йди, поки немає батька.

— Але...

— Іди.

Хуліан кивнув.

— Що б там не сталося, чекатиму на тебе в потязі у неділю.

Пенелопа ледь помітно посміхнулася.

— Я прийду. А зараз іди. Будь ласка...

І він покинув її. Вислизнув чорним ходом надвір, у найхолоднішу ніч, яка

тільки судилася йому в житті.

...Наступні дні стали справжнім стражданням для Хуліана. Ночами він не спав, щомиті очікуючи найнятих паном Рікардо вбивць. Але у ставленні Хорхе Алдаї до Хуліана не було жодних змін.

Аж змарнілий від душевних мук, Хуліан розповів Мікелеві Молінеру про те, що сталося. Мікель похитав головою.

— Ти божевільний, Хуліане, але це не дивно. Дивно те, що ця новина досі не поширилася в домі Алдаїв. Утім, і це не так дивно. Певно, пані Алдая сама ще не знає, що робити. Я лише тричі в житті розмовляв із нею, але дійшов двох висновків: перше — пані Алдая має розум дванадцятирічної дівчинки; й друге — вона страждає на хронічну самозакоханість, яка заважає їй бачити те, чого вона бачити не хоче. Тим паче якщо це не стосується її особисто.

— Утримайся від діагнозів, Мікелю.

— Так чи інак, вона, либонь, досі розмірковує: що сказати, як сказати, коли й кому. Спершу їй слід подумати про наслідки для неї самої, про можливий скандал, про чоловікову лютість... Решта, наслідуючись припустити, її не хвилює.

— Гадаєш, вона нічого не розповість?

— Вона помовчить день-два, але не думаю, що буде в змозі довго тримати все це в таємниці від пана Рікардо. А як план утечі? Він досі в силі?

— Більш ніж будь-коли.

— Радий це чути. Бо я справді вважаю, що зворотного шляху немає.

Тиждень тягнувся нескінченно. Очікування було нестерпним. Хуліанові здавалося, що він помирає. Щодня він на тремтячих ногах ходив до школи, але його присутність там була, так би мовити, лише позірною; він обмінювався тривожними поглядами з Мікелем Молінером, який був так само занепокоєний, як і Хуліан, якщо не більш. Хорхе Алдая мовчав. Він поводився чемно, як зазвичай. Щовечора по нього приїздив водій пана Рікардо. Хасінта більше не з'являлася.

Увечері в четвер, після занять, Хуліан почав благословляти фортуна. Здавалося, пані Алдая досі нічого нікому не розповіла. Чому? Через сором? Через власну глупоту, про яку говорив Мікель?.. Утім, це не мало значення. Головне, щоб вона мовчала до неділі. Тієї ночі, вперше за кілька днів, Хуліан зміг заснути.

Однак у п'ятницю вранці біля шкільної брами на нього чекав падре Романонес.

— Хуліане, треба поговорити.

— Що сталося, отче?

— Я завжди знав, що рано чи пізно цей день надійде, — злісно всміхнувся падре, — і мушу зізнатися, я радий повідомити тобі цю новину.

— Яку новину, отче?

— Хуліан Каракс більше не є учнем школи Святого Габріеля. Його присутність у закладі, класах та навіть у саду суворо заборонена. Його речі, підручники та інше майно відтепер є власністю школи.

Останніми у промові падре Романонеса були слова «негайне й остаточне виключення».

— Можна спитати про причину?

— Особисто я знаю з десятків, тож залишаю тобі обрати з них найбільш імовірну. Бувай, Караксе. І хай щастить. Щастя тобі не завадить.

Метрах у двадцятьох, біля фонтану, стояло кілька учнів. Усі вони витріщалися на Хуліана. Дехто сміявся, роблячи прощальний жест. Інші дивилися в замішанні. Лише один сумно посміхався: це був Мікель Молінер.

Мікель кивнув головою й самими губами нечутно промовив слова, які Хуліан, здавалося, прочитав у повітрі: «Побачимось у неділю».

...Повернувшись додому на вулицю Св. Антоніо, Хуліан помітив біля крамниці «Мерседес» пана Рікардо. Хлопець зупинився за рогом і чекав. Через певний час пан Рікардо вийшов з крамниці капелюхів і сів у машину. Хуліан заховався за якимись дверима, поки автомашина проїжджала в напрямку Університетської площі, а коли вона зникла за рогом, він збіг сходами нагору.

Софі була в сльозах.

— Що ти накоїв, Хуліане?.. — прошепотіла вона беззлобно.

— Вибач, мамо...

Софі пригорнула сина до себе. Вона наче схудла й постарішала, немов у неї вмиль украли життя та молодість. «І я винен у цьому більше, ніж будь-хто», — подумав Хуліан.

— Послухай мене уважно, Хуліане. Твій батько та пан Рікардо Алдая вже домовилися, що за кілька днів відішлють тебе до війська. В Алдаїв чимало впливу... Ти мусиш поїхати, Хуліане. Поїхати туди, де вони не знайдуть тебе ...

Хуліанові здалося, що в материних очах промайнула якась тінь.

— Є ще щось, мамо? Щось, чого ти не сказала?

Софі подивилася на нього. Її губи тремтіли.

— Тобі... нам обом слід утекти звідси. Назавжди.

Хуліан міцно обійняв її й прошепотів у вухо:

— Не хвилюйся за мене, мамо. Не хвилюйся.

Усю суботу Хуліан провів, зачинившись у власній кімнаті, серед книг та планшетів. Капелюшник на світанку зійшов до крамниці й не повертався до глибокої ночі. «У нього не вистачає мужності сказати все мені в обличчя», — думав Хуліан. Тієї ночі Хуліан, з повними сліз очима, прощався з роками, які він провів у цій темній, холодній кімнаті, загублений серед мрій, які — тепер він знав — ніколи не здійсняться.

У неділю, на світанку, Хуліан зійшов униз з однією торбою, куди склав сякий-такий одяг та книжки; поцілував Софі в чоло, поки та спала, згорнувшись під ковдрою у їдальні, й пішов. Вулиці сповивала блакитна імла. Мідні спалахи відблискували від плоских дахів старого міста. Хуліан ішов не кваплячись, прощаючись із кожними дверима, з кожним вуличним рогом... Може, з часом у його пам'яті залишиться тільки добре, а самотність, яка так часто переслідувала його на цих вулицях, забудеться?

На Французькому вокзалі було безлюдно; залізничні платформи, від яких відбивалося палаюче сяйво світанку, вигиналися в імлі, немов блискучі шаблі. Хуліан провів кілька годин, загубившись у магії слів; у ці години він скидав із себе своє ім'я, немов власну шкіру, й намагався відчутти себе іншою людиною. Він мріяв про героїв своїх іще не написаних творів — єдиний притулок, що залишився в його душі. Тоді він уже знав, що Пенелопа не прийде.

Незадовго до дванадцятої на станцію прибув Мікель Молінер, віддав Хуліанові квитки й усі свої заощадження. Двоє друзів міцно обнялися без зайвих

слів. Хуліан ніколи раніше не бачив, щоб Мікель Молінер плакав.

Годинники були всюди, вони відлічували останні хвилини.

— Ще є час, — пробурмотів Мікель, не зводячи очей зі входу на станцію.

Але о п'ять хвилин на першу начальник станції дав останній дзвінок для пасажирів, які їхали до Парижа. Потяг уже почав рухатися вздовж платформи, й Хуліан обернувся, щоб востаннє попрощатися з другом. Мікель Молінер дивився на нього, тримаючи руки в кишенях.

— Пиши! — гукнув він.

— Напишу, тільки-но дістануся туди!

— Ні! Не мені! Пиши книжки. Не листи. Пиши їх задля мене, задля Пенелопи.

Хуліан кивнув головою, тільки зараз розуміючи, як йому бракуватиме друга.

— І не втрачай мрій! — гукав Мікель. — Ніколи не знаєш, коли вони знадобляться!

— Завжди, — прошепотів Хуліан, але рев потяга заглушив його слова.

— Того ж вечора, — говорила Хасінта, — коли її мати спіймала їх у моїй спальні, Пенелопа розповіла мені, що сталося. Наступного дня пані викликала мене й запитала, що мені відомо про Хуліана. Я відповіла, що майже нічого, крім того, що він приємний юнак, друг Хорхе. Пані наказала замкнути Пенелопу в спальні й не випускати. Пан Рікардо був у Мадриді й мав повернутися лише у п'ятницю. Як тільки він приїхав, пані розповіла йому про те, що бачила на власні очі. Я була присутня. Пан Рікардо підстрибнув з фотеля й дав дружині такого ляпаса, що вона впала на підлогу. Потім, волаючи, немов божевільний, він примусив її повторити все те, що вона сказала. Пані була налякана. Ми ніколи не бачили пана Рікардо в такому стані. Ніколи. Він мав такий вигляд, наче в нього вселилися усі дияволи. Клеочучи від гніву, він піднявся до Пенелопи у спальню й за волосся витяг її з ліжка; я намагалася зупинити його, але він відштовхнув мене. Того ж вечора він покликав сімейного лікаря, й той оглянув Пенелопу. Коли лікар закінчив огляд, вони з паном Рікардо довго розмовляли. Пенелопу знов замкнули в кімнаті нагорі, а мені пані наказала зібрати речі.

Мені не дозволили побачити Пенелопи. Я так і не попрощалася з нею. Пан Рікардо погрожував доповісти про мене поліції, якщо я комусь розповім про те, що сталося. Того ж вечора мене викинули геть, після вісімнадцяти років безперервної служби в будинку. Я не мала куди йти, крім пансіону на вулиці Мунтанер.

Два дні по тому до мене навідався Мікель Молінер. Він розповів, що Хуліан поїхав до Парижа. Він хотів дізнатися від мене, чому Пенелопа не прийшла на вокзал, як було домовлено.

Протягом кількох тижнів я приходила до будинку Алдаїв, благаючи, щоб мені дозволили хоч раз побачити мою дівчинку, але мене навіть у ворота не впускали. Тож щодня я влаштовувалася на протилежному боці вулиці, сподіваючись побачити Пенелопу; але я її так і не побачила — вона не виходила з будинку. Натомість пан Алдая викликав поліцію й за допомогою своїх могутніх друзів запроторив мене до психіатричної лікарні в Орті, запевняючи, що я — якась незнайома божевільна, яка завдає клопоту його родині. В Орті я провела два роки, замкнена, немов тварина. Та перше, що я зробила, коли вийшла звідти, — це

знов пішла до будинку на проспекті Тібідабо, щоб побачити Пенелопу.

— І вам вдалося її побачити? — спитав Фермін.

— Будинок було зачинено та виставлено на продаж. У ньому ніхто не мешкав. Мені сказали, що сім'я Алдаїв поїхала до Аргентини. Я написала на адресу, яку мені дали, та листи повернулися нерозпечатаними...

— Що сталося з Пенелопою? Вам відомо?

Хасінта заперечливо похитала головою. Здавалося, вона ось-ось знепритомніє.

— Я ніколи її більше не бачила.

Літня жінка застогнала й розплакалася. Фермін обійняв її й почав заколисувати. Під старість Хасінта Коронадо всохла до розмірів маленької дівчинки, й поряд із нею навіть Фермін здавався гігантом.

У моїй голові роїлися запитання, але приятель зробив мені знак, що бесіду закінчено. Уставши, він оглядівся навколо себе в цій брудній холодній халупі, де Хасінта Коронадо проводила свої останні дні.

— Ну ж бо, Даніелю. Ми йдемо. Ти перший.

Виходячи, я на мить озирнувся й побачив, як Фермін став біля літньої жінки навколішки й поцілував її в чоло. Вона беззубо всміхнулася. Я почув його голос:

— Хасінто! Вам подобаються льодяники, чи не так?

На обхідному шляху до виходу ми пройшли повз справжнього пана Кольбато, власника похоронного бюро, та двох його блідих, наче мерці, помічників, які несли дешеву соснову труну, мотузку й щось, що підозріло нагадувало вживаний уже саван. На додачу до безкровної шкіри чоловіки мали виснажені, собачі вищери. Від процесії відгонило зловісним запахом формальдегіду й дешевого одеколону.

Фермін вказав на приміщення, де чекало тіло померлого, й благословив трію. Люди поважно кивнули головами у відповідь і перехрестилися.

— Хай спочиває з миром, — пробурмотів Фермін, тягнучи мене до виходу.

Черниця, яка тримала гасову лампу, провела нас суворим, засуджуючим поглядом.

Коли ми нарешті опинилися поза стінами будинку, вулиця Монкада — цей безрадінний каньйон з каміння та темряви — здалася нам привабливою алеєю надії. Фермін глибоко, з полегшенням, зітхнув, і я зрозумів: не один я радію, залишивши притулок Св. Лусії позаду. Хасінтина розповідь вплинула на нашу свідомість більшою мірою, ніж ми передбачали.

— Послухай, Даніелю, як щодо крокетів із шинкою та парочки келихів іскристого вина тут, у Хампаньєти? — запропонував Фермін. — Лише задля того, щоб прибрати з рота цей неприємний присмак?

— Щиро кажучи, я не проти.

— Ти сьогодні не домовлявся з дівчиною про зустріч?

— Завтра.

— А, дідько... тебе важко обіграти, га? Ти швидко вчишся...

Ми ще й десяти кроків не зробили в напрямку галасливої таверни, розташованої на тій самій вулиці кількома метрами далі, коли в темряві матеріалізувалися три силуети. Двоє стали за нашими спинами, так близько, що я

відчував їхній подих на потилиці. Третій, менший на зріст, але грізніший за перших двох, став на нашому шляху. Це був він. Він був одягнений у свій звичайний плащ і ележно посміхався.

— Гляньте, хто це в нас тут? Невже це мій старий друг, людина тисячі облич! — вигукнув інспектор Фумеро.

Мені здалося, що я чую, як здригаються від жаху Фермінові кістки. Мій завжди балакучий приятель спромігся лише на глухий стогін. Двоє громил — либонь, агенти кримінальної поліції — схопили нас за барки, ладні вивернути нам руки, якщо ми тільки поверушимось.

— Бачу з твого здивованого вигляду, — глузував Фумеро, — ти вважав, що я давно втратив твій слід. Невже ти думав, що такий шматок лайна, як ти, може виповзти з ринви й видавати себе за порядного громадянина? Я знав, що ти дурний, але аж настільки?.. Крім того, мені сказали, що ти пхаєш свого носа — оцього мерзенного носа — у речі, які тебе зовсім не стосуються. Це поганий знак. Що в тебе за справи з тими жалюгідними черницями? Невже ти з одною з них зустрічаєшся, га?

— Я поважаю сідниці своїх ближніх, інспекторе, особливо якщо ці ближні живуть монастирським життям. Якби ви теж навчилися шанувати інших, це пішло б на користь перистальтиці вашої прямої кишки. Присягаюся, ви б заощадили купу грошей на ліках, — просичав Фермін.

Фумеро видав короткий смішок, у якому промайнула злість.

— Слухай, ти, пане Сталеві Яйця! Якби всі дурисвіти скидалися на тебе, моя робота була б суцільним задоволенням. Скажи мені, як ти кличеш себе сьогодні, сучий сину? Гері Купер⁵⁰? Скажи мені, якого біса ти пхаєш свого величезного носа у притулок Святої Лусії, й я відпущу тебе лише з попередженням. Ну ж бо, говори. Що вас двох сюди принесло?

— Особиста справа. Ми приходили відвідати родича.

— Родича? Тільки не кажи, що твою клятву матір! Послухай, тобі пощастило зустрітися зі мною в гарний день, а то я б забрав тебе до відділку й дав іще один урок розпеченим лютівником. Будь чемним хлопчиком і розкажи своєму старому приятелю інспектору Фумеро правду. Трохи співпраці — й ти позбавиш мене від необхідності биття цього маленького розумного хлопчика, якого ти вибрав за спонсора.

— Якщо хоч волосина впаде з його голови, присягаюся...

— Ти налякав мене до нестями. Я щойно наклав у штани.

Фермін судомно ковтнув, немов боячись видихнути рештки хоробрості.

— Чи це не ті самі матроські штанці, які твоя шановна мати, славетна кухарка, примусила тебе надіти? Кажуть, вони добре пасували до твоїх сідниць!

Обличчя інспектора Фумеро зблідло, очі втратили будь-який вираз.

— Що ти сказав, сучий сину?!

— Я сказав: здається, ти успадкував смак і шарм пані Івонни Сотосебайос, дами вищого світу...

Фермін не був наділений міцною статурою, і першого ж удару кулаком вистачило, щоб збити його з ніг у калюжу. Він лежав, скорчившись клубком, а Фумеро осипав його градом ударів. У живіт, по нирках, по обличчі... Я дорахував до п'яти й перестав. Двоє поліціантів, чії залізні руки тримали мене, запобігливо

реготали.

Марно силкуючись вирватися з їхніх лап, я зустрівся очима з одним із них — і впізнав його. Це був той самий чоловік із газетою, якого ми кількома днями раніше бачили в барі на площі Саррія, а потім в автобусі — він тоді ще сміявся з Фермінових жартів.

— Не втручайся, — прошепотів він мені, — я змушений буду зламати тобі руку.

— Послухай, — кричав Фумеро до Ферміна, — якого біса ти збовтуєш лайно минулого?! Дай минулому спокій! Дивися та вчися, хлопче, — озирнувся він на мене, — ти наступний.

Дивлячись, як Фумеро знищує Ферміна своїми копняками, я не міг промовити ані слова. Мені досі боляче згадувати про жахливі удари, що безжально сипалися на мого друга. Усе, що я зробив, — принишк у зручних поліцейських обіймах, тремтячи та мовчки проливаючи малодушні сльози.

Коли Фумеро втомився бцати завмерле тіло, він відгорнув свого плаща, розстебнув штани й помочився на Ферміна. Мій друг не ворухився; він був схожий на купу старого мотлоху в калюжі.

Випустивши щедрий, паруючий каскад, Фумеро застебнув штани. Він важко дихав, обличчя вкривав піт. Один з поліціантів подав йому носову хустку. Витерши чоло й шию, інспектор підійшов ближче й витріщився на мене.

Я подумав, що настала моя черга й зараз він мене вдарить. Я навіть зрадів: це допомогло б мені подолати пекучий сором.

Але удару не було. Фумеро поплескав мене по щоці — ото й усе.

— Ти не вартий бійки, хлопче. Я не брудню рук об боягузів. Проблема в твоєму приятелі: він завжди опиняється не на тому боці. Наступного разу я дам йому такого прочухана, що він і не оговтається. Тож глядіть мені!

Двоє поліціантів усміхнулися з явним полегшенням: «виставу» було скінчено. За мить усі троє зникли в темряві.

Я кинувся до Ферміна, який марно намагався підвестися й знайти у брудній калюжі втрачені зуби. З його рота, носа, вух, очей сочилася кров. Побачивши, що я цілий, він спробував був посміхнутися, але то була жахлива посмішка: мені здалося, що він зараз помре.

Я опустився біля нього навколішки й обійняв. Таж він легший за Беа!

— Ферміне, заради Бога, тебе негайно слід доправити до шпиталю.

Він енергійно похитав головою.

— Відвези мене до неї.

— До кого, Ферміне?

— До Бернарди. Якщо я помру, хочу померти в її обіймах.

Так я повернувся до помешкання на площі Реаль, до якого колись обіцяв собі більше не вертатися.

Двоє чи троє завсідників таверни Хампаньета, які стояли у дверях і бачили

бійку, допомогли віднести Ферміна до стоянки таксі на вулиці Принцеси. Я попросив офіціанта зателефонувати за номером Барсело й попередити про наш приїзд.

Поїздка в таксі здавалася нескінченною. Фермін утратив свідомість. Я тримав його в обіймах, пригортав до грудей, намагаючись зігріти. Я відчував, як його тепла кров просякає мій одяг, шепотів йому, непритомному, на вухо, що ми вже близько, що з ним усе буде гаразд... Мій голос тремтів. Водій крадькома поглядав на мене в дзеркало.

— Послухайте, мені не потрібні проблеми, чуєте? Якщо він помре, я вас висаджу.

— Стули пельку й дави на газ!

Коли ми дісталися вулиці Фернандо, Густаво Барсело та Бернарда вже чекали на нас біля парадних дверей. Разом із ними був лікар Сольдевіла. Побачивши нас у багнюці та крові, Бернарда закричала. Лікар швидко намацав пульс Ферміна й запевнив нас, що він досі живий. Учотирьох ми занесли Ферміна нагору, до Бернардиної кімнати. Медсестра, яка прийшла разом із лікарем, уже підготувала все необхідне. Щойно пацієнта було покладено в ліжку, вона почала його роздягати. Лікар Сольдевіла звелів нам залишити кімнату й не заважати йому. Він зачинив двері перед нашим носом, кинувши коротко:

— Він житиме.

У коридорі невтішно ридала Бернарда. Вона жалілася: вперше у житті зустріла порядного чоловіка, а Господь так немилосердно забирає його в неї!.. Пан Густаво Барсело обійняв її й повів на кухню. Там він частував її коньяком, аж доки бідолашна не сп'яніла так, що ледь трималася на ногах. Тоді книгопродавець налив келих і собі й вихилив його одним ковтком.

— Вибачте. Я не знав, куди йти... — почав був я.

— Усе гаразд. Ти добре зробив. Сольдевіла — найкращий хірург-ортопед у Барселоні. — Барсело говорив, не звертаючись ні до кого особисто.

— Дякую, — пробурмотів я.

Барсело зітхнув і капнув мені трохи коньяку у високу склянку. Я відмовився, тож склянка перейшла до Бернарди, яка вмить її спорожнила.

— Будь ласка, йди під душ. Потім перевдягнешся в чисте, — сказав мені Барсело. — Якщо ти повернешся додому в такому вигляді, твій батько дістане серцевий напад.

— Добре. Зі мною все гаразд.

— У такому разі перестань тремтіти. Іди-но, у ванній є гаряча вода. Ти знаєш дорогу. Я зателефоную твоєму батькові й скажу йому... ну, я ще не знаю, що йому скажу. Вигадаю щось.

Я кивнув.

— Це й досі ще твій дім, Даніелю, — кинув мені вслід Барсело, коли я вже підвівся, щоб іти до ванної. — Нам тебе не вистачало.

Ванну кімнату я знайшов, але не знайшов, де вмикається світло. Скинув свій брудний, заляпаний кров'ю одяг і вліз у королівську ванну. Перлинне світло сочилось крізь вікно, що виходило на патію; цього світла вистачало, щоб бачити обриси кімнати й візерунки емальованих кахлів на підлозі та стінах. Вода виявилася приємно гарячою — не те що в нашій скромній ванній кімнаті на

вулиці Св. Анни; відчуття було таке, немов я в розкішному готелі (хоча бувати в готелях мені насправді досі не доводилося).

Кілька хвилин я стояв під паруючими струменями душу, а у вухах моїх досі молотком відбивалося відлуння ударів, що півгодини тому сипалися на Ферміна. Я не міг викинути з голови обличчя поліціанта, який тримав мене.

Через певний час я помітив, що вода стає дедалі прохолоднішою, й припустив, що ресурси господарського бойлера виснажуються. Коли витекла остання крапля ледь теплої води, я закрутив кран. Пара сріблястими нитками огортала моє тіло. Крізь душеву фіранку я помітив постать, яка стояла біля дверей, — постать із сяючими, мов у кішки, очима.

— Можеш виходити. Нема про що турбуватися, Даніелю. Попри всі мої пороки, я досі не здатна бачити тебе.

— Привіт, Кларо.

Вона подала мені чистий рушник. Я простягнув руку, взяв і загорнувся в нього із сором'язливістю школярки. Навіть у паруючій темряві я бачив, що Клара всміхається, вгадавши мій жест.

— Я не чув, як ти увійшла.

— А я не стукала у двері. Чому ти приймаєш душ у темряві?

— Звідки ти знаєш, що немає світла?

— Лампочка не дзижчить, — відповіла вона. — А ти... ти тоді навіть не прийшов попрощатися.

«Ні, я таки приходив, — подумав я, — то ти була зайнята».

Слова залякли в мене на вустах; їх ворожість здалася недоречною, сміховинною.

— Вибач.

Я вийшов із ванни й став на килимок. У повітрі жевріли цяточки срібла. Тьмяне світло з вікна кидало білу вуаль на Кларине обличчя. Вона анітрохи не змінилася. Мені не допомогли й чотири роки розлуки.

— У тебе змінився голос, — зазначила вона. — І ти сам теж змінився, Даніелю.

— Я такий самий дурень, як і раніше, якщо ти це маєш на увазі.

«І ще більший боягуз», — додав я подумки.

У неї досі була та сама ламана усмішка, яка завдавала мені болю навіть у напівтемряві.

Клара простягла руку, і я, як і вісім років тому в бібліотеці, відразу збагнув її рух. Поклав її руку на своє вологе обличчя й відчув, як її пальці відкривають мене знов. Її губи мовчки ворушилися.

— Я ніколи не бажала тебе скривдити, Даніелю. Пробач мені.

Я взяв її руку й поцілував у темряві.

— Ні, це ти маєш мені пробачити.

Мелодраматичний ефект зруйнувала Бернарда, просунувши голову у двері. Хоч вона й була вже добряче напідпитку, та побачила, що світло вимкнене, а я — оголений, мокрий — тримаю Кларину руку біля своїх губ.

— Заради Христа, паничу Даніелю, невже ви сорому не маєте? Ісусе, Маріє та Йосифе! Дехто ніколи не навчиться...

Збентежена, Бернарда швидко відступила, й мені лишалося сподіватися, що

протверезівши, вона забуде побачене, як забувають сни.

Клара зробила кілька кроків назад і простягнула мені одяг.

— Дядько передав тобі цей костюм. Він сам носив його замолоду. Каже, що ти вже достатньо виріс. Залишаю тебе, щоб ти вбрався. Мені не слід було заходити без стуку.

Я взяв запропонований одяг. Неквапливо натяг білизну, що пахла свіжістю та теплом, потім блідо-рожеву бавовняну сорочку, шкарпетки, жилет, штани й піджак. Поглянув на себе у дзеркало: я скидався на похмурого комівожера.

Коли я повернувся на кухню, лікар Сольдевіла вже вийшов із кімнати й саме говорив про стан Ферміна.

— Найгірше позаду, — проголосив він. — Нема чим турбуватися. Такі рани здаються страшнішими, ніж вони є насправді. Вашому приятелеві зламано ліву руку й два ребра, він втратив три зуби, дістав багато синців та подряпин. Але, на щастя, жодної внутрішньої кровотечі ані симптомів пошкодження мозку я не виявив. Під одежею пацієнт носив згорнуті газети — як він каже, аби не мерзнути, а також для того, щоб підкреслити свою фігуру; ці газети послужили йому за щит і значно пом'якшили удари. Кілька хвилин тому пацієнт прийшов до тьми й попросив мене переказати, що чувається він як двадцятирічний, бажає сандвіч із кров'яною ковбасою та свіжим часником, лимонних цукерок і плитку шоколаду. Не маю на це жодного заперечення, хоча вважаю, що краще почати з фруктового соку, йогурту і, можливо, з вареного рису. Крім того, він навів мені ще один доказ своєї сили та здоров'я: він твердить, що коли сестра Ампаріто накладала йому на ногу шви, у нього почалася ерекція, схожа на айсберг.

— О, він справжній чоловік, — пробурмотіла Бернарда.

— Коли можна його побачити? — спитав я.

— Тільки не зараз. Можливо, вранці. Йому слід трохи відпочити, щонайменше до завтра. Я б волів забрати його до шпиталю «Дель Мар», щоб йому про всяк випадок зробили томограму. Але, гадаю, ви можете бути впевнені: за кілька днів пан Ромеро де Торрес буде як нова копійка. Судячи з рубців на його тілі, цей чоловік виходив і не з таких халеп. Він справжній борець за життя. Якщо вам знадобиться копія висновку, щоб звернутися до поліції...

— У цьому немає потреби, — перервав я.

— Юначе, дозвольте вас попередити, що це може бути дуже серйозно. Слід негайно повідомити поліцію.

Барсело уважно дивився на мене. Я поглянув на нього, й він кивнув.

— Ще є час, докторе, не хвилюйтесь, — сказав пан Густаво. — Зараз важливо пересвідчитись, що з пацієнтом усе гаразд. Я сам повідомлю поліцію завтра вранці. Навіть представники влади вночі мають право на спокій і тишу.

Було очевидно, що лікар не поділяє мого наміру приховати цей випадок від поліції, але зрозумівши, що Барсело бере відповідальність на себе, Сольдевіла знизав плечима й попрямував до Бернардиної кімнати, де лежав Фермін.

Як тільки лікар зник за дверима, Барсело жестом наказав мені пройти до його кабінету. Бернарда, оніміла від шоку та чималенької порції коньяку, зітхнула.

— Бернардо, займись чимось. Зроби кави. Смачної та міцної.

— Так, пане. Зараз.

Я пішов за Барсело до його кабінету — печери, повитої хмарами тютюнового

диму, які кружляли між стосами книжок. До наших вух долинуло безладне відлуння Клариної гри на піаніно. Було зрозуміло, що заняття з маестро Нері не дали результатів, принаймні у сфері музики.

Книгопродавець вказав мені на стілець і став набивати люльку.

— Я зателефонував твоєму батькові й повідомив, що з Ферміном стався незначний нещасний випадок, тож ти привіз його сюди.

— Він повірив?

— Не думаю.

— Зрозуміло.

Книгопродавець запалив люльку й сів у крісло за письмовий стіл. В іншому кінці помешкання Клара катувала Дебюссі⁵¹. Барсело підкотив очі.

— Що сталося з учителем музики? — спитав я.

— Його звільнено. Виявилось, що на піаніно недостатньо клавiш, щоб зайняти його руки.

— Зрозуміло.

— Ти впевнений, що тобі не перепало, як Фермінові? Ти на все даєш односкладні відповіді. Колись ти був балакучішим.

Двері кабінету відчинилися, і ввійшла Бернарда, тримаючи тацю з двома паруючими філіжанками кави та вазочкою з цукром. Коли вона йшла, її хитало з боку в бік, і я побоювався, що можу потрапити під душ з гарячої кави.

— Можна ввійти? Хочете краплину коньяку до кави, пане Густаво?

— Гадаю, пляшка «Лепанто» заслуговує сьогодні на відпочинок, Бернардо. Як і ти сама. Іди лягай спати. Ми з Даніелем побудемо тут. Оскільки Фермін у твоїй спальні, ти можеш скористатися моєю.

— Але...

— Це наказ. І не супереч мені. Щоб за п'ять хвилин ти вже спала.

— Пане Густаво...

— Бернардо, ти ризикуєш власною різдвяною премією.

— Як скажете, пане. Але я спатиму на покривалі. Це не обговорюється.

Барсело церемонно чекав, поки Бернарда піде. Він кинув собі аж сім кубиків цукру й заходився розмішувати каву ложечкою. За густими кружалами диму від голландського тютюну ледь виднілася його котяча усмішка.

— Як бачиш, я владарюю тут твердою рукою.

— Так, ви міцний горішок, пане Густаво.

— А ти солодкомовний співрозмовник. Скажи мені, Даніелю, — тепер, коли нас ніхто не чує... Чому ти не схотів повідомити поліцію про те, що сталося?

— Бо їй уже відомо.

— Ти маєш на увазі...

Я кивнув.

— У яку халепу ви двоє вскочили, дозволь спитати?

Я зітхнув.

— Може, я стану в пригоді?

Я звів погляд. Барсело всміхався до мене без злоби, навіть без своєї звичної іронії.

— Це часом не стосується книжки Каракса, яку ти колись відмовився мені продати?

Запитання захопило мене зненацька.

— Я міг би допомогти, — запропонував Барсело. — У мене є дві речі, яких вам обом бракує: гроші та здоровий глузд.

— Повірте, пане Ґуставо, я вже й так багато людей уплутав у цю історію.

— Тоді ще один погоди не зробиць. Ну ж бо, довірся мені. Уяви, що я твій духівник.

— Я не сповідався вже багато років.

— Воно й видно з твого обличчя.

33

Ґуставо Барсело вмів слухати, як лікар або Папа Римський: здавалося, він водночас споглядає та розмірковує. Він дивився на мене, поклавши зчеплені руки під підборіддя, а лікті на стіл, ніби молився. Його очі були широко розплющені, час від часу він кивав головою, неначе виявляв у потоці моєї розповіді симптоми й складав власний діагноз. Щоразу, коли я зупинявся, книгопродавець допитливо здіймав брови, потім махав рукою, мовчки прохаючи, щоб я далі пояснював мою заплутану історію, яка, здавалося, надзвичайно його розважала. Час від часу він брав авторучку й щось занотовував, а то просто дивився у простір, ніби шукав у моїх словах підтексту. Подекуди він облизував губи й іронічно посміхався — не знаю, чи ця посмішка була компліментом моїй винахідливості, чи коментарем до нерозсудливості моїх припущень.

— Послухайте, якщо ви вважаєте, що все це безглуздя, я замовкну.

— Навпаки. Дурні балакають, боягузи мовчать, мудрі люди слухають.

— Чиї це слова? Сенеки?

— Ні. Бравліо Реколони — у нього м'ясна лавка на вулиці Авіньйон і надзвичайний талант не тільки у виготовленні ковбас, але й у складанні мудрих афоризмів. Будь ласка, продовжуй. Ти розповідав про цю веселу дівчинку...

— Беа. Але це моя особиста справа, вона тут ні до чого.

Барсело щиро намагався не розсміятися.

Я вже зібрався був продовжити розповідь про мої пригоди, коли у двері кабінету просунув голову лікар Сольдевіла. Він здавався стомленим.

— Перепрощую, — захекано озвався він, — але я вже йду. З пацієнтом усе гаразд, він у піднесеному настрої, справжній живчик, якщо дозволите так висловитися. Цей ідальго переживе нас усіх. Він навіть каже, що заспокійливе вдарило йому в голову й він дістав насолоду. Відпочивати він відмовляється, натомість дуже хоче перекинутися з паном Даніелем кількома словами щодо справ, яких він мені не розкрив, оскільки у клятву Гіппократа вірить не більше, ніж в апокрифи.

— Ми зараз до нього навідаємось. Будь ласка, вибачте бідоласі його ексцентричність. Він, вочевидь, досі в шоковому стані.

— Можливо, але я б не виключав і певну безсоромність. Він щипає сестру за сідниці й декламує їй куплети про її круті стегна.

Ми провели лікаря з медсестрою до дверей і щиро подякували їм.

Увійшовши до спальні, ми побачили, що Бернарда все ж таки не послухалася наказу Барсело й тепер лежала в ліжку поряд із Ферміном. Тривога, коньяк та втома нарешті звалили її з ніг. Перебинтований, перев'язаний та загіпсований, Фермін ніжно обіймав Бернарду та гладив по голові. На його обличчя боляче було дивитися: воно перетворилося на суцільний синець. Неушкодженими залишилися два вуха, схожі на вітрила, й величезний ніс, по обидва боки якого кліпали очі — очі пригніченої миші. Але усмішка Ферміна — зубів бракує, губи поранені! — сяяла тріумфом.

Правою рукою Фермін зробив привітальний жест, схрестивши пальці на знак перемоги.

— Як ти? — запитав я.

— Помолодшав на двадцять років, — тихо, щоб не розбудити Бернарду, відповів він.

— Облиш удавати із себе казна-що, хай тобі грець! Вигляд у тебе жахливий. Ти налякав мене до смерті. Упевнений, що з тобою все гаразд? Потойбічних голосів не чуєш?

— До речі! Іноді мені здається, що я чую якусь какофонію. Немов макака намагається грати на піаніно.

Барсело насупив брови: Клара вдалині й досі бренькала на клавішах.

— Не хвилюйся, Даніелю, — знову всміхнувся Фермін. — Я переживав і гірші халепи. Цей Фумеро як був мерзотником, так ним і залишився.

— Отже, обличчя тобі підкоригував ніхто інший, як інспектор Фумеро, — виснував Барсело. — Бачу, друзі, ви обертаєтесь у високих колах.

— Я ще про це не розповідав, — сказав я.

Фермін стривожено подивився на мене.

— Ферміне, усе гаразд. Даніель уводить мене в курс цієї маленької п'єси, в якій ви удвох берете участь. Мушу визнати, це дуже цікаво. А ти, Ферміне, не бажаєш висповідатися? Попереджаю: я два роки провів у семінарії.

— А з вашого вигляду здається, що якнайменше три, пане Ґуставо.

— Сором тобі. Це перший твій візит до мого будинку, а ти вже в ліжку зі служницею.

— Подивіться на неї, бідолашну, на мого янгола! Я маю чесні наміри, пане Ґуставо.

— Твої наміри — то ваша з Бернардою справа. Вона вже достатньо доросла. Тепер будьмо відверті. У яку історію ви двоє встрили?

— Що ти розповів йому, Даніелю?

— Ми дійшли до другого акту: з'являється фатальна жінка, — пояснив Барсело.

— Нурія Монфорт? — запитав Фермін.

Барсело цмокнув губами від задоволення.

— А хіба фатальна жінка в цій історії лише одна? У мене склалося враження, що сюжет тут не гірший, ніж у «Викраденні із сералю»⁵².

— Будь ласка, тихіше. Тут присутня моя наречена.

— Не хвилюйся, у твоєї нареченої в жилах тече півпляшки коньяку. Її не розбудиш і сурмою. Продовжуй або попроси Даніеля розповісти мені решту. Три голови — це краще за дві, особливо коли третя — моя.

Фермін спробував знизати плечима під бинтами та перев'язами.

— Даніелю, я не проти. Це твоя справа.

Примирившись із неминучим, я продовжував розповідь, доки не дійшов до того моменту, коли Фумеро з його хлопцями підійшли до нас на вулиці Монкада кількома годинами раніше.

Коли я закінчив, Барсело підвівся й почав крокувати по кімнаті сюди-туди. Ми з Ферміном стривожено стежили за ним, а Бернарда хропіла, як маленьке теля.

— Янголятко моє! — шепотів над нею захоплений Фермін.

— Деякі подробиці привернули мою увагу, — врешті промовив книгопродавець. — Вочевидь, інспектор Фумеро загруз у цій історії по самісіньку шию, хоча яким чином — цього пояснити я не можу. З одного боку, ця жінка...

— Нурія Монфорт.

— Потім це повернення Хуліана Каракса до Барселони та його вбивство на вулицях міста через місяць після приїзду. І ніхто ні про що не дізнався!.. Ясно як день, що ця жінка бреше.

— Саме це я казав із самого початку, — промовив Фермін, кидаючи на мене промовистий погляд. — Проблема в тому, що дехто страждає на надмір юнацького завзяття.

— Подивіться, хто це каже! — не витримав я. — Просто святий Іоанн Хреститель!

— Досить. Слід заспокоїтися та звернутися до фактів, — сказав Барсело. — Ще одна деталь у Даніелевій розповіді здалася мені дуже дивною, навіть дивнішою за інші. Вона наче не має нічого спільного з основною лінією готичного сюжету цієї саги, але тим не менш.

— Ви мене зацікавили, пане Густаво.

— Батько Каракса відмовився розпізнати тіло, твердячи, що то не його син. Це здається мені дуже дивним. Майже неприродним. Ніякий батько в світі такого не зробить. І не має значення, яка чорна кішка пробігла між ними. Смерть примирює: вона всіх робить сентиментальними. Коли ми стоїмо перед труною, згадуємо лише добре, лише те, що хочемо згадувати.

— Гарно сказано, пане Густаво, — зауважив Фермін. — Не заперечуєте, якщо я додаю цей вислів до свого репертуару?

— Але завжди існують винятки, — заперечив я. — З того, що нам відомо, пан Фортюні якраз і є таким винятком.

— Усе, що нам про нього відомо, — плітки з третіх вуст, — відповів Барсело. — Коли хтось відгукується про іншого як про цілковитого монстра, існує два пояснення: або оповідач сам святий, або щось приховує.

— Невже ви відчули симпатію до капелюшника? Таж він йолоп! — вигукнув Фермін.

— З усією повагою до сторожів і сторожих мушу ствердити: коли опис пройдисвіта ґрунтується виключно на їхніх свідченнях, моя перша реакція — не довіряти їм.

— Якщо так міркувати, не можна мати впевненості ні в чому. Про все, що нам відомо, ми дізналися з третіх або й четвертих вуст.

— Коли довіряєш усім, не довіряєш нікому, — глибокодумно зазначив Барсело.

— Що за вечір, пане Ґуставо! — заплoduвав Фермін. — Так і сиплються перлини мудрості. Якби мені вашу прозiрливiсть...

— Єдина прозора рiч у всiй цiй справi — це те, що вам потрібна моя допомога, моя логiка i, можливо, мої грошi. Звичайно, якщо ви збираєтеся довести цю пантомiму до логiчного завершення, перш нiж iнспектор Фумеро замовить вам камеру в тюрмi святого Себастьяна. Фермiне, гадаю, ти зi мною?

— Я виконую накази Данiєля.

— Данiєлю, що скажеш?

— Що саме ви пропонуєте, пане Ґуставо?

— Ось мiй план: як тiльки Фермін одужає, ти, Данiєлю, випадково вiдвiдаєш Нурiю Монфорт та викладеш карти на стiл. Нехай знає: тобi вiдомо, що вона ошукала тебе й досi щось приховує. Велике чи мале — побачимо.

— Навiщо?

— Щоб з'ясувати, як вона вiдреагує. Звичайно ж, тобi вона нiчого не скаже. Або знову набреше. Щоб побачити бика у всiй красi — даруйте менi таке порiвняння! — у нього слiд устроювати бандерилью⁵³. Ось i подивимося, що перед нами за бик. А краще б сказати — теличка... Тут знадобишся й ти, Фермiне. Поки Данiєль дiятиме, ти обережно спостерiгатимеш за пiдозрюваною та чекатимеш, доки вона не заковтне наживку. Коли вона буде на гачку, ти пiдеш за нею.

— Ви припускаєте, що вона кудись пiде? — здивувався я.

— О, трохи талану — i все владнається! Неодмiнно пiде. Рано чи пiзно. I щось пiдказує менi, що радше рано, нiж пiзно. Це пiдвалини жiночої психологiї.

— А що робитимете ви, докторе Фройд? — запитав я.

— Це вже моя справа. Згодом дiзнаєтесь. I будете вдячнi.

Я подивився Фермiновi в очi, шукаючи пiдтримки, але поки Барсело розписував свiй трiумфальний план, мiй горопашний друг потроху засинав, обiйнявши Бернарду. Голова Фермiна схилилася на один бiк, вiн блаженно всмiхався, i з краєчка його рота на груди капала слина. Бернарда голосно хропла.

— Я таки сподiваюся, що *цей* виявиться чесним хлопцем, — пробурмотiв Барсело.

— Фермін — чудова людина, — сказав я.

— Мабуть, бо не схоже, щоб вiн завоював її серце своєю красою. Ну, ходiмо.

Ми вимкнули свiтло й тихо покинули кiмнату, зачинивши дверi й залишивши двох закоханих в обiймах сну. Менi здалося, що я побачив перше слабке ранкове свiтло у вiкнах галереї в кiнцi коридору.

— Припустiмо, що я скажу «нi», — почав я стиха. — Припустiмо, я попрошу вас усе забути.

Барсело посмiхнувся.

— Запiзно, Данiєлю. Краще б ти продав менi книжку кiлька рокiв тому, коли мав таку нагоду.

...Уже здiйнялася ранкова зоря, коли я повернувся додому, прочвалавши в цьому недоречному чужому костюмi вздовж кiлькох пурпурових вiд свiтанкового сонця вулиць. Батько спав у фотелi в iдальнi; ноги його були огорнутi ковдрою, на колiнах лежала вiдкрита улюблена книжка — «Кандид» Вольтера; батько перечитував «Кандида» кiлька разiв на рiк, i лише тодi я мав нагоду чути його щирий смiх. Я глянув на батька: волосся посивiло, порiдшало, шкiра на вилицях

почала обвисати... Я дивився на цього чоловіка, якого колись уважав майже непереможним; тепер він здавався мені напрочуд слабким, *переможеним*, сам не відаючи про це. Певно, ми обоє були переможені.

Я нахилився, щоб укрити його ковдрою, яку він уже багато років як обіцяв віддати до якогось благодійного закладу, й поцілував його в чоло — так, наче мій поцілунок міг захистити його від невидимих загроз, так, ніби я вірив, що цим поцілунком можу ошукати час і переконати його повернутися вспак, щоб до нас знову прийшли наші кращі дні, краще життя.

34

Майже весь ранок я провів, куняючи в задній кімнаті та викликаючи в уяві образ Беа. Уявляв собі її шкіру під моїми долонями; мені здавалося, що я майже відчуваю її солодкий подих... Я з картографічною точністю пригадував контури її тіла, блиск своєї слини на її губах і на тій смузі світлого, майже прозорого волосся, яка спускалася до низу живота й яку мій приятель Фермін у своїх імпровізованих лекціях із технічного забезпечення сексу любляв називати «стежинкою до Хересу».

Укотре подивившись на годинник, я із жахом зрозумів, що мають пройти ще кілька годин, перш ніж я побачу Беа, зможу торкнутися її. Я хотів був розібрати накладні за місяць, але шелест паперів нагадував мені шелест білизни, що спадала з білих стегон панни Беатріс Агілар, сестри мого шкільного друга.

— Даніелю, ти витаєш у хмарах. Із тобою все гаразд? Це через Ферміна? — запитав батько.

Я кивнув, присоромлений. Мій найкращий друг кілька годин тому втратив кілька ребер, щоб урятувати мою шкіру, а я тут думаю про застібку бюстгальтера.

— Слова диявола...

Я підвів очі — він був тут. Фермін Ромеро де Торрес власною персоною, вдягнений у свій парадний костюм, у позі, знаній мені як мої власні п'ять пальців. Він увійшов крізь парадні двері з посмішкою переможця й свіжою червоною гвоздикою на лацкані.

— А ти що тут робиш? Тобі ж потрібен відпочинок?

— Відпочинок сам про себе подбає. Я людина дії. Якщо мене тут не буде, ви двоє не продасте навіть катехізису.

Нехтуючи порадами лікаря, Фермін прийшов до книгарні, сповнений рішучості знов стати до роботи! Його обличчя було вкрите синцями; він трохи накульгував і пересувався, як зламана лялька.

— На Бога, Ферміне, негайно йди та лягай! — наказав мій наляканий батько.

— Не хочу й чути. Статистика доводить, що у власному ліжку помирає більше людей, ніж у шанцях.

Усі наші протести не бралися до уваги. Через певний час батько поступився, бо щось у Фермінових очах говорило: навіть якщо кістки нестерпно болять, перебувати на самоті в пансіоні йому нестерпно.

— Добре, але якщо побачу, що ти підіймаєш щось важче за олівець, я тобі

покажу!..

— Слухаю, пане! І пальцем не ворухну, слово честі.

Натягнувши свій синій комбінезон, Фермін озброївся ганчіркою та пляшкою зі спиртовим розчином. Він став за прилавок, збираючись витерти поверхні й корінці п'ятнадцятьох подержаних книжок, що прибули сьогодні вранці. Усе це були примірники книжки під назвою «Трикутний капелюх. Історія Ополчення в александрійських віршах», яка користувалася великим попитом; про автора твору, молодого Фульхенсіо Капона, критики в усій країні відгукувалися як про людину обдаровану. Узявшись до роботи, Фермін раз у раз кидав на мене погляди, підморгуючи, немов той підступний диявол.

— У тебе вуха червоні, як помідори, Даніелю.

— Це, либонь, через те, що ти кажеш багато дурниць.

— Або через страх, що опанував тебе. Коли в тебе зустріч із нею?

— Не твоє діло.

— Кепсько, кепсько. Ти часом не їв гострих страв? Гострі страви — це смерть: вони розширюють кровоносні судини.

— Відчепися.

То був довгий, сумний день.

Потяг метро залишив мене на початку проспекту Тібідабо. Наближався вечір. Я помітив блакитний трамвайчик, який рухався крізь ліловий туман. Вирішив не чекати — пішов пішки. Незабаром показалися обриси «Янгола Імли».

Витягнувши ключа, що його дала мені Беа, я відчинив хвіртку. Зробив крок уперед, залишаючи двері прикритими: на чуже око вони б здалися зачиненими, але Беа могла їх відчинити. Я навмисно приїхав раніше. Знав, що Беа не буде щедесь півгодини, може, хвилин сорок п'ять. Мені хотілося на самоті *відчутти* цей будинок, обстежити його, поки Беа не приїхала й не підкорила його собі.

Я зупинився біля фонтана, подивився на руку янгола, що здіймалася з-під води, яскраво-червоної від призахідного сонця. Перст обвинувачення здавався гострим, як кинджал. Я наблизився до краю басейну. Ліпне обличчя без очей та без душі тремтіло під водою.

Зійшов угору широкими сходами, що вели до вхідних дверей. Двері були прочинені. Я відчув напад тривоги: ідучи звідси тієї ночі, я зачиняв їх!.. Уважно обстежив замок — наче неушкоджений. Я дійшов висновку, що, мабуть, таки забув їх зачинити минулого разу.

М'яко штовхнув двері всередину й відчув, як подих будинку лоскоче моє обличчя. Запах горілого дерева, вологи й мертвих квітів. Я витяг коробку із сірниками, що взяв із книгарні, став навколішки й запалив першу зі свічок, які лишила Беа. Кружальце мідного світла визволило танцюючі тіні на стінах, укритих краплинами вологи, на осілій стелі й ветхих дверях.

Я запалив другу свічку. Поволі, майже за ритуалом, я йшов уздовж шеревів свічок і запалював їх одну за одною, викликаючи до життя цілий німб бурштинового саява, яке, здавалося, пливло в повітрі, немов павутиння, огорнуте темрявою. І ось я прийшов до вітальні; біля каміна досі лежали ковдри, поплямовані золою. Я опустився на підлогу, сів обличчям до кімнати й прислухався. Я сподівався почути тільки тишу, але будинок видавав сотні звуків:

тріск дерева, шарудіння черепиці на даху під вітром, тисяча й один легкий стукіт то всередині стін, то під підлогою — здавалося, він пересувається з місця на місце.

За півгодини я помітив, що від холоду та темряви починаю куняти. Підвівся й почав ходити кімнатою сюди-туди, щоб зігрітися. У каміні залишилося саме вугілля. Коли прийде Беа, з голови моєї щезнуть ті гарячкуваті думки, що мучили мене кілька днів, — залишаться лише чисті та невинні... Годі марнувати час. Я взяв свічку й пішов оглядати будинок у пошуках дров.

Мої знання вікторіанської літератури підказували, що логічно розпочати пошуки з підвалу, де колись, певно, стояли печі й розташовувався бункер із вугіллям. Майже п'ять хвилин я намагався знайти двері чи сходи, які б вели на нижній поверх. Вибрав великі різьблені дерев'яні двері в кінці коридору — вишуканий витвір майстерності столяра-червонодеревника, з фігурками янголів та великим хрестом посередині. Я спробував повернути ручку в центрі дверей, під хрестом, але даремно. Механізм, певно, заклинцювало або просто роз'їло іржею. Залишався єдиний спосіб відчинити двері — виламати їх або розрубати сокирою (останнє я відразу виключив). Уважно розглянув у світлі свічки дерев'яну поверхню й подумав: ці двері дещо нагадують саркофаг. Цікаво, що ховається за ними?

Ретельний огляд різьблених янголів відбив у мене бажання подальшого обстеження, і я пішов звідти. Уже збирався облишити пошуки шляху до підвалу, коли випадково натрапив на маленькі двері в іншому кінці коридору; спершу мені здалося, що то дверцята до комори для віників. Покрутив ручку — відразу піддалася. По той бік стрімкі сходи поринали в океан темряви. Міцний запах вологої землі збивав з ніг. Він здався мені дуже, дуже знайомим, і поки я стояв, удивляючись у чорний колодязь переді мною, мене охопили спогади дитинства, поховані під роками страху.

Дощовий день на східному схилі замку Монжуйк, що дивиться на море крізь ліс химерних мавзолеїв, хрестів та могильних плит, на яких вигравірувано черепи й обличчя дітей без губ та очей. Місце, сповнене смерті.

Силуети приблизно двадцяти дорослих, які запам'яталися мені лише чорними, промокшими від дощу костюмами, й рука мого батька, яка міцно тримала мою — так міцно, наче цим рукостисканням він намагався зупинити мої й свої сльози. Порожні слова священика падають на мармурову плиту, під яку троє безликих грабарів опускають сіру труну. Краплі дощу збігають по труні, як гарячий віск, і мені здається, що я чую мамин голос, що він кличе мене ізсередини — мама благає визволити її з тієї темної кам'яної тюрми... Але єдине, що я міг зробити, — це посмикати батька за руку й майже нечутно сказати йому, щоб він не стискав моєї долоні так міцно, бо мені боляче. І той запах — запах свіжого повітря, землі, попелу та дощу — поглинав усе. Запах порожнечі. Запах смерті.

Я розплющив очі й пішов сходами вниз — майже навмання, бо світло свічки сягало лише на три-чотири сантиметри. Діставшись низу, я підняв свічку й оглядівся. Тут не було ані кухні, ані комірчини, повної дров. Вузький коридор переді мною закінчувався напівкруглою кімнатою. У кімнаті стояла фігура; з її

порожніх очей збігали криваві сльози, руки були розпростані, немов крила, шипляча змія виростала зі скроні. Моє тіло взялося сиротами.

Заспокоївшись, я зрозумів, що це зображення Христа, вирізьблене з дерева. Зробив кілька кроків уперед і оглянув таємничу каплицю. У кутку було звалено з десяток оголених жіночих торсів: у них не було ні рук, ні голів, а спиралися вони на триноги. Форми були різні: видно, що вони копіювали фігури жінок різного віку та статури. На животах було олівцем надписано: *Ісабель, Евхенія, Пенелопа*.

І знов на допомогу мені прийшли вікторіанські романи: я зрозумів, що бачу ніщо інше, як релікти старої традиції, якої вже більше ніхто не наслідує, відлуння доби, коли багатії мали готові манекени кожного з членів родини, щоб кравці приміряли на них замовлені сукні. Незважаючи на похмурий, погрозливиий погляд Христа, я не міг побороти спокуси й не торкнутися торса з написом *Пенелопа Алдая*.

Тут мені почулися кроки нагорі. Подумав, що то приїхала Беа й блукає старим особняком, розшукуючи мене. Заспокоєний, покинув каплицю й повернувся до сходів. Уже збирався був підійматися, коли помітив інший кінець коридору, де розташовувався водонагрівач. Система центрального опалення була в досить доброму стані, що важко було сказати про решту підвалу. Я згадав, Беа щось казала про агенцію нерухомості, яка кілька років намагалася продати будинок Алдаїв і зробила певну реконструкцію, сподіваючись привабити потенційних покупців. Наблизився, щоб ближче оглянути пристрій, і побачив, що він складається із системи батарей, яку живить маленький нагрівач. Під ногами я знайшов кілька відер із вугіллям, шматки фанери й бляшанки, в яких, либонь, був гас. Я відкрив засувку нагрівача й заглянув усередину. Здавалося, все працює.

Ідея змусити цю стару машину працювати після стількох років простою здавалася неймовірною — і тим не менш я наповнив нагрівач вугіллям та деревом і добре полив усе гасом. Поки я це робив, мені почулося рипіння старого дерева. На мить я оглянувся назад — і раптом побачив замазані кров'ю шипи, що стирчали з дерева... Ні, це мені тільки здалося; утім, зіткнувшись віч-на-віч з темрявою, я таки злякався: мені почало ввижатися, наче фігура Христа, яка висіла за кілька кроків, наближається до мене з вовчою усмішкою.

Я підніс свічку — дрова раптово спалахнули, й нагрівач видав металевий скрегіт. Я закрити засувку й відійшов на кілька кроків назад, дедалі більше сумніваючись у своєму плані. Але нагрівач, як виявилось, таки працював, хоча й небездоганно. Я вирішив повернутися на перший поверх і перевірити, чи дадуть мої зусилля якісь корисні результати.

Повертаючись до великої кімнати, я сподівався знайти там Беа, але її не було. Від мого приїзду минула майже година, й побоювання, що об'єкт мого бажання так і не з'явиться, стало просто-таки пронизливим. Щоб угамувати тривогу, я вирішив продовжити експлуатацію водопровідної системи й пішов у пошуках батарей, які б підтвердили, що воскресіння нагрівача пройшло вдало. Ті, що я знайшов, не виправдали моїх надій: вони були крижані. Але в маленькій ванній кімнаті, розташованій, як я припускав, просто над нагрівачем, уже жевріло ледь відчутне тепло. Я став навколішки й радісно зрозумів, що кахлі на підлозі теплуваті. У такій позі мене й знайшла Беа — я плазував по підлозі з дурнуватою посмішкою й мацав, як ідіот, кахлі.

Коли я подумки повертаюся назад і намагаюся відтворити події того вечора в особняку Алдаїв; мені спадає на думку єдине виправдання моїй поведінці: коли тобі вісімнадцять і тобі не вистачає ані вправності, ані досвіду, й стара ванна кімната може здатися раєм. Мені знадобилося кілька хвилин, щоб переконати Беа взяти ковдри з вітальні та зачинитися у ванній лише з двома свічками та якимось сантехнічним приладдям, що радше нагадувало музейні раритети. Мій головний аргумент — кліматичний — швидко переконав Беа. Спершу вона вжахнулася — адже мій божевільний винахід міг спалити будинок! — але тепло, що йшло від кахельної підлоги, свідчило на мою користь.

Пам'ятаю, як у червоному світлі свічок я роздягав її тремтячими руками; вона посміхалася, її очі шукали моїх очей.

Пам'ятаю, як вона сиділа, спершись на двері, її руки безсило звисали, долоні відкривалися мені назустріч.

Пам'ятаю, як гордовито вона тримала обличчя, коли я пестив її шию кінчиками пальців.

Пам'ятаю, як вона взяла мої руки й поклала їх собі на груди; як її повіки й уста затріпотіли, коли я взяв її соски між пальцями й стиснув їх; як вона ковзнула на підлогу, коли я досліджував губами її живіт; як розсувалися її стегна, приймаючи мене...

— Ти колись робив це раніше, Даніелю?

— У мріях.

— Я серйозно.

— Ні. А ти?

— Ні. Навіть із Кларою Барсело?

Я засміявся. Мабуть, із себе самого.

— Що тобі відомо про Клару Барсело?

— Нічого.

— А мені ще менше, — зізнався я.

— Я тобі не вірю.

Я нахилився над нею й подивився в очі.

— Я ніколи ні з ким цього не робив.

Беа посміхнулася. Моя рука опинилася між її стегон. Я кинувся на неї, шукаючи її вуст так спрагло, наче зненацька відкрив, що канібалізм — найвище втілення мудрості.

— Даніелю? — покликала Беа тихенько.

— Що? — спитав я.

Відповіді так і не було.

Стовп холодного повітря просвистів під дверима, і в цю нескінченну мить — перш ніж вітер задув свічки - наші очі зустрілися, й ми відчули, що казку пристрасного моменту зруйновано. Секунди нам вистачило, щоб зрозуміти: з *того боку дверей хтось був*. Я побачив жах на обличчі Беа, а за мить нас накрила темрява.

Жорстоко гримнули двері. Немов у них грюкнув сталевий п'ястук, майже зриваючи їх із завіс.

Я відчув, як Беа здригнулася в темряві, й обійняв її. Ми пересунулися в

інший бік кімнати, й тут іще один удар зі страшенною силою влучив у двері, відкидаючи їх до стіни. Беа скрикнула та сховалася за мною. Блакитний туман заповзав з коридору; від задутих свічок зміївся дим. Одвірки відкидали тіні, схожі на стилети, й мені здалося що я бачу незграбну фігуру на краю темряви.

Я з острахом вдивлявся в коридор, сподіваючись, що то якийсь жебрак наважився вдертися в зруйнований особняк, шукаючи притулку в цей паскудний вечір. Але бачив я, як і раніше, тільки смужки блакитного повітря, яке наче сочилось крізь вікна.

Беа, зіщулившись у куточку, тремтячими губами прошепотіла моє ім'я.

— Там нікого немає, — сказав я. — Певно, то був порив вітру.

— Вітер не стукає у двері, Даніелю. Ходімо звідси.

Я повернувся до кімнати й зібрав наші речі.

— Ось, одягайся. Ходімо надвір, подивимося.

— Краще зовсім піти звідси.

— Так, зараз. Я лише перевірю одну річ.

Ми похапцем одяглися в темряві; від нашого дихання в повітря здіймалися хмаринки пари. Я взяв з підлоги одну зі свічок і знов її запалив. Холодний протяг гуляв будинком, немов хтось порозчиняв усі вікна та двері.

— Бачиш? Це вітер.

Беа похитала головою, але нічого не відповіла.

Ми пішли назад до вітальні, тримаючи руки над полум'ям свічки. Беа, затамувавши подих, ішла просто за мною.

— Що ти шукаєш, Даніелю?

— Зажди хвилинку.

— Ні, ходімо звідси. Просто зараз.

— Гаразд.

Ми попрямували до виходу, і саме тоді я помітив, що...

Великі різьблені двері в кінці коридору, які я марно намагався відкрити, були прочинені.

— Що сталося? — спитала Беа.

— Зачекай тут.

— Даніелю, будь ласка...

Я пішов коридором, тримаючи свічку, що мерехтіла під поривами холодного вітру. Беа зітхнула й неохоче пішла за мною.

Я зупинився перед дверима. Мармурові сходи, що вели вниз, ледь виднілися у темряві. Я почав спускатися.

Вражена, Беа стояла біля входу, тримаючи свічку.

— Будь ласка, Даніелю. Ходімо звідси негайно...

Та я спускався — крок за кроком, аж до останньої сходинки.

Таємнича атмосфера, яку підсилювало мерехтіння свічки позаду, здавалося, зникла, коли я побачив прямокутну кімнату з голими кам'яними стінами, вкритими розп'яттями. Від крижаного холоду мені перехопило подих. Переді мною лежала мармурова плита. Зверху я побачив два білих предмети; вони були різні за розміром, але тим не менш чимось схожі. Від них блимання свічки відбивалося яскравіше, ніж від решти речей у кімнаті, й я здогадався, що вони зроблені з дерева й вкриті лаком.

Я зробив іще кілька кроків уперед і лише тоді збагнув. *Це були дві білі труни.* Одна з них — найбільше шістдесят сантиметрів завдовжки. Я здригнувся. То був дитячий саркофаг. Я опинився у склепі.

Сам не усвідомлюючи, що роблю, я наблизився до мармурової плити, простягнув руку й торкнувся її; потім поклав руку на одну з трун, на більшу. Повільно, майже у трансі, я змахнув пил з її віка. У тьмяному червоному світлі свічки відкрився напис.



ПЕНЕЛОПА АЛДАЯ

1902-1919

Я завмер. *Хтось* або *щось* рухалося в темряві.

Я відчув холодний вітер на спині й лише тоді відступив на кілька кроків.

— Забирайся звідси, — прошепотів голос із темряви.

Я відразу впізнав його. Лаїн Куберт. Голос диявола.

Я здерся по сходах і, як тільки дістався верху, схопив Беа за руку та якнайшвидше потягнув до виходу. Ми загубили свічку й бігли наосліп. Беа була налякана, не в змозі зрозуміти мою раптову тривогу. Вона нічого не бачила. Нічого не чула. Я не став зупинятися, щоб усе їй пояснити. Щомиті я очікував, що хтось вистрибне з темряви й заступить нам шлях, але парадні двері чекали на нас у кінці коридору — прямокутник світла, що сяяв крізь щілини одвірку.

— Замкнено, — прошепотіла Беа.

Я поліз до кишені по ключ. На долю секунди повернув голову. Дві блискучі плями неквапом наближалися з іншого кінця коридору. Очі. І я був упевнений: це мені не ввижається.

Пальці намацали ключ. Я відчайдушно засунув його в замок, відчинив двері й різко виштовхав Беа на вулицю. Мабуть, Беа передався мій страх, бо вона побігла до брами й не зупинялася, доки ми обоє, вкриті холодним потом, не опинилися на хіднику проспекту Тібідабо, важко дихаючи.

— Що сталося там, унизу, Даніелю? Там хтось був?

— Ні.

— Ти зблід.

— Я завжди блідий. Давай-но, ходімо.

— А що з ключем?

Я залишив його всередині, в замку, і в мене не було ані найменшого бажання повертатися й шукати його.

— Думаю, я загубив його по дорозі. Пошукаємо іншим разом.

Ми хутко пішли проспектом, перетнули вулицю й не вповільнювали ходи, доки не відійшли на добру сотню метрів. Я був удячний ночі: вона сховала сльози жаху, що бігли з моїх очей.

Ми пройшли вулицею Бальмес до площі Нуньєс-де-Арсе, де знайшли вільне таксі. Поїхали до Консехо-де-Сьєнто. Не говорили одне одному ані слова. Беа тримала мене за руку, й кілька разів я впіймав її тьмянний, непроникний погляд. Я

нахилився до неї й поцілував, але вона не відповіла.

— Коли побачимося знову?

— Я зателефоную тобі завтра або післязавтра, — відповіла вона.

— Обіцяєш?

Вона кивнула головою.

— Можеш дзвонити додому або до книгарні. За тим самим номером. У тебе ж він є, правда?

Вона знов кивнула.

Я попросив водія зупинитися на розі Мунтанер та Діпутасьйон. Запропонував Беа провести її до дверей, але вона відмовилася й пішла геть, не дозволивши ні поцілувати її, ні навіть потримати за руку.

Я визирнув з таксі. Беа бігла до дверей. Світло в помешканні Агіларів було увімкнене, й я побачив свого приятеля Томаса, який поглядав на мене з вікна спальні, де ми провели так багато вечорів разом, розмовляючи та граючи в шахи. Із вимушеною посмішкою, яку він навряд чи побачив, я помахав йому рукою, та він не привітався у відповідь — залишався непорушним, мов приклеєним до шибки, холодно дивлячись на мене. За кілька секунд він відійшов, і у вікні стало темно. «Він чекав на нас», — подумав я.

35

Діставшись додому, я знайшов на столі залишки вечері на двох. Батько вже пішов спати; мені було цікаво, чи вистачило в нього сміливості запросити Мерседітас на обід. Я навшпиньки прокрався до своєї кімнати й увійшов, не вмикаючи світла.

У кімнаті хтось був. Хтось лежав у ліжку в темряві — немов мрець, зі схрещеними на грудях руками. Я відчув спазм у шлунку, але за мить почув знайоме хропіння й упізнав профіль із незрівняним носом. Увімкнув світло на столику біля ліжка й побачив Ферміна Ромеро де Торреса, який лежав, розпластавшись у ліжку, загубившись у благословенних снах, тихо постогнуючи від задоволення.

Я голосно зітхнув, і Фермін розплющив очі. Побачивши мене, він наче здивувався — вочевидь, уві сні він перебував у дещо іншому товаристві. Протерши очі, Фермін озирнувся навколо.

— Сподіваюсь, я тебе не налякав. Бернарда каже, що коли сплю, я схожий на іспанського Бориса Карлоффа⁵⁴.

— Що ти робиш у моєму ліжку, Ферміне?

Він солодко замружився.

— Сню про Керол Ломбард. Ми були в Танжері в якихось турецьких лазнях, я намащував її олією — тією, що продають для дитячих сідниць... Ти коли-небудь намащував жінку олією з голови до ніг?

— Ферміне, вже пів на першу ночі, я ледь тримаюсь на ногах.

— Будь ласка, вибач, Даніелю. Це твій батько наполіг на тому, щоб я піднявся нагору й повечеряв з ним. Після вечері я відчув надзвичайну сонливість. Яловичина має на мене наркотичний вплив, розумієш. Твій батько запропонував,

щоб я трохи полежав. Він сказав, що ти не заперечуватимеш...

— Я не заперечую, Ферміне. Ти просто застав мене зненацька. Залишайся в ліжку й повертайся до Керол Ломбард; вона, певно, чекає на тебе. І вкривайся добре. Ніч стоїть вітряна, якщо не вкриєшся, застудишся. Я піду до їдальні.

Фермін покійно кивнув. Синці в нього на обличчі починали жовтішати; голова з рідким волоссям та обличчя, вкрите дводенною щетиною, — усе це разом було схоже на стиглий фрукт, що впав з дерева. Я витяг із шухляди ковдри й дав одну Ферміні, потім вимкнув світло й повернувся до їдальні, де на мене чекало улюблене батьківське крісло. Загорнувся у ковдру, скрутився, як міг, калачиком, переконаний, що не стулю повік. Образи двох білих трун врзалися в мою пам'ять. Я заплющив очі й спробував відігнати примару. Уявив собі Беа у світлі свічок, як вона лежить оголена на ковдрах у ванній кімнаті... Віддався цим мріям. Мені вже вчувався віддалений шум моря, і я сам здивувався: невже я таки засинаю?.. Мабуть, я плив до Танжеру... Ні, то Фермін хропе... Ніколи досі не було в мене такого солодкого й глибокого сну, як тієї ночі.

Настав ранок, і пішов дощ. Вулиці затопило; злива злісно гамселила у вікна. Телефон задзвонив о пів на восьму. Я вистрибнув з крісла й схопив слухавку; серце моє калатало як скажене. Фермін у халаті та кімнатних черевиках і мій батько з кавником у руці обмінялися поглядами, до яких я вже почав звикати.

— Беа? — прошепотів я у слухавку, повернувшись до них спиною.

Мені здалося, що на протилежному кінці зітхнули.

— Беа, це ти?

Відповіді не було. Кілька секунд по тому кинули слухавку.

Хвилину я стояв, витріщаючись на телефон у сподіванні, що він знову задзвонить.

— Даніелю, вони передзвонять. Ходи снідати, — сказав батько.

Вона зателефонує пізніше, казав я собі. Певно, її хтось застукав із телефоном. Нелегко подолати поліцейський режим пана Агілара. Нема чого панікувати.

Я таки змусив себе поснідати з батьком та Ферміном; можливо, то через дощ, але їжа геть утратила смак.

Злива не вщухала увесь ранок. Невдовзі після того, як ми відчинили книгарню, в районі відключили електрику — до обіду.

— Тільки цього нам бракувало! — зітхнув батько.

О третій почали з'являтися перші течі. Фермін запропонував піднятися до Мерседітас та попросити в неї цеберок, мисок та іншого посуду. Батько суворо заборонив це робити.

Злива тривала. Щоб заспокоїти нерви, я розповів Ферміні, що сталося вчора, хоча й промовчав про те, що побачив у склепі. Фермін слухав як зачарований; він дуже наполягав, та я все ж таки відмовився розповісти йому про форму, будову та міцність грудей Беа.

Отак потроху минав день. Після обіду, під приводом того, що хочу піти розім'яти ноги, я залишив батька читати й пішов до будинку Беа. Діставшись туди, зупинився на розі й подивився на великі вікна квартири. Запитав себе: що я роблю? Шпигую? Утрочаюся у приватне життя? Чи просто клею дурня?.. Навіть якщо й так, — може, мені бракувало почуття власної гідності, але я був достатньо

тепло вдягнений, щоб сховатися біля під'їзду на протилежному боці вулиці й з півгодини дивитися на вікна Агіларів. Я бачив силуети пана Агілара та його дружини. Але жодних ознак Беа.

Уже було близько опівночі, коли я повернувся додому, тремтячи від холоду, з тягарем на душі. Вона зателефонує завтра, — тисячі разів казав я собі, поки намагався заснути.

Але Беа не зателефонувала. Ні завтра, ні післязавтра. Вона не дзвонила цілий тиждень — найдовший у моєму житті.

Я вирішив померти.

36

Лише той, кому залишилося жити останній тиждень, може марнувати свій час так, як марнував його я. Усе, що я робив, — дивився на телефон і гриз себе думками; такий собі в'язень власної сліпоти, який навіть не припускав, *що* приготувала для нього доля. У понеділок удень я пішов до літературного факультету на Університетській площі, сподіваючись побачити Беа. Я знав, що вона не зрадіє, якщо я там з'явлюся й нас побачать разом; але краще накликати на себе її гнів, ніж далі жити в непевності.

Я запитав у канцелярії, де відбувається лекція професора Веласкеса, й вирішив почекати, поки звідти вийдуть студенти. Чекати довелося хвилин двадцять. Нарешті двері відчинилися, й я побачив зухвале, випещене обличчя професора Веласкеса, оточеного, як зазвичай, невеличкою групкою шанувальниць. Минуло п'ять хвилин — жодного натяку на Беа. Я вирішив підійти до дверей аудиторії й заглянути всередину. Троє дівчат скупчилися, як у недільній церковній школі, щебечучи й обмінюючись чи то конспектами, чи то секретами. Та, що скидалася на ватажка цієї компанії, помітила мою присутність і урвала свій монолог, кидаючи на мене допитливий погляд.

— Перепрошую, я шукаю Беатріс Агілар. Не знаєте, вона відвідує ці заняття? Дівчата обмінялися недобрими поглядами.

— Ви її наречений? — спитала одна з них. — Офіцер?

Я дурнувато всміхнувся, й вони сприйняли це як ствердну відповідь. Лише одна з трьох дівчат усміхнулася до мене у відповідь, сором'язливо відводячи погляд. Решта здавалися зухвалими, поводитися майже виклично.

— Я не таким вас уявляла, — сказала очільниця цієї групи командос.

— А де ваша форма? — спитала її колежанка, з підозрою розглядаючи мене.

— Я у відпустці. Не знаєте, Беатріс уже пішла?

— Беатріс сьогодні не було на заняттях, — повідомила дівчина-ватажок.

Дві дівчини пройшли, покосившись на мене зі зневагою. Третя трохи відстала, спинилась біля мене і, пересвідчившись, що інші її не бачать, прошепотіла мені на вухо:

— Беатріс і в п'ятницю не було.

— Не знаєте, чому?

— Ви ж не її наречений, правда?

— Ні. Просто друг.

— Я вважаю, що вона захворіла.

— Захворіла?

— Так сказала одна з дівчат, що телефонувала їй. Мені треба йти.

Я не встиг і подякувати їй за допомогу, а дівчина вже зникла, приєднавшись до двох інших, отих, із нищівними поглядами, які чекали на неї у віддаленому кінці криної аркади.

— Даніелю, напевно, щось трапилось. Або померла двоюрідна бабуся, або в папуги свинка, або вона застудилася, бо надто легко вдягалася. Бог знає, що могло статися. Усупереч твоєму переконанню, земля не обертається навколо твоєї промежини.

— Гадаєш, я цього не розумію? Здається, ти мене зовсім не знаєш, Ферміне.

— Любий, якби Бог наділив мене ширшими стегнами, я міг би стати тобі за матусю, настільки добре я тебе знаю. Прислухайся до мене. Викинь усі ці хворобливі думки з голови, подихай свіжим повітрям. Очікування шкідливе для здоров'я.

— Отже, я здаюся тобі пришепелуватим.

— Ні. Примхливим. Розумію, що у твоєму віці можна будь-яку дрібницю сприймати як кінець світу, але у всього є межа. Сьогодні ввечері ми з тобою підемо до клубу на вулиці Платерія, це дуже модне місце. Я чув, туди приїхали кілька новеньких скандинавських дівчат зі Сьюдад Реаль — справжні красуні. Гуляємо моїм коштом!

— А що скаже Бернарда?

— Дівчата для тебе. Я почекаю в передпокої, прочитаю журнал і подивлюся на прекрасний крам здаля, бо я навернувся до моногамії, якщо не *in mentis*⁵⁵ то принаймні *de facto*⁵⁶.

— Дуже вдячний тобі, Ферміне, але...

— Вісімнадцятирічний юнак, який відмовляється від такої пропозиції, не при здоровому глузді. Потрібно щось негайно робити. Ось.

Він пошукав у кишенях та простягнув мені кілька монеток. Я здивувався: невже цими копійками він збирався фінансувати візит до розкішного сералю іберійських німф?

— Із цим ми далеко не підемо, Ферміне.

— Ти один з тих, хто падає з дерева, але так і не досягає землі. Невже ти насправді вважаєш, що я поведу тебе до дому розпусти, а назад приведу з гоноресю — до твого батька, найсвятішого чоловіка, якого я коли-небудь зустрічав? Я розповів тобі про дівчат, щоб подивитися на твою реакцію, звертаючись до єдиної частини твого тіла, яка, здається, залишилася в робочому стані. Монети для тебе, щоб ти пішов до таксофона на розі й наодинці подзвонив своїй коханій.

— Беа досить ясно сказала, щоб я їй не телефонував.

— Вона також сказала, що сама зателефонує у п'ятницю. Сьогодні вже понеділок. Утім, як хочеш. Вірити в жінок — одне, вірити в те, що вони кажуть, — зовсім інше.

Переконаний його доводами, я вислизнув з книгарні, пішов до громадського

таксофона на розі вулиці й набрав номер Агіларів.

На п'ятому сигналі хтось на іншому кінці мовчки підняв слухавку, не озиваючись. Минуло п'ять секунд.

— Беа? — прошепотів я. — Це ти?

Голос, що відповів, наче вдарив мене у живіт бияком.

— Ти, сучий сину, присягаюся, я тебе заб'ю до смерті!

То був металевий голос, сповнений справжньої злості. Крижаний та спокійний. Саме це налякало мене безмежно. Я уявляв, як пан Агілар у передпокої тримає слухавку телефонного апарата — того самого, яким я нерідко користувався, щоб подзвонити батькові та сказати, що запізнюся, бо проведу вечір у Томаса. Я залишався на місці, слухаючи дихання батька Беа й мовчки розмірковуючи, чи впізнав він мій голос.

— Бачу, тобі бракує сміливості розмовляти, покидьку. Будь-який мерзотник може скоїти те, що скоїв ти, але тільки справжньому чоловікові дістане мужності показати своє обличчя. Я б помер від сорому на саму думку, що сімнадцятирічна дівчинка хоробріша за мене, — бо вона не назвала твого імені й не зробить цього. Я її знаю. Отже, якщо ти не маєш мужності показати своє обличчя задля Беатріс, розплачуватися за те, що зробив ти, буде вона.

Коли я поклав слухавку, руки мої тремтіли. Я навіть не подумав: через мій дзвінок справи Беа стали ще гіршими. Єдине, що мене турбувало, — це можливість залишитися невпізнаним. Я зрікався людини, яку на словах кохав, але насправді лише використовував. Я робив так і раніше, коли інспектор Фумеро бив Ферміна. Я зробив так знову, коли покинув напризволяще Беа. Я робитиму так знов і знов, як тільки цього вимагатимуть обставини.

Хвилини десять я залишався на вулиці, намагаючись заспокоїтися, перш ніж повертатися до крамниці. Може, слід знов подзвонити панові Агілару й зізнатися: так, це я, Даніель Семпере, і я божеволію від його дочки. Крапка. І нехай тоді він приходить сюди у своїй генеральській формі та б'є мене. Він має на це право.

На зворотному шляху я помітив, що з іншого боку вулиці за мною хтось спостерігає. Спершу мені здалося, що це пан Федеріко, годинникар, але одного погляду було достатньо, щоб помітити, що той чоловік вищий і масивніший. Я, у свою чергу, зупинився, і він, на моє здивування, кивнув, немов хотів привітатися й довести: він зовсім не заперечує, щоб я помітив його присутність. Світло одного з ліхтарів упало на його обличчя. Риси здалися мені знайомими. Чоловік зробив кілька кроків уперед, застібаючи плаща на гудзики аж до підборіддя, потім усміхнувся до мене й пішов геть у напрямку Рамблас, змішавшись з іншими перехожими. Й лише тоді я впізнав його: то був поліціант, який тримав мене, поки інспектор Фумеро катував Ферміна.

Коли я увійшов до книгарні, Фермін допитливо поглянув на мене.

— Чого таке обличчя?

— Ферміне, гадаю, в нас проблема.

Того ж вечора ми втілили в життя план, який задумали з паном Густаво Барсело.

— По-перше, слід пересвідчитися, що за нами справді стежить поліція. Ми підемо пішки до «Ельс-Кватре-Гатс», як зазвичай, щоб побачити, чи досі той чоловік там, у засідці. Твоєму батькові — ані слова, бо в нього з'являться камені у

нирках.

— А що йому сказати? Він і так уже доволі підозріло дивиться.

— Скажи, що підеш купити насіння соняшника або щось подібне.

— А чому нам потрібно йти саме до «Ельс-Кватре-Гатс»?

— Бо там продають найсмачніші в радіусі п'яти кілометрів бутерброди із шинкою. І нам слід поговорити. Не будь занудою, Даніелю. Роби, як я кажу.

Вітаючи будь-яку справу, яка б відволікла мене від моїх думок, я скорився. За кілька хвилин я вже виходив на вулицю, запевнивши батька, що до обіду повернуся. Фермін чекав на мене на розі. Як тільки я приєднався до нього, він підвів брови, що означало: мені слід починати рухатися.

— За п'ятнадцять метрів від нас гримуча змія. Не повертай голови.

— Той самий?

— Не думаю, якщо він тільки не зменшився в розмірі від такої дощової погоди. Цей виглядає як новак. У нього газета тижневої давності. Фумеро, мабуть, набирав учнів з благодійного притулку.

В «Ельс-Кватре-Гатс» наш поліціант у цивільному сів за стіл у кількох метрах від нас, удаючи, що перечитує звіт про футбольні матчі за минулий тиждень. Кожні двадцять секунд він крадькома кидав на нас погляд.

— Подивись, як він, бідолашний, спітнів, — сказав Фермін, хитаючи головою. — Ти, здається, десь далеко, Даніелю. Ти розмовляв з дівчиною чи ні?

— Слухавку взяв її батько.

— І ви мали приємну дружню розмову?

— То був монолог.

— Зрозуміло. Слід припустити, що ти наразі не можеш звертатися до нього «татку»?

— Він сказав мені, що заб'є мене до смерті. Дослівно.

— Упевнений, то було риторичне перебільшення.

Цієї миті біля нас виріс офіціант. Фермін, потираючи руки з нетерплячки, замовив стільки їжі, що нею можна було б нагодувати цілий полк.

— А ти нічого не бажаєш, Даніелю?

Я заперечливо похитав головою.

Коли повернувся офіціант із двома тацями, повними бутербродів, сандвічів та келихів із пивом різного гатунку, Фермін вручив йому значну суму й сказав, щоб решту той залишив собі.

— Слухай, хазяїне, — додав мій друг. — Бачиш чоловіка, що сидить за столом біля вікна? Отого, вбраного, як Мудрий Цвіркунчик⁵⁷, що хоч і занурився з головою в газету, та все одно голова в нього стирчить, мов конус?

Офіціант кивнув зі змовницьким виглядом.

— Не міг би ти сказати йому, що надійшло термінове повідомлення від інспектора Фумеро? Йому слід негайно піти на ринок Бокерія, придбати на двадцять дуру⁵⁸ варених турецьких горіхів, а потім невідкладно доставити їх — якщо потрібно, на таксі — до поліційного відділку, інакше з його яєчок зроблять яєчню. Я маю повторити?

— Немає потреби, пане. Турецьких горіхів на двадцять дуру — або яєчня з яєчок.

Фермін дав йому ще монету.

— Благослови тебе Господь.

Офіціант поважно кивнув і підійшов до столика нашого переслідувача, щоб переказати повідомлення.

Коли той почув інструкції, його обличчя видовжилося. Ще п'ятнадцять секунд від залишався за столом, ніби вагаючись, потім прожогом вискочив на вулицю. Фермін і оком не змигнув.

За інших обставин мене б цей епізод звеселив, але того вечора Беа не виходила в мене з голови.

— Даніелю, спустися з хмар, нам слід дещо обговорити. Завтра, не відкладаючи, ти підеш до Нурії Монфорт, як ми планували.

— І що мені їй казати?

— Щось вигадай. Треба слухатися пана Барсело, він дає дуже слушні поради. Нехай вона дізнається: тобі відомо, що вона ошукала тебе щодо Каракса; що її так званий чоловік Мікель Молінер — не за ґратами, як вона каже; що ти з'ясував: саме вона — та зла рука, яка забирає пошту зі старої квартири Фортюні-Каракс, користуючись абонентською скринькою на ім'я неіснуючої юридичної фірми... Нехай у неї земля горить під ногами! Вивалиш на неї все це — і підеш, залишаючи її варитися у власному соку.

— А тим часом...

— А тим часом я буду чекати на неї — з цією метою я планую використати найостанніші техніки камуфляжу.

— Це не спрацює, Ферміне.

— Трохи талану — і спрацює!.. Тебе непокоїть погроза? Ну ж бо, що сказав тобі батько дівчини? Що він зробить із тобою? Повтори, що сказав цей божевільний?

— Правду! — випалив я.

— Правду, згідно зі святим мучеником Даніелем?

— Можеш сміятися скільки хочеш. Саме на це я заслуговую.

— Я не сміюся, Даніелю. Мені просто прикро бачити, як ти караєшся. Будь-кому здасться, що ти вдягнув волосяницю. У житті й так вистачає тортур — не варто ще ходити під місячним світлом, немов Великий інквізитор, катуючи самого себе.

— Тобі відомо про це з власного досвіду?

Фермін знизав плечима.

— Ти ніколи не розповідав, як ти натрапив на Фумеро, — сказав я.

— Хочеш почути історію з мораллю?

— Тільки якщо ти хочеш розповісти.

Фермін налив собі келих пива й вихилив одним ковтком.

— Амінь, — сказав він собі. — Те, що я можу розповісти тобі про Фумеро, — речі загальновідомі. Уперше я почув про нього, коли майбутній інспектор був бандитом і працював на анархістську профспілку. Він завоював неабияку репутацію, бо не знав ані страху, ані сумнівів. Тільки назви йому ім'я жертви — і вона серед білого дня просто на вулиці дістане кулю в голову. Такі таланти високо цінувалися за часів смути. Для Фумеро не існувало понять відданості та довіри. Він не засуджував тих, на кого працював, якщо останні допомагали йому здиратися нагору. У світі багато покидьків, але небагато хто з них має таланти

Фумеро. Починав він з анархістами, потім перейшов на службу до комуністів, а від них до фашистів лише один крок. Він шпигував, продавав інформацію про одну партію іншій, а гроші отримував від обох. Я довго стежив за ним. На той час я працював на автономний уряд Каталонії. Іноді мене приймали за брата президента Компаніса⁵⁹, чим я дуже пишався.

— І чим ти займався?

— Усім потроху. Сьогоднішні радіо-опери назвали б це шпигунством, але за часів війни кожен був шпигуном. Частина моїх обов'язків полягала в тому, щоб стежити за такими як Фумеро, бо вони були вкрай небезпечні. Вони немов гадюки: жодних ідеалів та совісті. Під час війни вони з'являлися скрізь. У мирний час — натягнули маски. Але вони й досі тут. Їх тисячі. І рано чи пізно я дізнався, яку гру він вів. Радше пізно, як мені видається. За кілька днів Барселону взяли франкісти, й тепер правда була на іншому боці. Я став переслідуваним злочинцем, а мої керівники були змушені ховатися, мов щури. Природно, Фумеро вже був відповідальним за операцію «зачистки». Чистка здійснювалася відкрито, зі стріляниною на вулицях, у замку Монжуйк. Мене заарештували в порту, коли я намагався домовитися про перевіз до Франції на грецькому торгово-вантажному судні кількох моїх керівників. Мене привезли в Монжуйк і два дні протримали в дуже темній камері без води та вентиляції. Світло, яке я вперше побачив після цього, було полум'ям лютьовної лампи. Фумеро й ще якийсь чоловік — він розмовляв лише німецькою — підвісили мене догори ногами. Спершу німець звільнив мене від одягу, спаливши його лютьовником, і мені здалося, що рука в нього призвичаєна. Коли я залишився абсолютно голим, з обпаленим волоссям на тілі, Фумеро сказав: якщо я не розповім, де ховаються мої керівники, вони почнуть веселитися по-справжньому. Я не хоробра людина, Даніелю. І ніколи нею не був. Але, зібравши в кулак оту дещицю мужності, яку мав, я запропонував йому поцілувати мій зад. Після жесту Фумеро німець щось впорснув мені у стегно й кілька хвилин почекав. Потім, поки Фумеро палив і, посміхаючись, дивився на мене, німець почав старанно підсмалювати мене лютьовником. Сліди ти бачив...

Я кивнув. Фермін розповідав спокійно — жодних емоцій.

— Ці ушкодження — дрібниця в порівнянні з тими, що лишилися всередині. Я цілу годину терпів катування лютьовником — а може, минула лише хвилина... не знаю. Але наприкінці я таки видав їм імена, прізвища та розміри комірців усіх моїх керівників, навіть тих, яких не знав. Мене викинули на алеї в Пуебло-Секо, оголеного, з обпаленою шкурою. Якась добра жінка забрала мене до себе додому й два місяці доглядала мене. Комуністи застрелили її чоловіка й двох синів на порозі будинку — вона не знала, за віщо. А коли я зміг підвестися й вийти на вулицю, дізнався, що все моє керівництво заарештували і стратили лише кілька годин по тому, як я сповістив про них...

— Ферміне, якщо не хочеш розповідати...

— Ні, ні. Я волю, щоб ти почув та знав, із ким маєш справу. Коли я повернувся до свого будинку, мені сказали, що уряд сконфіскував його, з усіма моїми пожитками. Я став жебраком, навіть не усвідомлюючи цього. Намагався знайти роботу — мені відмовляли. Єдине, що я міг добути, це пляшку дешевого вина за кілька сентимо. Вино — повільна отрута, що роз'їдає твої нутроці, немов кислота; але я сподівався, що рано чи пізно воно спрацює. Я казав собі, що колись

повернуся на Кубу, до своєї мулатки. Мене заарештували, коли я намагався сісти на вантажне судно до Гавани. Не пам'ятаю, скільки я провів у тюрмі. Після першого року *там* починаєш утрачати розум. Коли я вийшов, то почав жити на вулицях, де ти мене пізніше і знайшов. Там було багато таких, як я, колег з тюрми або товаришів за зброєю. Лічені щасливці мали когось, на кого могли б розраховувати, місце, куди б могли повернутися. Решта приєдналася до армії «безземельних». Якщо ти одного разу отримав картку до цього клубу, ти ніколи не перестанеш бути його членом. Більшість із нас виходили вночі, коли світ спить. Я зустрічався з такими, яким був сам. Рідко коли ми бачилися знову. Життя на вулиці недовге. Люди дивляться на нас із презирством, навіть ті, хто дає милостиню; але чужа зневага — ніщо в порівнянні з тією зміною, яку відчуваєш у собі. Це все одно що бути ходячим трупом, трупом, який хоче їсти, смердить та відмовляється остаточно вмирати. Час від часу Фумеро та його молодчики заарештовували мене за безглуздими звинуваченнями у крадіжках або у набридани дівчатам, які повертаються з монастирської школи. Ще один місяць у тюрмі Ле-Модело, ще побиття, й знов на вулицю. Я ніколи не розумів суті цих фарсів. Мабуть, поліція вважала за зручне мати в своєму розпорядженні список підозрюваних, до якого можна було б звертатися у разі потреби. Під час чергової своєї зустрічі з Фумеро, який на той час уже був досить поважною фігурою, я запитав його, чому він не вбив мене, як убив інших. Він засміявся й відповів, що існують речі гірші за смерть. Він ніколи не вбиває інформаторів, додав він. Їх він гноїть заживо.

— Ферміне, ти не інформатор. Будь-хто на твоєму місці зробив би те саме. Ти мій найкращий друг.

— Я не заслуговую на твою дружбу, Даніелю. Ви — ти і твій батько — врятували моє життя, й тепер воно належить вам обом. Задля вас я зроблю все можливе. Того дня, коли ти забрав мене з вулиці, Фермін Ромеро де Торрес народився знов.

— Це не справжнє твоє ім'я?

Фермін похитав головою.

— Я побачив його на одній афіші біля арени для бою биків. Моє справжнє ім'я поховане навік. Чоловік, який колись жив у цьому тілі, помер, Даніелю. Іноді він повертається. У кошмарах. Але ти наново навчив мене жити. Ти подарував мені сенс життя, мою Бернарду.

— Ферміне...

— Нічого не кажи, Даніелю. Просто пробач мені, якщо можеш.

Я мовчки обійняв його, й він заплакав. Люди кидали на нас здивовані погляди, я у відповідь злісно дивився на них. Урешті-решт вони вирішили не звертати на нас уваги.

Пізніше, коли ми з Ферміном прямували до його пансіону, в мого приятеля знов прорізався голос.

— Те, що я розповів тобі сьогодні... Благаю, не кажи Бернарді...

— Я не розповім ані Бернарді, ані кому іншому. Жодного слова, Ферміне.

Ми потиснули один одному руки на прощання.

Уночі я не міг заснути. Лежав у ліжку з увімкненим світлом, розглядав свою ручку «Монблан», якою вже багато років не писав; вона була мов пара рукавичок, подарована безрукому. Мене переслідувала ідея піти до будинку Агіларів та здатися добровільно, сподіваючись на краще. Але поміркувавши, я вирішив, що вдертися в дім Беа посеред ночі — не найкращий спосіб пом'якшити ситуацію. На світанку, виснажений безсонням та збитий з пантелику невідчепними думками, я дійшов висновку: нехай усе йде своєю чергою; з часом ріка віднесе геть усю погану кров.

Зранку справи у книгарні йшли повільно, і я скористався з нагоди, щоб стоячи подрімати, зберігаючи «рівновагу та грацію фламінго», як жартував мій батько. Пообідь, як і домовлялися минулого вечора, я вдав, ніби йду на прогулянку, а Фермін запевнив батька, що йому треба до лікарні — зняти кілька швів. Наскільки я зрозумів, батько проковтнув обидві брехні. Те, що ми систематично обманювали мого батька, почало мене дратувати; я ще зранку сказав про це Фермінові, поки батько ходив виконувати замовлення.

— Даніелю, стосунки батько-син засновані на тисячі маленьких невинних обманів. Дари волхвів, чарівниця, яка приносить дітям подарунки, система заохочування та багато інших. Це просто один з таких обманів. Не відчувай за собою провини.

Отже, збрехавши вкотре, я попрямував до будинку Нурії Монфорт, чиї духмяні дотики залишили незнищений слід у моїй пам'яті. Бруківку площі Св. Феліпе Нері окупувала зграя голубів; на іншому кінці площі не було ні душі. Під пильними поглядами десятка голубів я перетнув бруківку й даремно шукав очима Ферміна, замаскованого невідомо під кого, — він відмовився розкрити свій план.

Я наблизився до будинку Нурії. Ім'я Мікеля Молінера досі стояло на поштовій скриньці. Може, саме на це мені й слід передовсім вказати Нурії Монфорт?.. Сходячи в темряві нагору, я майже сподівався, що її немає вдома, — ніхто не відчуває такого співчуття до брехуна, як інший брехун.

Діставшись п'ятого поверху, я зупинився, щоб зібрати рештки мужності й вигадати якийсь привід на виправдання свого візиту. З іншого боку майданчика гриміло сусідське радіо; цього разу передавали вікторину на знання релігії. Вікторина проходила під назвою «З невеличкою Божою поміччю», і завдяки їй уся Іспанія, мов заворожена, щовівторка прикипала до радіоприймачів.

Питання на п'ять очок! Зараз із невеличкою Божою поміччю ви скажете нам, Бартоломе, в якій подобі постав диявол перед мудрецем, який жив у наметі, у притчі про архангела та гарбуз, що у Книзі Ісуса Навина: а) молоді кози; б) глечика торговця; в) акробата з мавпою?

Так, у хвилі оплесків слухачів зі студії Національного радіо, я опинився біля дверей Нурії Монфорт і кілька секунд натискав на дзвоник. Прислухався, як луна йде квартирою, й зітхнув із полегшенням. Уже збирався був іти, коли почув, як до дверей наближаються кроки. Вічко загорілося, як краплина світла. Я посміхнувся. Поки в замку обертався ключ, я глибоко дихав.

— Даніелю!

Блакитний дим від цигарки звивався навколо її обличчя. На її губах блищала темна помада; вони були вологими та залишали на фільтрі цигарки, яку вона тримала між вказівним та підмізинним пальцями, сліди, схожі на кров. Є люди, яких пам'ятаєш, є люди, про яких мрієш. Для мене Нурія Монфорт була немов міраж: ти не сумніваєшся в його реальності, ти просто йдеш за ним, доки він не зникне або не знищить тебе.

Я пройшов за нею до вузької темної кімнати, де стояв її письмовий стіл, де були її книжки та колекція вишикуваних у лінію олівців — як несподівана симетрія.

— Я й не сподівалася знов тебе побачити.

— Вибачте, що не справдив ваших сподівань.

Вона сіла до столу, схрестила ноги й відкинулася назад.

Я насилу відірвав очі від її шиї й зосередився на плямі на стіні. Підійшов до вікна, окинув швидким поглядом площу. Жодного натяку на Ферміна.

Я відчував, як Нурія Монфорт дихає мені у спину, як її очі ковзають по моїй шиї. Я розпочав розмову, не відводячи очей від вікна.

— Кілька днів тому мій приятель дізнався, що управитель, який відповідає за стару квартиру Фортюні-Каракс, відсилає пошту на абонентську скриньку на адресу юридичної фірми, якої явно не існує. Той самий приятель виявив, що людина, яка вже кілька років забирає пошту з цієї поштової скриньки, використовує ім'я пані Монфорт...

— Замовкни!

Я оглянувся та побачив, як жінка вийшла з темряви.

— Ти судиш, не знаючи мене, — сказала вона.

— То допоможіть мені пізнати.

— Ти комусь про це розповідав? Кому ще про це відомо?

— Більшій кількості людей, ніж ви гадаєте. За мною вже давно стежить поліція.

— Фумеро?

Я кивнув. Мені здалося, що її руки тремтять.

— Ти не знаєш, Даніелю, що ти накоїв.

— То поясніть мені! — відповів я суворіше, ніж бажав.

— Ти вважаєш, що випадково натрапивши на книжку, маєш право втручатися в життя людей, яких не знаєш? У речі, яких не розумієш і які тебе не обходять?!

— Тепер обходять, хочу я цього чи ні.

— Ти не знаєш, що кажеш.

— Я був у будинку Алдаїв. Знаю, що там ховається Хорхе Алдая. Мені відомо, що саме він убив Каракса.

Я й не знав, що вірю в це, поки не вимовив цих слів.

Вона довго дивилася на мене, з обережністю добираючи слова.

— Фумеро про це відомо?

— Не знаю.

— Тобі краще знати. Фумеро переслідував тебе до самого будинку?

Злість у її очах обпекла мене. Я намагався увійти в роль обвинувача та судді, але з кожною хвилиною, що минала, дедалі більше відчував обвинувачуваним себе.

— Не думаю. А ви знали? Знали, що це Алдая вбив Хуліана й зараз ховається в будинку? Чому ви не розповіли мені про це?

Вона сумно посміхнулася.

— Ти нічого не розумієш. Правда.

— Я розумію, що ви збрехали, щоб прикрити вбивцю — попри те, що цей убивця позбавив життя людину, яку ви називали другом. Розумію, що ви багато років мовчали про цей злочин, захищаючи чоловіка, чия єдина мета — стерти зі світу будь-які сліди існування Хуліана Каракса. Ви захищате того, хто спалює Караксові книжки. Я також розумію, що ви ошукали мене щодо свого чоловіка. Він не за ґратами. Але тут його теж немає. Ось що я розумію.

Нурія Монфорт поволі похитала головою.

— Іди звідси, Даніелю. Залиши цей дім і ніколи не повертайся. Ти вже багато шкоди наробив.

Я попрямував до дверей. На півдорозі зупинився й озирнувся. Нурія Монфорт сиділа на підлозі, спершись на стіну. Здавалося, їй байдуже, який у неї вигляд.

Опустивши очі додолу, перетнув площу. Ніс із собою біль, якого завдали мені уста цієї жінки, біль, на який — відчував — я заслуговую, хоча й не усвідомлював достоту, чим саме. «Ти не знаєш, Даніелю, що ти накоїв». Єдиним моїм бажанням тепер було щонайшвидше забратися звідси.

Проходячи повз церкву, я не відразу помітив худорлявого, з великим носом священика, який стояв біля входу, тримаючи требник та вервечку. Він неспішно благословив мене, коли я проходив мимо.

39

Я увійшов до книгарні, спізнившись майже на сорок п'ять хвилин. Побачивши мене, батько несхвально зсунув брови й подивився на годинник.

— Котра, кажеш, година? Адже ти знаєш, що я маю піти на зустріч із клієнтом у Сан-Кугаті, а ти залишив мене тут самого.

— А Фермін? Невже він іще не повернувся?

Батько похитав головою із поквалівістю, яка свідчила про його поганий настрій.

— Крім того, тут тобі надійшов лист. Я поклав його біля каси.

— Тату, вибач, але...

Він відмахнувся від моїх виправдань, накинув плащ та капелюх і вийшов за двері, не прощаючись.

Добре знаючи свого батька, я розумів, що його злість мине, перш ніж він дістанеться метро. Що мені здалося дивним, так це відсутність Ферміна. Відтоді як я бачив його, перевдягненого у водевільного священика на площі Св. Феліпе Нері, де він чекав на Нурію Монфорт, яка, згідно з його припущеннями, мала щодуху вибігти з будинку й привести його до розгадки таємниці, моя віра в нашу стратегію похитнулася. Я уявляв собі: якщо Нурія Монфорт нікуди не побіжить, переслідування Ферміна скінчаться тим, що він піде за нею до аптеки або до булочної. Що за чудовий план!..

Я підійшов до каси — подивитися на лист, про який згадував батько. Конверт був білий і прямокутний, як надгробок, а замість розп'яття на ньому була зворотна адреса, якій вдалося знищити залишки мого настрою.

ВІЙСЬКОВИЙ КОМІСАРІАТ БАРСЕЛОНИ ПРИЗОВНА КОМІСІЯ

— Алілуя! — пробурмотів я.

Мені був відомий зміст цього листа й без того, щоб його відкривати, але все одно я розпечатав його — лише задля того, щоб потонути у тузі. Лист був стислим: два абзаци прози — щось середнє між різким офіційним оголошенням та арією з оперети; утім, такий стиль властивий усій військовій кореспонденції. Мене повідомляли, що у двомісячний строк я, Даніель Семпере, матиму честь та гордість виконати найбільш священний та повчальний обов'язок, який випадає кожному іберійському чоловікові: служити Вітчизні й носити форму Національної гвардії задля захисту духовного оплоту Заходу.

Тільки Фермін міг би побачити смішний бік цього драматичного послання; він би ще й зримував щось на зразок: «Провал жидомасонської змови».

Два місяці. Вісім тижнів. Шістдесят днів. Можна було також розділити час на секунди й отримати семизначне число. У мене вийшло 5184 000 секунд свободи. Може, пан Федеріко, який, згідно зі словами мого батька, вміє побудувати навіть «фольксваген», зробить мені годинник із гальмами?.. Може, хтось навчить мене, як мені не втратити Беа назавжди?!

Почувши дзенькіт дверного дзвоника, я подумав, що то Фермін повернувся, нарешті впевнившись, що всі наші зусилля в ролі детективів — лише кепський жарт.

— Ну, невже кронпринц виглядає зі свого замку? Напевно, він, навіть якщо його обличчя видовжилось, як той котячий хвіст. Вище носа, детективе! — гукнув Густаво Барсело. Він був одягнений у пальто з верблюжої вовни, у руках тримав свою звичайну палицю зі слонової кістки, яка була йому потрібна хіба що для того, аби розмахувати нею, наче піп кадиллом. — Батько вдома, Даніелю?

— Вибачте, пане Густаво. Він пішов на зустріч із покупцем, не думаю, що він повернеться до...

— Чудово. Бо я прийшов не до твого батька. І краще буде, якщо він не почує того, що я тобі маю сказати.

Він підморгнув мені, стягуючи рукавички й оглядаючи книгарню.

— А де наш колега Фермін? Десь тут?

— Виконує завдання.

— Застосовує свої таланти у справі Каракса?

— Використовує і тіло, і душу. Коли я бачив його, він був перевдягнений за священника й надавав благословення всім, хто проходив повз, *urbi et orbi*⁶⁰.

— Зрозуміло... Це моя провина, це я підбив вас на це. Краще б я не розтуляв рота.

— Ви маєте дещо занепокоєний вигляд. Щось трапилось?

— Не те щоб трапилось... Утім, у певному розумінні — так, трапилось.

— Що ви хотіли мені розповісти, пане Густаво?

Книгопродавець лагідно посміхнувся до мене. На його обличчі не було й сліду звичайної бундючності. Він здавався серйозним та зосередженим.

— Сьогодні вранці я зустрів пана Мануеля Гутьєрреса Фонсеку. Йому п'ятдесят дев'ять, він неодружений, служить у муніципальній трупарні Барселони з 1924 року. Тридцять років служби на порозі смерті — його слова, не мої. Пан Мануель — ідальго старого гарту: чемний, приємний та люб'язний. Останні п'ятнадцять років він мешкає на вулиці Сеніса, орендує кімнату з десятком довгохвостих папуг, які навчилися наспівувати похоронний марш. Він має абонемент у театрі «Лісео». Йому подобаються Верді та Доніцетті. Він розповідав мені, що найважливіше в його роботі — дотримуватися правил. Правила передбачають усе, особливо випадки, коли не знаєш, що робити. П'ятнадцять років тому пан Мануель відкрив полотняний лантух, який доправила поліція, і в ньому знайшов голову найкращого друга свого дитинства. Решта тіла надійшла в окремому лантусі. Погамувавши почуття, пан Мануель і тут дотримав правил.

— Хочете кави, пане Густаво? Ви дуже блідий.

— Охоче.

Я пішов шукати термос, а знайшовши, налив гостеві філіжанку кави й поклав вісім грудок цукру. Барсело випив.

— Краще?

— Стає краще. Як я казав, справа в тому, що пан Мануель чергував саме у той день, коли на розтин принесли тіло Хуліана Каракса. Це був вересень 1936 року. Звичайно ж, пан Мануель не пам'ятав імені небіжчика, але перегляд архівів та сотня песет на додачу до його пенсії надзвичайно освіжили його пам'ять. Ти стежиш за моєю думкою?

Я кивнув, перебуваючи майже у трансі.

— Пан Мануель каже, що пам'ятає всі подробиці того дня, бо то був один з тих виняткових випадків, коли він відхилився від правил. У поліції сказали, що тіло знайшли на алеї в кварталі Раваль майже перед світанком. До трупарні тіло потрапило десь о дев'ятій ранку. Єдині речі, що були при ньому, книжка та паспорт. За паспортом небіжчика ідентифікували як Хуліана Каракса, народженого в Барселоні 1900 року. У паспорті стояла позначка з прикордонної застави Ла-Хункера; це свідчило про те, що Хуліан Каракс приїхав до країни місяць тому. Причиною смерті, безсумнівно, стало вогнепальне поранення. Пан Мануель не лікар, але за роки праці він дечого навчився. На його думку, постріл — трохи вище від серця — був зроблений впритул. За паспортом вони змогли знайти пана Фортюні, батька Каракса, який того ж вечора прийшов до трупарні

розпізнати тіло.

— Наразі все збігається з тим, що розповідала Нурія Монфорт.

Барсело кивнув.

— Слушно. А тепер слухай те, чого тобі Нурія Монфорт не розповіла. Отже, мій друг пан Мануель, інтуїтивно відчуваючи, що поліція не надто зацікавлена в цій справі, й зрозумівши, що на книжці, знайденій у кишені загиблого, написано ім'я *Каракс*, вирішив виявити власну ініціативу й того ж дня зателефонував до видавництва, перш ніж приїхав Фортюні.

— Нурія Монфорт казала мені, що працівник трупарні подзвонив їм три дні по тому, коли тіло вже поховали в загальній могилі.

— Зі слів пана Мануеля, він зателефонував того самого дня, коли доправили тіло. Він розмовляв із молодого жінкою, яка сказала, що дуже вдячна за його дзвінок. Пан Мануель пам'ятає: реакція жінки дещо здивувала його. Було таке враження, наче про те, що сталося, вона *вже знала*.

— А пан Фортюні? Це правда, що він відмовився розпізнати тіло сина?

— Саме це цікавило мене найдужче. Пан Мануель каже, що надвечір прибув малий чоловік у супроводі двох поліціантів. Він увесь тремтів. То був пан Фортюні. Зі слів пана Мануеля, єдина річ, до якої не можна звикнути, — це коли найближчі родичі приходять розпізнати тіло. Каже, що такого нікому не побажаєш. Гірше за все, говорить пан Мануель, коли загиблий — молода людина. Фонсека дуже добре пам'ятає пана Фортюні. Той ледь міг триматися на ногах, плакав як дитина, а двоє поліціантів підтримували його під руки. Він стогнав: «Що вони зробили з моїм сином? Що вони зробили з моїм сином?»

— То він бачив тіло?

— Пан Мануель збирався запитати поліціантів, чи можна розпочинати звичайну процедуру. Єдиний раз йому спало на думку засумніватися в правилах. Труп мав жахливий вигляд. Чоловік помер не менше як за добу до того, як тіло доправили до трупарні, а не вранці того дня, як стверджувала поліція. Мануель побоювався, що коли цей маленький старий побачить його, він занедужає. Пан Фортюні все повторював, що цього не могло статися, що його син Хуліан живий... Коли пан Мануель відкинув саван, яким було вкрите тіло, двоє поліціантів поставили Фортюні формальне запитання: чи впізнає він свого сина Хуліана?

— І?

— Пан Фортюні був приголомшений. Він майже хвилину витріщався на тіло. Потім крутнувся на підборах і пішов.

— Пішов?

— Поквапом.

— А що поліціанти? Вони не зупинили його? Адже він мав розпізнати тіло?

Барсело шахраювато посміхнувся.

— Теоретично так. Але пан Мануель пам'ятає, що в кімнаті був хтось іще. Третій поліціант. Він увійшов нечутно, поки ті двоє готували пана Фортюні. Він мовчки дивився на всю сцену, спершись на стіну й тримаючи в роті цигарку. Пан Мануель сказав був, що палити у трупарні суворо заборонено, та один з офіцерів подав йому знак, щоб він замовкнув, — тому Мануель і запам'ятав того третього поліціанта. Щойно пан Фортюні пішов, третій поліціант наблизився до тіла, кинув на нього погляд і плюнув у мертво обличчя. Потім забрав паспорт та віддав наказ,

щоб тіло відправили до Монжуйка й уранці поховали в загальній могилі.

— Це ж безглуздя!

— Так подумав і пан Мануель. Це суперечило всім правилам. «Нам невідомо, хто він», — сказав той третій. Інші двоє не сказали нічого. Пан Мануель сердито дорікнув: «А може, вам *надто добре* відомо. Бо цілком очевидно, що він помер принаймні добу тому». Пан Мануель ясно посилався на правила й не був дурнем. Та коли третій поліціант почув його протест, він підійшов до мого приятеля, подивився просто у вічі й спитав, чи не бажає той приєднатися до померлого на його останньому шляху. І пан Мануель перелякався. У того чоловіка були очі божевільного; сумніву не було — він не жартує. Мануель пробурмотів, що намагається лише виконувати інструкції і що оскільки нікому не відомо, хто цей чоловік, його наразі не можна ховати. «Цей чоловік буде тим, ким я скажу», — відповів поліціант. Потім він витягнув реєстраційний бланк і підписав його, закриваючи справу. Пан Мануель каже, що ніколи не забуде цього підпису: і під час війни, і довго ще після неї він натрапляв на свідоцтва про смерть, виписані на тіла, які привозили хтозна-звідки. Цих тіл ніхто не намагався розпізнати...

— Інспектор Франсіско Хав'єр Фумеро...

— Гордість та слава головного поліцейного управління. Ти розумієш, *що* це означає, Даніелю?

— Що ми із самого початку тикали навмання, грали всліпу.

Барсело взяв свого капелюха та палицю й пішов до дверей, буркочучи собі під носа:

— Ні, це означає, що гра всліпу тільки-но починається.

40

Увесь день я вивчав невблаганного листа, в якому оголошувалося про мій призов, та сподівався вісточки від Ферміна. Минуло вже півгодини після зачинення крамниці, а я й досі не знав, де ж Фермін. Я підніс слухавку та зателефонував до пансіону на вулиці Хоакіна Кости. Відповіла пані Енкарна, трохи п'яненька. Вона сказала, що не бачила Ферміна від самого ранку.

— Якщо він не повернеться за півгодини, то їстиме холодну вечерю. Це не готель «Рітц», розумієте? Сподіваюся, з ним нічого не трапилось.

— Не хвилюйтеся, пані Енкарно. Він мав виконати доручення і, певно, затримався. У будь-якому разі, якщо побачите його сьогодні, перекажіть йому, щоб він мені передзвонив. Буду дуже вдячний. Це Даніель Семпере, сусід вашої подруги Мерседітас.

— Звичайно ж, але мушу попередити: я лягаю спати о пів на дев'яту.

Потім я подзвонив Барсело, сподіваючись, що Фермін міг з'явитися у Бернарди, щоб спустошити її комору або витягти кудись саму Бернарду з її вічної кімнати для прасування. Мені й на думку не спадало, що відповісти на дзвінок може Клара.

— Даніелю, який сюрприз!

«Ти вкрала мої слова», — подумав я.

Розмовляючи з нею про те, про се в душі пана Анаклето, шкільного вчителя, я дуже буденно, немов між іншим, згадав привід свого дзвінка.

— Ні, Ферміна сьогодні не було. Бернарда була зі мною весь день, тож я знаю достеменно. Правду кажучи, ми говорили про тебе.

— Що за нудна тема для розмови!

— Бернарда каже, ти дуже гарний на вроду, вже зовсім дорослий.

— Я вживаю багато вітамінів.

Довга пауза.

— Даніелю, як ти вважаєш: ми могли б знов стати друзями? Скільки років тобі потрібно, щоб пробачити мені?

— Кларо, ми вже друзі, й мені нема що тобі пробачити. Ти це знаєш.

— Дядько каже, ти досі досліджуєш життя Хуліана Каракса. Може, ти б завітав якомсь на чай та розповів мені останні новини? Мені теж є що тобі розповісти.

— Якимсь цими днями, обіцяю.

— Даніелю, я одружуюсь.

Я роззявив рота. Відчув, як земля йде з-під моїх ніг. Чи то я зменшився на кілька сантиметрів?..

— Даніелю, ти чуєш?

— Так.

— Ти здивований?

Я ковтнув — язик був майже чавунний.

— Ні. Мене дивувало те, що ти досі ще не одружена. Не може бути, щоб тобі бракувало шанувальників. Хто ж цей щасливчик?

— Ти його не знаєш. Його звать Хакобо. Він приятель дядька Густаво. Директор Національного банку Іспанії. Ми познайомилися в опері, на бенефісі одного композитора, який влаштував мій дядько. Хакобо обожає оперу. Він старший за мене, але ми дуже добрі друзі — саме це найважливіше, правда?

Мене охопила злість, і я прикусив язика. Язик мав смак отрути.

— Звичайно ж... Прийми мої вітання.

— Ти ніколи не пробачиш мені, чи не так, Даніелю? Для тебе я завжди буду віроломною Кларою Барсело.

— Для мене ти завжди будеш Кларою Барсело. Крапка. І тобі це відомо так само добре, як і мені.

Повисла ще одна пауза — пауза, під час якої можна, здається, посивіти.

— А як ти, Даніелю? Фермін каже, в тебе вродлива дівчина?

— Кларо, мені треба йти, завітав клієнт. Днями я подзвоню тобі, й ми зустрінемося за філіжанкою чаю. Ще раз мої вітання.

Я поклав слухавку та зітхнув.

Батько повернувся після зустрічі з клієнтом засмучений, він не мав настрою для розмови. Я накрив на стіл, а він приготував вечерю, навіть не спитавши ні про Ферміна, ні про справи у книгарні. Під час вечері ми дивилися у свої тарілки, ховаючись за стрекотом радіо. Батько майже не їв — просто мішав ложкою рідкий, несмачний суп, немов шукав золото на дні.

— Ти нічого не з'їв, — зауважив я.

Батько знизав плечима. Радіо досі бомбардувало нас нісенітницями. Батько

підвівся та вимкнув його.

— Що в тому листі про військо? — нарешті спитав він.

— Мене призивають за два місяці.

Він, здавалося, постарішав років на десять.

— Барсело каже, що спробує натиснути на важелі, щоб мене після загальних зборів перевели до військового управління в Барселоні. Тоді я зможу ночувати вдома, — сказав я.

Батько у відповідь лише байдужно кивнув.

Я відчув, як боляче витримувати його погляд, і підвівся, щоб прибрати зі столу. Батько залишився сидіти: очі розгублені, руки стискають підборіддя...

Я вже збирався був мити посуд, коли почув кроки на сходах. Тверді, поспішні кроки, в яких чулося тривожне попередження.

Я звів погляд та зустрівся очима з батьком. Кроки зупинилися на нашому сходовому майданчику.

Батько підвівся, стривожений.

За секунду ми почули стукіт у двері та розлючений гучний голос, який здався мені дещо знайомим.

— Поліція! Відчиняйте!

Тисячі кинджалів устромилися в мій мозок.

Від чергового граду ударів двері захиталися. Батько підійшов до них і зазирнув у вічко.

— Що вам потрібно о такій порі?

— Відчиняй двері, або ми виб'ємо їх, Семпере. Не змушуй мене повторювати.

Я впізнав голос Фумеро, й серце моє захолинуло.

Батько кинув на мене запитливий погляд. Я кивнув.

Силуети Фумеро та двох його поплічників обрисувалися на тлі жовтуватого світла — мертво-бліді маріонетки в сірих плащах.

— Де він?! — заволав Фумеро, із силою відштовхуючи мого батька й просуваючись у їдальню.

Батько намагався зупинити його, але один з поліціантів, який ішов за інспектором, схопив батька за руку й притиснув до стіни, тримаючи з холонокровністю та вправністю людини, звиклої до такого роду завдань. То був той самий чоловік, який переслідував нас із Ферміном і який тримав мене, поки Фумеро лупцював мого друга біля притулку Св. Лусії. Той самий, який нещодавно спостерігав за мною. Він кинув на мене пустий, байдужний погляд.

Я наблизився до Фумеро, виявляючи всю холонокровність, на яку був здатний. Очі інспектора були налиті кров'ю. Свіжа подряпина йшла через ліву щоку, на якій темніла зсіла кров.

— Де?!

— Де що?

Фумеро раптом подивився вниз і похитав головою, бурмочучи щось собі під носа. Потім знову звів угору обличчя, позначене хижою гримасою. У руках він тримав револьвер.

Не зводячи з мене очей, він ударив рукояттю револьвера по вазі із зів'ялими квітами, що стояла на столі. Ваза розбилася вщент, вода розлилася, а зморщені

стеблини розсипалися по скатертині. Мимоволі я затремтів. Батько кричав щось із передпокою, але його міцно тримали двоє поліціантів. Я ледве міг розчути його слова. Єдине, що я відчував, — це холодну цівку револьвера на своїй щоці та запах пороху.

— Не жартуй зі мною, ти, лайно, твоєму батькові доведеться зішкрібати твій мозок з підлоги! Ти мене чуєш?!

Я кивнув. Я весь тремтів.

Фумеро ще міцніше притиснув цівку до моєї щоки. Я відчував, як залізо шкрябає мені шкіру, але не наважувався навіть моргнути.

— Восстаннє тебе питаю. Де він?

Я побачив своє відображення в чорних зіницях інспектора. Очі його повільно примружувалися, а великий палець лежав на гачку.

— Його тут немає. Я не бачив його з обіду. Це правда.

Фумеро непорушно стояв десь секунд із тридцять, притискаючи пістолет до мого обличчя й облизуючи губи.

— Лермо, — наказав він. — Оглянь тут усе.

Другий поліціант поспішив оглянути квартиру. Батько даремно силкувався вирватися з лап третього.

— Якщо ти мені збрехав і ми знайдемо його в цьому будинку — присягаюся, я зламаю твоєму батькові обидві ноги! — просичав Фумеро.

— Мій батько нічого не знає. Дайте йому спокій.

— Ти не розумієш, із ким граєшся. Але як тільки я добуду твого приятеля, гру буде скінчено. Ніяких судів, ніяких шпиталів, ніякого лайна. Цього разу я особисто пересвідчуся, що його вилучено з обігу. Я ще й збираюся дістати від цього задоволення, повір мені. Я зроблю це не поспішаючи. Можеш попередити його, коли побачиш. Бо я знайду його, навіть якщо доведеться зазирнути під кожний кругляк у місті. А ти наступний за списком.

Поліціант на прізвище Лерма з'явився в їдальні й ледь помітно похитав головою. Фумеро послабив тиск на гачок і прибрав револьвер.

— Шкода, — сказав Фумеро.

— Що він накоїв? Чому ви його шукаєте?

Фумеро повернувся до мене спиною й підійшов до двох інших поліціантів, які за його сигналом відпустили мого батька.

— Ви ще за це заплатите! — виплюнув батько.

Очі Фумеро затрималися на ньому. Інстинктивно батько зробив крок назад. Я побоювався, що візит Фумеро лише починається, але інспектор похитав головою, засміявся собі під носа й вийшов за двері. Лерма пішов за ним.

Третій поліціант, мій вартовий, на мить затримався у дверях. Він мовчки глянув на мене, немов хотів щось сказати.

— Паласіосе! — закричав Фумеро. Його голос луною відбився в колодязі сходів.

Паласіос опустил очі додолу й зник за дверима.

Я вийшов на майданчик. Бачив смужки світла, що пробивалися крізь напіввідчинені двері сусідів, їхні перелякані обличчя, що вдивлялися в темряву. Три таємничі постаті зникли внизу сходів, а звуки їхніх роздратованих кроків віддалялися, немов отруйний вплив, залишаючи за собою осад жаху.

Десь близько опівночі ми почули ще один стукіт у двері, цього разу слабкий, ніби сповнений страху. Рука батька, який саме прикладав змочену йодом хусточку до синця, що залишився на моїй щоці від револьвера Фумеро, застигла в повітрі. Наші погляди зустрілися. Пролунало ще три стуки.

Я думав, що це Фермін. Можливо, він бачив увесь інцидент на власні очі, ховаючись у темному кутку сходів?

— Хто там? — запитав батько.

— Пане Семпере, це Анаклето.

Батько зітхнув. Ми відчинили двері й побачили вчителя, блідого, як ніколи.

— Пане Анаклето, що сталося? З вами все гаразд? — запитав батько, впускаючи гостя.

У руках пан Анаклето тримав складену навпіл газету. З переляканим виразом на обличчі він простяг її нам. Газета була ще тепла — чорнило ще не висохло.

— Це завтрашній випуск, — прошепотів учитель. — Сторінка шість.

У вічі впадали два знімки під заголовком. На першому — Фермін, років на п'ятнадцять-двадцять молодший, гладкіший, із ряснішим волоссям. На другому — обличчя жінки із заплющеними очима й блідою, наче мармуровою шкірою. Мені знадобилося кілька секунд, щоб упізнати її, бо я звик бачити її в напівтемряві.

ЖЕБРАК СЕРЕД БІЛОГО ДНЯ ВБИВ ЖІНКУ

Барселона/газетна агенція

Поліція розшукує жебрака, який сьогодні вдень зарізав жінку. Її звали Нурія Монфорт, мешканка Барселони.

Убивство сталося десь о третій в околицях проспекту Св. Жервазіо. Жебрак напав на жертву без видимого мотиву. Зі слів представника центрального поліцейного управління, волююга переслідував жінку. Причини цього переслідування наразі невідомі.

Виявляється, що вбивця — п'ятдесятип'ятирічний Антоніо Хосе Гутьєррес Алькасте з селища Інмунда, що у провінції Касерес, — відомий злочинець із довгим списком психічних захворювань, який утік з тюрми Ла-Модело шість років тому і якому досі вдавалося уникати зустрічей із владою, оскільки він ховався під різними іменами. Під час скоєння вбивства він був перевдягнений за священника. Злочинець озброєний, поліція вважає його вкрай небезпечним. Досі невідомо, чи були жертва та вбивця знайомі, хоча джерела з поліцейного управління свідчать на користь останнього. Жінку шість разів ударили ножем у живіт, груди та шию. Свідками нападу, який стався неподалік від школи, стали кілька учнів, які сповістили вчителів. Ті, в свою чергу, викликали поліцію та швидку допомогу. Згідно з поліцейним звітом, причиною смерті стали численні ножові поранення. Жертва померла в Барселонському шпиталі о чверть на сьому.

Цілий день про Ферміна нічого не було чути. Батько наполіг на тім, щоб

відчинити крамницю як зазвичай, наче нічого не сталося, — це мало стати знаком Фермінової невинності. Біля наших дверей поліція поставила офіцера, ще один спостерігав за площею Св. Анни, ховаючись за дверима церкви, хоч анітрохи не скидався на святого. На світанку розпочалася сильна злива; поліціанти, тримаючи в кишенях змерзлі руки, тремтіли від холоду, від їхнього дихання здіймалася пара. Люди йшли обіч книгарні, кидали швидкі погляди у вітрину, але жоден покупець так і не наважився ввійти всередину.

— Плітки швидко поширюються, — сказав я.

Батько лише кивнув. Він упродовж цілого ранку не розмовляв зі мною, спілкуючись лише жестами. Сторінка з подробицями смерті Нурії Монфорт лежала на прилавку. Кожні двадцять хвилин батько з непроникним виглядом підходив та перечитував її. Цілий день він приховував гнів, акумулюючи його всередині.

— Скільки б разів ти не перечитував статтю, написане там не стане правдою, — зазначив я.

Батько підвів голову й суворо подивився на мене.

— Ти знав цю жінку? Нурію Монфорт?

— Ми кілька разів розмовляли.

Знову мені забракло щирості, і я став огидний собі самому. Обличчя Нурії Монфорт стало переді мною. Мене досі переслідував її запах, дотик її губ, образ її письмового столу, такого бездоганно охайного, її сумні, мудрі очі...

— Кілька разів, — повторив я.

— Чого ти з нею розмовляв? Що між вами спільного?

— Вона давня приятелька Хуліана Каракса. Я пішов на зустріч із нею, щоб розпитати, *що* вона пам'ятає про Каракса. Ось і все. Вона дочка Ісака, сторожа. Саме він і дав мені адресу.

— А Фермін був з нею знайомий?

— Ні.

— Звідки ти знаєш?

— Як ти можеш сумніватися у Фермінові? Невже ти віриш у всю цю брехню?.. Усе, що Фермін знав про цю жінку, — це те, що я йому розповів.

— Саме тому він переслідував її?

— Так.

— Бо *ти* попросив його.

Я не відповів.

Батько тяжко зітхнув.

— Ти не розумієш, тату.

— Звичайно. Я нічого не розумію. Геть нічого.

— Тату, хіба ми не знаємо Ферміна?

— А *що* ми знаємо про Ферміна, га? Виявляється, ми навіть не знали його справжнього імені!

— Ти помиляєшся щодо нього.

— Ні, Даніелю. Помиляєшся ти. Хто просив тебе втручатися в життя інших?

— Я вільний розмовляти, з ким бажаю.

— Гадаю, що ти почуваєшся вільним і від наслідків.

— Ти натякаєш, що я відповідальний за смерть цієї жінки?

— Ця жінка, як ти її називаєш, мала ім'я та прізвище, й ти був з нею знайомий.

— Нема потреби про це мені нагадувати, — відповів я зі сльозами на очах. Батько сумно подивився на мене й похитав головою.

— Боже, навіть не хочу думати, що відчуває бідолашний Ісак.

— Це не моя провина, що вона померла, — тоненько протягнув я.

Невже, якщо я повторюватиму ці слова достатньо часто, мені вдасться повірити в них?!

Батько пішов до задньої кімнати, досі хитаючи головою.

— Ти знаєш, за що ти відповідальний, а за що ні, Даніелю. Іноді мені здається, що я більше не знаю, хто ти.

Я схопив свій плащ і побіг на вулицю, під дощ, де ніхто мене не знав.

Віддавши себе у владу крижаного дощу, я крокував невідомо куди. Очі мої були опущені; в уяві поставав образ Нурії Монфорт, неживої, розпластаної на холодній мармуровій плиті. Її тіло, вкрите колотими ранами...

Діставшись перехрестя вулиці Фонтанела, я навіть не поглянув на світлофор. Зненацька сильний порив вітру вдарив мені в обличчя. Озирнувшись, я побачив стіну з металу та світла, яка зі свистом неслася на мене на повній швидкості. В останню мить якийсь перехожий відштовхнув мене зі шляху автобуса. Я витріщився на сталевого бегемота, який пронісся в п'ятьох сантиметрах від мого обличчя. Доля секунди — і я б опинивсь під колесами.

Коли я збагнув, що трапилося, людина, яка врятувала мені життя, була вже на пішохідному переході. Силует у сірому плащі. Важко дихаючи, я не міг зрушити з місця. Крізь пелену дощу побачив, що мій рятівник зупинився на іншому боці вулиці й дивився на мене, стоячи під зливою. То був третій поліціант, Паласіос. Щільна стіна автомобілів розділила нас, а коли я подивився на той бік вулиці знову, Паласіоса там уже не було.

Я попрямував до будинку Беа, не в змозі більше чекати. Мені вкрай потрібно було згадати все те добре, що в мене було, що вона подарувала мені. Збіг сходами вгору й зупинився біля дверей помешкання Агіларів, майже не дихаючи. Узявся за дверний молоток і, зібравши всю свою мужність, тричі постукав. Поки чекав, подумав, що промок до кісток. Відкинув волосся з лоба й сказав собі: жереб кинуто. Якщо пан Агілар справді хоче переламати мені ноги й розбити пику — чим швидше він це зробить, тим краще.

Постукав знову. Через кілька секунд почув кроки, що наближалися. Вічко на мить відкрилося. Чорне підозріливе око дивилося на мене.

— Хто там?

Я впізнав голос Сесілії, однієї зі служниць, яка працювала в Агіларів.

— Сесіліє, це Даніель Семпере.

Вічко закрилося, й через кілька секунд я почув, як відсуваються клямки. Великі двері повільно відчинилися. Мене зустріла Сесілія у формі та очіпку, зі свічником у руці. Судячи з її переляканого обличчя, я скидався на привида.

— Добри вечір, Сесіліє. Беа вдома?

У погляді служниці читалося нерозуміння. Останнім часом я майже не приходив до Агіларів, а коли приходив, то лише до Томаса, тож Сесілія

сприймала мене виключно як Томасового шкільного приятеля.

— Панни Беатріс немає...

— Вона кудись пішла?

Сесілія, яка й у кращі часи відзначалася полохливістю, настрахано кивнула.

— Не знаєш, коли вона повернеться?

Служниця знизала плечима.

— Вони з паном та панею Агілар пішли до лікаря десь дві години тому.

— До лікаря? Беа захворіла?

— Не знаю, пане.

Поміркувавши хвилю, я вирішив продовжити допит бідної служниці. Відсутність батьків Беа відкривала переді мною інші шляхи.

— А Томас удома?

— Так, паничу Даніелю. Заходьте, я його покличу.

Я увійшов до передпокою. Раніше я б попрямував просто до кімнати мого друга, але я вже так давно тут не був, що почувався як незнайомиць. Сесілія зникла в коридорі, огорнута світлом свічки, а мене лишила в темряві.

Мені здалося, наче я почув голос Томаса вдалині, а потім знову Кроки, що наближалися. Я вже гарячково вигадував привід, який пояснював би мій несподіваний візит; але у дверях передпокою знову з'явилася Сесілія. Вона з прикрістю дивилася на мене. Чемна посмішка сповзла з моїх вуст.

— Панич Томас каже, що він дуже зайнятий і не може зустрітися з вами зараз.

— Ти сказала йому, хто я? Даніель Семпере?

— Так, паничу Даніелю. Він наказав мені вас провести.

Я кивнув, не знаючи, що й сказати.

Служниця відчинила двері будинку, який я ще нещодавно вважав за свою другу оселю.

— Вам потрібна парасолька?

— Ні, дякую, Сесіліє.

— Мені дуже прикро, паничу Даніелю, — повторила вона.

Я слабо всміхнувся.

— Не хвилюйся, Сесіліє.

Двері зачинилися, залишивши мене у напівтемряві. Я постояв кілька хвилин, а потім поволочився додолу сходами.

Досі немилосердно лив дощ. Я пішов вулицею вниз. Діставшись рогу, зупинився й на мить оглянувся. Подивився на помешкання Агіларів. Побачив Томасів силует у вікні його спальні. Він непорушно стояв і дивився на мене. Я помахав йому рукою, але він не відповів, а за кілька секунд відійшов від вікна. Я почекав десь хвилин п'ять, сподіваючись, що він підійде знову, але він не підійшов.

Двоє художників стояли на підмостках і зі смутком дивилися, як з їхньої щойно намальованої афіші смужками стікають фарби. Здалеку я побачив стоїчну фігуру вартового, який досі стовбичив напроти книгарні. Проходячи повз крамницю пана Федеріко Флавії, я помітив, що годинникар стоїть на порозі й дивиться на зливу. Сліди перебування в поліційному управлінні досі ще виднілися на його обличчі. Одягнений він був у бездоганний сірий вовняний костюм, а в руках тримав цигарку, яку не спішив запалювати. Я помахав йому рукою, він у відповідь посміхнувся.

— У тебе упередження проти парасольок, Даніелю?

— Що може бути краще за дощ, пане Федеріко?

— Тільки запалення легенів. Заходь, я вже все відремонтував.

Я подивився на нього з нерозумінням. Очі пана Федеріко дивилися просто в мої, а з вуст не сходила усмішка. Я кивнув та пішов за ним до його дивовижної крамниці. Щойно ми опинилися всередині, він передав мені маленький брунатний паперовий пакет.

— А тепер краще йди. Страхопуд, що спостерігає за книгарнею, очей з нас не зводив.

Я заглянув до пакунку. У ньому була маленька книжка у шкіряній палітурці — той самий требник, що його тримав у руках Фермін, коли я востаннє бачив його. Пан Федеріко, виштовхуючи мене назад на вулицю, урочистим кивком дав обітницю мовчати. Коли ми знов опинилися надворі, годинникар натягнув на обличчя щасливий вираз і сказав голосно:

— Пам'ятай, не натискай на ключ, коли повертаєш, бо знов заклинцює, чуєш?

— Не хвилюйтеся, пане Федеріко. Дякую.

Я пішов геть із важкістю у шлунку. З кожним кроком мені ставало дедалі важче. Проходячи повз поліціанта в цивільному, який охороняв книгарню, я махнув йому тією ж рукою, в якій тримав пакунок. Поліціант подивився на пакунок із млявою цікавістю. Я прослизнув у крамницю.

Батько досі стояв за прилавком, наче й не ворушився відтоді, як я пішов. Він занепокоєно подивився на мене.

— Слухай, Даніелю, те, що я сказав...

— Не переймайся. Ти мав рацію.

— Ти весь тремтиш.

Я буденно кивнув головою й побачив, як батько пішов по термос. Користуючись цією хвилиною, я побіг до маленької туалетної кімнати на заднику. Я розкрив требник; із нього, пурхаючи, немов метелик, вилетіла записка. Я зловив її на льоту. Записку було поспіхом написано на майже прозорому сигаретному папері; щоб її вчитати, довелося наставити папір проти світла.

Любий Даніелю.

Не вір жодному слову з газет щодо вбивства Нурії Монфорт. Як зазвичай, це довга історія. Я живий та здоровий, ховаюся в безпечному місці. Не намагайся мене знайти або надіслати повідомлення. Знищ цю записку, як тільки прочитаєш. Немає потреби ковтати її, просто спали або розірви на маленькі шматочки. Я придумав, як зв'язатися з тобою за допомогою друзів-посередників. Благаю, передай зміст цієї записки — якщо не шифром, то принаймні з усіма заходами

безпеки, — моїй коханій. Більше нічого не роби.

*Твій друг (третій)
ФРДТ*

Я почав перечитувати записку, коли хтось злегка постукав суглобами пальців у двері туалету.

— Можна? — запитав незнайомий голос.

Серце моє завмерло. Не знаючи, що ще зробити, я зім'яв сигаретний папір та поклав його до рота. Підвів підборіддя, й поки в трубах та баці шуміла вода, проковтнув паперову кульку. Вона мала присмак воску та цукерок.

Коли я відчинив двері, очі мої зустрілися з лакейською усмішкою поліціанта, який вартував біля книгарні.

— Вибачте. Не знаю, чи то через невпинний дощ, але в мене раптом виникла нагальна потреба, а коли кличе природа...

— Звичайно ж, — відповів я, пропускаючи його всередину. — До ваших послуг.

— Дуже вдячний.

Поліціант, який при електричному світлі нагадав мені маленьку лисицю, оглянув мене з голови до ніг. Його щурячі очі зупинилися на требнику, що я тримав у руці.

— Якщо в мене із собою немає чогось почитати, не можу сходити в туалет, — пояснив я.

— Зі мною те ж саме. А люди кажуть, що іспанці не читають. Можна взяти книжку?..

— Зверху на баці знайдете останнього лауреата «Премії критиків», — відповів я, перериваючи його. — Це надійний засіб.

Холоднокровно вийшовши геть, я приєднався до батька. Той саме наливав мені філіжанку кави з молоком.

— Що він тут робить? — запитав я.

— Він присягався могилою своєї матері, що зараз обмочить штани. Що мені залишалося робити?

— Залишити його на вулиці, нехай би мочився там. Чим не спосіб зігрітися?

Батько насупив брови.

— Якщо не заперечуєш, — сказав я, — я підіймуся в помешкання.

— Звичайно ж, не заперечую. І перевдягнися у щось тепле. А то застудишся до смерті.

У квартирі було холодно й тихо. Я пішов до своєї спальні та виглянув у вікно. Другий наглядач досі ще був там, біля дверей церкви Св. Анни. Я стягнув мокру одягу, вбрався у товсту піжаму й батьків халат та ліг у ліжко, навіть не увімкнувши світла. Я хотів лишитися у владі темряви та дощу, що барабанив по віконній шибці. Заплющив очі й спробував уявити Беа, її дотики, її запах...

Минулої ночі я зовсім не спав, тож незабаром утома мене здолала. Уві сні я бачив, як накрита капюшоном фігура Смерті носить над Барселоною; то була таємнича примара, яка нависала над баштами та дахами, тягнучи за собою чорні мотузки, до яких були прив'язані сотні маленьких білих трун. Ці труни лишали за собою чорні квіти, й на пелюстках цих квітів кров'ю було виписане ім'я Нурії

Монфорт.

Коли я прокинувся, за вікном стояв похмурий, сірий світанок. Вікна запотіли. Одягнувшись відповідно до холодної погоди й натягнувши шкіряні чоботи до литок, я помацки вийшов у коридор і крадькома вислизнув крізь двері, а далі вниз, надвір. Газетні кіоски вже горіли вдалині, на Рамблас. Я попрямував до одного з них, який розташовувався в початку вулиці Тальєрс, і придбав перший випуск ранкової газети, від якої досі пахло вологими чорнилами. Пробіг очима сторінки, доки не знайшов сторінку некрологів. Краєм ока побачив хрест над ім'ям Нурії Монфорт, але не міг примусити себе подивитися пильніше. Похорон відбудеться сьогодні вдень, на цвинтарі Монжуйк.

Я пішов геть, тримаючи газету під пахвою. Обійшовши квартал, повернувся додому. Батько досі спав, тож я піднявся до своєї спальні. Сів до столу, витяг із чохла «Монбланський шедевр», узяв чистий аркуш і легкодумно чекав, поки перо само почне писати. Але даремно. Даремно я вигадував слова, які б хотів сказати Нурії Монфорт: я не міг нічого написати, не міг навіть нічого відчутти, крім хіба що жаху — жаху від того, що її не стало, що її втрачено, вирвано з корінням. Та я знав: так чи інак, вона повертатиметься до мене, і я завжди пам'ятатиму її образ, пам'ятатиму дотик незнайомки — пам'ятатиму, хоча на ці спогади більше не маю права.

43

Близько третьої дня я сів у автобус на вулиці Колонь, який відвіз мене до цвинтаря Монжуйк. Крізь вікно я бачив ліс щогл, бачив у доках пеканів, що били крилами. Автобус, майже пустий, обігнув гору Монжуйк і повз тепер до східних воріт безмежного цвинтаря. Я вийшов останнім.

— О котрій від'їздить останній автобус? — запитав я водія.

— О пів на п'яту.

Водій залишив мене біля цвинтарних воріт. Ціла алея кипарисових дерев здіймалася в імлі. Навіть стоячи біля підніжжя гори, можна було побачити величезне місто мертвих, яке здіймалося до самої її вершини: алеї могил, плутанина стежок, що простягалися вздовж могильних плит та проходів між мавзолеями, баштами, увінчаними вогненними янголами, й цілі ліси гробниць, які наче виростили одна з одною. Місто мертвих було величезною безоднею, яку охороняла армія зруйнованих кам'яних статуй, занурених у багнюку.

Я глибоко вдихнув і увійшов у лабіринт. Мою маму було поховано в сотні метрів від стежки, якою я крокував. Із кожним кроком я відчував холод, порожнечу, *безумство* цього місця: страх його тиші, обличчя у пастках старих фотографій, свічки та мертві квіти ..

Через якийсь час я побачив удалині мерехтіння гасових ламп біля свіжої могили й постаті п'ятьох-шістьох людей на тлі попелястого неба. Я прискорив крок і зупинився неподалік, звідки міг би чути слова священика.

Труна — невідшліфована соснова скриня — потопала в багнюці. Двоє грабарів стояли поряд, спершись на лопати. Я оглядів присутніх. Старого Ісака,

сторожа Цвинтаря забутих книжок, не було. Натомість я впізнав сусідку Нурії, яка мешкала напроти; вона скрушно хитала головою та схлипувала, а якийсь чоловік із покорюю на обличчі лагідно плескав її по спині; я подумав, що вони подружжя. Поряд із ними стояла жінка років сорока, вдягнена в сіре, з букетом квітів; вона, стиснувши губи, тихо плакала, не дивлячись на могилу. Я ніколи не бачив її раніше.

Окремо від групи, огорнутий темним плащем, тримаючи руки за спиною, стояв поліціант, який учора врятував мені життя. Паласіос. Він підвів очі й кілька секунд незмигну дивився на мене.

Тільки сліпі, безглузді слова священника рятували нас від жахливої тиші. Я витріщився на заляпану багнукою труну. Уявив Нурію, яка лежала всередині, й сам не усвідомлював, що плачу, поки жінка в сірому не підійшла до мене й не запропонувала квітку зі свого букету.

Я залишався там, доки процесія не розійшлася. За знаком священника грабарі приготувалися до роботи. Я поклав квітку до кишені пальта й пішов геть, не в змозі навіть сказати останнє «прощавай».

Уже починало сутеніти, коли я дістався цвинтарної брами й збагнув, що пропустив останній автобус. Уже хотів був іти пішки під тінню некрополя, дорогою, що вела вздовж порту до Барселони. Та метрах у п'ятнадцяти попереду зупинилася чорна автомашинка з увімкненими фарами. Хтось усередині палив цигарку.

Коли я наблизився, Паласіос — а це був він — відчинив дверцята з пасажирського боку.

— Сідай. Я відвезу тебе додому. О цій порі тут не знайдеш жодного автобуса й жодного таксі.

Якусь мить я вагався.

— Краще піду пішки.

— Не клей дурня. Сідай.

Він звертався до мене залізним тоном чоловіка, який звик віддавати накази і чий накази відразу виконувалися.

— Будь ласка, — додав він.

Я сів у авто, й поліціант завів двигун.

— Енріке Паласіос, — відрекомендувався він, простягаючи руку.

Я не потиснув її.

— Висадіть мене на Колонь, будь ласка.

Машина набрала швидкості. Ми виїхали на головну дорогу й добрячий відтинок шляху не промовили жодного слова.

— Хочу, щоб ти знав, — нарешті озвався він, — мені дуже шкода пані Монфорт.

У його вустах ці слова звучали непристойно, образливо.

— Я вдячний вам за те, що ви вчора врятували мені життя, але мушу вам сказати: я не вірю жодному вашому слову, пане Енріке Паласіос.

— Я не той, за кого ти мене маєш, Даніелю. Я хочу тобі допомогти.

— Якщо ви очікуєте, що я розповім, де Фермін, — висадіть мене просто зараз.

— На греця мені знати, де твій приятель! Сьогодні не моє чергування.
Я нічого не відповів.

— Ти не довіряєш мені, і я не дорікаю тобі за це. Але принаймні послухай.
Справа, зайшла вже надто далеко. Ця жінка не повинна була вмирати. У жодному разі. Благаю тебе, облиш цю справу, викинь з голови цю людину, Каракса.

— Ви кажете так, ніби від мене залежить те, що коїться. Я лише глядач.
Режисери цього шоу — ви й ваш бос.

— Даніелю, я втомився від похоронів. Не хочу відвідувати ще й твого.

— А вас ніхто не запрошуватиме.

— Я серйозно.

— Я теж. Будь ласка, зупиніться й дайте мені вийти.

— Ми будемо на Колонь за дві хвилини.

— Мені все одно. Це авто пахне смертю, як і ви самі. Випустіть мене.

Паласіос загальмував та зупинився на узбіччі. Я виліз із автомобіля, гримнув дверима, уникаючи погляду Паласіоса. Хотів почекати, поки він поїде, але їхати він, здавалося, не збирався. Озирнувшись, я побачив, як він опускає віконне скло. Мені на мить здалося, що на його обличчі відбивається щирість, навіть біль, але я відмовлявся в це вірити.

— Даніелю, Нурія Монфорт померла в мене на руках, — промовив він. — Гадаю, її останні слова були призначені для тебе.

— І що вона сказала? — спитав я. Моє горло стиснув крижаний холод. — Вона згадала моє ім'я?

— Вона марила, але, думаю, вона зверталася до тебе. Вона сказала, що існують гірші тюрми, ніж слова. А перед самісінькою смертю вона попросила, щоб ти її залишив.

Я подивився на нього, нічого не розуміючи.

— Залишив кого?

— Когось на ім'я Пенелопа. Я подумав, що це твоя дівчина.

Паласіос відвів погляд, і за мить його авто зникло в сутінках.

Я залишився стояти, витріщаючись збентежено на вогні автомашин, які то з'являлися, то знову танули у блакитно-червоному тумані.

Прямуючи в напрямку до вулиці Колонь, я повторював подумки останні слова Нурії Монфорт, але не розумів з них нічогосінько. Діставшись площі Портал-де-ла-Пас, я зупинився біля прогулянкових човнів, подивився на порт і, поміркувавши трохи, сів на сходи, що спускалися до темної води. Однієї ночі, яка вже здавалася далеким минулим, я на цьому самому місці зустрів Лаїна Куберта, чоловіка без обличчя.

— *Існують гірші тюрми, ніж слова*, — пробурмотів я.

І тут я збагнув: слова Нурії Монфорт призначалися не мені.

Не я маю залишити Пенелопу. Її останні слова були звернені до чоловіка, якого вона мовчки кохала двадцять років, — до Хуліана Каракса.

Надвечір я дістався площі Св. Феліпе Нері. Лавка, на якій я колись уперше побачив Нурію Монфорт, стояла під вуличним ліхтарем, уся порізана ножом, вкрита іменами коханців, словами образ та обіцянок. Я звів очі на вікна квартири Нурії Монфорт, що на четвертому поверсі, й помітив мляве, тремтливе тепле світло. Свічка.

Увійшовши до печероподібних сіней, я помацки пішов сходами вгору. Увесь тремтячи, я дістався майданчика четвертого поверху. Стрічка червоного світла виднілася з-під напіввідчинених дверей. Я поклав руку на дзвінок і застиг, прислухаючись. Мені здалося, що я чую шепіт, приглушений голос ізсередини. На мить мені здалося: якщо я відчиню двері — побачу її, вона чекатиме на мене в кінці коридору, палитиме цигарку біля балкону, підсунувши під себе ноги, спершись на стіну, на тому самому місці, де я її залишив минулого разу. Обережно, наче боячись потурбувати її, я відчинив двері та увійшов до помешкання.

У ідальні балконні фіранки колихалися на вітру. Хтось непорушно сидів біля вікна, тримаючи в руці палаючу свічку. Я не міг розглядіти обличчя, але в пільмі блиснула яскрава перлина; вона стекла по щоці, сяючи, немов свіжа смола, потім упала людині на коліна.

Ісак Монфорт озирнувся, його обличчя було мокре від сліз.

— Я не бачив вас сьогодні на похороні, — сказав я.

Він похитав головою, витираючи сльози зворотом лацкана.

— Нурії там не було, — пробурмотів він через якийсь час. — Мертві ніколи не відвідують власного похорону.

Він зоглядівся навколо, ніби його дочка й досі була в цій самій кімнаті, сиділа поряд із нами в темряві, слухала нас.

— Знаєш, я ніколи раніше не заходив до цього помешкання, — сказав Ісак. — Коли б ми не зустрічалися, завжди Нурія приходила до мене. «Так легше для тебе, батьку, — казала вона. — Навіщо тобі здиратися нагору цими сходами?» А я завжди відповідав: «Гаразд, якщо не хочеш запрошувати мене, я не прийду». А вона казала: «Мені не потрібно тебе запрошувати, батьку. Лише незнайомці потребують запрошення. Ти можеш приходити коли завгодно». За п'ятнадцять років я так і не завітав до неї. Завжди казав їй, що вона обрала погане сусідство. Замало світла. Старий будинок. Вона лише кивала на згоду. Кивала вона й тоді, коли я казав їй, що вона обрала погане життя. Замало майбутнього. Чоловік без роботи. Смішно, як ми засуджуємо інших, не розуміючи міри власної пихи, доки ті, кого ми любимо, не йдуть від нас, доки їх не забирають від нас... їх забирають від нас, бо насправді вони ніколи нам не належали...

Голос старого, позбавлений його звичної іронії, затинався й здавався таким само стомленим, як і його погляд.

— Нурія дуже вас любила, Ісаку. Ні на мить у цьому не сумнівайтесь. Я знаю, вона відчувала і вашу любов, — промовив я.

Ісак знов похитав головою. Посміхнувся, але сльози котилися й котилися.

— Можливо, вона й любила мене по-своєму, як і я її — по-своєму. Але ми не знали одне одного. Можливо, це тому, що я ніколи не дозволяв їй пізнати себе й ніколи не зробив жодної спроби пізнати її. Ми жили, як двоє незнайомих, яких лише ввічливість змушує вітати один одного. Я вважаю, що вона померла, так і не

пробачивши мені.

— Ісаку, можу вас запевнити...

— Даніелю, ти молодий і дуже старанний, але навіть якщо я трохи випив і не тямлю, що кажу, все одно — ти досі не навчився брехати так, щоб ошукати старого, чиє серце розбите горем.

Я потупив очі.

— Поліція каже, що чоловік, який убив її, — твій приятель, — насмілився сказати Ісак.

— Поліція бреше.

— Я знаю.

— Можу запевнити вас... — знову пробурмотів був я, та Ісак перервав мене.

— У цьому немає потреби, Даніелю. Я знаю, що ти кажеш правду. — З кишені пальта він витяг якийсь конверт. — За день до смерті Нурія завітала до мене, як багато років тому. Пам'ятаю, ми, бувало, обідали в кав'ярні на вулиці Гвардіа, куди я водив її ще дитиною. Ми завжди розмовляли про книжки, про старі книжки. Вона іноді розповідала про свою роботу, про різні дрібниці — такі речі цілком можна розповідати незнайомцеві в автобусі... Одного разу вона сказала: їй прикро, що вона не справдила моїх надій. Я спитав, звідки в неї така дурна думка. «Прочитала це з твоїх очей, тату», — відповіла Нурія. Та не раз мені спадало на думку, що я був іще більшим розчаруванням для неї, ніж вона для мене. Інколи ми ставимось до людей як до лотерейних квитків — ніби вони створені для того, щоб здійснити наші найбезглуздіші мрії.

— Ісаку, з усією повагою, але ви п'яний як чіп. Ви не тямите, що кажете.

— Вино робить мудреця дурнем, а дурня — мудрецем. Я знаю достатньо, щоб розуміти: моя дочка ніколи не довіряла мені. Тобі вона довіряла більше, Даніелю, хоча ви бачилися лише кілька разів.

— Запевняю вас, ви помиляєтесь.

— Під час останньої нашої зустрічі вона принесла мені цей конверт. Вона не знаходила собі місця, її щось непокоїло, але вона не бажала про це розмовляти. Вона попросила мене зберегти цей конверт, а якщо з нею щось трапиться — віддати його тобі.

— Якщо з нею щось трапиться?..

— Такими були її слова. Вона здавалася такою виснаженою, що я запропонував їй звернутися до поліції — якщо вона чогось побоюється, там їй допоможуть. А вона сказала: поліцейний відділок — останнє місце, куди б вона звернулася по допомогу. Я благав її розповісти мені, що відбувається, але вона відказала, що їй час іти, і змусила мене пообіцяти, що я віддам тобі цей конверт, якщо вона за кілька днів не повернеться. Вона просила його не відкривати.

Ісак передав мені конверт. Він був відкритий.

— Як завжди, я ошукав її, — промовив він.

Я уважно розглянув конверт. Усередині була пака списаних від руки аркушів.

— Ви читали? — спитав я.

Старий неспішно кивнув.

— Що тут?

Старий підвів погляд. Його губи тремтіли. Здавалося, відтоді, як я востаннє бачив його, він постарішав на сто років.

— Це історія, яку ти шукаєш, Даніелю. Історія жінки, якої я ніколи не знав, хоча вона носила моє ім'я і в жилах її текла моя кров. Тепер ця історія належить тобі.

Я поклав конверт до кишені пальта.

— А тепер я прошу лишити мене тут на самоті. Ні, не на самоті — наодинці з нею. Коли я читав ці сторінки, мені здавалося, що я бачу Нурію. Однак згадував я її чомусь малою дівчинкою. Вона була дуже сумирною дитиною — дивилася на все задумливо й ніколи не сміялася. Понад усе вона обожнювала читати — не думаю, що якась інша дитина так рано навчилася читати. Вона, бувало, казала, що хоче стати письменницею, писати енциклопедії й наукові праці з історії та філософії. Її мати казала, що ці нахили Нурії — моя провина, що Нурія обожнює мене, а оскільки я люблю лише книжки, моя дочка вирішила писати книжки, щоб батько полюбив і її.

— Ісаку, гадаю, вам не варто залишатися сьогодні на самоті. Чому б вам не піти до нас додому? Переночуєте в нас, складете батькові компанію.

Ісак знов похитав головою.

— У мене залишилися ще деякі справи, Даніелю. А ти йди додому й прочитай ці сторінки. Вони твої.

Старий відвернувся, і я зробив кілька кроків у напрямку дверей. Я вже майже переступив поріг, коли Ісаків голос покликав мене, майже нечутно.

— Даніелю?

— Так?

— Будь обережний.

Я вийшов на вулицю. Темрява повзла хідником, переслідуючи мене. Я прискорив крок і не зупинявся аж до самої оселі на вулиці Св. Анни.

Батько сидів у фотелі, на колінах у нього лежав розкритий фоліант. Спершу я подумав був, що то книжка, але то був альбом з фотографіями. Побачивши мене, батько випростався; на обличчі його відбився вираз величезного полегшення.

— Я вже почав хвилюватися, — сказав він. — Як пройшов похорон?

Я знизав плечима, й батько поважно кивнув головою.

— Я приготував для тебе вечерю. Якщо бажаєш, можу підігріти...

— Дякую, але я не хочу їсти. Я трохи перекусив.

Він зупинив на мені погляд і знову кивнув. Повернувся, щоб прибрати тарілки, які вже поставив був на стіл.

А я, сам не знаючи чому, підійшов до нього й обійняв.

Батько, здивований, обійняв мене у відповідь.

— Даніелю, з тобою все гаразд?

Я міцно стиснув його в обіймах.

— Я люблю тебе, — прошепотів я.

Коли я відкрив рукопис Нурії Монфорт, почали дзвонити соборні дзвони. Її дрібний охайний почерк викликав у мене спогад про її бездоганний письмовий стіл. Навіщо вона писала це? Можливо, в цих словах вона намагалася знайти мир та безпеку, яких їй не дарувала доля?..

Нурія Монфорт

Спогади про втрачене

1933-1955

1

У житті нічого не трапляється двічі, за винятком каяття. Ми з Хуліаном Караксом познайомилися восени 1933 року. У той час я працювала у видавця Жозепа Кабестані, який у 1927 році відкрив Каракса як письменника під час однієї зі своїх «книжкових розвідок» у Парижі. Хуліан заробляв на життя, працюючи тапером; вечорами він грав на піаніно в барі, а ночами писав. Власницю закладу, жінку на ім'я Ірен Марсо, знала більшість паризьких видавців, і завдяки її проханням, інтригам та обіцянкам викриття, яким вона погрожувала своїм знайомим, Хуліанові Караксу вдалося видати кілька своїх творів, хоча з комерційного погляду вони принесли лише збитки. Кабестані за безцінь придбав ексклюзивні права на публікацію творів Каракса в Іспанії та Латинській Америці; до цих прав належали також права на авторський переклад з французької мови іспанською. Кабестані сподівався продати близько трьох тисяч примірників книжок Каракса, але перші два романи, що їх він видав у Іспанії, зазнали фіаско: було продано не більше від сотні примірників кожного. Попри такі гнітючі результати, кожні два роки ми отримували від Хуліана новий рукопис, який Кабестані приймав без жодних заперечень, говорячи, що справжню літературу потрібно підтримувати за будь-яких умов.

Я, будучи вельми здивованою, якимось таки спитала Кабестані, навіщо ж він видає романи Хуліана Каракса, коли від них лише збитки. Замість відповіді Кабестані церемонно підійшов до власної книжкової полиці, витяг одну з книжок Хуліана й запропонував мені її прочитати. Я прочитала. Два тижні по тому я вже прочитала всі його твори. Цього разу моє запитання було іншим: як це можливо, що продається так мало примірників?

— Не знаю, любя, — відповів Кабестані. — Але ми будемо намагатися.

Така шляхетна поведінка не зовсім ув'язувалася з образом пана Кабестані, який я собі намалювала. Невже я його недооцінюю, думала я?..

Постать Хуліана Каракса заінтригувала мене: усе пов'язане з ним було оповите таємницею. Принаймні двічі на місяць хтось дзвонив та запитував його адресу. Невдовзі я зрозуміла, що дзвонить той самий чоловік і щоразу називається різними іменами. Я повідомляла тільки те, що було написано на обкладинках Хуліанових романів: автор мешкає в Парижі. Хоча через якийсь час той чоловік

перестав дзвонити, я про всяк випадок вилучила Хуліанову адресу з картотеки компанії: вести кореспонденцію було моїм обов'язком, а я знала паризьку адресу Каракса напам'ять.

Кілька місяців по тому я натрапила на рахунки з друкарні, надіслані панові Кабестані. Переглядаючи їх, я зауважила, що витрати на видання книжок Хуліана Каракса компенсовані повністю, але не нашою фірмою, а особою, чийого імені я ніколи не чула: Мікель Молінер. Понад те: витрати на друк та розповсюдження цих книжок були істотно нижчими, ніж сума, на яку було виписано накладну панові Молінеру. Цифри не брешуть: видавництво заробляло гроші, друкуючи книжки, які йшли прямісінько на склад.

У мене не вистачило хоробрості спитати Кабестані про такий фінансовий безлад — я побоювалася втратити роботу. Що я зробила — це записала адресу, на яку ми надсилали Мікелеві Молінеру рахунки-фактури: вілла на вулиці Пуертаферрїса. Мені знадобилося кілька місяців, перш ніж я зібралася з духом і наважилася завітати до Молінера. Нарешті совість узяла гору: я таки прийшла повідомити Молінера про те, що пан Кабестані ошукує його.

Господар посміхнувся й сказав, що йому про це вже відомо.

— Ми всі робимо те, що вміємо найкраще.

Я запитала його, чи то не він телефонує так часто й питає адресу Каракса; він вельми стривожився, відповів, що ні, і попередив мене, щоб я нікому не давала Хуліанової адреси. Ніколи.

У Мікелеві Молінері було щось таємниче. Він жив сам у темному холодному особняку, який уже розвалювався. То була спадщина після його батька-промисловця, який збагатів завдяки виробництву зброї та, як подекуди, розпалюванню ворожнечі. Мешкаючи далеко не в розкошах, Мікель провадив майже чернече життя; батькові гроші, заплямовані, як він уважав, кров'ю, син витрачав на реставрацію музеїв, соборів, шкіл, бібліотек, шпиталів та... видання творів друга дитинства, Хуліана Каракса.

— Я маю більше грошей, ніж потребую, а таких друзів, як Каракс, більше не маю, — це було його єдине пояснення.

Мікель був неодружений і майже не підтримував стосунків ані з братами, ані із сестрами, ані з іншими родичами, до яких ставився як до незнайомців. Він рідко коли виходив за межі присадибного парку, а в особняку займав лише перший поверх — там він облаштував собі офіс, у якому писав палкі статті для преси Мадрида та Барселони, перекладаючи технічні тексти з німецької та французької, редагуючи енциклопедії та шкільні підручники. Мікель Молінер страждав, як ті, хто відчуває свою провину, коли не працює, хоча тим, хто міг насолоджуватися відпочинком, він навіть заздирив. Далекий від моралізаторства, він жартував із власного нав'язливого працелюбства, вважаючи його нічим іншим, як легкою формою боягузтва.

— Поки ти працюєш, немає часу дивитися життю в очі.

Я й сама не помітила, як ми з Мікелем стали добрими друзями. У нас було багато спільного — либонь, надто багато. Мікель любив розмовляти зі мною про книжки, про його улюбленого доктора Фройда, про музику, але передусім — про його старого приятеля Хуліана. Ми з Молінером бачилися майже щотижня, й під час наших зустрічей Мікель розповідав мені про часи, коли вони з Хуліаном

навчалися у школі Св. Габріеля. Молінер зберігав колекцію старих світлин та історій, що вийшли з-під пера юного Хуліана. Мікель просто обожнював Хуліана; саме зі слів Мікеля я пізнала Каракса, принаймні заочно створила собі його образ.

Через рік після нашого знайомства Мікель мені освідчився. Я не хотіла його ображати, але не хотіла й обманювати, тим паче що Мікеля неможливо було ошукати. Я відповіла, що він мені дуже подобається, що він став моїм найкращим другом, але я не кохаю його. Мікель сказав, що йому це відомо.

— Ти кохаєш Каракса, хоча сама цього не усвідомлюєш.

У серпні 1933 року Хуліан написав нам, що майже закінчив рукопис чергового роману під назвою «Церковний тать». Кабестані мав кілька контрактів з видавництвом «Галімар», які потребували поновлення у вересні. Самого Кабестані на кілька тижнів спаралізував страшний напад подагри, тож у винагороду за мою відданість він вирішив, що я можу поїхати до Франції замість нього та обговорити нові контракти, а разом завітати до Каракса й забрати його новий опус. Я написала Хуліанові: попередила про свій візит, запланований на середину вересня, й запитала, чи не міг би він порекомендувати якийсь пристойний та недорогий готель. Хуліан відписав що я можу зупинитися в його скромній оселі, що у кварталі Сен-Жермен, а гроші на готель витратити на щось інше. За день до свого від'їзду я завітала до Мікеля та спитала, чи не бажає він переказати чогось Хуліанові; якийсь час Мікель, здавалося, вагався, однак урешті-решт відповів, що не бажає.

Уперше я на власні очі побачила Хуліана на вокзалі Австерліц. Осінь у Парижі розпочалася рано, у переходах вокзалу стояв густий туман. Я чекала, доки інші пасажири не дістануться виходу, й невдовзі залишилася на платформі сама. І тут я побачила чоловіка в чорному пальті, який стояв біля входу й дивився на мене крізь струмені цигаркового диму.

Поки їхала, я ставила собі запитання: як я впізнаю Хуліана? Фотознімкам з колекції Мікеля Молінера, які я бачила, було щонайменше років тринадцять-чотирнадцять. Я огляділа платформу: нікого не було — лише той чоловік і я. Помітила, що чоловік дивиться на мене з певною цікавістю: можливо, він теж чекає на когось?.. Ні, то не міг бути Каракс. Згідно з моїми підрахунками, Хуліанові було тридцять три, а той чоловік, сивочолий, сумний і стомлений, здавався старшим. Такий блідий? Такий худорлявий? А може, це я після виснажливої подорожі не здатна впізнати в цьому чоловікові рис юного Каракса?

Про всяк випадок я підійшла до незнайомця й подивилася йому просто у вічі.

— Хуліане?

Незнайомець посміхнувся та кивнув. Найчарівніша посмішка у світі — ось те єдине, що залишилося від колишнього Хуліана Каракса.

Хуліан мешкав на горищі в Сен-Жермен. Квартира мала лише дві кімнати: вітальню з імпровізованою кухнею та маленьким балконом, з якого можна було побачити вежі Нотр-Даму, які виднілися між дахів, оповитих імлюю, та спальню без вікон, з односпальним ліжком. Ванна кімната розташовувалася в кінці коридору поверхом нижче — нею користувалися всі сусіди. Уся квартира була меншою, ніж один кабінет Кабестані. Видно було, що Хуліан прибрав у своїй оселі, готуючись до зустрічі зі мною: скрізь пахло дезінфекційними засобами та воском для поверхонь, який Хуліан наніс на меблі з великою старанністю, хоча й

не дуже вправно. Я вдала, ніби я у захваті від його охайності.

Простирадла на ліжку здавалися новими, на них були зображення драконів та замків. Дитячі простирадла. Хуліан вибачився: купив їх дуже дешево, але вони високої якості.

— Без малюнків були вдвічі дорожчі, — пояснив він, — і нудні.

У вітальні стояв старий дерев'яний письмовий стіл; якщо за нього сісти, можна було дивитися на вежі собору. Ось друкарська машинка «Ундервуд», яку Хуліан придбав на авансові гроші, отримані від Кабестані; ось два стоси паперу: з одного боку — чисті аркуші, з другого — списані з обох боків.

Хуліан ділив мансарду з величезним білим котом на ім'я Курц. Тварина лежала в ногах хазяїна та підозріло дивилася на мене, вилизуючи лапи. Я помітила два стільці, вішак та ще якісь речі. Решта — книжки. Книжки займали всі стіни від підлоги до стелі, у два шереги.

Побачивши, як я оглядаю оселю, Хуліан зітхнув.

— У двох кварталах звідси є готель. Чистий, недорогий та пристойний. Я наважився зарезервувати кімнату.

Я думала про це, але боялася його образити.

— Якщо ви з Курцом не заперечуєте, мені подобається тут.

Хуліан із Курцом подивилися один на одного. Хуліан похитав головою, кіт зробив те саме. Я не відразу й помітила, як вони схожі.

Хуліан наполіг на тім, щоб я зайняла його спальню. Усе одно він майже не спить, пояснив він, тож цілком може влаштуватися у вітальні на розкладачці, позиченій у сусіда, пана Дарсьє — старого чародія, який ворожить з долонь юним дамам й бере навзамін один лише поцілунок.

Подорож так виснажила мене, що тієї ночі я спала як забита, а коли на світанку прокинулася, Хуліана не було. Курц спав на друкарській машинці й хріп, як мастиф. Підійшовши до столу, я побачила рукопис нового роману, який мала забрати.

Церковний татъ

На перший сторінці, як і у всіх Хуліанових романах, стояла присвята:

Присвячується П.

Я спокусилася й почала читати. Уже збиралася була взяти другу сторінку, коли помітила, що Курц краєчком ока спостерігає за мною. Я похитала головою — так, як це робив Хуліан. Кіт, у свою чергу, похитав своєю, і я поклала сторінки на місце.

Якийсь час по тому з'явився Хуліан, несучи свіжоспечений хліб, термос із кавою та сир. Ми поснідали на балконі. При світлі дня письменник скидався на дорослу дитину. Він поголився та одягнув свій, як мені здалося, єдиний пристойний костюм — кремового кольору, дещо поношений, але досі елегантний. Хуліан без упину розмовляв, але в очі мені не дивився. Він розповідав про таємниці Нотр-Даму; про таємничу барку, яка вночі, як кажуть, розсікає води Сени, збираючи душі відчайдушних коханців, які вкоротили собі віку,

стрибнувши у крижані води; словом, він вигадав для мене тисячу й одну казку, аби тільки я не ставила запитань. Я мовчки дивилася на нього, кивала, шукаючи в цьому чоловікові автора книжок, які я знала майже напам'ять, і того хлопчика, якого так часто описував мені Мікель Молінер.

— Як довго ви будете в Парижі? — спитав він.

— Мої справи з «Галімаром» триватимуть два-три дні, — відповіла я. — Першу зустріч призначено на сьогодні. Утім, опісля я б хотіла залишитися ще на кілька днів, щоб побачити Париж, перш ніж повернутися до Барселони.

— Париж потребує більше часу, — зазначив Хуліан. — Він не слухає жодних аргументів.

— Але я не маю більше часу, Хуліане. Пан Кабестані — добрий роботодавець, але все має свої межі.

— Кабестані — пірат, але навіть йому відомо, що неможливо побачити Париж за два дні, чи за два місяці, чи навіть за два роки.

— Я не можу провести двох років у Парижі, Хуліане.

Він довго дивився на мене, нічого не кажучи, а потім усміхнувся.

— Чом би й ні? У Барселоні на тебе хтось чекає?..

Щоб владнати всі справи з «Галімаром» та зробити декілька чемних візитів до видавців, із якими співпрацював Кабестані, мені, як я й передбачала, знадобилося цілих три дні. Хуліан призначив мені провідника та захисника — підлітка на ім'я Ерве. Ерве ледь виповнилося тринадцять, але місто він знав як власну кишеню. Ерве проводжав мене від дверей до дверей, радив, у якій кав'ярні краще перекусити, від яких вулиць триматися подалі, які визначні місця відвідати. Він годинами чекав на мене біля дверей видавництва, не перестаючи всміхатися та відмовляючись від чайових. Ерве розмовляв чудернацькою мішаниною іспанської, італійської та португальської.

— Пан Каракс уже платити гроші за мій послуга, багато платити, щедро...

З того, що я зрозуміла, випливало, що Ерве — сирота, син однієї з дівчат із закладу Ірен Марсо. У неї на горищі він і мешкав. Хуліан навчив його читати, писати та грати на піаніно, а в неділю водив його на концерти або до театру. Ерве боготворив Хуліана, здавалося, був ладен зробити для нього будь-що, відвести мене хоч на край світу, якщо буде потреба.

На третій день хлопчик запитав мене, чи я наречена пана Каракса. Я відповіла, що ні, я лише приятелька, що гостює в нього. Здавалося, хлопець розчарувався.

Цілими ночами Хуліан не спав: сидів за письмовим столом із Курцом на колінах, переглядаючи сторінки свого твору або просто дивлячись на вежі собору, що обрисовувалися вдалині. І от якось уночі, коли мені не спалося — може, через дощ, який барабанив по покрівлі, — я увійшла до вітальні. Ми мовчки дивилися одне на одного; потім Хуліан запропонував мені цигарку. Довго ми обоє мовчки дослухалися до шуму дощу, а коли дощ ущух, я запитала:

— *П.* — це хто?

— Пенелопа, — відповів він.

Я попросила його розповісти про неї, про ці чотирнадцять років вигнання в Парижі.

І в напівтемряві Хуліан пошепки зізнався мені, що Пенелопа — єдина жінка,

яку він будь-коли кохав.

...Якось уночі — була зима 1921 року — Ірен Марсо зустріла Хуліана; утім, чоловік, який блукав паризькими вулицями, не в змозі був навіть назвати власного імені. Він харкав кров'ю. Усе, що було при ньому, — це кілька монет і складені аркуші списаного паперу. Ірен прочитала їх і подумала, що натрапила на відомого письменника, який забагато випив, і, можливо, коли той проспиться, вона отримає щедрю винагороду. Такою принаймні була її версія подій; але Хуліан знав, що справжнім її мотивом урятувати його було співчуття. Шість місяців він провів на горищі дому розпусти. Виявилося, він учинив спробу самогубства, й лікарі попередили Ірен: якщо він знов намагатиметься отруїтися, вони нічого вдіяти не зможуть. Він зіпсував собі шлунок та печінку й решту життя мусить провести лише на молоці, сирі та свіжому хлібі.

Коли до Хуліана повернулася мова, Ірен запитала в нього, хто він.

— Ніхто, — була відповідь.

— Добре, *ніхто* не мешкав би тут моїм коштом. Що ти вмєєш робити?

Хуліан відповів, що вмєє грати на піаніно.

— Доведи.

Хуліан сів за піаніно у вітальні, обличчям до захопленої аудиторії, яка складалася з п'ятнадцятирічних повій, убраних у білизну. Він почав грати ноктюрн Шопена. Коли він закінчив, усі зааплодували — усі, за винятком Ірен, яка заявила:

— Те, що я щойно почула, — це музика для мертвих, а ми робимо справу для живих.

Тоді Хуліан зіграв регтайм та кілька творів Оффенбаха⁶¹.

— Це набагато краще. Хай буде весело.

Новою роботою він заробляв собі на прожиття: на дах над головою та гарячу їжу двічі на день.

Словом, вижив Хуліан у Парижі лише завдяки милосердю Ірен Марсо; вона була єдиною, хто заохочував його до писання. Її улюбленими книжками були любовні романи, а також життя святих та мучеників, які надзвичайно її захоплювали. На погляд Ірен, біда Хуліана полягала в тому, що в нього отруєне серце: через це, стверджувала вона, Каракс і створює такі моторошні, темні сюжети. Саме завдяки Ірен Хуліан знайшов видавця, який видав його перші романи. Саме Ірен надавала йому притулок на горищі, де він ховався від ворожого світу; саме вона одягала його та наказувала хоч інколи прогулюватися, щоб ковтнути свіжого повітря та насолодитися сонцем; саме вона купувала йому книжки, примушувала в неділю йти до церкви, а потім на променад у Тюільрі. Словом, Ірен Марсо підтримувала його життя, нічого не вимагаючи у відповідь, крім дружби та обіцянки писати. Вона дозволяла йому час від часу брати нагору котрусь із її дівчат, навіть якщо вони просто спали обійнявшись. Ірен жартувала: ці дівчата майже такі ж самотні, як і Хуліан, і єдине, чого вони бажають, — трохи ніжності.

— Мій сусіда, пан Дарсьє, вважає мене найщасливішою людиною у всесвіті, — сказав Хуліан.

Я запитала в нього, чому він не повернувся до Барселони й не розшукав Пенелопи.

Він довго мовчав, заглибившись у роздуми, а коли я в темряві подивилася на його обличчя, помітила, що по його щоках течуть сльози. Не усвідомлюючи, що роблю, я стала навколішки й обійняла його. Так ми й сиділи, обійнявшись, доки світанок не застав нас зненацька.

Я тепер уже не пам'ятаю, хто кого перший поцілував, та й чи має це значення?.. Пам'ятаю, як наші вуста зустрілися, і я дозволила йому пестити себе, навіть не відчуваючи, що теж, невідомо чому, плачу.

Той ранок, як і решту наступних ранків протягом двох тижнів, я провела з Хуліаном. Ми кохалися на підлозі, завжди мовчки. Пізніше, сидячи з ним у кав'ярні або блукаючи вулицями, я дивилася йому у вічі й розуміла — не було потреби навіть питати, — що він досі кохає Пенелопу. І я зненавиділа цю сімнадцятирічну дівчину (для мене Пенелопа назавжди залишиться сімнадцятирічною), якої ніколи не бачила, але яка не йшла мені з голови.

Я вигадала привід, щоб протелеграфувати Кабестані й повідомити його, що мій візит продовжиться. Більше я не переймалася, чи втрачу роботу, чи ні: моє сіре існування залишилося десь там, у Барселоні. Нерідко я запитувала себе: невже моє життя було таке пусте, що я, приїхавши до Парижа, відразу ж кинулася в обійми Хуліана, немов ті дівчата з дому розпусти Ірен Марсо? Невже я теж так спрагло бажала «трохи ніжності»?.. Так чи інак, ті два тижні, що я провела разом з Хуліаном, були найкращими тижнями в моєму житті. Саме тоді я *відчула себе* — і саме тоді з невимовною та безнадійною ясністю зрозуміла: я ніколи не зможу покохати жодного іншого чоловіка так, як кохала Хуліана. Навіть якщо дуже намагатимуся.

Якось ми проходили повз ломбард, і Хуліан зупинився, щоб показати мені авторучку, що кілька років красувалася в тамтешній вітрині; зі слів лихваря, ручка колись належала Вікторові Гюго. Хуліан ніколи не мав і десятої частки грошей, потрібних, щоб придбати цю авторучку, але щодня зупинявся біля вітрини й дивився на неї.

Тієї ночі Хуліан, знесилений, знову заснув у моїх обіймах. На світанні я тихо, щоб не розбудити його, встала, одяглася та спустилася до ломбарду. Ручка й справді коштувала силу-силенну грошей. Такої суми готівкою в мене не було, але лихвар сказав, що візьме чек будь-якого іспанського банку, який має філію в Парижі. І я зняла зі свого рахунку гроші — гроші, які покійна мати заощадила мені на майбутню весільну сукню. Авторучка Віктора Гюго замінила мені і сукню, і вельон; я добре розуміла всю безглуздість ситуації, та мусила визнати: ніколи доти я не витрачала грошей з таким задоволенням.

Коли я вийшла зі своєю нечуваною покупкою надвір, помітила, що мене переслідує якась жінка. Дуже елегантна, зі сріблястим волоссям; очі в неї були блакитні-блакитні — такі блакитні, яких я й не бачила ніколи. Жінка підійшла до мене й відрекомендувалася: Ірен Марсо, приятелька Хуліана. Ерве, мій провідник, розповів їй про мене. Вона лише хотіла познайомитися зі мною й запитати, чи я не та сама жінка, на яку Хуліан чекав усі ці роки.

Мені не потрібно було відповідати — Ірен усе зрозуміла, кивнула головою й поцілувала мене в щоку.

Я дивилася їй услід, поки вона крокувала вулицею вниз, і тієї миті остаточно зрозуміла: Хуліан ніколи не належатиме мені.

Я повернулася на горище з ручкою в сумочці. Хуліан не спав, він чекав на мене. Без жодних слів він роздягнув мене, й ми востаннє кохалися. Коли він спитав мене, чому я плачу, я відповіла, що то сльози радості.

Пізніше, коли Хуліан пішов купити щось поїсти, я збрала свої речі, а футляр з ручкою поклала на друкарську машинку. Засунула рукопис «Церковного татя» до своєї валізи й пішла.

На майданчику сходів я зустріла пана Дарсьє — старого чародія, який ворожить з долонь юним дамам й бере навзамін один лише поцілунок. Він узяв мою ліву руку й сумно подивився на мене.

— У вас отруєне серце, панно.

Коли я спробувала дати йому гроші, він поволі похитав головою й поцілував мою руку.

Я приїхала на вокзал Австерліц саме вчасно, щоб устигнути на потяг до Барселони, що вирушав о дванадцятій. Контролер, який продав мені квиток, поцікавився, чи все зі мною гаразд. Я кивнула головою та зачинилася в купе.

Коли потяг рушив, я визирнула у вікно й побачила на платформі силует Хуліана — на тому самому місці, де ми зустрілися вперше. Я заплющила очі й не розплющувала їх, доки станція та дивовижне місто, куди я ніколи не повернуся, не сховалися за обрієм.

Наступного ранку, на світанку, я вже була в Барселоні. Того дня мені виповнювалося двадцять чотири роки, та я знала: краща частина мого життя вже позаду.

2

Минув деякий час, і я знов навідалася до Мікеля Молінера. Я хотіла викинути Хуліана з голови. Я боялася: якщо Мікель запитає мене про нього, я не знатиму, що йому відповісти. Але Мікель ні про що не питав: він лише подивився мені у вічі й зрозумів усе без слів.

Він дуже схуд, його обличчя мало нездорово-блідий відтінок — либонь, це давався ознаки той величезний обсяг роботи, якою він себе виснажував. Він розповів, що має проблеми з грошми: уся батькова спадщина пішла на філантропічні заходи, й тепер адвокати його братів намагаються виселити його з будинку. Вони твердили, що в одному з пунктів заповіту старого Молінера наголошувалося: Мікель може мешкати в особняку лише за умов підтримання останнього в доброму стані. Треба було довести, що Мікель володіє фінансовими ресурсами, достатніми для того, щоб утримувати маєток. У протилежному випадку особняк Пуертаферріса мав перейти до решти братів.

— Навіть перед смертю батько відчував, що я витрачу всі його гроші на речі, які він ненавидів. Усі, до останнього сантимата.

Доходи Мікеля від газетних статей та перекладів були явно недостатніми для того, щоб утримувати такий особняк.

— Заробити гроші неважко, — жалівся він. — Але справа, якій дійсно варто

присвятити життя, грошей якраз і не дає.

Я підозрювала, що він почав таємно пити, — в нього тремтіли руки.

Щонеділі я навідувалася до Мікеля, відривала його від письмового столу та енциклопедій, і ми виходили на прогулянку. Так, я розуміла, що йому боляче бачити мене. Він поводився так, наче й не пам'ятав, що пропонував мені одружитися, а я відмовила; та часом я бачила, як він дивиться на мене: це був погляд переможеного, погляд, у якому крилася величезна туга. Зустрічатися з ним було жорстокістю з мого боку, тим паче що спонукав мене до цього сутий егоїзм: лише Мікель знав правду про Хуліана та Пенелопу Алдаю.

Минуло кілька місяців відтоді, як я покинула Хуліана; однак примара Пенелопи Алдаї щовечора вдиралася в мої думки та крапа мій сон. Я досі пам'ятаю вираз розчарування на обличчі Ірен Марсо, коли вона зрозуміла, що я не та жінка, на яку чекав Хуліан. Пенелопа Алдая, віроломна відсутня, була для мене надто могутньою суперницею. Вона була невидимою, хоча я прекрасно собі її уявляла. Поряд із нею я почувалася якоюсь недостойною, простолюдною, надто реальною. Ніколи б не подумала, що можна всупереч власній волі так ненавидіти когось — когось, кого не знаєш, кого ніколи в житті не бачив. От якби я зустрілася з нею віч-на-віч, якби я довела Хуліанові, що вона жінка з плоті та крові, — її чари б розсіялися, звільнивши Хуліана, а разом з ним і мене! Я воліла думати, що це лише питання часу та терплячості. Рано чи пізно Мікель розповість мені правду. І правда звільнить мене.

Одного дня, коли ми прогулювалися церковним подвір'ям, Мікель знов натякнув, що небайдужий до мене. Я подивилася на нього — й побачила людину дуже самотню, позбавлену надії.

Коли ми повернулися додому і я дозволила звабити себе, я чудово розуміла, що роблю. Розуміла, що ошукуюю його, і знала, що він це теж розуміє; але іншого виходу в мене не було. Ось так ми стали коханцями — розпач повинчав нас. У Мікелевих очах я бачила все те, що так хотіла побачити в Хуліанових, — хотіла, але не побачила. Віддаючись Мікелеві, я ніби мстилася і Хуліанові, і Пенелопі — за все те, в чому мені було відмовлено. Мікель, охоплений жагою, мало не збожеволілий від самотності, знав, що наше кохання — лише фарс, але все одно не знаходив у собі сил мене відпустити. З кожним днем він пив дедалі більше — так багато, що подекуди чоловіча сила зраджувала його, й він не міг кохатися зі мною; тоді він сумно жартував: мовляв, за рекордно короткий термін ми перетворилися на середньостатистичне іспанське подружжя.

Злоба й малодушність — ось ті причини, через які люди завдають одне одному болю. Якось увечері, майже через рік після мого повернення з Парижа, я попросила Мікеля розповісти мені правду про Пенелопу. Він був п'яний, а почувши моє запитання, оскаженів. Таким я ніколи раніше його не бачила. Він кричав мені в обличчя, що я ніколи не кохала його, що я вульгарна шльондра; пошматував на мені одягу й намагався згвалтувати, але я лягла, не чинячи жодного опору, ніби сама пропонувала йому своє тіло, й тихо розплакалася.

Мікель упав навколішки, благаючи пробачити йому. О, якби я могла кохати його, Мікеля, а не Хуліана!.. Але я не могла.

У сутінках ми обійнялися, і я перепросила його за весь той біль, якого йому завдала. І тоді він сказав мені: якщо це так важливо для мене, він розповість мені

правду про Пенелопу Алдаю. Це було ще однією моєю помилкою.

У 1919 році, тієї самої неділі, коли Мікель Молінер прийшов на станцію, щоб віддати своєму приятелю Хуліану квиток до Парижа й попрощатися, він, Мікель, уже знав, що Пенелопа не прийде. Двома днями раніше, коли пан Рікардо Алдая повернувся з Мадрида, його дружина зізналася, що застала Хуліана з їхньою дочкою Пенелопою в кімнаті гувернантки. Наступного дня Хорхе Алдая розповів про все Мікелеві, взявши з того присягу мовчати.

Зі слів Хорхе, пан Рікардо, дізнавшись про Хуліана з Пенелопою, вибухнув гнівом і, горлаючи, немов божевільний, кинувся до Пенелопиної кімнати. Почувши батьківські крики, Пенелопа замкнула двері; вона плакала від жаху. Пан Рікардо вибив двері; Пенелопа впала навколішки, вона тремтіла й благала прощення. Але пан Рікардо дав їй такого ляпаса, що дівчина впала, й навіть Хорхе не хотів повторювати слів, які вигукував його розлючений батько. Решта родини та челядь чекали внизу, налякані, не знаючи, що робити. Хорхе сховався у своїй кімнаті, але і там йому все було чути. Того ж дня звільнили Хасінту. Пан Рікардо не схотів її бачити. Він наказав слугам викинути її з будинку й попередити, щоб вона ніколи більше не поверталася.

Коли пан Рікардо знову зійшов до бібліотеки, вже настала північ. Він замкнув Пенелопу в колишній кімнаті Хасінти й суворо заборонив будь-кому — чи то слугам, чи то членам родини — заходити до неї.

Сидячи у своїй кімнаті, Хорхе чув, як унизу, на першому поверсі, розмовляли його батьки. Рано-вранці приїхав лікар. Пані Алдая провела його до кімнати, де під замком сиділа Пенелопа, й поки лікар оглядав доньку, мати чекала під дверима.

Нарешті лікар вийшов, кивнув та забрав свій гонорар. Хорхе чув, як пан Рікардо попереджає лікаря: якщо той кому-небудь розповість про те, що бачив, він, Рікардо Алдая, особисто гарантує, що репутацію лікаря буде втрачено і той ніколи не матиме медичної практики. Хорхе Алдая зрозумів, що це означає.

Наказавши дирекції школи Св. Габріеля виключити Хуліана, пан Рікардо зв'язався з батьком Хуліана, капелюшником, і звелів негайно відрядити юнака до війська. Хорхе зізнався: він дуже занепокоєний через Пенелопу та Хуліана. Він ніколи не бачив батька таким розгніваним. Він не міг збагнути причин такої люті. «За цим щось криється, — казав він. — Річ, мабуть, не тільки у звабленні моєї сестри».

Почувши це, Мікель вирішив не казати Хуліанові правди. Якщо той дізнається, що пан Рікардо тримає Пенелопу під замком і що дівчина, ймовірно, носить його, Хуліанову, дитину, він не поїде до Парижа. Але розумів Мікель і інше: якщо Хуліан залишиться в Барселоні, йому гаплик. Тож Молінер вирішив промовчати: нехай Хуліан їде до Парижа, не знаючи, що трапилося; нехай вірить, що рано чи пізно Пенелопа приїде до нього. Сам Мікель, прощаючись із Хуліаном на Французькому вокзалі, волів вірити, що не все ще втрачено.

За кілька днів після зникнення Хуліана почалося справжнє пекло. У пана Рікардо Алдаї аж піна йшла з рота. Половина поліційного управління кинулася на пошуки втікача, але даремно. Тоді Алдая звинуватив Фортюні в тому, що той десь сховав сина, і погрожував стерти нещасного капелюшника з лиця землі. Капелюшник, не розуміючи, що відбувається, у свою чергу звинуватив свою

дружину Софі в тому, що це вона спланувала втечу свого жалюгідного сінка, й пообіцяв викинути її з дому. Нікому й на думку не спадало, що насправді спланував усе Мікель Молінер — нікому, крім Хорхе Алдаї, який прийшов до приятеля два тижні по тому.

Хорхе вже не тремтів, як раніше, від переляку та тривоги. То був зовсім інший Хорхе Алдая — дорослий чоловік, позбавлений наївності. Причина його візиту була зрозуміла: він дізнався, що саме Мікель допоміг Хуліанові втекти. Хорхе сказав, що їхній із Мікелем дружбі покладено край, що він не бажає його більше бачити, а якщо той комусь розповість про таємницю Пенелопа, він, Хорхе Алдая, вб'є Молінера.

Кількома тижнями пізніше Мікель отримав листа з вигаданим іменем відправника. Лист був з Парижа, від Хуліана. Каракс писав, що з ним усе гаразд, він скучив за своїм другом і повідомляє свою нову адресу. Розпитував Хуліан про свою матір та про Пенелопу. Був у конверті ще один лист — лист, адресований Пенелопі. Мікель надіслав цього листа, але Пенелопі так і не судилося отримати його.

Мікель розсудливо вирішив почекати кілька місяців. Він писав Хуліанові щотижня, згадуючи лише про те, що вважав за доцільне, себто майже ні про що. Хуліан, у свою чергу, розповідав йому про Париж, про труднощі, які стали його переслідувати, про те, яким самотнім та безпорадним він почувається. Мікель надсилав йому гроші, книжки та запевняв у своїй дружбі. У кожному конверті від Хуліана були листи для Пенелопа; Мікель відправляв їх з різних поштових відділень, хоча й знав, що надаремне. Хуліан щоразу запитував про Пенелопу, але Мікель не міг йому нічого відповісти. Від Хасінти він дізнався, що Пенелопа не виходила з будинку на проспекті Тібідабо з того самого дня, коли батько замкнув її на горищі.

Якось увечері Хорхе Алдая підстеріг Мікеля за два квартали від його будинку.

— Ти прийшов мене вбити? — спитав Мікель.

Хорхе відповів, що він прийшов зробити послугу йому та його приятелеві Хуліану. Передаючи Мікелеві якогось конверта, Хорхе наполягав, що лист неодмінно має потрапити до рук Хуліана, де б той не ховався.

— Так буде краще для всіх, — солідно промовив Алдая-молодший.

У конверті лежав аркуш паперу, на якому рукою Пенелопа Алдаї було написано:

Дорогий Хуліане.

Пишу тобі, щоб повідомити: я невдовзі одружуюся. Благаю тебе, більше мені не пиши, забудь мене, розпочни нове життя. Я не маю на тебе зла, але було б нечесно, якби я не зізналася, що ніколи не кохала тебе. І ніколи б не покохала.

Бажаю тобі всього найкращого, де б ти не перебував.

Пенелопа.

Мікель тисячу разів перечитував цього листа. Письма не можна було сплутати, але він ані на мить не вірив, що Пенелопа сама написала це: «...де б ти не перебував». Хіба вона не знала, що Хуліан у Парижі, чекає на неї?.. «Отже, вона

вдавала, буцімто їй невідоме його місцеперебування, — розмірковував Мікель. — Отже, вона хоче його захистити».

Мікель не міг утямити, що ж могло спонукати Пенелопу до написання таких слів. Чим іще міг погрожувати їй пан Рікардо, ув'язнивши її в кімнаті на горищі? Краще, ніж будь-хто інший, Пенелопа розуміла, що цей лист стане отруєним кинджалом для Хуліанового серця. Подумати лишень: дев'ятнадцятирічний юнак у далекому, ворожому місті, покинутий усіма, живе лише оманливою надією знов побачити її! Від чого вона його захищала, відштовхуючи від себе в такий спосіб?.. Після тривалих розмірковувань Мікель вирішив не надсилати листа, не дізнавшись спершу, що стало спонукою до його написання. Без поважної причини його рука не встромить такий кинджал у серце друга.

Кілька днів по тому Хорхе дізнався, що пан Рікардо Алдая, стомившись від блгань Хасінти, яка вартувала біля дверей будинку, скористався своїми широкими зв'язками та запроторив гувернантку до притулку для божевільних, що в Орті. Мікель хотів був побачитися з нею, та йому було відмовлено — Хасінта Коронадо мала провести перші три місяці на самоті. Після трьох місяців мовчання та темряви, як запевнив Мікеля один з лікарів, веселий молодик, пацієнти вже не бешкетують.

Тоді Мікель пішов до пансіону, в якому Хасінта мешкала якийсь недовгий час після свого звільнення. Коли він назвав своє ім'я, хазяйка пригадала, що Хасінта залишила для нього записку; а ще вона пригадала, що пані Коронадо заборгувала їй чинш за три тижні. Мікель сплатив борг, хоча й сумнівався, що той існував насправді, і забрав записку. Гувернантка писала, що Лауру, одну зі служниць Алдаїв, звільнили, коли дізналися, що вона відправила листа Пенелопи до Хуліана. Але куди ж Пенелопа адресувала своє послання?.. Мікель розсудив: єдиною адресою, яку могла знати Пенелопа, була адреса Хуліанових батьків на вулиці Св. Антонію. Мабуть, дівчина сподівалася, що батьки надішлють листа на паризьку адресу Хуліана.

І Мікель вирішив навідатися до Софі Каракс, щоб забрати листа й переслати його адресатові. Однак у будинку Фортюні Мікеля очікував неприємний сюрприз: Софі Каракс там більше не жила. Вона покинула чоловіка кілька днів тому — принаймні так казали сусіди.

Тоді Мікель спробував поговорити із самим капелюшником, який зачинився у своїй крамниці й сидів там цілими днями, люто страждаючи від гніву та приниження. Мікель сказав, що прийшов забрати листа, який мав надійти його синові Хуліану кількома днями раніше. Та єдиним, що почув Мікель, було:

— У мене немає сина.

Мікель Молінер пішов геть, не знаючи, що лист опинився в руках сторожихи й що багато років опісля ти, Даніелю, знайдеш його й прочитаєш слова, які Пенелопа від щирого серця призначала Хуліанові, та яких він так ніколи й не прочитав.

Коли Мікель вийшов із капелюшної крамниці Фортюні, одна із сусідок, яка назвала себе Вісентетою, підійшла до нього й спитала, чи не Софі він шукає. Мікель відповів, що він приятель Хуліана і справді шукає його матір. Вісентета розповіла, що Софі ховається в пансіоні на маленькій вуличці, що за поштовим відділенням; вона чекає на пароплав, який відвезе її до Америки.

Мікель пішов за адресою, яку дала йому Вісентета, й знайшов пансіон. Жалюгідні вузьенькі сходи, бруд, п'ятьма й задуха. У темній та сирій кімнаті на п'ятому поверсі він знайшов Софі Каракс. Мати Хуліана сиділа на краєчку ліжка, на якому лежали дві закриті валізи, схожі на труни, в яких умістилися двадцять два роки її життя в Барселоні. Вона дивилася у вікно.

Прочитавши листа, підписаного ім'ям Пенелопи, — того, що приніс Мікелеві Хорхе Алдая, — Софі заридала.

— Вона знає, — пробурмотіла вона. — Бідолашна дитина, вона знає...

— Знає що? — спитав Мікель.

— Це я винна, — плакала Софі. — Лише я.

Мікель узяв її за руки, нічого не розуміючи. Софі не наважувалася дивитися йому у вічі.

— Хуліан і Пенелопа — брат і сестра, — прошепотіла вона.

3

Перш ніж стати рабинею Антоні Фортюні, Софі Каракс кілька років сама заробляла собі на прожиття. Їй було лише дев'ятнадцять, коли вона приїхала до Барселони в пошуках обіцяної роботи, якої так і не дістала. Перед смертю батько добув для дочки необхідні рекомендації, щоб ту найняли до Бенаренсів — заможної родини торговців з Ельзасу, які оселилися в Барселоні.

— Коли я помру, — попереджав Софі батько, — їдь до них, вони зустрінуть тебе як доньку.

Пан Бенаренс і насправді зустрів її з розпростертими обіймами — аж надто розпростертими, на погляд пані Бенаренс. Тож пані Бенаренс дала Софі сотню песет та виставила її за поріг, висловивши щире співчуття до її нелегкої долі.

— У тебе попереду ціле життя, а єдине, що є в мене, — оцей нікчемний, хтивий чоловік.

У музичній школі, що на вулиці Діпутасьйон, Софі спромоглася дістати роботу приватної вчительки музики. У ті дні вважалося за пристойне бодай поверхово вчити музики дівчат із заможних родин: у шляхетних вітальнях уважалося, що полонези менш небезпечні для панночок, ніж сумнівні розмови чи підозріла література. Ось так розпочалися візити Софі Каракс до розкішних вілл, у яких мовчазні й церемонні служниці проводжали її до музичних салонів. У тих салонах на неї чекали нащадки промислової аристократії; вони сміялися з її акценту, з її сором'язливості, глузували з її становища гувернантки; той факт, що Софі добре зналася на нотах, анітрохи не вивищував її в очах цих надушених парвеню. Урешті-решт Софі навчилася не зважати на глузування, а зусилля свої зосереджувати лише на небагатьох справді здібних ученицях.

Саме тоді Софі познайомилася з Антоні Фортюні, молодим капелюшником (він сам відрекомендувався їй як капелюшник — у його душі промовляла професійна гордість). Спершу Фортюні залицявся до неї, потім запропонував одружитися. Софі відхилила пропозицію раз, удруге, втретє, відхилила десять разів на місяць. Плакаючи до Антоні дружні почуття, Софі не хотіла завдавати

йому болу й щоразу, прощаючись, сподівалася, що більше не побачить його.

Але капелюшник, незважаючи на відмови, продовжував наступ: запрошував Софі на танці, на прогулянки, частував гарячим шоколадом із булочками на вулиці Кануда. Будучи зовсім самотньою в Барселоні, Софі не могла протистояти його ентузіазму, його відданості — і приймала його товариство, хоча варто було їй лише раз поглянути на Фортюні, щоб зрозуміти: вона ніколи не зможе його покохати — *покохати так, як мріяла кохати*. У сп'янілих від кохання очах капелюшника Софі бачила своє відображення, і на це важко було не звертати уваги. *Антоні бачив Софі такою, якою вона б воліла бути*.

Софі сподівалася, що одного дня Антоні зустрине іншу дівчину, яка відповість йому взаємністю, і життя його піде більш осмисленим шляхом. І тим не менш вона приймала аванси капелюшника: завдяки йому Софі почувалася бажаною, її цінували, й подекуди цього їй було достатньо, щоб полегшити біль самотності та ностальгію за батьківщиною.

Вони з Антоні бачилися після недільних мес — у решту днів тижня Софі давала уроки музики. Її улюбленою ученицею була дівчинка на ім'я Анна Вальс, дочка видатного промисловця ткацького обладнання, який побудував свій маєток з нічого — завдяки великим зусиллям та жертвам, хоча складала ці жертви переважно інші. Анна мріяла стати видатним композитором. Вона грала Софі невеличкі твори, які сама писала, імітуючи мотиви Гріга та Шумана, і Софі розпізнала в ній талант. Що ж до пана Вальса, то він хоч і був переконаний, що жінка неспроможна створити щось, окрім в'язаного одягу та вишиваних покривал на ліжку, усе-таки схвалював те, що його дочка «знається на клавішах»: за кілька років він планував одружити Анну з нащадком якогось шляхетного роду, а нащадки шляхетних родів, здогадувався пан Вальс, інколи цінують у дівчатах не тільки покору та здатність родити.

Саме в будинку Вальсів Софі зустріла одного з найщедріших меценатів, фінансового магната Рікардо Алдаю, спадкоємця імперії Алдаїв, надію каталонської олігархії кінця XIX століття. Кількома місяцями раніше пан Рікардо Алдая одружився з багатого спадкоємицею, вражаючою красунею з ім'ям, що важко вимовлялося; однак злі язики твердили, що новоспечений чоловік навіть не помічав краси своєї дружини й ніколи не завдав собі клопоту назвати її на ім'я.

— Це шлюб між родинами та банками — жодних сентиментальних дурниць, — казав пан Вальс, а пан Вальс добре розумів: одна справа — що діється в ліжку, інша — що відбувається в голові.

Тільки глянувши на Рікардо Алдаю, Софі зрозуміла: вона приречена. У нього були хижі очі, зголоднілі, надзвичайно проникливі; очі чоловіка, який уміє завдати удару. Він неспішно поцілував її руку, попестив губами суглоби її пальців... Якщо капелюшник випромінював доброту й тепло, то пан Рікардо — жорстокість і міць. Його вовча усмішка давала Софі зрозуміти, що він читає її думки та бажання — читає й сміється з неї. Софі відчувала до нього щось на кшталт презирства — але того презирства, яке прокидається в нас, коли ми підсвідомо бажаємо чогось забороненого, бажаємо понад усе.

Софі відразу ж вирішила, що більше не зустрічатиметься з Рікардо Алдаєю; заради цього вона навіть припинить заняття зі своєю улюбленою ученицею. Ніщо їй так не лякало, як відчуття цього тваринного ества під власного шкірою,

інстинктивне бажання *стати жертвою хижака*.

Софі знадобилося кілька секунд, щоб вигадати пусту відмовку й піти. Її втеча здивувала пана Вальса, розважила Алдаю та засмутила маленьку Анну, яка розуміла людей навіть краще, ніж музику. Дівчинка збагнула, що назавжди втратила вчительку.

Однак тиждень опісля Софі знову побачила Рікардо Алдаю. Він чекав на неї на вулиці Діпутасьйон, біля входу до музичної школи. Пан Рікардо палив і переглядав газету. Вони обмінялися поглядами — і, не кажучи ані слова, він повів її до будинку в двох кварталах звідти; то був новий будинок, в якому ще ніхто не мешкав. Вони піднялися на другий поверх; пан Рікардо відчинив двері й провів Софі всередину. Вона увійшла до квартири, схожої на лабіринт коридорів та галерей. Там не було ані меблів, ані картин, ані ламп — нічого з того, що має бути в помешканні.

Пан Рікардо зачинив двері. Софі й він подивилися одне на одного.

— Я цілий тиждень про тебе думав. Скажи, що ти не думала про мене, і я відпущу тебе. Ми ніколи більше не побачимось.

Але Софі мовчки похитала головою.

...Їхні таємні зустрічі в порожній квартирі на розі Діпутасьйон та Каталонського проспекту тривали дев'яносто шість днів. У вівторки й четверги. О третій. Побачення ніколи не тривали довше ніж годину. Першим ішов Алдая; Софі залишалася сама й плакала, зіщулившись у кутку. А коли наставала неділя, Софі безнадійно дивилася в очі капелюшника, шукаючи сліди тієї жінки, яка вмирала в ній. Софі не знала, чого вона прагне дужче — відданості чи віроломства.

Капелюшник не помічав порізів та опіків на її тілі. Капелюшник не помічав відчаю в її усмішці, її тваринної покори. Капелюшник не помічав нічого. Можливо, саме через це вона врешті пристала на пропозицію Фортюні.

Тоді вона вже підозрювала, що носить дитину Алдаї, але розповісти йому про це боялася — майже так само сильно, як боялася втратити Алдаю. Але Алдая знову побачив те, в чому Софі не хотіла зізнатися. Він дав їй п'ятсот песет та назвав адресу на вулиці Платерія, наказавши позбутися дитини. Софі відмовилася.

Пан Рікардо бив її, доки в неї з вух не потекла кров. Він погрожував, що вб'є її, якщо вона наважиться комусь розповісти про їхні зустрічі й зізнається, чия це дитина.

Коли Софі сказала капелюшникові, що якісь покидьки на Пласа-дель-Піно згвалтували її, він повірив їй. Коли сказала, що хоче бути його дружиною, він повірив їй. У день її весілля хтось надіслав до церкви похоронний вінок. Усі дещо знервовано засміялися, вважаючи, що то квітникар помилився, — усі, за винятком Софі, яка здогадувалася: пан Рікардо Алдая не забув про день її весілля.

вже зрілого чоловіка, на чолі родинної імперії, батька двох дітей. Не думала, що він повернеться, щоб побачити хлопчика, якого хотів здихатися за п'ятсот песет.

— Можливо, я старішаю, — було його єдине пояснення, — але хочу познайомитися із сином і надати йому життєвий шанс, на який заслуговує моя плоть і кров. Усі ці роки я навіть не згадував про нього, а останнім часом — дивина! — він не йде мені з голови.

Якось пан Рікардо прокинувся в ліжку однієї зі служниць із відчуттям, що тіло його зістарілося й він утрачає Божу ласку. Настрахавшись, він голий побіг до дзеркала. Дзеркало бреше, вирішив він. Цей чоловік — не Рікардо Алдая. Тепер він хотів знайти колишнього Рікардо Алдаю — того, яким він був замолоду.

Алдая вирішив, що його первісток Хорхе зовсім на нього не схожий. Хлопчик був слабкодушним, потайливим, йому бракувало батьківської рішучості. Словом, йому бракувало геть усього — усього, крім прізвища *Алдая*.

Панові Рікардо було відомо про сина капелюшника. Не забув він і Софі — пан Рікардо Алдая ніколи нічого не забував. Настав час зустрітися з хлопчиком. І вперше за п'ятнадцять років він зустрівся з людиною, яка його не боялася, яка наважилася кинути йому виклик, навіть посміятися з нього! Він побачив у хлопцеві мужність, приховану амбітність, яка, без сумніву, в Хуліанові була, навіть якщо дурні не помічали цього. Так Бог повернув Алдаї його молодість.

Софі, від якої залишилася бліда тінь тієї жінки, яку він пам'ятав, не наважилася стати між батьком та сином. Капелюшник був лише блазнем — злим, ображеним на життя простолюдином, чию прихильність Алдая розраховував купити. Він вирішив вирвати Хуліана з цього задушливого світу злидених буднів, відчинити перед ним двері фінансового раю Алдаїв. Хлопець навчатиметься у школі Св. Габрієля, користуватиметься всіма привілеями статусу Алдаїв і врешті-решт стане на той шлях, який для нього обрав батько. Пан Рікардо бажав мати гідного нащадка.

Хорхе, розбещений привілеями свого суспільного прошарку, завжди буде пересічністю, яка прагне тільки комфорту. Пенелопа, прекрасна Пенелопа — жінка; жінка призначена бути скарбом, а не охороняти скарби. Хуліан має душу поета, а душа поета — все одно що душа вбивці. Тож Хуліан відповідав усім вимогам пана Рікардо; решта становила лише питання часу. Десять років — ось той строк, за який пан Рікардо перетворить хлопця на свою подобу.

За весь той час, що його Хуліан провів у Алдаїв на правах члена родини, панові Рікардо й на мить не спадало на думку: єдине, чого бажає Хуліан, — це Пенелопа. Пан Рікардо й гадки не мав, що Хуліан таємно зневажає його, що люб'язність юнака з ним — лише облуда, привід, щоб бути ближчим до Пенелопи, щоб урешті-решт заволодіти нею цілковито й остаточно. Ось у цьому прагненні батько й син справді були схожі.

Коли дружина розповіла йому, що застала Хуліана та Пенелопу оголеними, увесь світ пана Рікардо зазнав краху. Жах від зради, лють від усвідомлення того, що його неймовірно скривдили, ошукали у його власній грі, принизили, встромили ножа у спину — і хто? — хлопець, якого він обожнював як свою подобу! — усі ці почуття зненацька охопили пана Рікардо, й ніхто не міг зрозуміти причини аж такого шаленства. Коли лікар, оглянувши Пенелопу, підтвердив, що дівчину позбавили незайманості й вона, можливо, вагітна, душа

пана Рікардо наче перетворилася на густу в'язку рідину, й ім'я цій рідині було *Ненависть*. Він мріяв устромити ножа в Хуліанове серце — він навіть бачив, як його рука робить це, і насолоджувався картиною помсти. Але пан Рікардо не усвідомлював: день, коли він наказав замкнути Пенелопу у спальні на четвертому поверсі, був тим днем, коли він, Рікардо Алдая, почав умирати. Відтоді все його життя перетворилося на передсмертну агонію.

Змовившись із капелюшником, якого він глибоко зневажав, пан Рікардо вирішив запроторити Хуліана до війська, де, за наказом того ж пана Алдаї, хлопця мала спіткати смерть унаслідок «нешасного випадку». Пенелопа довгі місяці провела в кімнаті, де пахло хворобою та смертю. Усім: лікарям, слугам, навіть членам родини, за винятком себе самого й своєї дружини, — усім пан Алдая заборонив бачитися з дівчиною.

На той час компаньйони Алдаї таємно привласнили його рахунки й тепер інтригували за його спиною, щоб захопити владу, використовуючи гроші, доступ до яких він сам їм і відкрив. Імперія Алдаїв почала тріщати по швах. Кожна таємна зустріч правління — чи то в Мадриді, чи то в кулуарах, чи то в женецьких банках — завдавала їй чергових нищівних ударів.

А Хуліан, як і підозрював Алдая, втік. Глибоко всередині пан Рікардо відчував гордість за хлопця, попри те що бажав тому смерті. Хуліан зробив точнісінько те, що на його місці зробив би сам пан Рікардо. Отже, заплатити за те, що накоїв Хуліан, мусив хтось інший.

26 вересня 1919 року Пенелопа Алдая народила мертвого хлопчика.

Якби кількома днями раніше її оглянув лікар, він би побачив, що життя дитини в небезпеці, що Пенелопі слід робити кесарів розтин. Якби лікар був присутній під час пологів, він, можливо, зупинив би кровотечу, що забрала життя Пенелопа. Але лікаря не було. Пенелопа кричала й шкреблася у замкнені двері, з іншого боку яких мовчки плакав її батько, а мати зіщулилася, невідривно дивлячись на чоловіка. Якби там був лікар, він би звинуватив пана Рікардо Алдаю у вбивстві, бо іншого слова на позначення того, *що* відбувалося в темній, заплямованій кров'ю камері, не існує. Але лікаря не було.

Коли двері нарешті відчинили, Пенелопа була вже мертва. Вона лежала в калюжі власної крові, обіймаючи лискуче рожеве тільце немовляти. Ані дружина, ані чоловік не були в змозі промовити ані слова.

Два тіла поховали у підвальному склепі без жодних церемоній та свідків. Простирадла з послідом кинули в піч, а саму кімнату ізолювали цегляною стіною.

Коли Хорхе Алдая, мало не втративши розуму через відчуття сорому та провини, розповів Мікелеві, що трапилося, той вирішив-таки надіслати Хуліанові листа, підписаного ім'ям Пенелопа, в якому вона стверджувала, що ніколи не кохала його, благала її забути й сповіщала про своє вигадане весілля. Хай краще Хуліан повірить тій брехні й розпочне життя спочатку; хай краще він почуватиметься зрадженим, ніж пізнає правду.

Через два роки померла пані Алдая. Дехто винуватив у її смерті прокляття, що панувало над будинком, але Хорхе знав: матір згубило полум'я, яке буяло в ній. Полум'я спогадів про Пенелопині крики, про той несамопитий стукіт у двері, який молотом відлунював у голові пані Алдаї.

На той час імперія Алдаїв розсипалася, наче замок із піску, стертий з лиця

землі чужою захланністю та мстивістю. Авторитет Алдаїв занепав. Секретарі та бухгалтери порадили Алдаям утекти до Аргентини й розпочати там новий, скромніший бізнес — подалі від привидів, які сновигали коридорами «Янгола Імли».

Алдаї поїхали 1926 року, якимсь на світанку: сіли на борт пароплава, що мав їх перевезти через Атлантику до порту Ла-Плата. Подорожували батько та син в одній каюті, під вигаданими іменами.

Від старого Алдаї тхнуло гноєм та смертю. Він ледве міг триматися на ногах. Лікарі так боялися його, що не казали правди, але він сам знав: разом із ним на корабель зійшла смерть. Сидячи на палубі, тремтячи під кількома ковдрами та дивлячись у безмежну порожнечу океану, пан Рікардо знав, що ніколи більше не побачить землі. Іноді, стоячи на кормі, він спостерігав за зграєю акул, які переслідували їх від самих Канарських островів. Один з капітанів сказав, що такий зловісний ескорт — звична річ для трансатлантичних подорожей: хижі риби поїдають тварин, яких убиває на своєму шляху судно й трупи яких лишаються в його кільватері. Але пан Рікардо був переконаний, що ці дияволи переслідують його. «Ви чекаєте на мене», — думав він, вбачаючи в акулах подобу Господа.

Одного дня пан Рікардо наблизився до свого сина Хорхе, яким нехтував раніше і в якому бачив свою останню втіху тепер. Батько примусив сина присягнути, що той виконає його останню волю.

— Ти знайдеш Хуліана Каракса і вб'єш його. Присягайся, що зробиш це.

...За два дні до прибуття в Буенос-Айрес Хорхе на світанку прокинувся й побачив, що батьківська койка порожня. Він пішов його шукати; на палубі нікого не було — лише імла та бризки. Хорхе знайшов батьків халат, досі теплий, який лежав на кормі судна. Кільватерний струмінь зникав у яскраво-червоній плямі на спокійній воді, немов сам океан спливав кров'ю.

І Хорхе помітив: акули їх більше не переслідували. Він побачив їх удалині: вони танцювали у колі, й їхні спинні плавники гамселили по воді. Ніхто з пасажирів більше їх не бачив.

Коли Хорхе Алдая зійшов у Буенос-Айресі на берег і митник запитав його, чи сам він подорожує, Хорхе кивнув головою.

— Так. Я вже давно подорожую на самоті.

5

Через десять років після того, як він зійшов на берег у Буенос-Айресі, Хорхе Алдая — точніше, те, що від нього залишилося, — повернувся до Барселони. Нещастя, що переслідували родину Алдаїв у Старому Світі, в Аргентині помножилися. Хорхе залишився віч-на-віч із ворожим йому світом, а щоб боротися, йому бракувало батькової сили й холонокровності.

Коли Хорхе дістався Буенос-Айреса, серце його заціпеніло й сповнилося смутку.

— Новий Світ, — пізніше казав Хорхе, чи то на власне виправдання, чи то просто для гарного слівця, — це марево. Земля хижаків.

Хорхе ж був вихований у привілеях та фривольній витонченості Старої Європи — мертвого континенту, що лише за інерцією не розпадався на окремі країни. За кілька років він утратив усе, починаючи від репутації й закінчуючи золотим батьківським годинником, подарованим йому, Хорхе, у день першого причастя. Завдяки цьому годинникові він зміг купити зворотний квиток до Іспанії.

Хорхе Алдая повернувся на батьківщину майже жебраком. Це був невдаха, сповнений люті, отруєний гіркими спогадами та ненавистю до людини, яку він звинувачував у всіх своїх нещастях, — до Хуліана Каракса. Обіцянка, яку Хорхе дав батькові, врзалася йому в пам'ять.

Як тільки він повернувся, відразу ж спробував натрапити на Хуліанів слід, але дізнався лишень, що Каракс, як і сам Хорхе, утік з Барселони. Натомість — чи то через примхи долі, чи то завдяки звичайній випадковості — Хорхе зустрів іншого приятеля своєї юності.

Після видатної кар'єри у державних тюрмах та виправних закладах для малолітніх злочинців Франсіско Хав'єр Фумеро приєднався до лав армії й здобув чин лейтенанта. Багато хто пророкував, що це майбутній генерал, але через якийсь темний скандал Фумеро звільнили з війська — його репутації не зміг урятувати навіть військовий чин. Про Фумеро багато говорили, а ще більше його боялися. Франсіско Хав'єр Фумеро — той сором'язливий, тривожний хлопчик, який колись прибирав пожовкле листя у дворі школи Св. Габріеля, — став убивцею. Ходили чутки, що саме він убиває відомих осіб, зокрема політиків; на замовлення. Фумеро став уособленням смерті.

Алдая та Фумеро відразу впізнали один одного крізь імлу кав'ярні «Новедадес». Алдая хворів: він страждав на дивну лихоманку; в якій винуватив комах з південноамериканських джунглів.

— Там навіть москіти — сучі сини, — жалівся він.

Фумеро слухав його зі змішаними почуттями. Він благоговів перед москітами та комахами в цілому. Він поважав їхню дисципліну, силу духу та організованість. Серед них не існувало ледарства, непоштивості чи расового звиродніння. Однак найдужче шанував Фумеро павуків: їх Бог нагородив рідкісним умінням виплітати з власного тіла пастку, у якій вони з безмежною терплячістю чекають на свою жертву, знаючи, що рано чи пізно жертва через власне недбальство все одно потрапить до їхніх лап. На думку Фумеро, суспільство могло б багато чого навчитися в комах.

Вигляд Алдаї навіював думку про духовну та фізичну загибель. Хорхе помітно постарішав, тіло його було занедбане, з кволими м'язами. Фумеро терпіти не міг людей з кволими м'язами. Вони збуджували в ньому огиду.

— Хав'єре, я почуваюся жахливо, — зізнався Алдая. — Ти не міг би прихистити мене на кілька днів?

Фумеро погодився взяти Хорхе Алдаю пожити до себе. Сам він мешкав у темній квартирі, що у кварталі Раваль на вулиці Кадена, разом із численними комахами, яких він зберігав у слоїках, та півдесятком книжок. Фумеро ненавидів книжки так само палко, як обожнював комах, але то були незвичайні книжки: то були романи Хуліана Каракса, видані у видавництві Кабестані. Напроти мешкали дві повії — мати й дочка; коли клієнтів було мало, зокрема в кінці місяця, вони

дозволяли себе щипати, й об них навіть можна було гасити сигари. Фумеро заплатив їм, щоб вони подбали про Алдаю, поки він на службі. Фумеро не мав жодного бажання бачити смерть Алдаї. Принаймні ще не зараз.

Франсіско Хав'єр Фумеро працював у карному розшуку. Там завжди знаходилася робота для людей, які вміли орієнтуватися в надзвичайних ситуаціях, уміли мовчки залагоджувати дразливі проблеми, залишаючи шановних громадян жити в блаженному невіданні. Лейтенант Дюран, чоловік, схильний до урочистих промов, під чийм командуванням і працював Фумеро, говорив так:

— Бути поліціантом — це не просто робота. Це місія. Іспанії потрібно більше куль і менше балачок.

На жаль, лейтенант Дюран невдовзі загинув у прикрому нещасному випадку під час поліцейського рейду районом Ла-Барселонета: у сутичці з групою анархістів він випав з вікна шостого поверху та розбився на смерть. Усі зійшлися на думці, що Іспанія втратила видатну людину, національного героя з великими мріями про майбутнє, мислителя, який не боявся діяти. Фумеро з гордістю зайняв його місце, знаючи, що зробив добре, виштовхнувши Дюрана у вікно: той був уже застарий для цієї роботи. Літні люди були огидні Фумеро, так само як каліки, цигани та божевільні, й навіть не мало значення, які в них м'язи, — іноді й Господь помиляється. Обов'язок кожного чесного громадянина — виправляти малі Господні помилки й зберігати світ у пристойному вигляді.

У березні 1932 року, за кілька місяців після їхньої зустрічі в кав'ярні «Новедадес», Хорхе Алдаї стало краще, й він відкрив Фумеро свою душу. Зі сльозами на очах благав пробачення за шкільні образи. Розповів про себе все, нічого не приховуючи.

Фумеро мовчки слухав, кивав, вірив, розмірковував: чи вбити Алдаю зараз, чи ще трохи почекати? Цікаво, чи настільки Алдая кволий, щоб лезо ножа без опору ввійшло в його теплувату огидну плоть, ослаблу після років байдикування?.. Та кінець-кінцем Фумеро вирішив відкласти вівісекцію. Його інтригувала вся ця історія. Тим паче що в ній ішлося про Хуліана Каракса.

Від інформатора у видавництві Фумеро дізнався, що Каракс мешкає в Парижі, але Париж дуже велике місто, й ніхто зі службовців Кабестані не знав точної адреси. Ніхто, крім жінки на прізвище Монфорт, але вона тримала язика за зубами. Фумеро двічі чи тричі переслідував її, коли вона, нічого не помічаючи, поверталася додому. Він стояв у трамваї у трьох метрах від неї, та вона його не помічала: жінки ніколи не помічали його, а якщо й помічали, то відразу відверталися, вдаючи, що не бачать. Одного вечора, простеживши за жінкою аж до дверей на площі Св. Філіпе Нері, Фумеро повернувся додому й почав несамовито мастурбувати, уявляючи, як устромляє ножа в тіло цієї жінки — повільно, методично, щоразу глибше на сантиметр, не відводячи від неї очей. Можливо, тоді б вона зволила дати Хуліанову адресу, а до нього, інспектора Фумеро, поставилася б із повагою, на яку заслуговує поліціант.

Якщо Фумеро вже вирішував убити когось, йому це зазвичай вдавалося. Хуліан Каракс був винятком — можливо, через те, що він мав стати першою жертвою Фумеро, а майстерність вимагає досвіду. Знову почувши ім'я Каракса, Фумеро всміхнувся — тією усмішкою, якої так боялися його сусідки-повії: він

усміхався, не кліпаючи очима, облизуючи верхню губу. Він досі пам'ятав, як Каракс цілував Пенелопу Алдаю у великому особняку на проспекті Тібідабо. Його Пенелопу. Його кохання — справжнє, чисте, як те, що показують у кіно. Фумеро палко захоплювався фільмами, ходив до кінотеатру щонайменше двічі на тиждень. Саме фільми допомогли йому зрозуміти, що Пенелопа — любов усього його життя. Усі інші жінки — повії. Наприклад, повією була його мати.

Коли розповідь Алдаї добігла кінця, Фумеро вирішив, що не буде його вбивати, Інспектор був навіть задоволений, що доля знову звела їх разом. У нього було видіння, як ті, що іноді показують у його улюблених фільмах: рано чи пізно всі опиняться в павутині інспектора Фумеро.

6

Узимку 1934 року братам Молінерам нарешті вдалося виселити Мікеля з будинку на вулиці Пуертаферріса, який і досі стоїть порожній та залишається без нагляду. Єдине, чого бажали брати, — побачити Мікеля на вулиці, позбавленого і книжок, і свободи. Незалежність Мікеля — ось що їх лютило, ось за що вони ненавиділи його.

Мені Мікель нічого не розповів, не звернувся по допомогу. Про оборудку я дізналася лише тоді, коли завітала до його будинку й зустріла там цілком легальних головорізів, які описували майно, щоб розпродати нечисленні речі Мікеля; цих молодчиків найняли Мікелеві брати.

Сам Мікель уже кілька днів провів у пансіоні, що на вулиці Кануда. То була сира й гнітюча халупа, яка скидалася на притулок і тхнуло в ній, як у притулку. Крихітна кімната Мікеля нагадувала труну: вікон нема, є лише тюремна койка.

Майже силоміць я відвела Мікеля до себе додому. Він безупинно кашляв, вигляд мав виснажений. Він сказав, що це всього лишень затяжна застуда — хвороба, яка пасує хіба що старим служницям.

— От набридне мені хворіти, й усе минеться, — говорив Мікель.

Але два тижні по тому йому стало гірше.

Як зазвичай, він був одягнений в чорне, й мені знадобився деякий час, щоб зрозуміти, що ті плями на його рукавах — плями крові. Я викликала лікаря, й він, оглянувши Мікеля, запитав мене, чому я так довго чекала з викликом. У Мікеля був туберкульоз. Збанкрутілий, хворий, тепер він міг жити лише спогадами та печалями. Він був найдобрішою людиною, яку я будь-коли зустрічала, — найдобрішою, але й найхворобливішою. Він був моїм єдиним другом.

Ми одружилися холодного лютого ранку в окружному суді. Наша весільна подорож обмежилася автобусною прогулянкою до парку Гуель й спогляданням Барселони — цього невеличкого імлистого світу — зі звивистих терас. Ми нікому не казали, що одружилися, — ані Кабестані, ані моему батькові, ані Мікелевим родичам, які думали, що він уже помер. Зрештою я написала Хуліанові листа, в якому розповіла про наш шлюб, але так і не надіслала. Наш шлюб був таємницею.

Через кілька місяців після весілля у наші двері постукав якийсь чоловік і

сказав, що його звать Хорхе Алдая. Він здавався геть знесиленим, його обличчя вкривав піт, попри крижаний холод. Побачивши Мікеля після десятих років розлуки, Алдая сумовито всміхнувся й сказав:

— Ми всі прокляті, Мікелю. Ти, Хуліан, Фумеро, я...

Алдая, звичайно, сподівався, що Мікель йому розповість, як зв'язатися з Хуліаном Караксом.

— Батько звелів мені переказати Хуліанові дещо дуже важливе.

— Мені невідомо, де Каракс. Ми втратили зв'язок багато років тому, — збрехав Мікель. — Останнє, що я чув, — ніби він мешкає десь в Італії.

Алдая знизав плечима.

— Ти розчарував мене, Мікелю. Я гадав, що час та нещастя зробили тебе розумнішим.

— Що ж, справити тобі розчарування — честь для мене.

Алдая засміявся.

— Фумеро переказує тобі найщиріші вітання з одруженням, — докинув він, прямуючи до дверей.

Після цих слів серце моє завмерло.

Мікель не бажав говорити про це, але вночі, коли ми обоє вдавали, ніби спимо, і я пригорталася до чоловіка, мені раптом спало на думку: Алдая мав рацію. Ми всі прокляті.

Минуло кілька місяців — жодних повідомлень ані від Хуліана, ані від Алдаї. Мікель і далі дописував до газет Барселони та Мадрида. Він безперервно сидів за друкарською машинкою, виплескуючи на папір те, що називав «слиною, яку ковтають пасажери трамваїв». Я й досі працювала у видавництві — можливо, тому, що хотіла бути ближчою до Хуліана.

Хуліан написав нам листа, в якому стисло повідомляв, що працює над новим романом під назвою «Тінь вітру» й закінчити його сподівається за кілька місяців. Жодного натяку на те, що було між нами в Парижі. Тон холодний, наче ще більш віддалений, ніж раніше. Я хотіла зненавидіти його, та всі мої спроби зазнали поразки. Я починала вважати, що Хуліан не чоловік, а різновид хвороби.

Мікель не мав ілюзій щодо моїх почуттів. Він пропонував мені своє кохання та відданість, не вимагаючи навзаєм нічого, крім мого товариства. Жодного докору, жодної скарги більше не злетіло з його вуст. І час від часу в мені, окрім дружби, що поєднувала нас, та співчуття, на яке ми були приречені, прокидалася неймовірна ніжність до мого чоловіка. Мікель відкрив рахунок на моє ім'я і клав на нього майже весь свій заробіток. Він писав ревію, писав огляди, писав навіть світську хроніку. Писав під трьома різними псевдонімами. Писав чотирнадцять-шістнадцять годин на добу. Коли я запитувала, навіщо він так багато працює, Мікель посміхався й відповідав: якщо нічого не робитиме, то занудьгує. Але проміж нас не було хитрощів. Мікель знав, що невдовзі помре.

— Ти маєш пообіцяти, Нуріє: якщо зі мною щось трапиться, ти візьмеш гроші, знову вийдеш заміж, народиш дітей, забудеш усіх нас, починаючи з мене...

— За кого я там вийду, Мікелю? Не верзи дурниць.

Я бачила ніжну посмішку, з якою Мікель дивився на мене, наче сама моя присутність становила для нього найбільшу цінність. Щовечора він зустрічав мене після роботи — то були єдині хвилини за весь день, коли він відпочивав. Він

удавав із себе сильного чоловігу, але я бачила, як він сутулиться, коли йде, як кашляє. Він водив мене до кав'ярні або просто на вулицю Фернандо — позаглядати у вітрини; коли ж ми поверталися додому, знову працював, засиджуючись далеко за північ.

Я мовчки благословляла кожну хвилину, що ми проводили разом. Щоночі Мікель засинав, обіймаючи мене, а я ховала сльози відчаю: чому я не могла покохати цього чоловіка так, як він кохав мене? Чому не могла віддати йому того, що так безглуздо кинула до Хуліанових ніг? Не раз уночі я присягалася, що забуду Хуліана й решту життя присвячу тому, щоб зробити щасливим цього бідолаху, мого чоловіка. Я намагатимусь повернути йому хоч би децицію того, що він віддав мені. Я була коханкою Хуліана лише два тижні, думала я, а решту життя буду Мікелевою дружиною. Я була в сум'ятті. Якщо колись ці сторінки потраплять до твоїх рук, Даніелю, ти, можливо, засуджуватимеш мене, як я сама засудила себе, пишучи ці слова й дивлячись на себе у дзеркало каяття; так чи інак — *запам'ятай мене такою.*

...Рукопис останнього роману Хуліана надійшов наприкінці 1935 року. Не знаю, чи то через злість, чи то через страх, але я віддала його до друку, навіть не читаючи. Заздалегідь, кількома місяцями раніше, Мікель на останні гроші профінансував це видання, тож Кабестані, в якого на той час уже почалися негаразди зі здоров'ям, міг ні про що не дбати.

Тієї неділі лікар, який наглядав за Мікелем, прийшов до мене на роботу. Вигляд він мав дуже засмучений. Він сказав: якщо Мікель і далі працюватиме без відпочинку, медицина буде безсила допомогти йому подолати туберкульоз.

— Йому слід жити в горах, а не дихати білилами та вугіллям у Барселоні. Він не кішка, у нього не дев'ять життів, а я не нянька. Спробуйте якось вплинути на нього. На мене він не звертає уваги.

Того ж дня пообідь я вирішила поговорити з Мікелем. Перш ніж я відчинила двері квартири, почула голоси, що долинали зсередини. Мікель із кимсь сперечався. Спершу мені здалося, що це хтось із газети, але раптом мені вчулося ім'я *Хуліан*. І тут я почула кроки, що наближалися до дверей. Збігла сходами нагору й сховалася на горищі. Звідти я мигцем побачила відвідувача.

То був чоловік у чорному вбранні, з рисами обличчя, які важко змалювати. У нього були чорні невиразні очі, а губи тонкі, немов розтулений шрам. Перш ніж піти вниз, він поглянув нагору, у темряву. Я притулилася до стіни й затамувала подих. Відвідувач залишався в такій позі кілька хвилин, наче почув мій запах, обливав губи й вищирився, як собака.

Я дочекалась, доки його кроки не стихнуть унизу, потім вигулькнула зі своєї схованки й пішла до помешкання.

У повітрі пахло камфорою. Мікель сидів біля вікна. Вуста його тремтіли, руки безвольно звисали з билець стільця. Я спитала, хто був той чоловік і що йому потрібно.

— То був Фумеро. Він прийшов із новинами про Хуліана.

— Що йому відомо про Хуліана?

Мікель поглянув на мене, ще більш пригнічений, ніж завжди.

— Хуліан одружується.

Я аж рота відкрила. Упала на стілець, Мікель узяв мене за руку. Він був

стомлений, ледь розмовляв. Перш ніж я змогла щось промовити, він став переказувати мені те, що повідомив Фумеро, і власні з того висновки. Отже, Фумеро скористався своїми зв'язками в Парижі, щоб дізнатися про місцеперебування Хуліана й наглядати за ним.

— Це сталося вже давно... кілька місяців або навіть років тому, — зауважив Мікель.

Його турбувало не те, що Фумеро знайшов Каракса, — то було лише питання часу, — а те, що інспектор вирішив саме зараз розповісти про це Мікелеві, разом із тією нісенітницею щодо неймовірного шлюбу. Весілля мало відбутися на початку літа 1936 року. Про наречену відомо лише її ім'я, але цього було більш ніж достатньо: Ірен Марсо, власниця клубу, в якому Хуліан кілька років працював тапером.

— Не розумію, — пробурмотіла я. — Хуліан одружується з власницею клубу?

— Точно. Це не шлюб. Це угода.

Ірен Марсо була на двадцять п'ять чи навіть тридцять років старша за Хуліана. Мікель підозрював, що жінка наважилася на цей шлюб, щоб після своєї смерті забезпечити Хуліана спадщиною.

— Але ж вона і так йому допомагає. Завжди допомагала.

— Можливо, вона розуміє, що не зможе бути поряд довічно, — припустив Мікель.

Відлуння цих слів дійняли нас обох до живого. Ставши біля Мікеля навколішки, я міцно пригорнула його до себе. Кусала губи, щоб не розплакатись.

— Хуліан не кохає цієї жінки, Нуріє, — додав Мікель, думаючи, що вгадав причину моєї журби.

— Хуліан не любить нікого, крім себе та своїх клятих книжок, — прошепотіла я.

Підвела очі вгору й побачила, що Мікель посміхається — мудрою посмішкою дорослої дитини.

— Тож якої користі сподівався Фумеро, розповідаючи мені про це? — розмірковував уголос мій чоловік.

Відповіді ми чекали недовго. Два дні по тому до нас знову явився схожий на привида Хорхе Алдая, із запалими очима, клекочучи від гніву. Фумеро розповів йому, що Хуліан одружується з багатою жінкою, що призначено розкішну романтичну церемонію. Алдая втратив сон, уявляючи собі, як винуватець усіх його бід, вишукано вбраний, сидить верхи на купі грошей, тоді як багатство Алдаїв зникло. Фумеро не сказав йому, що заможна Ірен Марсо зовсім не казкова принцеса, а власниця дому розпусти. Фумеро не сказав, що наречена старша за Каракса на тридцять років, що це радше не шлюб, а акт милосердя стосовно чоловіка, який зазнав остаточної поразки. Фумеро не розповів Алдаї, коли й де відбуватиметься весілля. Усе, що Фумеро зробив, — посіяв зерна заздрощів, які розросталися в душі Хорхе, знищуючи його й без того кволе тіло.

— Фумеро ошукав тебе; Хорхе, — сказав Мікель.

— А ти, королю брехунів, наважився звинуватити свого брата! — гарячково заволав Алдая.

На його словах лежав знак божевілля.

Мені не становило великих труднощів прочитати думки Алдаї: вони аж світилися на його висохлому обличчі, обтягнутому зморшкуватою шкірою. Гру Фумеро ясно зрозумів Мікель — адже саме він двадцять років тому навчив малого Хав'єра грати в шахи. Фумеро був наділений стратегічним розумом богомола й терплячістю безсмертних. І Мікель надіслав Хуліанові записку з попередженням.

Вирішивши, що слухна мить настала, Фумеро відвів Алдаю вбік і сказав, що весілля Хуліана відбудеться за три дні. Сам він поліціант, пояснював Фумеро, тож не може вплутуватися в такого роду справи. Але Алдая, як цивільна людина, може поїхати до Парижа й зробити так, щоб весілля не відбулося.

— Яким чином? — запитував збуджений Алдая, ледь приховуючи ненависть.

Яким чином? Викликати нареченого на дуель у день весілля. Фумеро навіть забезпечить Хорхе рушницею, яка проб'є кам'яне серце, що згубило династію Алдаїв.

У звіті паризької поліції пізніше буде написано: рушниця, яку знайшли біля ніг загиблого, була «із секретом», і з нею не могло статися нічого іншого, крім того, що й сталося: вона вибухнула просто в руках Хорхе. Фумеро про це знав, коли передавав її у чохлі в руки Хорхе на Французькому вокзалі. Інспектор міркував так: ніщо не втримає Алдаю від убивства Каракса на дуелі — ніщо, крім рушниці. Згідно з планом Фумеро, не Каракс мав померти під час дуелі, а саме Алдая.

Фумеро також знав: Хуліан ніколи просто так, з доброго дива не стане на герць із своїм давнім приятелем, тим паче побачивши його в такому жалюгідному стані, — Каракс лише пхикне у відповідь на виклик. Саме тому Фумеро старанно проробив з Алдаєю кожен крок, який той мав зробити. Він мав зізнатися Хуліанові, що лист, у якому Пенелопа повідомляла про своє весілля та благала забути її, — обман. Він мав зізнатися, що саме він, Хорхе Алдая, примусив сестру написати цю підлу брехню, тоді як вона плакала у відчаї, присягаючись у вічному коханні до Хуліана. Він мав розповісти Хуліанові, що Пенелопа чекала на нього — чекала з розбитою душею та серцем, яке спливало кров'ю, чекала, помираючи на самоті. Цього буде достатньо. Достатньо для того, щоб Каракс спустив гачок та вистрілив Алдаї в обличчя. Достатньо, щоб Хуліан забув про свої весільні плани й не думав ні про що інше, крім повернення до Барселони в пошуках Пенелопи. А тут, у Барселоні, на нього чекатиме Фумеро зі своїм павутинням.

Хуліан Каракс перетнув французький кордон за лічені дні до початку громадянської війни. Перше й останнє видання «Тіні вітру» вийшло з друку кількома тижнями раніше; утім, цьому творові призначалася така сама доля, що й попереднім. На той час Мікель ледве міг працювати. Хоча він і сидів перед машинкою дві-три години на день, слабкість і лихоманка робили своє: йому вдавалося видати з себе хіба що кволу цівку друкованих слів на папері. Він втратив кілька своїх постійних шпальт через те, що пропустив крайній строк подання матеріалу. Інші газети побоювалися публікувати його матеріали після

того, як отримали анонімні погрози. У Мікеля залишилася тільки одна щоденна шпальта в газеті «Діаріо-де-Барселона», у якій він підписувався як Адріан Мальтес.

Дух війни вже витав у повітрі. Країна смерділа страхом. Залишившись без роботи, Мікель час від часу спускався на площу або прогулювався проспектом Катедраль, завжди тримаючи при собі котрусь із Хуліанових книжок, немов талісман. Мій чоловік страшенно схуд, важив близько п'ятдесяти семи кілограмів.

Ми слухали по радіо новини про хвилю повстань у Марокко, а кількома годинами пізніше один із журналістів Мікелевої газети прийшов до нас і розповів, що Кансіноса — головного редактора — застрелено кулею в шию біля кав'ярні «Каналетас» дві години тому. Ніхто не наважився прибрати тіло, тож воно й досі там лежить, забруднюючи хідник кров'ю.

Невдовзі прийшли короткі, але страшні дні суцільного терору. Війська генерала Годеда вирушили вздовж Діагонали та проспекту Грасія до центру, де розпочалася стрілянина. Та оскільки була неділя, люди таки виходили на вулиці, бажаючи провести день на пікніку вздовж дороги на Лас-Планас. Найчорніші дні Барселони були ще попереду — вони настали за два роки.

Незабаром після початку перестрілки війська генерала Годеда здалися — чи то диво яке трапилося, чи то зв'язок між командирами був поганий. Здавалося, уряд Компаніса повертав собі владу; але що відбувалося насправді, стало відомо лише за кілька наступних тижнів.

Барселона перейшла до анархістських профспілок. Після кількох днів бунтів та вуличної стрілянини почали ширитися чутки, що небагом після капітуляції чотирьох генералів-повстанців було страчено в стінах Монжуїка. Мікелів приятель, англійський журналіст, присутній на страті, сказав, що до команди із семи чоловік, призначеної для виконання вироку, в останню мить приєдналися десятки ополченців. Відкрили вогонь; у тілах було стільки дірок від куль, що вони розсипалися на невпізнанні шматки, й до трупів їх збирали майже в рідкому стані. Були ті, хто вірив, що конфлікту покладено край, що фашистські війська ніколи не дістануться Барселони, що повстання придушено.

У день капітуляції Годеда ми дізналися, що Хуліан у Барселоні. Ми отримали листа від Ірен Марсо, в якому вона розповідала, що Хуліан убив Хорхе Алдаю під час дуелі на цвинтарі Пер-Лашез. Ще до смерті Алдаї в поліційному відділку пролунав анонімний дзвінок у якому повідомлялося про цей випадок. Ми не мали жодних сумнівів до того, хто зробив цей дзвінок.

Хуліан мусив негайно тікати з Парижа: його переслідувала поліція за вбивство. Ми з тривогою чекали на нього, щоб попередити про небезпеку й захистити від іще більшої пастки, ніж та, яку вже приготував для нього Фумеро: від розкриття правди.

Минуло три дні, а Хуліан не з'являвся. Мікель не хотів, щоб його тривога передалася мені, але я достеменно знала, про що він розмірковує. Хуліан приїхав не до нас. Він приїхав по Пенелопу.

— Що станеться, якщо він дізнається?.. — запитувала я.

— Ми зробимо все, щоб він не дізнався, — відповідав Мікель.

Перше, про що він дізнається, — це про те, що родина Алдаїв зникла. Місць, звідки Хуліан міг би почати пошуки Пенелопи, було небагато. Ми склали список і

розпочали власне розслідування. Особняк на проспекті Тібідабо — всього тільки порожній будинок, окутий ланцюгами та оповитий плющем. Торговець квітами, який продавав троянди й червоні гвоздики на протилежному боці вулиці, сказав, що запам'ятав лише одну людину, яка останнім часом наближалася до будинку, але то був майже старий, трохи кульгавий чоловік.

— Чесно кажучи, вигляд він мав досить-таки огидний. Я спробував продати йому гвоздику на лацкан, але він сказав: відчепися, війна надворі, не час для квітів.

Більше він нічого не бачив.

Мікель придбав у нього кілька зів'ялих троянд і про всяк випадок залишив йому телефон редакторського відділу газети, де сам працював. Подзвонивши туди, продавець міг залишити повідомлення, якщо випадково з'явиться чоловік, схожий на того, опис якого ми дали.

Нашою наступною зупинкою була школа Св. Габрієля, де Мікель зустрів Фернандо Рамоса, давнього шкільного приятеля. Фернандо висвятився в сан, викладав латину та грецьку. Серце його впало, коли він побачив, яким кволим став Мікель. Фернандо сказав, що Хуліан до нього не приходив, але обіцяв дати нам знати, якщо той з'явиться. Він спробує його затримати. Хто приходив, так це Фумеро: сповідаючись, він тривожно повторював, що під час війни слід бути обережним.

— Він сказав, що невдовзі загине багато людей, і ні солдатська форма, ні сутана священика не врятує від куль...

Фернандо Рамос зізнався, що так і не зрозумів, до якого союзу чи групи належав Фумеро, а перепитувати його не став.

Не можу й описати тобі тих перших днів війни у Барселоні, Данієлю. Повітря, здавалося, було отруєне страхом та ненавистю. Люди з підозрою дивилися один на одного; на вулицях стояла тиша, від якої зводило живіт. Щодня, щогодини поширювалися нові чутки. Пам'ятаю, як одного вечора ми з Мікелем прогулювалися вздовж Рамблас. Навколо не було ні душі. Мікель дивився на будівлі, помічав обличчя, які ховалися за закритими віконницями, бачив, як вони вдивляються у вуличні тіні. Він сказав, що відчуває, як за цими стінами гостряться ножі.

Наступного дня ми завітали до капелюшної крамниці Фортюні, хоча й не сподівалися зустріти там Хуліана. Того дня була стрілянина в сусідньому кварталі, й на хідниках виднілися калюжі свіжої крові. Зрешечений кулями шлунок мертвого коня шматувала згряя бездомних собак, а купка дітлахів дивилася на них та кидала каміння. Один з мешканців будинку розповів нам: капелюшника так налякали заворушення останніх днів, що він зачинився у крамниці. Скільки ми не стукали, дверей він не відчинив. Нам вдалося лише побачити його перелякане обличчя крізь ґрати у дверях. Ми сказали, що шукаємо його сина Хуліана. Капелюшник відповів, що його син помер і щоб ми йшли геть, поки він не покликав поліцію. Засмучені, ми пішли.

Кілька днів ми обходили кав'ярні та крамниці, розпитуючи про Хуліана. Наводили довідки в готелях та пансіонах, на залізничних станціях, у банках, де він міг би обмінювати гроші, — та ніхто не пригадував чоловіка, схожого за описом на Хуліана. Ми побоювалися, що він уже потрапив у кігті Фумеро, тож

Мікель попросив одного зі своїх колег, який мав контакти в головному поліційному управлінні, дізнатися, чи не перебуває Хуліан за ґратами. Але там його не було. Минуло два тижні. Здавалося, що Хуліан розчинився в повітрі.

Мікель майже не спав, сподіваючись новин про Хуліана. Якось увечері він повернувся зі своєї звичайної прогулянки з пляшкою портвейну.

— Штат газети подарував мені її, — сказав він. — Помічник редактора повідомив, що вони закривають мою шпальту. Розумію, вони не бажають прикрощів.

— Що ти робитимеш?

— Перш за все нап'юся.

Мікель не випив і половини склянки, а я натщесерце прикінчила майже всю пляшку, навіть не помітивши цього. Десь близько опівночі мене перемогла дрімота, я завалилася на канапу. Мені снилося, що Мікель цілує мене в чоло та вкриває шаллю.

Прокинувшись, я відчула гострий біль у голові й зрозуміла, що це прелюдія до жахливого похмілля. Пішла шукати Мікеля, проклинаючи ту годину, коли в нього з'явилася гарна ідея напоїти мене, Мікеля в помешканні не було. Я підійшла до письмового столу й помітила на машинці записку, в якій чоловік просив мене не хвилюватися й чекати на нього вдома: він пішов шукати Хуліана й незабаром приведе його додому. Закінчувалася записка словами кохання.

Аркуш випав з моїх рук. Я помітила, що Мікель забрав зі столу всі свої речі, наче більше вони йому не потрібні. І я зрозуміла, що більше його не побачу.

8

Того вечора, як виявилось, торговець квітами зателефонував до редакції «Діаріо-де-Барселона» й залишив повідомлення для Мікеля: чоловік, якого Мікель описував, бродить біля старого особняка, немов привид.

Було вже за опівніч, коли Мікель дістався будинку № 32 на проспекті Тібідабо. Уночі ця місцина здавалася безлюдною долиною, пронизаною смугами місячного сяйва, яке пливло крізь дерева. Хоча він не бачив друга сімнадцять років, Мікель відразу впізнав Хуліана: неможливо було не впізнати його легкої, майже котячої ходи, коли його силует ковзнув під тінню саду біля фонтана. Хуліан перестрибнув через паркан і ліг біля будинку, немов неспокійна тварина.

Мікель міг озватися до нього, але вирішив не привертати уваги можливих свідків. Він відчував, що чийсь очі крадькома стежать за проспектом крізь темні вікна сусідніх будинків. Мікель обійшов маєток, доки не дістався старих тенісних кортів та сторожки. Там він помітив щілини в паркані, якими Хуліан, певно, скористався як сходинками, й плити, які зверху нещільно прилягали. Мікель піднявся нагору, майже задихаючись, відчуваючи гострий біль у грудях; здавалося, й зір зраджує його. Він підтягся на кам'яний паркан; його руки тремтіли. Він пошепки покликав Хуліана.

Силует біля фонтана завмер, немов статуя. Мікель побачив двоє сяючих очей, які зупинилися на ньому. Чи Хуліан після сімнадцяти років розлуки упізнає

його, виснаженого хворобою, яка забирає подих?..

Силует неспішно наблизився, тримаючи у правій руці довгий блискучий предмет. Шматок скла.

— Хуліане... — пробурмотів Мікель.

Фігура зупинилася. Мікель почув, як скло впало на гравій. З темряви з'явилося обличчя Хуліана. Двотижнева щетина вкривала обличчя, риси якого загострилися.

— Мікелю?

Не в змозі ані зістрибнути на інший бік, ані спуститися назад, на вулицю, Мікель простягнув руку. Хуліан сам заліз на паркан; однією рукою він міцно тримав долоню друга, іншою торкнувся його обличчя. Вони мовчки довго дивилися один на одного. Кожен відчував біль ран, яких життя завдало іншому.

— Ми повинні піти звідси, Хуліане. Тебе шукає Фумеро. Та справа з Алдаєю була пасткою.

— Знаю, — прошепотів Каракс монотонно.

— Будинок замкнено. Тут уже багато років ніхто не живе, — повідомив Мікель. — Ну ж бо, допоможи мені спуститися. Забираймося геть.

Каракс зліз із паркану. Обома руками охопив Мікеля й відчув під просторим одягом висохле тіло, в якому, здавалось, не лишилося м'язів. Коли вони опинилися на іншому боці, Каракс схопив Мікеля під пахви й майже поніс його. Так вони й крокували в темряву вулиці Романа Макая.

— Що з тобою сталося? — прошепотів Каракс.

— Нічого. Лихоманка. Мені вже краще.

Але від Мікеля вже тхнуло небезпечною хворобою, тож Хуліан більше ні про що не питав.

Вони спустилися вулицею Лева XIII, поки не дісталися проспекту Св. Жервазіо, де побачили світло кав'ярні. Вони знайшли притулок за столом у задній кімнаті, подалі від входу та вікон. Кілька завсідників сиділи біля бару, палили цигарки та слухали радіо. Офіціант — блідий як віск чоловік із потупленими очима — прийняв у них замовлення.

— Тепле брендї, каву та щось поїсти.

Мікель зовсім нічого не їв. Каракс, явно голодний, їв за двох. Двоє друзів приголомшено дивилися один на одного у млявому світлі кав'ярні. Минулого разу, коли вони бачилися віч-на-віч, були вдвічі молодші. Вони розсталися бадьорими юнаками, а тепер життя одного з них перетворило на втікача, а іншого готувало до смерті. Обидва дивувалися: чи це доля здала їм такі паскудні карти, чи то вони самі так кепсько грали?

— Я досі не подякував тобі за все, що ти робив для мене всі ці роки, Мікелю.

— І зараз не починай. Я робив те, що мусив робити, що хотів робити. Нема за що мені дякувати.

— Як там Нурія?

— Так само, як і під час вашої останньої зустрічі.

Каракс опустив погляд.

— Ми одружилися кілька місяців тому. Не знаю, чи писала вона тобі.

Губи Каракса стиснулися, він повільно похитав головою.

— Ти не маєш права їй дорікати, Хуліане.

- Знаю. Я ні на що не маю права.
- Чому ти не звернувся до нас по допомогу, Хуліане?
- Не хотів уплутувати вас у неприємності.
- Де ти був увесь цей час? Ми гадали, що ти провалився крізь землю.
- Майже. Я був удома. У батьковому помешканні.

Мікель здивовано витріщився на нього. Хуліан пояснив: приїхавши до Барселони, він не знав, куди йти, тож вирішив повернутися до оселі свого дитинства, хоча й побоювався, що там уже нікого немає. Двері капелюшної крамниці були відчинені; літній полисілий чоловік, чоловік без вогню в очах, чахнув за прилавком. Хуліан роздумав заходити всередину, але Антоні Фортюні підвів очі й поглянув на незнайомця за вікном. Їхні погляди зустрілися. Хуліанові страшенно схотілося втекти, але він почувався наче прикутим до місця. Він побачив сльози на очах капелюшника, побачив, як той човгає до дверей. Онімільй, Фортюні вийшов на вулицю; не промовивши ані слова, завів сина до крамниці й опустив металеві ґрати. Тепер двоє чоловіків були відгороджені від зовнішнього світу. Капелюшник обійняв сина й завив від горя.

Фортюні сказав, що поліція два дні тому була тут і розпитувала про Хуліана. Хтось на ім'я Фумеро — чоловік із поганою репутацією, котрий, як казали, отримував платню від генерала Ґодеда й перебував серед його фашистських лакіз лише місяць тому, а тепер приятелював з анархістами, — повідомив Фортюні, що Хуліан Каракс зараз їде до Барселони, що в Парижі він холоднокрівно вбив Хорхе Алдаю, що його розшукують через кілька інших злочинів, — далі капелюшник не став слухати. Фумеро покладав надію: якщо трапиться неймовірне і його блудний син з'явиться, Фортюні виконає свій обов'язок громадянина й сповістить поліцію. Фортюні відповів, що Фумеро, звичайно, може на нього розраховувати, хоча в душі капелюшника дратувало те, що така гадюка, як Фумеро, вірить у його підлоту.

Як тільки зловісний поліційний кортеж покинув вулицю, капелюшник попрямував до церковної каплиці, де колись уперше побачив Софі. Там він помолився своєму святому, благаючи, щоб той направив його сина додому, поки не пізно. Тепер, коли Хуліан приїхав, батько попередив його про небезпеку, що чекала на нього.

— Яка б справа не привела тебе до Барселони, дозволь мені зробити її за тебе, а сам сховайся у квартирі. У твоїй кімнаті нічого не змінилося з твого від'їзду. Бона й досі твоя — стільки, скільки тобі це потрібно.

Хуліан зізнався, що повернувся, аби розшукати Пенелопу Алдаю, і капелюшник запрягся, що знайде її й допоможе їм обом сховатися в безпечному місці, подалі від Фумеро, від минулого, від усього.

Цілими днями Хуліан переховувався у квартирі на вулиці Св. Антоніо, поки капелюшник никав містом у пошуках слідів Пенелопи. Хуліанова кімната й справді зовсім не змінилася, хоча тепер усе в ній здавалося Хуліанові замалим — речі ніби зсохлися від часу. Старі записники, олівці, що їх Хуліан гострив за тиждень до від'їзду, книжки, які очікували, щоб їх прочитали, чистий хлоп'ячий одяг у шафі... Капелюшник розповів Хуліанові, що Софі покинула його невдовзі після синові втечі; багато років він нічого про неї не чув, але врешті-решт вона

написала йому з Боготи, де жила вже з іншим чоловіком. Тепер Фортюні й Софі регулярно листувалися.

— Ми завжди згадуємо про тебе, — визнав капелюшник, — бо це єдине, що нас поєднує.

Після цих слів Хуліан подумав, що капелюшник усе життя марно намагається розлюбити власну дружину — навіть після того, як утратив її.

— Справжнє кохання трапляється лише раз у житті, Хуліане, навіть якщо ти його не усвідомлюєш.

Здавалося, Фортюні мріє повернути час вспак, щоб розплутати клубок невдач власного життя. Що ж до Хуліана, то коханням його життя була Пенелопа. І Фортюні вирішив, що допоможе синові знайти її, — можливо, тоді й він, Фортюні, поверне собі бодай децицю того, що втратив, хоча б трохи заповнить ту порожнечу, що стала його прокляттям.

Однак ані рішучість, ані відчай не допомогли Фортюні: ані Пенелопа Алдаї, ані її родини в Барселоні не було. Чоловік простого походження, який усе життя мусив працювати, щоб залишатися платоспроможним, капелюшник ніколи не дозволяв собі сумніватися в силі грошей та соціального статусу; але п'ятнадцятьох років занепаду виявилось достатньо, щоб особняки, підприємства, самі сліди могутньої династії Алдаїв стерлися з лиця землі. Багато хто чув прізвище Алдая, та мало хто пам'ятав його велич.

Того дня, коли ми з Мікелем Молінером завітали до капелюшної крамниці й запитали про Хуліана, капелюшник був упевнений, що ми двоє Фумерових попихачів. Ніхто більше не забере від нього сина, вирішив Фортюні. Цього разу Господь Всемогутній спустився з небес, той самий Господь, який усе життя, ігнорувач молитви капелюшника, й Фортюні охоче виколе Йому очі, якщо Він наважиться знов забрати в нього Хуліана.

Саме капелюшник був тим стариганом, якого кількома днями раніше біля особняку Алдаїв бачив торговець квітами. «Огідний вигляд» пояснювався одержимістю, яка охопила капелюшника, коли він відчув, що його життя знову — краще пізно, ніж ніколи — набуло сенсу.

Однак Бог, на жаль, знову знехтував молитви капелюшника: жодних слідів дівчини не було. «Скільки ще Тобі потрібно загублених душ, Господи, щоб задовольнити Твою ненажерливість?!» — запитував капелюшник, а Бог, у Своєму нескінченному мовчанні, незмигтно дивився на нього.

— Я не можу знайти її, Хуліане... Присягаюся, я...

— Не хвилюйся, тату. Це повинен зробити я. Ти вже багато допоміг мені.

Того вечора Хуліан нарешті вийшов на вулицю, сповнений рішучості знайти Пенелопу.

Мікель слухав розповідь друга, і жоден з них не звертав уваги на офіціанта, коли той підійшов до телефонного апарата й пробурмотів щось у слухавку, ставши до них спиною. Ані пізніше, коли той потай стежив за дверима, витираючи склянки надто ретельно для закладу, в якому бруд був звичайним явищем. Мікелєві не спадало на думку, що Фумеро вже завітав у цю кав'ярню, як і в десятки інших подібних кав'ярень в околицях особняка Алдаїв, і домовився: тільки-но нога Каракса перетне поріг однієї з них, тієї ж хвилини в поліційному відділку

пролунає телефонний дзвінок.

Коли перед дверима кав'ярні зупинилася поліційна машина, офіціант зник у кухні, а Мікель відчув холодну, надзвичайно спокійну тишу загибелі. Каракс усе прочитав у його очах. Вони обидва одночасно обернулися й побачили біля вікна три сірих плащі, що лопотіли під поривами вітру, три обличчя, що дихали парою на шибку. Фумеро серед них не було — йому передували його стерв'ятники.

— Ходім-но звідси, Хуліане...

— Нема куди тікати, — відповів Каракс дивовижно спокійним тоном; Мікель уважно на нього подивився — і помітив револьвер у його руці.

Дверний дзвоник перекрив звук радіо. Мікель вихопив з рук Каракса зброю й знову пильно глянув тому у вічі.

— Віддай мені свої документи, Хуліане.

Троє поліціантів удавали, ніби прийшли посидіти в барі. Один з них скося поглянув на Мікеля з Хуліаном. Двоє інших загорнулися в плащі.

— Твої документи, Хуліане. Негайно.

Каракс мовчки похитав головою.

— Мені залишився місяць, — переконував його Мікель, — якщо пощастить, два. Один з нас повинен вибратися звідси, Хуліане. У тебе на це більше причин, ніж у мене. Не знаю, чи знайдеш ти Пенелопу. Але Нурія чекає на тебе.

— Нурія — твоя дружина.

— Пам'ятаєш, про що ми домовлялися? Коли я помру, все, що належало мені, стане твоїм...

— Усе, крім твоїх снів.

Вони востаннє всміхнулися один до одного, й Хуліан передав йому свій паспорт. Мікель поклав його до кишені пальта, поряд із примірником «Тіні вітру», який носив із собою відтоді, як роздобув.

— Незабаром побачимось, — прошепотів Хуліан.

— Не поспішай. Я зачекаю.

Поліціанти обернулися до них; Мікель підвівся з-за столу й попрямував до бару. У першу мить вони побачили просто блідого чоловіка, який тремтів і здавався напівживим. Він усміхався, але кров застигла в куточках його тонких помертвілих губ.

Коли вони помітили в його правій руці револьвер, Мікель був уже у трьох метрах від них. Один з поліціантів хотів був закричати, але перший постріл зніс його нижню щелепу. Мертве тіло впало навколішки біля ніг Мікеля.

Решта двоє вже встигли вихопити власну зброю. Другий постріл пройшов крізь шлунок того, який здавався старшим; куля розтрощила хребет навпіл, і кишки полетіли на барну стійку.

Третього пострілу Мікель зробити не встиг. Останній поліціант уже прицілювався в нього. Мікель відчував це ребрами, серцем, бачив свою смерть у суворих очах, у яких оселився страх.

— Не ворущися, сучий сину, — просичав поліціант, — або, присягаюся, я розірву тебе на шматки!

Мікель посміхнувся й повільно націлив свій пістолет в обличчя поліціанта. Тому було щонайбільше двадцять п'ять. Його губи тремтіли.

— Перекажи Фумеро від Каракса: я пам'ятаю його матроський костюмчик.

Мікель не відчув ані болю, ані пострілу. Удар, немов приглушений, відкинув його до вікна; усі звуки довкола наче змовкли, барви потьмяніли. Трощачи своїм тілом віконну шибку, Мікель відчув, як сильний холод заповзає йому в горло. Світло неслося вдалину, як пил під поривом вітру. Мікель Молінер востаннє повернув голову й побачив, як його друг Хуліан біжить вулицею геть. Мікелеві було тридцять шість — більше, ніж він сподівався прожити. І коли він упав на хідник, усипаний закривавленим склом, — був уже мертвий.

9

Того вечора приїхав невідомий фургон — невдовзі після телефонного дзвінка від поліціанта, який убив Мікеля. Я так і не дізналася, як звали того хлопця, й не думаю, що він усвідомлював, кого вбив. Як і всі війни — особисті чи громадянські — ця була схожа на театральну виставу. Двоє чоловіків забрали тіла мертвих поліціантів, настійно переконавши власника бару забути про все, що відбулося, якщо не бажає собі зайвих клопотів. Під час війни в людях прокидається талант забуття, Даніелю, — талант, якого не варто недооцінювати.

Тіло Мікеля Молінера було викинуте на алею в кварталі Раваль дванадцять годин по тому, тож його смерть ніяк не можна було пов'язати з двома загиблими поліціантами. Минуло аж два дні з моменту смерті, перш ніж тіло опинилося у трупарні. Свої документи Мікель лишив удома; єдине, що знайшли службовці трупарні, — пошкоджений паспорт на ім'я Хуліана Каракса та примірник «Тіні вітру». У поліції зробили висновок, що померлий — Хуліан Каракс. У паспорті досі значилася адреса квартири Фортюні, що на вулиці Св. Антоніо.

Фумеро завітав до трупарні попрощатися з Хуліаном. Там він зустрів капелюшника, якого поліція привезла на розпізнання тіла. Пан Фортюні, який уже два дні не бачив Хуліана, боявся найгіршого. Коли він побачив, що тіло належить чоловікові, який стукав у його двері лише тиждень тому й запитував Хуліана, — чоловікові, якого капелюшник прийняв за одного з Фумерових лакиз, — Фортюні скрикнув та вибіг геть. Поліція розцінила таку реакцію як скорботу батька, який упізнав свого мертвого сина.

Фумеро, який був свідком цієї сцени, наблизився до тіла й мовчки його оглянув. Він не бачив Хуліана сімнадцять років. Зрозумівши, що перед ним Мікель Молінер, інспектор зробив єдине: посміхнувся та підписав судовий звіт, у якому засвідчувалося: це тіло є тілом Хуліана Каракса. Потім Фумеро віддав наказ негайно поховати небіжчика в загальній могилі на цвинтарі Монжуйк.

Довгий час я дивувалася: навіщо Фумеро це зробив? Але в цьому була своя логіка. Загинувши під іменем Хуліана, Мікель мимоволі забезпечив Фумеро ідеальне алібі. Відтоді Каракса вже ніби й не існувало. Не існувало офіційних зв'язків між Фумеро та людиною, яку він рано чи пізно сподівався знайти й знищити. Була війна, а під час війни мало хто вимагає пояснень щодо загибелі невідомих осіб. Людина без імені — все одно що тінь.

Два дні я залишалася в квартирі, чекаючи чи то на Мікеля, чи то на Хуліана, упевнена, що божеволію. На третій день, у понеділок, я повернулася до роботи у

видавництві. Пана Кабестані відвезли до лікарні кількома тижнями раніше, й більше в конторі він не з'являвся. Його старший син Алваро продовжив справу. Я нікому нічого не говорила — я не мала до кого звернутися.

Того самого понеділка мені подзвонив працівник трупарні, Мануель Гутьєррес Фонсека. Пан Гутьєррес Фонсека повідомив, що до трупарні доправлено тіло чоловіка на ім'я Хуліан Каракс. Зіставивши паспортні дані померлого з ім'ям автора книжки, яка була в кишені загиблого, й підозрюючи, крім того, поліцію в певному нехтуванні обов'язками, а й навіть у безпосередньому порушенні правил, пан Мануель відчув: зателефонувати до видавництва та повідомити про те, що сталося, — його моральний обов'язок.

Слухаючи його, я ледь не померла. Перше, що спало на думку: це Фумерова пастка! Пан Гутьєррес Фонсека висловлювався ввічливим тоном сумлінного громадського службовця, хоча в його голосі було ще щось, чого він і сам не міг би пояснити. Я розмовляла телефоном у кабінеті Кабестані. Дякувати Богові, Алваро пішов на обід, і я була сама. А то було б важко пояснити мої сльози й тремтіння рук, що тримали слухавку.

Пан Гутьєррес Фонсека сказав, що вважав за доцільне повідомити про те, що трапилося. Я подякувала йому за дзвінок із удаваною формальністю, звичною для таких випадків, а поклавши слухавку, зачинила двері кабінету й мало не розбила собі кулаки, щосили намагаючись не закричати. Умилася й негайно поїхала додому, залишивши Алваро записку: почуваюся недобре, але завтра стану до роботи раніше, ніж зазвичай, щоб розібрати всю кореспонденцію. На вулиці я мусила робити над собою зусилля, щоб не побігти, щоб неспішно йти серед незнайомих сірих мовчазних людей, які не мали що приховувати.

Уставила ключ у замкову щілину — і зрозуміла: двері хтось відчиняв. Я завмерла. Ручка почала повертатися зсередини. Дивно: невже я помру ось так, на темному майданчику сходів, не знаючи, що сталося з Мікелем?.. Але двері відчинилися — і я зустрілася з темними очима Хуліана Каракса. Нехай пробачить мені Бог, але тієї миті мені здалося, що життя повертається до мене. Я подякувала небесам, що вони замість Мікеля повернули мені Хуліана.

Ми надовго завмерли в обіймах, але коли я стала шукати його вуст, Хуліан відхилився й потупив очі. Я зачинила двері і, тримаючи Хуліана за руку, повела до спальні. Ми мовчки лежали разом у ліжку. Спускалися сутінки, оселя повнилася пурпуровим світлом. Як і щовечора з початку війни, вдалині чулися постріли. Лежачи на моїх грудях, Хуліан плакав. Він був утомлений.

Пізніше, коли настала ніч, наші губи нарешті зустрілися, й під габою темряви ми скинули одіж, пропахлу страхом та смертю. Я намагалася згадати Мікеля, але не могла: мене обпікали Хуліанові руки на моєму лоні. І мені хотілося забути — хоч там що, хай навіть на світанку, виснажені й охоплені зневагою до самих себе, ми не зможемо дивитися одне одному у вічі, не ставлячи собі запитання: ким ми стали?

Мене розбудило на світанку часте легке стукотіння крапель дощу. Ліжко було порожнім, кімната купалася в сіруватому світлі.

Я знайшла Хуліана за письмовим столом Мікеля, він погладжував клавіші друкарської машинки. Хуліан підвів погляд і всміхнувся — тією далекою, байдужною усмішкою, яка говорила: він ніколи не буде моїм. І я схотіла виплюнути правду йому в обличчя, щоб завдати йому болю. Це було б так легко. Розповісти йому, що Пенелопа мертва. Що він живе обманом. Що я — єдине, що залишилося в нього в цілому світі.

— Не слід було мені повертатися до Барселони, — пробурмотів він, хитаючи головою.

Я стала біля нього навколішки.

— Тут немає того, що ти шукаєш, Хуліане. Їдьмо звідси. Лише ми двоє. Далеко-далеко. Поки ще є час.

Хуліан довго дивився на мене, не мигаючи.

— Тобі відомо щось, чого ти не хочеш мене розповісти, чи не так? — запитав він.

Я похитала головою. Мені перехопило горло.

Хуліан лише кивнув.

— Сьогодні ввечері я повернуся туди.

— Хуліане, благаю...

— Я мушу пересвідчитися.

— Тоді я піду з тобою.

— Ні.

— Минулого разу, коли я залишилася тут чекати, втратила Мікеля. Якщо ти підеш, і я піду з тобою.

— Тебе це не стосується, Нуріє. Це стосується тільки мене. Це моя особиста справа.

Невже він не розуміє, як ображають мене його слова? А може, йому байдуже?!

— Це *ти* так вважаєш, — відповіла я.

Він хоті був погладити мене по щоці, але я відвела його руку.

— Ти повинна мене зневажати, Нуріє. Так буде краще.

— Так, знаю.

Цілий день ми провели на вулиці, подалі від гнітючої напівтемряви квартири, пропахлої теплом простирадл та нашими тілами. Хуліан забажав побачити море, і я повела його до Барселонети. Ми прогулювалися безлюдними пляжами; переливчастий пісок, здавалося, розчинявся в мареві літа. Ми сіли над берегом — сидіти тут люблять діти та літні люди. Хуліан усміхався й мовчав.

Коли настав вечір, ми сіли у трамвай біля водного парку й поїхали вулицею Лаєтана до Грасія, а потім уздовж площі Лесепс на проспект Аргентинської Республіки, доки не дісталися кінцевої зупинки. Під час подорожі Хуліан мовчки розглядав вулиці, немов боявся знову втратити це місто. На півдорозі він узяв мою руку і, нічого не кажучи, поцілував її. Тримав мене за руку, доки ми не зійшли. Літній чоловік із маленькою дівчинкою в білому подивився на нас, посміхнувся й запитав, чи ми заручені.

Коли ми крокували вулицею Романа Макая до старого будинку Алдаїв на

проспекті Тібідабо, було вже темно. Накрапав дощ, укриваючи товсті кам'яні мури сріблом. Ми вдерлися на зовнішню стіну біля тенісних кортів. Величезний незграбний будинок виріс перед нами крізь завісу дощу. Я відразу ж упізнала цей будинок. Я тисячі разів натикалася на його подобу в Хуліанових романах. У «Червоному будинку» це був зловісний особняк, більший ізсередини, ніж зовні. Він повільно змінював форму: виростали нові коридори, галереї, неймовірні мансарди, нескінченні сходи, які вели в нікуди; у темних апартаментах раптом спалахувало світло; кімнати з'являлися й зникали день у день, забираючи із собою людей, які, нічого не підозрюючи, заходили до них, і більше тих людей ніхто не бачив.

Ми зупинилися перед парадними дверима, що були замкнені ланцюгами й висячим замком завбільшки з кулак. Великі вікна другого поверху були забиті дерев'яними шалівками, що заросли плющем. У повітрі пахло бур'яном та вологою землею. Каміння, темне та слизьке від дощу, сяяло, немов луска великого плазуна.

Я хотіла була спитати Хуліана, як він збирається пройти в ці величезні дубові двері, які нагадували радше браму базилики або тюрми. Хуліан витяг з кишені викрутку й відгвинтив верхню частину замка; звідти вийшла смердюча пара, повільно перетворюючись на синяві струмені. Тримаючи замок за один край, Хуліан налив усередину кислоти. Метал засичав, як розпечена праска; вирвався клуб жовтуватого диму. Ми зачекали кілька хвилин, а потім Хуліан підняв з бур'янів каменюку, кілька разів ударив по замку, торохнув ногою у двері — і вони повільно розчинилися, наче могила, дмухнувши важким, вологим повітрям.

По той бік дверей панувала оксамитова темрява. Хуліан заздалегідь придбав бензинову лампу, яку він і запалив, щойно ми зробили кілька кроків у передпокої. Хуліан пройшов кілька метрів, тримаючи вогонь над головою. Я пішла за ним, залишивши двері прочиненими.

Під ногами простягався килим з пилу — на ньому жодних слідів, крім наших. Голі стіни у світлі лампи набули бурштинового відтінку. Усередині не було ані меблів, ані дзеркал, ані ламп. Двері досі висіли на завісах, але бронзові ручки були вирвані. Будинок нагадував скелет. Ми зупинилися біля підніжжя сходів. Хуліан подивився вгору, потім на мить озирнувся й глянув на мене. Я хотіла посміхнутися, але при такому слабкому світлі ми ледве могли бачити очі одне одного.

Я зійшла на сходи — ті самі сходи, на яких Хуліан колись уперше побачив Пенелопу. Я знала, куди ми прямуємо, й відчувала холод. Це був холод усередині мене, він не мав нічого спільного з їдким вологим повітрям будинку.

Ми зійшли на четвертий поверх. Вузкий коридор вів до південного крила будівлі. Тут стеля була набагато нижча, а двері менші. Це був технічний поверх для прислуги. Остання кімната, я знала й без Хуліана, була кімнатою Хасінти Коронадо. Хуліан неспішно, боязко наблизився до неї. Саме тут він востаннє бачив Пенелопу, саме тут він кохався з дівчиною, якій ледь виповнилося сімнадцять; а кілька місяців по тому саме тут вона помре від втрати крові... Я хотіла зупинити Хуліана, але він уже відчинив двері й зазирнув усередину. Я теж вгледілася. Невеличке приміщення, позбавлене всіх оздоб. Сліди, де раніше стояло ліжко, й досі були помітні під шаром пилу, який вкривав підлогу.

Посередині кімнати — сплетіння темних плям.

Збентежений, Хуліан майже цілу хвилину вдивлявся в порожнечу цієї кімнати. Я бачила: він ледь упізнає це місце, його спустошеність здається Хуліанові чийось жорстоким жартом... Я взяла його за руку й повела назад, до сходів.

— Там нічого немає, Хуліане, — шепотіла я. — Родина продала все, перш ніж поїхати до Аргентини.

Хуліан, погоджуючись, кивнув. Ми спустилися на перший поверх, і Хуліан попрямував до бібліотеки. Полиці були порожні, у каміні — кругляки. На неприродно білих стінах блимав вогник. Кредиторам та лихварям удалося винести все. Решта речей, певно, й досі валяється десь на смітнику.

— Даремно я повернувся, — пробурмотів Хуліан.

«Нехай краще так», — подумала я. Я лічила хвилини, що відділяли нас від дверей. Якщо мені вдасться забрати його звідси, у нас іще буде шанс. Я дозволила йому зануритися в руїни цього місця, виправдовуючи його бажання віддати данину спогадам.

— Ти повинен був повернутися й побачити це ще раз, — відповіла я. — Тепер ти знаєш — тут нічого немає. Це просто величезний, старий, безлюдний будинок, Хуліане. Ходімо додому.

Він подивився на мене — яке бліде в нього обличчя! — й кивнув. Я взяла його за руку, й ми попрямували коридором до виходу. Щілина, крізь яку падало світло ззовні, була в кількох метрах від нас. Я вже відчувала запах бур'яну та дощу — і раптом відчула, що більше не тримаю Хуліанової руки. Зупинилася й побачила: Хуліан стоїть нерухомий, його очі вдивляються в темряву.

— Що там, Хуліане?

Він не відповів. Дивився зачаровано у вузький коридор, що вів до кухні. Я підійшла до нього й теж пригледілася. Двері в кінці коридору були закладені цеглою — нерівно зведена стіна з червоної цегли, по кутках повиступав розчин вапна, яким вона була скріплена. Я не розуміла, що це означає, але завмерла, відчувши холодний піт на спині.

Хуліан повільно наближався до стіни. Усі інші двері — і в коридорі, і в цілому будинку — були відчинені, на них не було ані замків, ані ручок. Усі двері, крім цих.

— Хуліане, благаю, пішли...

Від удару його кулака по цегляній стіні по той бік пронеслося порожнє відлуння. Мені здалося, що його руки тремтіли, коли він поклав лампу на підлогу й жестом наказав мені відійти на кілька кроків назад.

— Хуліане...

Від першого удару посипався червоний пил. Хуліан знову вдарив. Мені здалося, що я чую, як ламаються кістки, але Хуліан залишався спокійним. Він бив знову й знову, з люттю в'язня, який рветься на свободу. На його кулаках з'явилася кров. Аж ось перша цеглина подалася та впала на той бік. У темряві, з розбитими пальцями, Хуліан щосили намагався збільшити пролом. Він важко дихав, його охопила лютя — лютя, на яку, я вважала, він і не здатен.

Одна за одною цеглини піддалися, стіна впала. Хуліан зупинився, весь укритий холодним потом, зі здертою шкірою на руках. Він підняв лампу та

поставив її на одну з цеглин. По той бік височіли різьблені дерев'яні двері з янголами. Хуліан рукою торкнувся дерев'яного рельєфу, немов читав ієрогліфи. Двері подалися під його руками.

А за дверима — клейка темрява. Трохи вдалині можна було розглядіти сходи. Чорні кам'яні сходинки спускалися донизу, доки не зникали в темряві. Хуліан на мить озирнувся й зустрівся зі мною поглядом — поглядом, у якому я прочитала страх і відчай. Він наче відчував, що там, унизу.

Я похитала головою, мовчки благаючи його не йти. Але він пригнічено відвернувся й пірнув у морок.

Я дивилася крізь пролом і бачила, як він, хитаючись, спускається сходами. Полум'я мерехтіло, нагадуючи прозорий блакитний подих.

— Хуліане!

У відповідь — тиша.

Я бачила його тінь, що завмерла на останній сходинці. Я протиснулася крізь отвір у стіні й пішла сходами вниз.

Кімната була прямокутна, з мармуровими стінами. Від них віяло пронизливим холодом. Два надгробки були вкриті павутинням, яке від полум'я лампи розсипалося, ніби прогнилий шовк. На білому мрамурі чорніли сліди сирості, схожі на кров, що сочилася з розколини, яку залишив різець гравера. Надгробки лежали поряд, немов прокляття, скуті разом.

ПЕНЕЛОПА АЛДАЯ
1902 - 1919

ДАВИД АЛДАЯ
1919

Я часто згадую ту мить мовчання, намагаючись уявити, що відчував Хуліан, коли дізнався, що жінка, на яку він чекав сімнадцять років, померла, що їхня дитина загинула разом із нею, що життя, про яке він мріяв, уже не існувало. Багатьом з нас пощастило — або не пощастило — простежити, як розпадається наше життя — так повільно, що ми цього майже не помічаємо. У Хуліановому випадку це трапилось за лічені секунди.

На мить мені здалося, що він побіжить сходами вгору, щоб утекти з проклятого місця, і я більше ніколи його не побачу.

Краще б так воно і сталося.

Пам'ятаю, що вогонь у лампі потроху згасав, я вже не бачила силуету Хуліана. Мої руки знайшли його в темряві; я відчула, що він, онімілий, увесь тремтить. Він ледь тримався на ногах, тож добрів до куточка. Я обійняла його й поцілувала в чоло. Він не ворушився. Я торкнулася пальцями його обличчя, але на ньому не було сліз. Я подумала: він, певно, підсвідомо знав про трагедію усі ці роки, але хотів переконатися в усьому на власні очі — переконатися, щоб звільнитися. Ми дісталися кінця шляху. Крапка. Тепер Хуліан зрозуміє, що в Барселоні його ніщо більше не тримає, й ми можемо поїхати далеко-далеко. Доля нам нарешті всміхнеться, і Пенелопа пробачить нам.

Я пошукала на підлозі лампу й запалила її знову. Хуліан байдужно витріщався в темряву, не звертаючи уваги на блакитне полум'я. Я обіруч узяла його обличчя й змусила подивитися на мене. Неживі, пусті очі, винищені злістю та втратою.

Я відчувала, як ненависть здіймається в його жилах. Я могла прочитати його думки. Він ненавидів мене за те, що я ошукала його. Він ненавидів Мікеля за те, що той подарував йому життя, яке виявилось суцільною відкритою ранною. Але найдужче він ненавидів того, хто спричинив ці нещастя, цей шлейф зі смертей та страждань: себе. Він зненавидів ці мерзенні книжки, яким присвятив своє життя й до яких усім було байдуже. Він зненавидів кожну секунду, вкрадену з його життя.

Він незмигтно дивився на мене — так дивляться на незнайомців, на речі... Я машинально хитала головою, мої руки шукали його рук...

Раптом він різко відхилився й підвівся. Я схопила була його за руку, але він відштовхнув мене до стіни. Я бачила, як він мовчки підіймався нагору, — чоловік, якого я більше не знала. Хуліан Каракс помер.

Коли я знов опинилася в саду, Хуліана й слід прохолов. Я здерлася парканом, зістрибнула на вулицю. Безлюдні вулиці вмивалися дощем. Крокуючи пустинним проспектом, я вигукувала ім'я Хуліана, й ніхто мені не відповідав.

Була майже четверта ранку, коли я дісталася додому. У квартирі було повно диму, смерділо паленим папером. Хуліан побував тут. Я побігла відчиняти вікна. Знайшла на своєму письмовому столі маленький футляр від авторучки, яку подарувала йому кілька років тому в Парижі, авторучки, яка коштувала купу грошей через те, що колись нібито належала Вікторові Гюго.

Дим ішов з парового котла центрального опалення. Я відчинила засувку і побачила, що Хуліан покидав туди всі примірники своїх романів. Я змогла лише прочитати назви на шкіряних корінцях; решта перетворилася на попіл. Подивилася на полицях: усі його книжки зникли.

Кількома годинами пізніше Алваро Кабестані викликав мене до свого кабінету. Його батько навряд чи повернеться; лікарі кажуть, йому вже недовго залишилося — як і мені тут працювати. Син Кабестані повідомив, що якийсь чоловік на ім'я Лаїн Куберт прийшов рано вранці й сказав, що бажає придбати всі примірники романів Хуліана Каракса. Син видавця відповів, що їх багато на нашому складі в Пуебло-Нуево, але попит на них такий, що він наполягає на вищій ціні, ніж та, яку запропонував Куберт. Куберт не спокусився й пішов собі. Тепер Алваро Кабестані хоче, щоб я знайшла цього чоловіка — Лаїна Куберта — й пристала на його пропозицію.

Я відповіла дурневі, що Лаїна Куберта не існує: так звати героя одного з романів Каракса. Припускаю, того Куберта цікавила не можливість придбання цих книг, а адреса складу, де ми їх зберігаємо. Я згадала, що старий пан Кабестані мав звичку залишати примірник кожної книжки, виданої його фірмою, у бібліотеці в своєму кабінеті. Твори Хуліана Каракса не були винятком. Я прослизнула до бібліотеки Кабестані й забрала їх. Того ж вечора я навідалася до свого батька на Цвинтар забутих книжок і заховала книжки там, де знайти їх не міг би ніхто, а тим паче Хуліан.

Покинувши батьків будинок, я пішла вздовж Рамблас до Барселонети, а звідти на пляж, шукаючи те місце, звідки напередодні дивилася на море разом із

Хуліаном. Удалині виднілося похоронне вогнище складу в Пуебло-Нуево. Жовтаві вогні осявали море, струмені диму здіймалися в небо, немов гарячі змії. На світанку пожежникам таки вдалося впоратися з вогнем, але від складу нічого не залишилося — лише каркас із металу та цегли.

Прийшовши туди, я побачила Луїса Карбо, який уже десять років працював там сторожем. Він, не вірячи очам своїм, витріщався на тліючі руїни. Його брови й волосся на руках було обпалене, а шкіра блищала, наче волога бронза. Він розповів, що полум'я зайнялося невдовзі після опівночі й зжерло десятки тисяч книжок, а коли настав світанок, сторож побачив лише море попелу. Луїс досі тримав у руках кілька книжок, які йому вдалося врятувати: збірка віршів Вердагера⁶² й два томи «Історії Французької революції» — ось і все, що вціліло.

Один з добровольців, які допомагали пожежникам, сказав мені, що на згарищі знайшли обгоріле тіло. Спершу їм здалося, що людина мертва, але потім вони помітили, що вона ще дихає, й відправили потерпілого до найближчого шпиталю Дель-Мар.

Я впізнала його по очах. Вогонь знищив його повіки. Вогонь знищив усю шкіру, все волосся. Його тіло було суцільною відкритою раною, яка червонила бинти. Я хотіла була взяти його за руку, але одна з медсестер попередила мене, що під бинтами майже не залишилося шкіри. Його поклали самого в палату в кінці коридору, з вікна якої видно було пляж. Йому впорскували морфій і думали, що він не виживе. Але коли приїхав священник, щоб провести останній обряд, я налякала падре своїм криком.

Медсестра, яка знайшла мене на підлозі всю в сльозах, спитала, чи знайома я з потерпілим. Я відповіла: так, він мій чоловік.

Минуло три дні, а Хуліан не вмирав. Лікарі казали, що це диво, якого не могли б зробити ніякі ліки. Що це невимовне бажання жити додає йому сил. Вони помилялися. То було не бажання жити. То була ненависть.

Тижнем пізніше, переконавшись, що до смерті уражене тіло не збирається вмирати, лікарі офіційно записали потерпілого під ім'ям Мікеля Молінера. У шпиталі він залишався одинадцять місяців. Завжди мовчазний, з обгорілими очима, позбавлений душевного спокою.

Я щодня приходила до нього. Незабаром медсестри почали ставитися до мене менш офіційно й уже запрошували пообідати з ними в ординаторській. То були самотні жінки, сильні жінки, які чекали, поки з фронту повернуться їхні чоловіки. Дехто справді повертався.

Сестри навчили мене промивати Хуліанові рани, робити перев'язку, міняти простирадла й перестилати ліжко, коли на ньому лежить нерухоме тіло. Вони також допомогли мені звикнути до думки, що Хуліана — того Хуліана, якого я знала раніше, — вже нема.

Три місяці по тому зняли бинти з його обличчя, точніше, з того, що від нього залишилося. Ані губ, ані щік. Обвуглена лялька з величезними очницями. Сестри мені не зізнавалися, але його зовнішність збуджувала в них страх, змішаний з огидою. Лікарі казали: коли рани загояться остаточно, потроху виросте шкіра — шорстка пурпурова шкіра, як у рептилій. Але робити прогнози щодо розумового стану Хуліана не наважувався ніхто. Усі визнавали: у полум'ї він утратив розум. Він взагалі вижив, говорили лікарі, тільки завдяки наполегливому піклуванню

дружини, яка залишалася стійкою, тоді як багато інших утекли б від жаху. Але я... дивилася йому в очі й знала, що Хуліан досі тут. Він живий. Він мучиться. Він чекає.

Він утратив губи, але голосові зв'язки значної шкоди не зазнали — опіки язика та гортані загоїлися кількома місяцями раніше. Лікарі вважали, що Хуліан не розмовляє, бо він збожеволів.

Якось удень — десь через півроку після пожежі — ми були в палаті наодинці. Я нахилилася над Хуліаном та поцілувала в чоло.

— Я кохаю тебе, — сказала я.

Його очі почервоніли від сліз, а з безгубого вищиру пролунав злий, різкий звук. Я хотіла втерти сльози хусточкою, але звук повторився.

— Покинь мене, — промовив він. — Покинь мене.

Через два місяці після пожежі на складі видавництво збанкрутіло. Старий Кабестані, який помер торік, — невиправний оптиміст до останнього подиху — передбачав, що його син знищить компанію щонайбільше за шість місяців. Я шукала роботу в інших видавництвах, але війна знищила все. Казали, що воєнні дії невдовзі припиняться, й життя покращиться. Але попереду було ще два роки війни. Два найгірші роки.

Через рік після пожежі лікарі сказали мені: вони зробили для мого чоловіка все, що можна було зробити у шпиталі. Що ситуація дуже складна, тож їм потрібні палати. Вони порадили відвезти Хуліана до санаторію, наприклад, до притулку Св. Лусії, але я відмовилася. У жовтні 1937 року я забрала його додому. Він не озивався до мене жодним словом.

Щодня я казала, що кохаю його. Я вмощувала його, загорнутого у ковдру, у фотелі біля вікна. Давала йому фруктові соки, тости, молоко, коли вдавалося все це добути. Щодня я кілька годин читала йому — Бальзака, Золя, Діккенса...

Він почав набирати сил. Незабаром після повернення додому вже ворушив пальцями рук, нахилив голову. Іноді, коли я поверталася, бачила, що ковдра лежить на підлозі, а речі перекинуто. Якось я побачила, як він повзе по підлозі.

Однієї ночі — через півтора року після пожежі — я прокинулася від того, що хтось сидів на ліжку й гладив мене по голові. Я посміхнулася крізь сльози. Він таки знайшов одне з моїх дзеркал, хоча я всі їх заховала. Ламаним голосом він озвався до мене. Він сказав, що таки перетворився на одного зі своїх вигаданих монстрів, на Лаїна Куберта. Я хотіла була його поцілувати, щоб довести, що його зовнішність не лякає мене, але він не дозволив. Він ледве дозволяв торкатися себе.

Але з кожним днем до нього поверталася сила. Він сновигав квартирою, поки я блукала в пошуках їжі. Заощаджень, що їх залишив мені Мікель, спершу вистачало, щоб не померти з голоду, але невдовзі я вже мусила продавати коштовності та старі речі. Коли не лишилося більше нічого, я взяла авторучку Віктора Гюго, яку купила в Парижі, й вирішила продати — звичайно, тому покупцеві, який запропонує найвищу ціну. Біля військового управління я знайшла крамницю, де торгували такими речами. На продавця, здавалося, не справила великого враження моя урочиста клятва, що авторучка належала Вікторові Гюго, але цінність виробу він тим не менш визнав і погодився заплатити мені скільки

міг — беручи до уваги скрутні часи, звичайно. Зізнаючись Хуліанові, що продала ручку, я побоювалася, що він розлютиться. Але він сказав, що я зробила добре: він-бо ніколи на такий подарунок не заслуговував.

Одного дня — одного з багатьох буденних днів — я знов пішла в пошуках роботи, а повернувшись, не застала Хуліана вдома. Він повернувся лише на світанку. Коли я запитала, де він був, він просто вивернув кишені Мікелевого пальта, в якому ходив, і поклав на стіл цілу жменю грошей.

Відтоді це повторювалося майже щоночі. У темряві, огорнувшись шаликом, натягнувши капелюх, рукавиці та плащ, він був тінню серед тіней. Він ніколи не розповідав мені, де був, але майже завжди приносив гроші чи коштовності. Уранці він спав — спав, сидючи у фотелі, із розплющеними очима.

А потім я знайшла в його кишені ніж. То був двогострий ніж, з автоматичною пружиною. На лезі були темні плями.

Саме тоді я почула поголоски про якогось чоловіка, який блукає вночі, розбиває вітрини книжкових крамниць та спалює книжки. Інколи дивний вандал удирається до бібліотек, до кабінетів колекціонерів. Він завжди бере всього дві-три книжки, які потім і спалює.

У лютому 1938 року я пішла до букініста, щоб дізнатися, чи можна знайти у продажі книжки Хуліана Каракса. Продавець відповів, що неможливо: хтось знищує їх. У нього самого було кілька примірників, але він продав їх дивному покупцеві, людині, яка ховала своє обличчя й говорила дуже нерозбірливо.

— На цей час залишилося лише кілька примірників Каракса, у приватних колекціях, наших і французьких, але й колекціонери вже позбуваються тих книжок. Вони налякані, — пояснив букініст. — Я їх не звинувачую.

Хуліан зникав щоразу дедалі довше. Незабаром почав зникати на цілий тиждень. Він завжди йшов та повертався вночі, й повертався завжди з грішми. Ніколи не давав жодних пояснень, а якщо й намагався щось пояснити, верз якісь нісенітниці.

— Я був у Франції, — стверджував він. — Париж, Ліон, Ніцца...

Інколи з Франції надходили листи на ім'я Лаїна Куберта. Вони були від букіністів чи від колекціонерів. Від тих, хто знав, де можна розшукати книжки Хуліана Каракса. Немов вовк, Хуліан зникав на кілька днів, а потім повертався.

Якось я випадково натрапила на Фортюні, капелюшника, який блукав під критою аркадою собору, заглиблений у власні думки. Він пам'ятав мене відтоді, як ми з Мікелем два роки тому приходили розпитувати про Хуліана. Фортюні завів мене за ріг і втаємничив: йому відомо, що Хуліан живий, він десь мешкає, але з якоїсь причини — капелюшник не знає, з якої, — не може зв'язатися з нами.

— Це якось пов'язано з цим зловісним Фумеро, — сказала я, бо й справді так вважала.

Роки війни виявилися сприятливими для Фумеро. Він перекидався то до анархістів, то до комуністів, словом, до будь-кого, хто платив гроші. Його називали шпигуном, прихвоснем, героєм, убивцею, конспіратором, інтриганом, рятівником, дияволом. Але це не мало значення. Усі його боялися. Усі хотіли, щоб він був на їхньому боці. Надто зайнятий інтригами під час війни, Фумеро, здавалося, забув про Хуліана. А може, він, як і капелюшник, гадав, що Хуліан знову втік невідомо куди.

Пан Фортюні запитав, чи давно я товаришую з його сином. Я відповіла, що так. Він попросив розповісти йому про Хуліана, про те, яким він став. Насправді, сумно зізнавався капелюшник, він сам не знав свого сина.

— Життя розлучило нас, розумієте?..

Фортюні сказав, що обійшов усі книгарні Барселони в пошуках Хуліанових книжок, але їх неможливо дістати: йому сказали, що якийсь божевільний розшукує ці книжки скрізь, а потім спалює. Фортюні був переконаний, що цей злочинець — Фумеро. Я йому не заперечувала. Чи то через співчуття, чи то через злість я брехала як по писаному. Сказала, що Хуліан, здається, повернувся до Парижа, що з ним усе гаразд, що мені достеменно відомо — він дуже любить свого батька й неодмінно повернеться до нього, як тільки дозволять обставини.

— Це все війна, — поскаржився капелюшник. — Вона все псує.

Перш ніж попрощатися, він наполіг на тому, щоб я взяла його адресу та адресу його колишньої дружини Софі, з якою він знову спілкувався після багатьох років «непорозумінь».

— Тепер Софі мешкає в Боготі з відомим лікарем, — повідомив він. — У неї своя музична школа. Вона часто пише, запитує про Хуліана. Це єдине, що нас тепер об'єднує, розумієте? Спогади. Ми робимо так багато помилок у житті, юна пані, але це все усвідомлюємо тільки тоді, коли підкрадається старість. Скажіть, ви віруєте в Бога?..

Я пішла, пообіцявши повідомити йому та Софі, якщо дістану якісь новини від Хуліана.

— Ніщо так не ущасливить його матері, як новини про нього. Ви, жінки, добре робите, що дослухаєтесь до свого серця, а не до всіх цих дурниць, — ностальгічно підсумував капелюшник. — Тому й живете довше.

Я чула багато поганого про Фортюні, але тим не менш не могла не відчувати співчуття до цього бідолашного старого. Єдине, що йому залишилося в житті, — це чекати на повернення сина. Він, здавалося, жив надією надолужити втрачений час і вірив, що в цьому йому допоможуть святі, яких він із великою побожністю відвідував у церковній каплиці. Я ж бо уявляла його таким собі велетнем-людоджером, нікчемною, злопам'ятною людиною; а переді мною постав симпатичний літній чоловік, геть сліпий до реального життя, збентежений, як і всі ми. Він нагадував мені мого власного батька, який ховався від усіх і від себе самого у світі книжок та тіней. Крім того, мене з капелюшником поєднувала надія повернути назад Хуліана. Я відчула до Фортюні своєрідну ніжність, стала його єдиним другом. Без Хуліанового відома я нерідко відвідувала його в квартирі на вулиці Св. Антоніо.

Капелюшник більше не працював у крамниці.

— У мене вже не ті руки, не ті очі, не ті покупці... — казав він.

Він чекав на мене щочетверга, частував кавою, печивом, тістечками, яких сам майже не їв. Він годинами згадував Хуліанове дитинство, згадував, як вони разом працювали у капелюшній крамниці, показував мені фотокартки. Він водив мене до Хуліанової кімнати, яку утримував бездоганно, немов музей, приносив мені старі зошити, інші речі повсякденного вжитку, навіть не пам'ятаючи, що вже мені їх показував, що розповідав усі ці історії під час мого минулого візиту. Він, здавалося, відтворює минуле, якого ніколи не існувало.

В один з таких четвергів, підіймаючись сходами до помешкання Фортюні, я зустріла лікаря, який щойно навідувався до старого. Спитала його, як почувається капелюшник. Лікар дивно поглянув на мене.

— Ви родичка?

— Ні, але... в бідолахи нема нікого ближчого за мене.

Лікар повідомив, що Фортюні дуже хворий, йому лишилося кілька місяців.

— Що з ним?

— Я би міг сказати, що це серце. Але насправді його вбиває самотність.

Спогади гірші за кулі.

Капелюшник був радий мене бачити й зізнався, що не довіряє лікарям. Лікарі — просто другосортні чаклуни, сказав він. Єдиний, кому він довіряє, це Бог. А ще старий Фортюні всюди бачив руку диявола.

— Диявол, — казав він, — затьмарює нам розум і таким чином знищує людство. Лише погляньте на цю війну, лише погляньте на мене. Звичайно, зараз я старий і слабкий, але я й змолоду був боягузом... Диявол забрав від мене Хуліана. Бог дарує життя, але господар світу — диявол...

Так і проминув день: ми гризли черстві пончики й обговорювали питання теології.

Якось я сказала Хуліанові: якщо він хоче ще раз побачити батька, йому краще поквипитися. Виявилось, що Хуліан теж навідується до капелюшника, але той цього не знає. Хуліан зізнався, що дивиться на нього здалеку, у сутінках, сидячи на іншому боці площі; дивиться — і бачить, як його батько старішає.

— Нехай краще я лишуся для старого таким, яким він мене пам'ятає, — сказав Хуліан. — Я не хочу, щоб він бачив мене... справжнього.

— Справжнього ти залишаєш мені, — промовила я, відразу ж пошкодувавши про свої слова.

Він нічого не відповів. На мить мені здалося, що він при ясному розумі й цілком усвідомлює, в якому пеклі ми опинилися.

Прогнози лікаря справдилися. Пан Фортюні не дожив до кінця війни. Його знайшли мертвим у фотелі. У руці він тримав стару фотокартку Софі та Хуліана.

...Останні дні війни були прелюдією до пекла. Місто перетворилося на бойовище. Місяці перестрілок, бійок, бомбардувань та голоду. Рана, що завдає тупого болю. Убивства, побоїща, таємні змови протягом багатьох років роз'їдали серце міста, але навіть тоді багато хто думав, що війна — це щось далеке, буря, яка їх обмине... Хай там як, але очікування неминучого — ще гірше, ніж сама неминучість.

Війна все пробачає, Даніелю. Ми всі мовчимо, й нас намагаються переконати: усе те, що ми бачили, що пережили, що пізнали про себе та інших, — просто мара, кошмар, який минеться. Війна не має пам'яті. Усім бракує сміливості визначитися з тим, що ж насправді таке війна. У людей просто не залишається голосу, щоб розповісти правду. Урешті-решт настає момент, коли ми вже не впізнаємо війни, й тут-таки вона повертається — з іншим обличчям, з іншим ім'ям, пожираючи все, що залишилося після її попередниці.

Коли стихли гармати, здалося, що нас накрило цупкою пеленою колективної безпам'яті. Хуліанових книжок не залишилося майже ніде. Смерть капелюшника, про яку ми ніколи не говорили, глибоко дезорієнтувала Хуліана. Злість та

ненависть, які раніше були сенсом його життя, відійшли в минуле. Ми жили самотньо. Жили чутками. Чули, що Фумеро зрадив усіх тих, хто допомагав йому перед війною, й тепер служив переможцям. Казали, що він особисто стратив своїх колишніх керівників у камерах замку Монжуйк, власноруч робив постріли в рот — його улюблений спосіб убивства.

Зимові тижні в Барселоні важко й описати. Крові пролилося більше, ніж за часів війни, але проливали її таємно, крадькома. Коли нарешті настав спокій, це був спокій цвинтарів та в'язниць — похоронна тиша та сором, що роз'їдає душу. Нема чистих рук, нема невинних поглядів. Ті з нас, хто вижив, заберуть це із собою в могилу. Немає долі тяжчої, Даніелю, ніж доля героя, який вижив і тепер розповідає свою історію — історію, яку вже не зможуть розповісти ті, хто боровся разом із ним і загинув заради нього.

Здавалося, ось-ось має настати нормальне життя, але... Ми з Хуліаном злидарювали. Ми витратили всі Мікелеві заощадження, навіть усе те, що награбував Лайн Куберт під час своїх нічних рейдів. У домівці більше не залишилося речей, які можна було б продати. Мої сусіди проковтнули мою брехню, що я нібито піклуюся про бідолашного Мікеля, якого скалічила війна. Вони приносили нам молоко, сир, хліб, солону рибу чи сосиски, які їм надсилали їхні сільські родичі. Я безрезультатно шукала роботу перекладача, друкарки, хоч і прибиральниці, але, здавалося, моя колишня робота в Кабестані зробила мене персоною нон-грата. Люди були підозріливими. Урядовий службовець у новісінькому костюмі, з набріюлініним волоссям та тоненькими вусиками — один із сотні собі подібних, до яких я запобігала протягом цих місяців, — натякнув мені: мовляв, такій гарній дівчинці не потрібно братися до такої «приземленої» роботи.

Після кількох місяців злиднів я, втративши надію знайти роботу, вирішила вдатися до стратегії героя одного з Хуліанових романів. Я написала листа Хуліановій матері в Боготу, буцімто від імені нового адвоката померлого пана Фортюні, з яким той перед смертю консультувався, намагаючись владнати всі справи. Я повідомила, що капелюшник помер, не залишивши заповіту, й тепер його власність, себто квартира на вулиці Св. Антоніо та крамниця, розташована в тій самій будівлі, теоретично належить його синові Хуліану, котрий, як кажуть, живе у вигнанні в Парижі. Оскільки податку на спадщину не було сплачено, а сама Софі мешкає за кордоном, адвокат (я охрестила його Хосе Марія Рекехо — на честь шкільного товариша, першого хлопця, який поцілував мене) просить її згоди на те, щоб почати необхідну процедуру й переоформити власність на ім'я її сина, з яким він (адвокат) має намір зв'язатися через іспанську амбасаду в Парижі. Через деякий час мій «адвокат» отримав тимчасове право власності на вищезгадану маєтність, та ще й винагороду за свої послуги. «Адвокат» попросив Софі зв'язатися з управителем будинку, щоб усі документи, разом із квитанціями на витрати, той надсилав до контори пана Рекехо. На це ім'я я відкрила поштову скриньку й подала вигадану адресу, за якою розташовувався хіба що старий покинутий гараж за два квартали від будинку Алдаїв. Я сподівалася, що Софі, втішена можливістю допомогти Хуліанові й знову зв'язатися з ним, не стане ставити питання щодо законності всієї цієї оборудки й погодиться допомогти нам, тим паче що в далекій Колумбії вона не бідувала.

Кілька місяців по тому управитель будинку почав щомісяця отримувати грошовий переказ, який покривав витрати на квартиру на вулиці Св. Антоніо та гонорар юридичної контори Хосе Марії Рекехо. Переказ управитель переслав відкритим чеком на поштову скриньку 2321 у Барселоні, як і наказала йому Софі Каракс. Щомісяця пан Моліна утримував собі несанкціоновані відсотки, але я визнавала за краще цього не помічати: завдяки тому, що Моліна сам був небезгрішний, він не ставив жодних питань щодо цієї підозрілої колумбійської операції.

Тепер ми з Хуліаном могли сяк-так існувати. Суворі роки злиднів залишилися позаду. Час від часу мені вдавалося знайти заробіток завдяки кваліфікації перекладача. На той час ніхто вже не пам'ятав Кабестані, люди почали забувати та вибачати, відсуваючи вбік давнє суперництво та образи на конкурентів. Але я жила під постійною загрозою, а що, як Фумеро знов забажає покопирсатися в минулому?.. Іноді я переконувала себе, що цього не трапиться, що Фумеро вважає Хуліана померлим чи просто забув про нього. Інспектор і сам уже, здавалося, не був таким головорізом, як кілька років тому. Він став публічною фігурою, амбітним прибічником фашистського режиму й не міг дозволити собі такого задоволення, як полювання на примарного Хуліана Каракса.

Однак час від часу я прокидалася вночі, серце несамовито калатало, мене кидало в піт, мені здавалося, що поліція стукає у двері. Я побоювалася, що мій хворий чоловік, який ніколи не виходив з дому, почне збуджувати в сусідів підозри. Хуліан іноді кричав, бився у стіни, як божевільний, і про це сусіди могли повідомити поліцію. Я боялася, що Хуліан знову пропадатиме, полюючи на власні книжки... Божеволіючи від жаху, я забула, що старішаю, що життя моє минає, що я присвятила всю свою молодість чоловікові, який став майже привидом.

Роки й справді минали. Час минає тим швидше, чим бідніше життя. Життя без сенсу проходить повз тебе, немов потяг, що не зупиняється на твоїй зупинці. Шрами від війни рано чи пізно неминуче загоюються. Я знайшла роботу в кількох видавництвах та присвячувала цій роботі більшу частину свого часу. У мене були коханці без імен — відчайдухи, на яких я наштотувалася в кінотеатрі чи у метро з якими розділяла свою самотність. Потім — аж смішно! — коли я знову бачила Хуліана, мене гризло відчуття провини, хотілося розридатися, я присягалася собі, що ніколи більше його не зраджу. В автобусі або на вулиці я ловила себе на тому, що звертаю увагу на молодих жінок, які тримають на руках дітлахів. Жінки здавалися такими щасливими, такими спокійними, немов ці безпорадні маленькі істоти могли заповнити собою всю порожнечу світу. Подекуди я уявляла себе однією з тих жінок, із дитиною на руках, дитиною Хуліана... А потім розмірковувала про війну, про людей, які її вели, — вони теж колись були дітьми.

Я вже почала була вірити, що світ забув про нас, коли одного дня до нашої оселі завітав гість. Дуже юний, майже хлопчик, він почервонів до п'ят, зустрівшись зі мною поглядом. Сказавши, що він зі школи журналістики й з'ясовує деяку інформацію, запитав Мікеля Молінера. Пан Молінер, сказав хлопець, має право на щомісячну пенсію, але якщо він хоче її отримувати, слід з'ясувати кілька незначних дрібниць. Я відповіла, що пан Молінер не мешкає тут від самого початку війни, що він поїхав за кордон. Гість вибачився й пішов геть,

косячи на мене. У нього було обличчя молодого інформатора, і я зрозуміла, що Хуліанові конче потрібно зникнути з моєї квартири того ж вечора.

Хуліан став слухняним, як дитина. Усе його життя оберталось навколо мене, навколо вечорів, що їх ми проводили разом, слухаючи музику по радіо, коли він мовчки гладив мої руки.

Коли впала ніч, я витягла ключі від квартири на вулиці Св. Антоніо, що їх управитель надіслав неіснуючому панові Рекехо, та відвела Хуліана туди, де він виріс. Улаштувала його у спальні та пообіцяла повернутися наступного дня. Нагадала, що він має бути дуже обережним.

— Фумеро знову тебе розшукує, — сказала я.

Він ледь хитнув головою, немов не міг збагнути, хто такий Фумеро. Здавалося, йому вже до всього байдуже.

Так минуло кілька тижнів. Я завжди приходила до Хуліанової квартири вночі, близько опівночі. Запитувала, що Хуліан робив увесь день. Він дивився на мене, не розуміючи питання. Уночі ми були разом, пригорталися одне до одного, а на світанку я йшла, обіцяючи незабаром повернутися, й завжди замикала двері. Хуліан ключів не мав. Я вважала за краще тримати його ув'язненим, ніж ризикувати його життям.

Більше ніхто не приходив і не запитував про Мікеля Молінера, але я пересвідчилася: серед сусідів поширюються чутки, що мій чоловік у Франції. Я написала кілька листів до іспанської амбасаді у Франції, повідомляючи, що в Парижі перебуває іспанський громадянин Хуліан Каракс, і благаючи допомогти мені його розшукати. Я міркувала так: рано чи пізно листи потраплять у потрібні руки. Я вживала всіх застережних заходів, тепер уже знаючи: Фумерова помста — лише питання часу. Такі люди, як Фумеро, ніколи не перестають ненавидіти.

Квартира на вулиці Св. Антоніо розташовувалася на горішньому поверсі. Над нею я знайшла двері на дах. На даху мережилися огорожі, відділені одна від одної низенькими стінами, з метр заввишки; на цих огорожах мешканці вішали сушитися білизну. Мені не знадобилося багато часу, щоб перелізти на інший бік даху. З цього боку парадні двері будівлі виходили на вулицю Хоакіна Кости. Гарзд. Я заходитиму через ці двері, а потім дахами пробиратимусь до помешкання на Св. Антоніо. Ніхто ні про що не дізнається.

Якось я отримала листа від Моліни. Управитель писав, що сусіди інколи чують з квартири Фортюні якісь звуки. Я відповіла від імені Рекехо, що час від часу туди заходить працівник контори, щоб знайти папери або документи, й сусідам нема чого турбуватися, навіть якщо звуки почуються вночі. Додала коментар: між нами, панами бухгалтерами та адвокатами, це таємне холостяцьке гніздечко багато чого варте. Управитель, виявляючи професійне розуміння, відповів, що мені анітрохи не слід турбуватися, він цілковито розуміє ситуацію.

Протягом усіх цих років роль пана Рекехо була моєю єдиною розвагою. Раз на місяць я відвідувала батька на Цвинтарі забутих книжок. Він ніколи не виявляв бажання познайомитися з моїм чоловіком-невидимкою, а я ніколи не пропонувала їх познайомити. Цю тему в наших розмовах ми обходили стороною, як досвідчені моряки обходять рифи, що стирчать з води. Єдине, про що батько запитував мене, — чи не потрібна мені його допомога, чи не може він чимось стати у пригоді.

По суботах, на світанку, я водила Хуліана подивитися на море. Ми здиралися

на дах, перетинали суміжні будівлі й опинялися на вулиці Хоакіна Кости. Звідти ми прямували до порту вузькими вуличками кварталу Раваль. Жодного разу ми нікого не здибали: Хуліан жахав людей, навіть здалеку. Іноді ми гуляли аж до хвилерізів. Хуліанові подобалося сидіти на скелях, обличчям до міста.

Вечорами ми час від часу прослизали до кінотеатру, вже після початку фільму. У темряві ніхто не звертав уваги на Хуліана.

Минали місяці. Я звикла вважати такий стан речей природним, мало не ідеальним. Якою я була дурепою!..

12

Тисяча дев'яцот сорок п'ятий — рік попелу. Лише шість років минуло з кінця громадянської війни, й хоча рани досі боліли, майже ніхто не казав про це відкрито. Тепер люди розмовляли про іншу війну — світову, яка всю планету загатила смердячими трупами, й сморід цей хтозна-коли й вивітриться. Ці роки — роки нужди та страждань — дивним чином благословенні: я говорю про спокій, про той спокій, що його навівають на нас німі та каліки, — щось середнє між співчуттям та відразою.

Нарешті після багатьох років марних пошуків роботи я знайшла роботу редактора у видавництві яким керував бізнесмен нової формації — Педро Санмарті. Санмарті побудував свою компанію за допомогою маєтку, що належав його тестеві, якого було швидко відправлено до притулку на берегах озера Баньолас, і тепер Санмарті очікував звідти листа зі свідоцтвом про його смерть. Залицяючись до дівчат, удвічі молодших за нього, ділок характеризував себе як людину, що всім зобов'язана сама собі, — такий собі self-made-man, образ дуже модний на той час. Він любив розмовляти ламаною англійською із сильним акцентом, переконаний, що це мова майбутнього, і всі речення закінчував словом «о'кей».

Фірма Санмарті (він назвав її «Ендіміон-Хауз», переконаний, що така вражаюче гучна назва сприятиме продажам книжок) видавала катехізиси, підручники етикету, серії повчальних романів, де головними героями були то молоді ченці, які вплутуються у сміховинні історії, то служителі Червоного Хреста, то громадські працівники, щасливі та високоморальні. Видавали ми також солдатські комікси під назвою «Хоробра команда» — вони мали шалений успіх серед юнаків, які потребували героїв.

У видавництві в мене з'явилася добра подруга, секретарка Санмарті, вдова, яку звали Мерседес П'єтро. Я відчула в Мерседес рідну душу. У нас було багато спільного: ми обидві були жінками, що пливли за течією, нас оточували чоловіки, які або померли, або ховалися від світу... Мерседес мала семирічного сина, який страждав на м'язову дистрофію, і вона дуже піклувалася про нього. Їй було лише тридцять два, але зморшки на обличчі свідчили про нелегке життя. За всі ці роки Мерседес була єдиною людиною, якій мені хотілося б усе розповісти.

Якось вона сказала мені, що Санмарті — величезний друзяка надзвичайно відомого, нагородженого багатьма медалями інспектора Хав'єра Фумеро. Вони

обидва належали до кліки, яка піднялася на руїнах війни й простягнула свої шупальця над усім містом, до нової владної еліти.

Одного дня Фумеро власного персоною завітав до видавництва — зайшов по Санмарті, з яким домовився пообідати. Під якимось приводом я сховалася в канцелярії, доки вони не пішли. Коли я повернулася на місце, Мерседес уважно на мене подивилася. Слова були зайві. Відтоді, як тільки Фумеро з'являвся у видавництві, вона попереджала мене, і я ховалася.

І дня не минало, щоб Санмарті, вигадуючи різні приводи, не намагався запросити мене на вечерю, до театру або кіно. Я завжди відповідала, що на мене вдома чекає чоловік, і його дружина, напевно, хвилюється, бо вже пізно. Правду кажучи, «Бугатті» далеко випереджав пані Санмарті у списку найулюбленіших речей її чоловіка. Значущість дружини для Санмарті взагалі була під великим сумнівом, оскільки маєток тестя вже потрапив до рук ділка. Мерседес попереджала мене: стриманістю Санмарті не відзначається, він жадає свіжої плоті. Зі мною він вдавався до різноманітних хитрощів:

— Скажіть мені, ваш чоловік, цей пан Молінер, письменник. .. Може, він зацікавиться написанням книжки про мого друга Фумеро? Я вже придумав назву: «Фумеро. Кара за злочин». Як гадаєте, Нуріето?

— Я вам дуже вдячна, пане Санмарті, але Мікель зараз пише роман. Я не думаю, що він візьметься писати книжку про вашого друга.

Санмарті сміявся.

— Роман? Господи, Нуріето... романи вже відмерли, вони поховані. Один мій приятель з Нью-Йорка каже: американці створили щось, що назвали телебаченням, — ніби кіно, але у тебе вдома. Більше не буде потреби ні у книжках, ні у церквах — ні в чому. Скажіть своєму чоловікові, нехай забуде про романи. Краще б він був відомим футболістом або тореадором... Послухайте, може, посидимо в «Бугатті»? А потім поїдемо їсти паелью в «Кастельдефельс», там усе й обговоримо. Ну ж бо, дівчино, слід лише ворухнути пальцем... Ви знаєте, я залюбки вам допоможу. І вашому милому чоловікові. Адже вам відомо, у цій країні без добрих друзів — нікуди.

Я почала вдягатися як побожна вдова чи як ті жінки, що бояться сонячного світла, вважаючи його гріховним. Я затягувала волосся у вузол на потилиці, забула про макіяж. Незважаючи на всі мої хитрощі, Санмарті й далі засипав мене непристойними зауваженнями, і все це зі своєю улесливою, огидною посмішкою. То була посмішка, сповнена пихи, властивої тим самовпевненим дурням, які звисали, мов сардельки, з верхніх сходинок усіх службових драбин.

Я пройшла дві-три співбесіди в інших видавництвах, намагаючись знайти іншу перспективну посаду, але щоразу натрапляла на людей штибу Санмарті. Ці типи росли, як гриби після дощу, процвітаючи на угноєній грішми землі.

Один з них потрудився зателефонувати Санмарті й розповісти, що Нурія Монфорт за його спиною шукає роботу. Санмарті викликав мене до свого кабінету, ображений такою невдячністю. Він торкнувся рукою моєї щоки й погладив її. Його пальці пахли потом та тютюном. Я смертельно зблідла.

— Ну, якщо вам щось не подобається, ви мали лише повідомити мене. Як я можу поліпшити умови вашої праці? Адже вам відомо, як високо я вас ціную! Невже ви хочете піти від нас? Як щодо вечері? Тільки ви і я. Усе з'ясуємо.

Я прибрала його руку зі свого обличчя, не в змозі приховати огиди.

— Ви розчарували мене, Нуріє. Мушу визнати: ви, здається, не командний гравець.

Кілька днів по тому Санмарті, чия освіченість була на мавпячому рівні, почав повертати мені всі відредаговані рукописи, посилаючись на те, що в них безліч помилок. Практично кожного дня я затримувалася в конторі до десятої-одинадцятої вечора, нескінченно переправляючи купу аркушів із коментарями та позначками Санмарті.

«Надто багато дієслів минулого часу. Це звучить мертво, нудно... Після двокрапки не слід вживати інфінітив. Це всім відомо».

Санмарті теж почав затримуватися допізна в своєму кабінеті. Мерседес намагалася теж залишатися, але він відправляв її додому, а потім виходив зі свого кабінету й крутився біля мого письмового столу.

— Нуріє, ви забагато працюєте. Робота — то ще не все. Потрібно й розважатися. Ви молода жінка, але молодість минає, розумієте? Ми не завжди встигаємо насолодитися нею.

Він сідав на край мого столу й витріщався на мене або ставав за мою спиною й завмирав на кілька хвилин. Я відчувала його смердючий подих на своїй шиї. Іноді він клав руки мені на плечі.

— Ви напружені. Розслабтеся.

Я вся тремтіла, мені хотілося кричати, бігти геть і ніколи більше сюди не повертатися. Але мені була потрібна робота й ця скупа платня.

Одного вечора Санмарті прийшов до мене і став пестити мене.

— Я втрачаю через тебе голову, — прохрипів він.

Я підстрибнула, вирвалася з його обіймів та побігла до виходу, хапаючи на бігу своє пальто й сумку. Санмарті позаду сміявся.

На останній сходинці я зіткнулася з темною фігурою.

— Який приємний сюрприз, пані Молінер...

Інспектор Фумеро всміхнувся до мене однією зі своїх зміїних посмішок.

— І тільки не кажіть, що ви працюєте в мого доброго друга Санмарті! Пощастило. Він зараз на коні, як і я. То скажіть, як ваш чоловік?

Я зрозуміла, що мені гаплик.

Наступного дня по фірмі поповзли чутки, що Нурія Монфорт — лесбійка. Якщо вона встояла перед чарами пана Педро Санмарті та його часникового подиху — либонь, у неї роман із Мерседес П'етро. Не один багатообіцяючий молодик присягався, що кілька разів бачив, як ми з Мерседес — «солодка парочка» — цілувалися в канцелярії.

Того ж дня по дорозі додому Мерседес запитала, чи можна перекинутися зі мною кількома словами. Вона майже не дивилася мені у вічі. Ми пішли до кав'ярні на розі. Там Мерседес розповіла мені, що її викликав Санмарті і сказав, що не схвалює нашої дружби. Поліція подала йому звіт на мене, в якому докладно розповідалося про моє комуністичне минуле.

— Я не можу втратити цієї роботи, Нуріє. Мені слід дбати про сина.

Вона розплакалася, згоряючи від сорому та приниження.

— Не хвилюйся, Мерседес. Я все розумію, — відповіла я.

— Той чоловік, Фумеро... він стежить за тобою, Нуріє. Не знаю, що він має

проти тебе, але це написано на його обличчі.

— Знаю.

Наступного понеділка, коли я прийшла на роботу, побачила, що за моїм столом сидить худорлявий чоловік із зачесаним назад жирним волоссям. Він відреккомендувався:

— Сальвадор Бенадес, новий редактор. А ви хто?..

Жодна людина в конторі не наважувалася подивитися мені у вічі чи заговорити зі мною, поки я збирала свої речі. Коли я спускалася сходами вниз, мене наздогнала Мерседес і передала мені конверт із грішми.

— Майже кожен дав, хто скільки зміг. Будь ласка, візьми. Не задля себе, задля нас.

Увечері я повернулася до помешкання на вулиці Св. Антонію. Хуліан, як зазвичай, чекав на мене, сидячи в темряві. Він сказав, що написав для мене вірша. Це перше, що він написав за дев'ять років. Я хотіла прочитати його, але кинулася до Хуліана в обійми. Розповіла йому все, бо більше не могла стримуватися. Хуліан мовчки слухав мене, обіймав, гладив по голові. Уперше за всі роки я відчула, що можу на нього покластися. Я хотіла припасти до його вуст, бо мені було до болю самотньо... але в Хуліана не було вуст. Я заснула в його обіймах, згорнувшись калачиком на його дитячому ліжку.

Коли я прокинулася, Хуліана не було поряд. На світанку я почувала його кроки на даху і вдала, що сплю.

Пізніше, вранці, я почувала по радію новини, однак не відразу зрозуміла їх зміст. На лавці на Паско-дель-Борне знайдено тіло. Чоловік сидів, закинувши ногу на ногу, й дивився на церкву Санта-Марія-дель-Мар. Згряя голубів, яка дзьобала йому очі, привернула увагу місцевого мешканця, який повідомив поліцію. У загиблого була зламана шия. Пані Санмарті впізнала в ньому свого чоловіка — Педро Санмарті Монегалю.

Коли тесть загиблого у притулку на Баньолас почув ці новини, він склав подяку небесам і сказав, що тепер спокійно може помирати.

13

Хуліан колись написав: випадкові збіги обставин — це шрами долі. Але в мене не було ніяких збігів, Даніелю. Ми — маріонетки власних підсвідомих бажань. Багато років я воліла вірити, що Хуліан — і досі той самий чоловік, у якого я закохалася. Я воліла вірити, що нам удасться жити далі, чергуючи спалахи страждань та надії. Я воліла вірити, що Лаїн Куберт помер, повернувся на сторінки книжки. Ми завжди готові вірити всьому, крім правди.

Убивство Санмарті розкрило мені очі. Я зрозуміла, що Лаїн Куберт досі живий, сидить в обгорілому Хуліановому тілі й живиться його спогадами. Він знайшов спосіб виходити та повертатися назад до квартири на Св. Антонію, обминаючи двері, які я щоразу замикала, залишаючи його самого. Він користувався вікном, що виходило на внутрішнє подвір'я. Я дізналася, що Лаїн

Куберт блукав містом і навідувався до особняка Алдаїв. Дізналася, що у нападі божевілья він повернувся до склепу, розтросив надгробні плити й витяг з-під них труни Пенелопи та свого сина.

— Що ти накоїв, Хуліане?..

Коли я повернулася додому, на мене вже чекала поліція, щоб поставити кілька запитань стосовно смерті видавця Санмарті. Мене відвезли до поліційного управління, і після того як я чотири години просиділа в темному кабінеті, туди приїхав Фумеро, весь у чорному. Він запропонував мені цигарку.

— Ми з вами могли б стати друзями, пані Монфорт. Мої люди сказали, що вашого чоловіка немає вдома.

— Чоловік мене покинув. Я не знаю, де він.

Від сильного ляпаса я впала зі стільця. Заповзла в куток, охоплена жахом, не наважуючись підвести очей.

Фумеро став біля мене навколішки й схопив за волосся.

— Затям, смердюча хвойдо: я знайду його, а коли знайду, вб'ю вас обох. Але спершу тебе, щоб він бачив, як твої нутрощі вивалюються назовні. А потім його. Тільки спершу розповім йому, що та шльондра, яку він увігнав у могилу, була його сестрою.

— Не дочекаєшся, він уб'є тебе першим.

Я думала, він зараз почне бити мене, але Фумеро поплескав мене по щоці й відпустив. За мить я почула, як віддаляються його кроки.

Я підвелася, вся тремтячи, й витерла кров з обличчя. Досі відчувала запах рук цього чоловіка. Це був сморід страху.

Мене протримали в тій кімнаті без світла та води ще шість годин і випустили, коли настала ніч. Надворі буяла злива, все огортала імла. Коли я дісталася додому, побачила там жахливий розгардіяш. Тут побували люди Фумеро. Серед повалених меблів, розкиданих по підлозі шухляд та полиць побачила свою розірвану одягу й розірвані книжки Мікеля. На ліжку красувалася купка фекалій, а на стіні екскрементами було написано ШЛЬОНДРА.

Я побігла до квартири на Св. Антонію, роблячи десятки химерних кіл, щомиті озираючись, щоб пересвідчитись, чи не переслідує мене хтось із Фумерових лакиз. Перетнула дах — там було по коліна води — й побачила, що двері до квартири Фортюні замкнено. Я обережно увійшла всередину, але відлуння моїх кроків підказало мені: квартира порожня. Хуліана тут не було.

Я чекала на нього до самого світанку, сидячи в темній їдальні, прислухаючись до шуму бурі. Коли світанкова імла торкнулася балконних віконниць, я піднялася на дах і подивилася на місто, яке розкинулося під шатром попелястих небес. Я зрозуміла, що Хуліан не повернеться. Я втратила його назавжди.

Побачила я його лише два місяці по тому. Увечері я сама пішла до кінотеатру — мені не хотілося повертатися до моєї холодної порожньої квартири. Десь на середині фільму — то була якась дурнувата любовна історійка про румунську принцесу, завзяту шукачку пригод, та американського журналіста, красеня з розкішною шевелюрою, — поряд зі мною сів якийсь чоловік. Таке траплялося не вперше — тоді кінотеатри кишили безіменними чоловіками, від яких смерділо самотністю, сечею та одеколоном. У них були спітнілі тремтячі руки, які чимось

нагадували мертву плоть, хоча й рухалися без упину. Я вже збиралася підвестися й попередити швейцара, коли впізнала зморшкуватий профіль Хуліана. Він міцно схопив мене за руку. Так ми й сиділи, витріщившись на екран, але нічого не бачачи перед собою.

— Санмарті вбив ти? — тихо запитала я.

— А що, за ним хтось сумує?

Ми розмовляли пошепки під прискіпливими поглядами самотніх чоловіків, яких таки повно було в партері. Вони аж зеленіли від заздрощів, дивлячись на такий явний успіх свого таємничого суперника.

Я запитала в Хуліана, де він переховується, але він не відповів.

— Існує ще один примірник «Тіні вітру», — пробурмотів він. — Тут, у Барселоні.

— Ти помиляєшся, Хуліане. Ти знищив їх усі.

— Усі, крім цього. Здається, хтось розумніший за мене сховав його там, де я не в змозі його знайти. І цей хтось — ти.

Так я вперше почула про тебе. Якийсь балакучий хвалько на ім'я Густаво Барсело чванився перед колекціонерами, що йому відомо, де перебуває ще один примірник «Тіні вітру». Серед шанувальників рідкісних книжок чутки розносяться швидко. І двох місяців не минуло, як Барсело став діставати від лондонських, паризьких, римських колекціонерів пропозиції продати книжку. Таємнича втеча Хуліана Каракса з Парижа після кривавої дуелі та його здогадна загибель під час громадянської війни в Іспанії роздули ринкові ціни на його твори до нечуваних висот. А темна легенда про людину без обличчя, яка розшукує книжки Каракса по всіх книгарнях, бібліотеках та приватних колекціях, щоб потім їх спалити, ще дужче збуджувала цікавість та відповідно знімала ціни. Потяг до всього таємничого ми маємо у крові, як говорив отой Барсело.

Хуліан, який і далі переслідував відлуння власних слів, невдовзі почув ці плітки. Він дізнався, що сам Густаво Барсело книжки не мав: вона належала хлопчикові, який випадково натрапив на неї, а тепер, зачарований романом та його таємничим автором, відмовлявся її продати, охороняв її, як зіницю ока. Тим хлопцем був ти, Даніелю.

— Заради Бога, Хуліане, тільки не кажи, що ти збираєшся скривдити дитину... — прошепотіла я, не впевнена щодо його намірів.

Тоді Хуліан сказав мені: усі свої книжки, які він знищував, він крав у людей, які нічого до них не відчували, у людей, які лише заробляли на них гроші або тримали їх як раритети. Відмовившись продати книжку за жодну ціну, намагаючись урятувати Каракса від забуття, ти, Даніелю збудив у Хуліанові симпатію, навіть повагу. Ти про це не знав, але Хуліан стежив за тобою, вивчав тебе.

— Можливо, коли він дізнається, хто я... на кого я перетворився... він теж вирішить спалити книжку.

Хуліан висловлювався з такою ясністю, що ставало зрозуміло: заради істини він скинув із себе машкару божевільного.

— Хто цей хлопчик?

— Його звать Даніель. Він син книгопродавця, у них книгарня на вулиці Святої Анни. Туди мав звичку навідуватися Мікель. Хлопець мешкає з батьком у

квартирі над книгарнею. Його мати померла, коли він був зовсім дитиною.

— Ти говориш так проникливо, ніби розповідаєш про себе.

— Можливо. Цей хлопчина дещо нагадує мені мене самого.

— Дай йому спокій, Хуліане. Він єдина дитина. Він винен лише в тому, що захоплюється тобою.

— Це не провина, це непорозуміння. Але це в нього минеться. Може, пізніше він поверне мені книжку.

За хвилину до кінця фільму Хуліан підвівся та зник.

Кілька місяців ми зустрічалися в такий спосіб — у темряві кінотеатрів та опівнічних алей. Хуліан завжди знаходив мене. Я відчувала його мовчазну присутність, навіть не бачачи його. Іноді він згадував про тебе. Щоразу, коли я чула про тебе, відчувала рідкісну ніжність в його голосі, яка бентежила його самого, ніжність, яку, гадала я, Хуліан давно втратив. Хуліан сказав, що він повернувся до будинку Алдаїв і тепер мешкає там — чи то як привид, чи то як жебрак. Він часто сидить у склепі Пенелопи та їхнього сина. Там єдине місце, де він відчувається самим собою. *Існують гірші тюрми, ніж слова.*

Хуліан зруйнував надгробні плити в склепі й витяг труни, але мені більше не здавалося, що він божевільний. Мені більше не спадало на думку трактувати його вчинок як спалювання могил. То була частина Хуліанової трагедії.

Я навідувалася до нього раз на місяць, щоб пересвідчитися, що з ним усе гаразд, що він принаймні живий. Я перестрибувала через напівзруйнований паркан на заднику маєтку, щоб мене неможливо було побачити з вулиці. Іноді я заставала Хуліана в будинку, іноді ні. Я залишала для нього їжу, гроші, книжки... Я вивчала цей дивний старий будинок. Чекала на Хуліана годинами, поки не спадала ніч. Коли ж таки зустрічала його, ми годинами розмовляли, сидячи біля каміна.

Хуліан майже не пам'ятав своїх книжок, немов їх писала інша людина, а він лише колись випадково прочитав. Він зізнався, що намагається знову писати, але даремно... Біль від цього читався в нього на обличчі. Написавши кілька нових сторінок, він у гарячці спалював їх. Одного разу, скориставшись його відсутністю, я витягла кілька сторінок з попелу. Там було написано про тебе.

Якось Хуліан сказав: твір — це лист, який письменник пише сам собі, щоб розповісти собі про речі, про які іншим чином не можна дізнатися. Він дивувався: невже він справді божеволіє? Чи усвідомлюють божевільні, що вони божевільні? Чи не божевільні ті, хто переконує його в його божевіллі, щоб захистити власну реальність? Хуліан стежив за тобою, бачив, як ти дорослішаєш, розмірковував, що ти за людина. Він думав: можливо, твоя присутність — просто чудо, явлене йому. Знак пробачення, яке він дістане, навчивши тебе не повторювати своїх помилок. Можливо, ти для Хуліана — все одно що син, якого він утратив, чиста сторінка, з якої можна знову почати писати. Писати твір, якого він не може вигадати, але може пригадати.

Хуліан розповідав мені про твоїх друзів, про жінку на ім'я Клара, в яку ти закохався, про твого батька — людину, якою він захоплювався, про твого приятеля Ферміна, про дівчину, в якій він бачив другу Пенелопу, — про Беа. Він розповідав про тебе, немов ти був його сином. Ви обидва шукали один одного, Даніелю. Він хотів вірити, що твоя чистота врятує його. Він припинив гонитву за

своїми книжками, перестав їх знищувати. Він наново вчився дивитися на світ — дивитися вже твоїми очима. Він упізнавав у тобі хлопчика, яким колись був сам.

Того дня, коли ти вперше завітав до мене, мені здалося, що я вже тебе знаю. Я демонструвала недовіру, щоб приховати страх, який ти в мені збудив. Я боялася тебе, боялася, що ти про все дізнаєшся. Слова Хуліана, його віра в те, що нас усіх поєднав дивний ланцюжок долі, лякали мене. Я боялася впізнати в тобі того Хуліана, якого втратила.

Мені було відомо, що ви — ти і твої друзі — досліджуєте наше минуле, що рано чи пізно ти дізнаєшся про все; але я сподівалася, що це станеться у свій час, коли ти вже зможеш усе зрозуміти. Я знала також, що рано чи пізно ви з Хуліаном зустрінетесь. То була моя помилка. Бо про це відомо було ще одній людині. Людині, яка відчувала, що свого часу ти приведеш її до Хуліана. Фумеро.

Я сподівалася, що ти загубиш слід, забудеш про нас, що життя — твоє, а не наше — поведе тебе далеко, в якесь безпечне місце. Час навчив мене не втрачати надії, але й не дуже на неї покладатися. Надія жорстока, в неї немає совісті. Довгий час Фумеро стежив за мною. Він знає, що я рано чи пізно зламаюся. Він не поспішає. Він живе задля помсти. Без помсти, без люті він би розтанув. Фумеро відомо, що після останніх п'ятнадцяти років у мене не залишилося ані сил, ані духу. Він кілька років стежив за тим, як я повільно вмирала, й лише чекав на момент, коли можна буде завдати мені останнього удару.

Я ніколи не сумнівалася, що загину від його рук. Зараз я відчуваю, що ця мить уже близько. Я передам ці сторінки своєму батькові й попрошу: якщо зі мною щось трапиться, рукопис має дістатися твоїх рук, Даніелю. Я благаю Господа, якого ніколи не бачила, щоб ти так ніколи й не прочитав їх. Але відчуваю, що доля, попри всі мої бажання та марні надії, відкриє тобі цю історію. Бо саме тобі, незважаючи на твою молодість та невинність, випало довести її до кінця.

Мені здається, що я добре тебе знаю, й якщо можу комусь довіряти, то лише тобі. Подібне почуття виникало в мене й до Хуліана, навіть за багато років до нашої першої зустрічі. Якщо ти читаєш ці слова — *тюрми спогадів* — це означає, Даніелю, що я вже не зможу попроситися з тобою так, як мені б хотілося. Уже не зможу попросити твого пробачення для нас, особливо для Хуліана. Попросити тебе наглянути за ним, коли мене не буде поруч. Знаю, що не можу нічого від тебе вимагати, але прошу: бережи себе. Якщо я заради тебе списала такий стос аркушів, це означає, що ти моя єдина надія. Моя єдина *справжня надія*.

З усього, що написав Хуліан, мені особливо запала в душу одна фраза: *ми живі, доки нас пам'ятають*. Пам'ятай мене, Даніелю, — хоча б потайки, у куточку своєї душі. Не дай мені піти назавсім.

Нурія Монфорт

Тінь вітру

1955

1

Уже сходило сонце, коли я закінчив читати рукопис Нурії Монфорт. Це була моя історія. Наша історія. У помилках Каракса я впізнавав власні — невиправні.

Охоплений тривогою, я почав кроками вимірювати кімнату. Усі мої застереження, мої підозри та страхи здавалися незначними. Я почувався виснаженим, але мене переповнювали докори сумління й жах. Я не міг залишатися спокійним, ховаючись від наслідків того, що накоїв. Натягнувши пальто й запхнувши згорнутий рукопис до внутрішньої кишені, я збіг сходами вниз.

Ішов сніг. Мені здавалось, наче світлі сльози неба повільно падають на мене, танучи. Я побіг на Каталонську площу. Вона була майже безлюдна, але в центрі виднілась одинока фігура старого з довгим сивим волоссям, вдягнутого в шикарне сіре пальто. Король світанку, він підвів очі до небес та марно намагався, сміючись сам до себе, впіймати рукавичками сніжинки. У його очах сяяло золото, ніби магичні монети виблискували на дні фонтана.

Здавалося, він сказав мені:

— Хай щастить.

Я захопився за те благословення й прискорив крок, благаючи, щоб не було надто пізно, щоб Беа — саме та Беа, про яку я писав, — іще чекала на мене.

Від холоду аж горло перехоплювало. Нарешті, важко дихаючи після бігу, я зупинився перед будинком Агіларів. Снігопад ущух. Біля входу мені пощастило зустріти пана Сатурно Мольеду. Пан Сатурно підтримував порядок у будинку і потайки, як я знав зі слів Беа, писав сюрреалістичні вірші. Він вийшов на вулицю подивитись, чи багато снігу намело. Узутий він був у солдатські чоботи, закутаний щонайменше у три шарфи, а в руках тримав мітлу.

— Лупа Господня, — сказав він у захваті, ніби читаючи снігові заголовки свого неопублікованого вірша.

— Я до Агіларів, — повідомив я.

— Юначе, а чи вам не здається, що для візитів ще зарано?

— Це дуже важливо. Вони чекають на мене.

— *Ego te absolvo*⁶³, — процитував він, пропускаючи мені всередину.

Я злетів сходами нагору, по дорозі продумуючи й зважуючи всі можливі варіанти дій. Якщо мені пощастить, двері відчинить одна зі служниць, і я прорвуся крізь її блокаду, не дуже дбаючи про витонченість манер. Якщо ж мені не пощастить, двері відчинить батько Беа. Мені дуже хотілося вірити, що в себе вдома він ходить незброєний, принаймні перед сніданком. На декілька хвилин я зупинився, щоб перевести подих, перш ніж постукати, й гарячково добирав подумки потрібні слова, які чомусь уперто не хотіли спадати на думку. Утім, це

вже неважливо.

Я тричі постукав у двері дверним молотком. Секунд через п'ятнадцять знову постукав. Гамселив знову і знову, незважаючи на шалене серцебиття й на холодний піт, що виступив у мене на чолі. Коли двері нарешті відчинились, я досі тримав дверний молоток.

— Чого тобі?

Мій старий друг Томас, злий як дідько, свердлив мене поглядом.

— Я прийшов, щоб побачити Беа. Ти можеш побити мене, але я не піду, доки не поговорю з нею.

Томас не зводив з мене очей. Здавалося, він самим лише поглядом намагається роздерти мене навпіл. Мені знов перехопило горло.

— Моєї сестри немає вдома.

— Томасе...

— Беа пішла.

У його голосі відчувався розпач і біль, який він марно намагався сховати за гнівом.

— Пішла? Куди?

— Я сподівався, що ти знаєш.

— Я?

Незважаючи на Томасові стиснуті кулаки й погрозливий вираз обличчя, я прослизнув у квартиру.

— Беа? — покликав я. — Беа, це я, Даніель...

Діставшись середини коридору, я зупинився. У квартирі чулося тільки відлуння мого голосу. Ані пан Агілар, ані його дружина, ані їхні слуги — ніхто не вийшов, навіть коли я почав кричати.

— Я ж тобі казав, нікого тут немає, — промовив Томас позаду. — А тепер вимітайся й більше ніколи сюди не приходь. Мій батько заприсягнувся, що вб'є тебе, і я не збираюсь його зупиняти.

— Заради Бога, Томасе. Скажи мені, де твоя сестра.

Він дивився на мене так, ніби досі не міг вирішити, чи зігнати на мені свою злість, чи вбити презирством.

— Беа втекла з дому, Даніелю. Мої батьки два дні всюди її шукають. І поліція шукає. Марно.

— Але...

— Тієї ночі, коли вона повернулась додому після побачення з тобою, мій батько чекав на неї. Він дав їй такого сильного ляпаса, що розбив губу. Але не хвилюйся, вона не сказала йому твого імені. Ти її не вартий.

— Томасе...

— Замовкни. Наступного дня мої батьки відвезли її до лікаря.

— Навіщо? Беа захворіла?

— Вона захворіла через тебе, ідіоте. Моя сестра вагітна. Тільки не кажи, що ти цього не знав.

У мене затремтіли губи, й холодок пробіг уздовж хребта. Позбавлений дару мови, я стояв, витріщившись невідь-куди. Потім неспішно поволочився до входних дверей. Тут Томас наздогнав мене, схопив за руку й притиснув до стіни.

— Що ти з нею зробив?

— Томасе, я...

Його очі горіли нетерпінням. Перший удар ніби розірвав мої груди навпіл. Мої коліна підкосились, і я сповз по стіні на підлогу.

Томас міцно схопив мене за горло й підняв, притискаючи до стіни.

— Що ти з нею зробив, вилупку?!

Я намагався тікати, але ще один удар в обличчя збив мене з ніг. Я ніби провалився в безодню: голова мало не розкололася від пекельного болю. Я впав на кахельну підлогу в коридорі. Хотів був повзти, але Томас схопив мене за комірць пальта, потягнув до сходового майданчика й скинув зі сходів, немов якийсь непотріб.

— Якщо з Беа щось трапиться, присягаюсь, я вб'ю тебе! — сказав він, стоячи в дверному отворі.

Я підвівся навколішки. Мені потрібно було кілька хвилин, щоб я знову міг говорити. Але Томас уже зачинив двері, залишивши мене в цілковитій темряві.

Моє ліве вухо пашіло вогнем. Коли я доторкнувся до голови, відчув кров. Ледве-ледве підвівся. Гострий біль у животі, куди припав перший удар Томаса, тепер здавався дрібницею.

Я поволі спустився вниз. Пан Сатурно, побачивши мене, лише похитав головою.

— Ну ж бо, ходи сюди, посидь трішки, поки не прийдеш до тями.

Обіруч тримаючись за живіт, я похитав головою: мовляв, не хочу. Ліва половина голови болісно пульсувала. Здавалося, шкіра зараз відстане від черепа.

— У тебе кров, — зазначив пан Сатурно, занепокоєно дивлячись на мене.

— Мені не першина...

— Якщо ти будеш і далі клеїти дурня, шансів на одужання в тебе лишиться небагато. Давай, будь ласка, заходь, а я викличу лікаря.

Та мені вдалося-таки дістатися вхідних дверей, уникнувши піклування консьєржа. Знову розпочався снігопад. Хідники були вкриті білим імлістим покривалом. Крижаний вітер пронизував мене наскрізь, обпікав рану на обличчі. Не знаю, від чого саме я плакав, — чи то від болю, чи то від злості, чи то від страху, — снігові було байдуже до моїх сліз. Я повільно йшов назустріч світанку — іще одна тінь, яка залишає свої сліди на лупі Господній.

2

Діставшись рогу вулиці Бальмес, я помітив, що за мною уздовж тротуару їде автомашина. Голова боліла так сильно, що в мене почалося запаморочення; я йшов, хитаючись, і тримався стіни, щоб не впасти. Авто зупинилося, з нього вийшли двоє чоловіків. Раптовий свистячий звук пронизав мої вуха, й більше я не чув ані торохкотіння мотору, ані криків тих двох у чорному, які схопили мене під пахви й потягли до машини. Я впав на заднє сидіння, відчуваючи напад нудоти. Різке світло осліпило мене, затопило мою свідомість. Я відчув, що машина рушила з місця.

Чийсь руки торкнулись мого обличчя, голови, ребер, намацали в кишені

пальта рукопис Нурії Монфорт. Один з чоловіків вихопив паперовий сувій; я намагався його зупинити, але руки не слухались мене. Інший силует нахилився наді мною; він щось говорив, але я не чув нічого, лише відчував його подих на своєму обличчі. Сподівався побачити обличчя Фумеро, відчути лезо його ножа на своєму горлі... Хтось дивився мені у вічі і тут я, на мить отямившись, упізнав привітну беззубу усмішку Ферміна Ромеро де Торреса.

...Я прокинувся весь спітнілий, піт обпікав шкіру. Хтось міцно тримав мене за плечі, вкладаючи у невелике ліжко. Скрізь стояли свічки, ніби у церкві. Праворуч від себе я побачив обличчя Ферміна. Він посміхався, але я, попри те що майже марив, відчув його занепокоєння. Поряд із Ферміном стояв хтось іще. Я впізнав пана Федеріко Флавію, годинникаря.

— Здається, він приходить до тьми, Ферміне, — сказав пан Федеріко. — Підготую йому якоїсь юшки для відновлення сил.

— Так, це не завадить. Зробіть сандвіч і для мене, будь ласка. Будь із чим. Якщо можна, подвійний. Через усі ці хвилювання мені хочеться їсти.

Федеріко пішов готувати їжу, й ми з Ферміном залишились наодинці.

— Ферміне, де ми?

— Ми у безпеці. Формально кажучи, ми перебуваємо в невеличкому будинку ліворуч від кварталу Енсанше, це оселя друзів пана Федеріко. Ми зобов'язані їм не тільки своїм життям. Наклепники назвали б це місце любовним гніздечком, але для нас це в першу чергу притулок.

Я спробував сісти, але відчув пульсуючий біль у вухах.

— Я оглухну?

— Не знаю, чи оглухнеш, але якби ти дістав іще кілька ударів, перетворився б на рослину. Цей троглодит, пан Агілар, мало не перетворив твої сірі клітини на однорідну масу.

— То був не пан Агілар. То був Томас.

— Томас? Твій друг? Винахідник?

Я кивнув.

— Він, мабуть, мав на це серйозні причини.

— Беа втекла з дому, — почав я.

Фермін насупив брови.

— Продовжуй.

— Вона вагітна.

Фермін дивився на мене, розтуливши рота. На якусь мить вираз його обличчя став непроникним.

— Ферміне, будь ласка, не дивись так на мене.

— А що я маю робити? Закурити сигару?

Я спробував підвестися, але біль і руки Ферміна зупинили мене.

— Ферміне, я повинен знайти її.

— Заспокойся. Ти зараз не в тому стані, щоб кудись іти. Скажи мені, де дівчина, я сам її знайду.

— Я не знаю, де вона.

— Мені доведеться попросити тебе висловлюватися конкретніше.

До кімнати увійшов пан Федеріко. У руках він тримав чашку з паруючим бульйоном. Він приязно посміхнувся до мене.

— Як почувася, Даніелю?

— Дякую, пане Федеріко, набагато краще.

— Разом з бульйоном випий ці пігулки.

Він кинув швидкий погляд на Ферміна. Той кивнув.

— Це знеболювальне.

Я проковтнув пігулки та зробив маленький ковток юшки. На смак вона була схожа на херес. Пан Федеріко, сама скромність, вийшов з кімнати й зачинив двері. Саме тоді на колінах у Ферміна я побачив рукопис Нурії Монфорт. Годинник на столику біля ліжка показував першу — найімовірніше, першу дня, подумав я.

— Сніг досі йде?

— М'яко кажучи. Це сипучий варіант Всесвітнього потопу.

— Ти читав рукопис? — спитав я.

Фермін кивнув.

— Я мушу знайти Беа, доки ще не пізно. Мені здається, я знаю, де вона може буде.

Відштовхнувши руку Ферміна, я сів у ліжку. Подивився навколо себе. Стіни хитались, ніби водорості на дні ставка, і здавалося, що стеля теж рухається. Я ледве міг сидіти. Фермін без особливих зусиль знову поклав мене в ліжку.

— Даніелю, ти нікуди не підеш.

— Що то були за пігулки?

— Секрет Морфея. Ти спатимеш як дитина.

— Ні, тільки не зараз. Я не можу...

Я бубонів, бубонів, і нарешті очі мої заплющились, і я поринув у темний, пустий сон — сон людини, яка завинила.

Як тільки я прокинувся, правда вразила мене, ніби уві сні якийсь незнайомець прошепотів її мені на вуха. Я скинув із себе сон. Розплющив очі. Уже сутеніло. У кімнаті було темно — тільки дві стомлені свічки мерехтіли на столику біля ліжка. Фермін спав у фотелі в кутку й хропів як велетень. Біля його ніг, ніби калюжа сліз, лежав розкиданий рукопис Нурії Монфорт.

Голова моя вже не так боліла — відчувалося лише повільне легке пульсування. Я навшпиньках скрався до дверей спальні й вислизнув у невеличкий коридор з балконом. Крізь ці двері я зможу вийти на сходи. Пальто й черевики лежали на стільці. Багрянисте світло пробивалося крізь вікно. Я підійшов до балкона й побачив, що сніг досі йде. На дахах Барселони переливалися сріблясто-білі та яскраво-червоні плями — заходило сонце. Здалеку вежі Індустріального коледжу здавалися скелями в тумані, що тягнуться до останніх сонячних променів. Шибки були вкриті памороззю. На одній з них я вказівним пальцем написав:

Пішов шукати Беа. Не йди за мною. Скоро повернусь.

Я вийшов на майданчик сходів і кинувся вниз, надвір. Коли пориви вітру здіймали сніг, вулиця Ургель здавалася рікою сяючого білого піску. Вуличні ліхтарі й дерева, схожі на щогли, виринали з імлі. Ось найближча станція метро. Клінічна лікарня. Газетні кіоски. З перших сторінок газет в око впадали знімки Рамблас,

укритого снігом, та сталактитів фонтана Каналетас. Газетні заголовки сурмили:
СНІГОПАД СТОЛІТТЯ!

Я увійшов у метро, сів на лавку на платформі і вдихав запах, що зазвичай буває в тунелях, — запах сажі, який залишають після себе потяги. По той бік колій, на плакаті, який рекламував атракціони й розваги парку Тібідабо, блакитний трамвай світився, немов вулична дискотека, а за ним можна було побачити контури особняка Алдаїв. Я замислився: чи бачила те ж саме Беа? І зрозумів: це єдине місце, куди вона могла піти.

3

Коли я вийшов з метро, на вулиці вже було темно. Безлюдний проспект Тібідабо являв собою довгу алею кипарисів та вілл. Краєм ока я побачив блакитний трамвай на зупинці, почув дзвоник кондуктора й ускочив у трамвай тієї самої миті, коли він зрушив з місця. Кондуктор, мій давній знайомий, взяв гроші за проїзд, щось бубонячи собі під ніс. Я сидів у вагоні, радий, що хоч ненадовго сховався від снігу та холоду. Крізь заледенілі шибки бачив, як повільно проїжджають повз нас похмурі особняки. Кондуктор дивився на мене чи то з підозрою, чи то з розгубленістю; здавалося, холоднеча заморозила обидві ці емоції на його обличчі.

— Юначе, номер тридцять два.

Я обернувся і побачив таємничий силует особняка Алдаїв, що насувався на нас, мов ніс темного човна. Трамвай зупинився. Я вийшов, уникаючи пильного погляду кондуктора.

— Хай щастить, — пробубонів він.

Трамвай зник удалині, залишивши по собі тільки відлуння дзвоника.

Навкруги панувала темрява. Я швидко пішов уздовж садової стіни, шукаючи місце, де ця стіна розсипалася. Коли вдерся на цю стіну, мені здалося, що я чую, як з того боку до мене хтось наближається. Я зупинився й на секунду завмер. Вітер заглушив звук кроків.

Я зістрибнув на землю й опинився в саду. Померзлі кущі та дерева нагадували кришталь. Статуї янголів були вкриті шаром снігу. Вода у фонтані замерзла, утворивши темне блискуче дзеркало, крізь яке тільки кам'яна рука янгола простягалась угору, наче шабля з вулканічного скла. Крижані сльози завмерли на персті обвинувачення, який вказував просто на парадні двері. Вони були прочинені.

Я збіг сходами нагору, не дбаючи про те, що хтось може почути звук моїх кроків. Відчинивши двері, увійшов у коридор. Шереги свічок вели всередину будинку. Це були свічки Беа, але вони вже майже догоріли.

Я йшов у вказаному напрямку й зупинився, діставшись великих сходів. Свічки були й тут, вони вели далі, на другий поверх. Я наважився піднятися нагору, йдучи за своєю викривленою тінню на стіні. На другому поверсі в коридорі побачив ще дві свічки. Третя мерехтіла перед колишньою кімнатою Пенелопи.

Я підійшов до дверей і легенько постукав.

— Хуліане? — пролунав тремтячий голос.

Я повернув ручку й повільно відчинив двері. З кутка кімнати, закутана у ковдру, на мене дивилася Беа.

Я підбіг до неї, схопив в обійми. Вона розплакалася.

— Я не знала, куди йти, — прошепотіла вона. — Я кілька разів дзвонила до тебе додому, але мені ніхто не відповів. Я перелякалася...

Беа втерла кулачками сльози й подивилась на мене. Я кивнув. Слова були зайві.

— Чому ти назвала мене Хуліаном?

Беа глянула на прочинені двері.

— Він тут. У цьому будинку. Він іде й повертається. Він знайшов мене на другий день. Я нічого йому не казала, але він знав, хто я і що трапилось. Він улаштував мене в цій кімнаті, приніс ковдру, воду та трохи їжі. Сказав, щоб я чекала. Сказав, що все владнається, що ти прийдеш по мене. Уночі ми цілими годинами розмовляли. Він розповідав мені про Пенелопу, про Нурію... Але перш за все ми розмовляли про тебе, про нас із тобою. Він сказав, що я повинна навчити тебе... навчити тебе забути його...

— Де він зараз?

— Унизу. У бібліотеці. Сказав, що на когось чекає. І ще сказав, щоб я не виходила звідси.

— Чекає на кого?

— Не знаю. Він сказав, що це буде хтось, хто прийде за тобою, що ти приведеш його...

Я визирнув і прислухався до звуків, які долинали з коридору. Кроки біля сходів. Відразу впізнав павукоподібну тінь на стінах. Чорний плащ, капелюх, схожий на каптур, насунутий на очі, і рушниця в руках виблискуює, наче коса. Фумеро. Він завжди нагадував мені якусь фігуру, та тільки тепер я зрозумів, яку саме.

4

Загасивши пальцями свічки, я знаком звелів Беа бути тихо. Вона схопила мою руку і благально подивилась на мене. Вона не розуміла, що відбувається. А тим часом розмірені кроки Фумеро ставали дедалі чіткішими.

Я завів Беа назад у кімнату й жестом показав, щоб вона сховалася за дверима.

— Що б не трапилось, з кімнати не виходь, — прошепотів я.

— Благаю, Даніелю, не залишай мене саму.

— Я маю попередити Каракса.

Беа кинула на мене ще один благальний погляд, але я вийшов у коридор і навшпиньках дістався головних сходів. Фумеро там не було. Він зупинився десь у темряві, стояв тихо, не ворущачись. Я зробив крок назад і пішов коридором.

Проминув ряд спалень, поки не дістався передньої частини будівлі. Крізь велике вікно, вкрите памороззю, заломлювалися два промені синього світла,

каламутні, немов стояча вода. Я наблизився до вікна і побачив, що перед головною брамою припарковано чорну автомашину з увімкненими фарами. То була машина лейтенанта Паласіоса. Він сидів за кермом, і в темряві тільки тліюча цигарка видавала його присутність.

Я повільно пішов назад до сходів і став спускатись, крок за кроком, обережно ступаючи на кожну сходинку. На півшляху я зупинився, вдивляючись у темряву, що сповивала весь перший поверх.

Фумеро залишив вхідні двері відчиненими. Вітер задув свічки. У передпокої кружляли пластівці снігу та мерзле листя. Притискаючись до стіни, я спустився ще на чотири сходинки. Ось великі вікна бібліотеки. Фумеро досі не було видно. Може, він пішов до підвалу або до якоїсь схованки?.. Пухкий сніг з вулиці стер його сліди.

Я зійшов сходами до самого низу та пильно вглядівся у коридор, що вів до вхідних дверей. Хвиля крижаного вітру вдарила мені в обличчя. Знадвору було видно тільки руку янгола у фонтані. Тоді я подивився в інший бік. Вхід до бібліотеки від сходів відділяли приблизно дев'ять метрів. Вестибуль, що вів до бібліотеки, лежав у тіні; мені спало на думку, що Фумеро може стояти в кількох метрах від мене й стежити за кожним моїм кроком. Я вдивився у темряву — вона була непроглядна, як вода у колодязі. Зробивши глибокий вдих, я помацки подолав ці метри, які відділяли мене від бібліотеки.

Великий овальний вестибуль був оповитий тьмяним, туманним світлом. Звідси було дуже добре видно тіні снігових заметів, які намело під вікном. Я придивився до стін, сподіваючись побачити Фумеро. Що, як він стоїть біля входу?..

У кількох метрах праворуч від мене щось випиналося зі стіни; на мить мені здалося, ніби це *щось* ворухнеться... ні, то лише відблиск місяця на лезі. Ніж, можливо, складаний ніж із двома лезами, встромлений у дерев'яну панель. Ним до стіни прикололи клаптик паперу або картону.

Я підійшов ближче й упізнав цей клаптик. Це була точнісінька копія напівспаленої фотокартки, яку незнайомиць колись залишив на прилавку нашої книгарні. На цій фотокартці ще підлітками були зображені Хуліан та Пенелопа, усміхнені, щасливі.

Ніж проколов Хуліанові груди... і тут я зрозумів: не Лаїн Куберт, не Хуліан Каракс залишили мені цю фотокартку як запрошення. То був Фумеро.

Підступна приманка. Я простягнув руку, щоб зняти світлину зі стіни, але крижаний дотик револьвера Фумеро до моєї шиї зупинив мене.

— Краще один раз побачити, ніж сто разів почути, Даніелю. Якби твій батько не був таким паскудним продавцем книг, він би навчив тебе цього.

Я повільно обернувся і побачив цівку револьвера. З неї тхнуло порохом. Обличчя Фумеро нагадувало викривлену жахливу маску.

— Де Каракс? — запитав він.

— Далеко звідси. Він знав, що ти прийдеш по нього. Він пішов.

Фумеро мовчки дивився на мене.

Я збираюся прострілити твій мозок, хлопчиську.

— Це тобі не дуже допоможе. Каракса тут немає.

— Відкрий рота, — наказав Фумеро.

— Навіщо?

— Відкрий рота, або я відкрию його сам за допомогою кулі.

Я розтулив рота. Фумеро запахав мені в горлянку револьвер.

Я відчув, як до горла підступає нудота. Фумеро поклав палець на спусковий гачок.

— А тепер подумай, чи є в тебе причини жити далі. Як гадаєш?

Я повільно кивнув.

— Тоді скажи мені, де Каракс.

Я спробував щось пробурмотіти. Фумеро прибрав револьвер.

— Де він?

— Унизу. У склепі.

— Ти відведеш мене туди. Я хочу, щоб ти був там, коли я розповім цьому покидькові, як стогнала Нурія Монфорт, коли я встромив ножа їй простісінько у...

Краєчком ока глянувши через плече Фумеро, я побачив у темряві якийсь рух. Фігура без обличчя, з палаючими від гніву очима, беззвучно наближалась до нас — здавалось, ніби вона зовсім не торкається підлоги. Фумеро побачив її віддзеркалення у моїх очах, сповнених сліз, і його обличчя знову викривилося. Він обернувся і вистрілив у темряву. Але дві спотворені руки схопили його за горло. То були руки Хуліана Каракса.

Каракс відштовхнув мене вбік і пришпилив Фумеро до стіни. Інспектор міцно стиснув револьвер і приставив його до підборіддя Каракса. Та перш ніж він натиснув на гачок, Каракс схопив його руку і вдарив зап'ястком об стіну. Він робив це знову і знову, але Фумеро не випускав револьвера. У темряві пролунав другий постріл. Куля влучила у стіну, в дерев'яній обшивці з'явилася діра. Порох та розпечені скалки потрапили Фумеро в очі. По обличчі інспектора потекли сльози. Кімнату заповнив запах горілого.

Фумеро щосили пручався, але Каракс не відпускав його. Фумеро загарчав зі злості; він крутив головою, поки не вкусив кулак Каракса. Інспектор був одержимий тваринною люттяю. Я чув клацання його зубів, які впилися в мертву шкіру, і бачив, як з губ Фумеро капала кров. Не звертаючи уваги на біль — чи він просто не відчував болю, — Каракс схопив кинджал, що стирчав у стіні. Витягнув його та жорстким ударом, яким увігнав ніж у дерев'яну панель майже по самісіньке руків'я, приколов правий зап'ясток інспектора до стіни. Фумеро закричав від болю, в судомі його рука розтиснулась, і револьвер упав біля його ніг. Каракс ногою відкинув револьвер у темряву.

Ця моторошна сцена тривала якихось валька секунд. Я впав, наче спаралізований, неспроможний не лише рухатися, а й думати. Каракс повернувся до мене й глянув мені у вічі. Я теж поглянув на нього, і мені здалося, що крізь потворну маску я впізнаю його справжнє обличчя.

— Даніелю, забери звідси Беатріс. Вона знає, що слід зробити. Не спускай з неї очей. Не дозволяй нікому забрати її в тебе. Нікому і нічому. Пильнуй її. Більше за власне життя.

Я спробував кивнути, але подивився на Фумеро, який боровся з ножем, який пришпилив його руку до стіни. Нарешті йому вдалося висмикнути ножа, й інспектор упав навколішки, тримаючись за поранену руку, яка стікала кров'ю.

— Іди, — кинув мені Каракс.

Фумеро сидів на підлозі й дивився на нас. Засліплений ненавистю, він тримав кривавий ніж у лівій руці. Каракс повернувся до нього. Тут я почув швидкі кроки, що наближались до нас, і здогадався, що це Паласіос, занепокоєний пострілами, поспішав на допомогу своєму шефові.

Перш ніж Каракс устиг вирвати ніж із рук Фумеро, Паласіос увійшов до бібліотеки з револьвером у руці.

— Відійдіть назад, — попередив він.

Він глянув на Фумеро, який докладав неабияких зусиль, щоб підвестись на ноги; потім подивився на нас — спочатку на мене, потім на Каракса. Я бачив сліди страху й сумніву на його обличчі.

— Я сказав — назад.

Каракс зупинився, потім зробив крок назад. Паласіос холодно оглянув нас. Він прикидав, що йому робити далі. Його погляд зупинився на мені.

— Ти, геть звідси. Це тебе не стосується. Йди.

На деяку мить я засумнівався. Каракс кивнув.

— Ніхто не вийде з цієї кімнати, — відрізав Фумеро. — Паласіосе, дай мені свій револьвер.

Паласіос нічого не відповів.

— Паласіосе, — повторив Фумеро, вимогливо простягаючи закривавлену руку.

— Ні, — прошепотів Паласіос крізь зуби.

Фумеро кинув на нього божевільний погляд, повний зневаги та люті, вихопив револьвер та сильним ударом відштовхнув Паласіоса вбік. Я швидко подивився на Паласіоса. Я знав, що зараз мало відбутися. Фумеро повільно підвів пістолет. Його рука затремтіла, на револьвері заблищала кров. Каракс задкував, шукаючи тінь, але втекти було неможливо — цівка револьвера переслідувала його.

Коли я побачив смертельну гримасу Фумеро, побачив, як він облизує губи, наче божевільний, мені ніби ляпаса затопили, і я прокинувся. Кожен м'яз на моєму тілі горів люттю. Паласіос дивився на мене і мовчки хитав головою, та я не звертав на нього уваги. Каракс непорушно стояв посередині кімнати, очікуючи на постріл.

Фумеро не звертав уваги на мене — для нього тієї миті існував лише Каракс і його, власна, Фумерова, закривавлена рука, що тримала револьвер. Я стрибнув на інспектора. Відчув, як мої ноги відірвались від землі. Усе, здавалося, завмерло у повітрі. Наче десь удалині почув звук пострілу, ніби відлуння шторму, що вщухає.

Я не відчув жодного болю. Куля пройшла крізь ребра. Спочатку був сліпучий спалах, потім відчуття, ніби мене вдарили металевою палицею, і я пролетів кілька метрів. Я не відчув, як упав, хоча мені здалося, що стіни рухаються і на мене з шаленою швидкістю падає стеля.

Чиясь рука підняла мою голову. Я побачив обличчя Хуліана Каракса. Я побачив Каракса саме таким, яким уявляв його, ніби вогонь не спотворив його обличчя. Я помітив жах у його очах, побачив, як він поклав руку на мою грудну клітину. Цікаво, що за рідина тече між його пальцями?..

Ось тоді я відчув той пекельний вогонь у грудях. Ніби у мене всередині палало вугілля. Я намагався закричати але нічого не виходило. Я впізнав обличчя Паласіоса сповнене каяття й відчаю. Підвів очі й побачив її. Беа потроху

наближалась до мене від дверей бібліотеки. Її очі були повні жаху. Рот вона затулила руками. Не в змозі промовити жодного слова, вона тремтіла й хитала головою. Я намагався сказати щось, але пронизливий холод скував мої руки, пронизав усе моє тіло.

Фумеро ховався за дверима. Беа його не помітила. Коли підскочив Каракс, Беа обернулась. Револьвер інспектора вже був націлений їй у чоло. Паласіос кинувся зупиняти Фумеро. Але він спізнився. Там уже був Каракс. Я почув його віддалений крик, в якому пролунало ім'я Беа. Спалах пострілу освітив кімнату. Куля пройшла крізь праву руку Каракса. Ще мить — і людина без обличчя падає на Фумеро.

Я озирнувся й побачив, що Беа біжить до мене, з нею все гаразд. Я очима шукав Каракса, але він зник. Замість нього я побачив іншого чоловіка. То був Лаїн Куберт. Він вчепився в очі Фумеро нігтями, наче гаками. Я побачив, як ноги Фумеро зникають у дверях бібліотеки. Побачив, як спазматично здригалося його тіло, коли Куберт безжально тягнув його до входних дверей. Я бачив, як інспектор бився коліньми об мармурові сходинок і як сніг падав йому на чоло; бачив, як чоловік без обличчя схопив його за шию, підняв угору, немов ляльку, й кинув у замерзлий фонтан. Рука янгола прохромилла груди Фумеро, його чорна душа вилетіла й крижаними сльозами розсипалась по дзеркальній поверхні замерзлого фонтана.

Я впав знесилений, більше ні на чому не в змозі сфокусувати погляд. Біле світло наповнило мої зіниці, я більше не бачив Беа. Я заплющив очі, відчув, як вона торкається моїх щік, відчув її теплий подих, коли вона благала Господа не забирати мене від неї. Вона шепотіла мені на вухо, що кохає мене й ніколи не відпустить. Тоді мене охопило відчуття цілковитого спокою, і це відчуття позбавило мене болю, що вогнем палав у грудях.

Я бачив, як ми з Беа, постарілі, взявшись за руки, гуляємо вулицями Барселони, цього зачарованого міста. Я бачив, як мій батько та Нурія Монфорт кладуть білі троянди на мою могилу. Я бачив, як плаче Фермін на грудях у Бернарди. Я бачив мого давнього друга Томаса, який навіки втратив дар мови. Я бачив їх, як пасажир бачить незнайомців крізь вікно потяга — потяга, що рухається надто швидко.

І саме тоді, навіть не усвідомлюючи цього, я згадав обличчя своєї матері — обличчя, яке забув багато років тому. Я знайшов його, як знаходять стару газетну вирізку, коли вона раптово випадає з книжки. Світло, яке йшло від моєї матері, супроводжувало мою душу, коли вона відлітала.

Посмертно

27 листопада 1955 року

Біла палата, сяючі простирадла, серпанкові фіранки та яскраве сонячне сяйво. З вікна я бачив сине море. Одного дня мене будуть переконувати, що не можна побачити моря зі шпиталю Корачан; що його палати зовсім не білі й тим паче не неземні; що море в листопаді схоже радше на сірий ставок, холодний і ворожий; що кожного дня на тому тижні йшов сніг, доки Барселона не виявилася похованою під майже метровим шаром снігу; що навіть Фермін, вічний оптиміст, думав, що я знов помру.

Я вже помирав раніше, у кареті швидкій, на руках у Беа та лейтенанта Паласіоса, який забруднив собі моєю кров'ю всю форму. Куля, казали лікарі — вони говорили про мене, наче мене там не було, — пробила мені два ребра, зачепила серце, порвала артерію й на всій швидкості вилетіла з іншого боку, тягнучи за собою все, що ставало в неї на шляху. На шістдесят чотири хвилини моє серце перестало битися. Мені розповіли, що коли я повернувся з того світу, то розплющив очі, всміхнувся — і знову втратив свідомість.

Лише через вісім днів я прийшов до тями. На той час газети вже надрукували новину про смерть Франсіско Хав'єра Фумеро під час сутички з озброєною бандою злочинців. Тепер влада намагалася знайти вулицю чи алею, яку б можна було перейменувати на честь видатного інспектора поліції. Лише його тіло було знайдено в особняку Алдаїв. Тіла Пенелопи та її сина так і не знайшли.

Я прокинувся на світанку. Пам'ятаю світло, схоже на рідке золото, що розливалось по простирадлах. Снігопад ущух, а морський краєвид за моїм вікном хтось поміняв на білу площу, на якій не було нічого, крім кількох гоїдалок. Мій батько, який сидів у фотелі біля мого ліжка, підвів погляд і мовчки дивився на мене. Я всміхнувся до нього, й він розплакався.

Фермін, мов дитина, спав у коридорі, й Беа тримала його голову в себе на колінах. Почувши схлипування мого батька, вони підвелися й увійшли до палати. Пригадую, яким блідим та змарнілим здався мені Фермін — шкіра та кістки. Мені сказали, що кров, яка тече в моїх жилах, належить Фермініві; можливо, саме це пояснює, чому я відчув себе мудрішим, ніж учорашній Даніель. Я втратив багато крові, й тепер мій друг цілими днями набивав собі шлунок м'ясними сандвічами з їдальні шпиталю, щоб виробити більше червонокривців, — а раптом вони мені знову знадобляться.

Пам'ятаю, квітів була сила-силенна; крізь мою палату пройшло безліч народу, починаючи від Густаво Барсело в супроводі Клари та Бернарди й закінчуючи моїм другом Томасом, який навіть не наважувався подивитися мені у вічі; коли ж я обійняв його, він зі сльозами вибіг надвір. Я пригадую й пана Федеріко, який прийшов разом із Мерседіас та паном Анаклето, шкільним учителем. Добре пам'ятаю Беа, яка дивилася на мене, не кажучи ані слова, поки інші розсипалися у схвальних вигуках та благословляли небеса. Пам'ятаю батька, який сім ночей провів у тому фотелі, молячись Господу, в якого не вірив.

Коли лікарі наказали всій компанії залишити палату й дати мені відпочити (хоча я цього не потребував), батько на мить наблизився до мене й сказав, що він приніс ручку, авторучку Віктора Гюго, а ще записник — якщо я схочу писати, Фермін з дверей проголосив, що він порадився з усіма лікарями шпиталю й вони запевнили його, що від служби у війську мене звільнять. Беа поцілувала мене в чоло і повела мого батька ковтнути трохи свіжого повітря — адже він цілий тиждень не виходив з палати. Залишившись на самоті, я довго дивився на футляр, що лежав на столі біля мого ліжка, і вресіті-ресіт, виснажений, задрімав.

Мене розбудили кроки біля дверей. Я думав, знову побачу батька або лікаря Мендосу, який не зводив з мене очей, переконаний, що моє одужання — справжнє диво. Візитер обійшов ліжку й влаштувався в батьківському кріслі. У мене пересохло в роті. Хуліан Каракс підніс мені склянку води, тримаючи мене під голову, поки я змочував губи. У його очах читалося «прощавай», і подивитись у них було достатньо, щоб зрозуміти: йому все відомо про Пенелопу. Не пам'ятаю ані його слів, ані звуку його голосу. Знаю, що він тримав мене за руку, і я відчував, ніби він благає мене жити за нього, бо більше ми не побачимось. Що я не забув, так це своєї відповіді. Я сказав йому, щоб він узяв ручку, яка завжди належала йому, й знову почав писати.

Коли я прокинувся, Беа витирала мені чоло хусткою, змоченою в одеколоні. Переляканий, я спитав, де Каракс. Вона здивовано глянула на мене й відповіла, що Каракс зник під час бурі вісім днів тому, залишивши після себе кривавий слід на снігу. Усі вважали його померлим. Я сказав, що це неправда, він був тут, зі мною, лише кілька хвилин тому. Беа всміхнулася й нічого не відповіла.

Медсестра, яка вимірювала мій пульс, похитала головою й сказала, що я спав шість годин, а вона увесь час сиділа за столом біля дверей. Вона впевнена — до моєї палати ніхто не заходив.

Увечері, перш ніж заснути, я повернув голову на подушці й помітив, що футляр відкритий. Ручка зникла.

Березнева повінь

1956

Три місяці опісля ми з Беа одружилися в церкві Св. Анни. Пан Агілар розмовляв зі мною лише односкладово й міняти цієї звички не збирався; але позбутися мене він так і не зміг, тож мусив примиритися з нашим шлюбом. Утеча Беа поклала край його злості. Тепер він, здавалося, жив у стані постійного шоку, безсилий перед фактом, що його онук незабаром буде називати мене татом і що жорстока доля в особі пораненого негідника вкрала в нього його дівчинку — дівчинку, яку він, незважаючи на її вік, і досі бачив маленькою дитиною у гарненькій сукні для першого причастя.

Утім, за тиждень до церемонії батько Беа несподівано завітав до книгарні. Він подарував мені золотий затискач для краватки, який належав ще його батькові, та потиснув мені руку.

— Беа — це найкраще, що я маю у своєму житті, — сказав він мені. — Піклуйся про неї заради мене.

Мій батько провів його до дверей. Із сумом в очах батько спостерігав, як пан Агілар іде вниз вулицею Св. Анни. Вони обидва розуміли, що старішають.

— Він непогана людина, — зазначив батько. — Усі ми любимо по-своєму.

Лікар Мендоса, який взагалі сумнівався в моїй спроможності простояти на ногах більш ніж півгодини, попередив мене, що вся ця весільна метушня — не найкращі ліки для людини, яка мало не померла на операційному столі.

— Не хвилюйтеся, — заспокоїв я його. — Вони все одно не дозволяють мені нічого робити.

Я не брехав. Фермін Ромеро де Торрес поводився як справжній диктатор у всьому, що стосувалося церемонії, банкету та решти. Коли парафіяльний священник дізнався, що наречена йде до вівтаря вагітна, він категорично відмовився проводити церемонію та погрожував викликати нам на заваду духів святої інквізиції. Фермін розлютився й витяг священника з церкви, горлаючи, що той не гідний носити сутану й служити церкві. Якщо священник хоч пальцем ворухне, присягався Фермін, він влаштує такий скандал у єпископа, що після цього посада духівника мавп на Гібралтарі стане для падре найкращим місцем роботи. Декілька перехожих поаплодували Фермінові, а торговець квітами на площі подарував йому білу гвоздику, яку Фермін потім носив на лацкані, аж доки пелюстки квітки не стали такого ж кольору, як і комір його сорочки.

Уже все було готове до церемонії — бракувало лише священника. Фермін пішов до школи Св. Габріеля і вмовив провести церемонію отця Фернандо Рамоса, хоча той цього ніколи в Житті не робив: його спеціалізацією була латина, тригонометрія та гімнастика.

— Розумієте, ваша превелебносте, наречений дуже слабкий, і я це можу знову його засмутити. Він бачить у вас утілення величі Матері Церкви, ви в його очах стоїте поряд зі святим Фомою, святим Августином та Дівою Марією. Хай цього відразу й не видно, але насправді цей хлопець — дуже, дуже побожний вірянин.

Майже такий само побожний, як я. Містик. Якщо ви мені відмовите, всі так засмутяться, що весілля Перетвориться на похорон...

— Ну, в такому разі...

Як мені потім розповідали — сам я цього не пам'ятаю, бо весілля завжди краще запам'ятовують гості, — перед церемонією Бернарда й Густаво Барсело, виконуючи детальні інструкції Ферміна, напоїли отця Фернандо мускатним вином, щоб звільнити його від страху виступати перед публікою. Коли настав час падре робити промову, він — із радісним, сяючим виразом обличчя та усмішкою святого — замість якогось там Послання до коринтян прочитав любовний сонет Пабло Неруди⁶⁴. Деякі з гостей пана Агілара назвали сумного поета закоренілим комуністом та більшовиком, а інші марно дошукувалися цих чудових атеїстичних віршів у католицькому требнику, розмірковуючи, чи це не один з перших впливів майбутнього Вселенського Собору.

За день до весілля Фермін сказав мені, що він підготував холостяцьку вечірку і ми єдині запрошені.

— Навіть не знаю, Ферміне. Я їх не дуже люблю.

— Довірся мені.

У «ніч злочину» я покійно прямував за Ферміном до якоїсь брудної забігайлівки на вулиці Ескудієрес, де сморід людських тіл змішувався з найсильнішим на середземноморському узбережжі запахом їжі, яку розігрівали невідомо котрий раз. Дівчата, які «здавали в оренду» свої принади, вишикувалися в лаву й вітали нас усмішками, які могли б збудити захват хіба що у студентів-дантистів.

— Ми прийшли до Росіто, — сказав Фермін сутенерові з короткими бакенбардами у формі Фіністерського мису.

— Ферміне, — налякано прошепотів я. — Заради Бога...

— Не хвилюйся.

Росіто з'явилася у всій своїй красі — тринадцять коштовних каменів, не беручи до уваги шаль із пір'я та вузьку червону сукню з віскози — та оглянула мене з голови до ніг.

— Привіт, серденько. Правду кажучи, я гадала, що ти трохи старший.

— Це не клієнт, — пояснив Фермін.

Я зрозумів, у чому справа, і мої страхи зникли. Фермін ніколи не забував про свої обіцянки, особливо якщо давав він їх мені.

Ми втрьох пішли шукати таксі, яке б нас довезло до притулку Св. Лусії. Під час поїздки Фермін, поважаючи моє погане самопочуття та статус нареченого, запропонував мені сісти спереду, а сам влаштувався на задньому сидінні з Росіто, втішаючись її принадами.

— А ти ласий шматочок, Росіта. Чудові сідниці! Наче з-під пензля Ботічеллі.

— О, пане Ферміне, відколи ви знайшли собі подругу, то зовсім про мене забули. Негіднику!

— Ти надто розкішна жінка для мене, Росіто, до того ж тепер я моногамний.

— Добра Росіто вилікує вашу моногамію пеніциліновими притираннями.

Так, у супроводі чарівної Росіто, ми об опівнічній порі дісталися вулиці Монкада. Проникли до притулку через задні двері — крізь них вивозили небіжчиків, а далі везли їх провулком, який скидався на пекло й смердів

відповідно. Ми вже були під темними склепіннями «Тенебраріуму», а Фермін і досі давав Росіто останні вказівки. Я пішов шукати стариганя, якому пообіцяв, що той станцює востаннє з Еросом, перш ніж із ним розквітається Танатос.

— Пам'ятай, Росіто, старий дивак глухий як тетеря, тому розмовляй з ним голосно, чітко та вульгарно, як ти вмієш. Але не захоплюйся. Ми не хочемо, щоб у нього відмовило серце й він передчасно помер.

— Не хвилюйся, пупсику. Я професіоналка.

Я знайшов цього щасливця у кутку на першому поверсі. Він підвів очі та розгублено подивився на мене.

— Я помер?

— Ні, ви живісінький. Хіба ви мене не впізнаєте?

— Я пам'ятаю тебе так само добре, як свою першу пару чобіт, юначе. Але, побачивши тебе таким блідим, подумав, що ти примара з того світу. Не ображайся на мене. Тут легко втратити те, що по той бік зветься проникливістю. Отже, ти не примара?

— Ні. Чарівне видіння чекає на вас унизу, якщо ви зволите спуститися.

Я провів старого до темної кімнати. Фермін та Росіто прикрасили її свічками й наповнили ароматом парфумів. Коли погляд дідугана зупинивсь на приголомшливій вроді Венери з Андалусії, його обличчя засяяло.

— Хай Господь благословить вас.

— Заради цього варто жити, — сказав Фермін і знаком заохотив сирену з вулиці Ескудієрес продемонструвати свою майстерність.

Із безмежною ніжністю вона пестила старого, цілувала сльози, що текли по його щоках... Ми з Ферміном залишили їх наодинці. Коли йшли цими коридорами розпачу, зустріли сестру Емілію, одну з черниць, які завідували притулком. Вона злобно подивилась на нас.

— Деякі пацієнти кажуть, що ви привели сюди повію. І тепер усі вони хочуть, щоб їм привели повій.

— Вельмишановна сестро, за кого ви нас маєте? Ми прийшли сюди з винятково релігійною метою. Ми з оцим парубком, який завтра в ім'я святої церкви укладе шлюб, прийшли дізнатися про одну з ваших пацієнок — Хасінту Коронадо.

Сестра Емілія здивовано подивилась на нас.

— Ви її родичі?

— Ми її духовні брати.

— Хасінта померла два тижні тому. За день до цього до неї приходив якийсь чоловік. Можливо, він теж ваш родич?

— Ви маєте на увазі отця Фернандо?

— То був не священник. Він сказав, що його звать Хуліан. Я не згадаю зараз його прізвища.

Фермін подивився на мене, онімільний від здивування.

— Хуліан — мій друг, — промовив я.

Сестра Емілія кивнула.

— Він пробув з нею декілька годин. Я вже багато років не чула, як вона сміється. Після того як він пішов, Хасінта сказала мені, що вони згадували ті часи, коли були ще молодими. Ще вона сказала, що той чоловік приніс їй звістку про її

дочку, Пенелопу. Я не знала, що в Хасінти була дочка. Я пам'ятаю все це, бо коли зустріла Хасінту наступного ранку, вона до мене всміхнулася. Я спитала, чому це вона так радіє, а жінка відповіла, що їде додому, до Пенелопи. Вона померла на світанку. Уві сні.

Закінчивши любовний ритуал, Росіто передала знесиленого, але щасливого старого до рук Морфея. Фермін запропонував дівчині кругленьку суму, вдвічі більшу, ніж її звичайний гонорар, але Росіто розплакалася й наполягла на тому, щоб ми передали ці гроші сестрі Емілії.

— Подивіться лишень на цих бідних, безпомічних людей, яких залишили і Бог, і диявол! Нехай ці бідолахи хоч гарячого шоколаду із солодкими булочками покуштують. Як на мене, це найкращий засіб забути всі життєві негаразди. О, я завжди така сентиментальна... Узяти хоча б, наприклад, цього горопашного дідугана, пане Ферміне... Єдине, що йому було потрібно, — щоб його обійняли та попестили. Це розбиває моє серце...

Ми посадили Росіто у таксі, залишили їй непогані чайові та пішли пішки вулицею Принцеси. Оповита туманом, вулиця була пустинною.

— Уже пора повертатись додому, — сказав Фермін. — Завтра треба мати пристойний вигляд.

— Я не думаю, що зможу зараз заснути.

Ми ішли в напрямку Барселонети. Перш ніж ми це зрозуміли, ми пройшли повз хвилеріз. Місто, яке сяяло в тиші, розстилось біля наших ніг у відблисках води в портах, було схоже на найбільший у всесвіті міраж. Ми сіли на краю дамби, щоб помилуватися краєвидом.

— Це зачароване місто, тобі про це відомо, Даніелю? Воно пробирається тобі під шкіру і краде твою душу, хоч ти цього й не помічаєш.

— Ферміне, ти вже розмовляєш точнісінько як Росіто.

— А ти не смійся. Саме такі люди, як вона, роблять це гидке місце вартим того, щоб сюди хтось приїжджав.

— Ти повій маєш на увазі?

— Ні, не повій. Певною мірою всі ми повії. Я маю на увазі людей з добрим серцем та відкритою душею. І не дивись так на мене. Весілля роблять мене сентиментальним.

Ми сиділи, насолоджуючись чарівливою тишею, й дивились, як блищить вода.

Минув якийсь час, і світанок забарвив небо в бурштиновий колір — Барселона прокинулася. Ми почули вдалині відгомін дзвонів церкви Санта-Марія-дель-Мар, яка щойно виринула з туману по той бік гавані.

Як гадаєш, Каракс досі в місті? — спитав я.

— Спитай щось простіше.

— Обручки в тебе?

Фермін посміхнувся.

— Давай, ходімо. Вони вже чекають на нас, Даніелю. Життя чекає на нас.

Вона була в білій сукні — білій з відтінком кольору слонової кістки; і цілий світ відбивався в її очах. Я невиразно пам'ятаю слова священника, сповнені надією обличчя гостей, які прийшли до церкви того весняного ранку. Єдине, що я

пам'ятаю, — це дотик її губ і священну обітницю, яку я завжди нестиму у своєму серці і не забуду до кінця своїх днів.

Дійові особи

1966

Хуліан Каракс закінчив «Тінь вітру» коротеньким оглядом, у якому підсумував подальші долі головних героїв. Після тієї далекої ночі 1945 року я прочитав багато книжок, але останній роман Каракса залишається моїм улюбленим твором. На сьогодні, хоч я й маю три десятки років за плечима, смаки мої не змінилися.

Поки я пишу ці слова, влаштувавшись за прилавком книгарні, мій син Хуліан, якому завтра виповнюється десять, з усмішкою стежить за мною й цікаво поглядає на купу аркушів, що росте й росте. Певно, він переконаний, що батько підхопив якусь книжкову хворобу. У Хуліана очі матері, від неї він успадкував і розум, а від мене... мені приємно думати, що від мене він успадкував здатність дивуватися зі світу.

Мій батько, якому вже важко читати навіть корінці книжок — хоча він цього й не визнає, — зараз удома, нагорі. Іноді я ставлю собі запитання: він щаслива людина? Живе у згоді із собою? Чи затишно йому з нами, чи він досі живе у власних спогадах, у смутку, що завжди переслідував його?..

Книгарнею тепер керуємо ми з Беа. Я веду бухгалтерію та підрахунки, Беа робить закупки та обслуговує покупців. Вони довіряють їй більше, ніж мені, та я не ображаюся. Час зробив її сильнішою й мудрішою. Вона майже не згадує минуле, хоча подекуди я бачу, як вона мовчки сидить, занурена у власні думки. Хуліан обожнює матір. Коли вони разом, я дивлюся на них і розумію, що їх поєднує невидимий зв'язок, який важко описати словами. І я теж почуваюся ланкою цього зв'язку, і вважаю, що мені дуже пощастило.

Книгарня дає нам достатній прибуток, щоб ми могли вести скромне життя; утім, я все одно не уявляю собі іншого заняття. Наші продажі зменшуються з кожним роком, але я оптиміст і запевняю себе: те, що котилося вгору, покотиться вниз, а те, що котилося вниз, одного дня неодмінно покотиться вгору. Беа каже, що мистецтво читання потроху занепадає. Читання, говорить вона, — це особистий ритуал, а книжки — дзеркала наших душ; читаючи, слід віддавати цьому увесь свій розум і серце, але справжніх читачів стає, на жаль, дедалі менше. Щомісяця до нас надходять пропозиції перетворити нашу книгарню на крамницю, де б продавалися телевізори, паски або черевики на мотузяній підшві. Але ні. Звідси нас винесуть лише вперед ногами.

Фермін з Бернардою пішли до вівтаря у 1958 році, тепер у них уже четверо дітлахів, усі хлопці, всі мають батьків ніс та вуха. Ми з Ферміном бачимось не так

часто, як раніше, хоча інколи знову на світанку прогулюємось до хвилерізів, де міркуємо над світовими проблемами. Уже кілька років Фермін не працює в нашій книгарні. Коли помер Ісак Монфорт, Фермін замість нього став сторожем Цвинтаря забутих книжок. Можливо, хтось колись знайде там усі примірники романів Хуліана Каракса, які сховала Нурія.

Ісака поховали поряд із дочкою на цвинтарі Монжуйк. Я часто відвідую їхні могили. На могилі Нурії завжди живі квіти.

Мій старий приятель Томас Агілар поїхав до Німеччини. Він працює інженером у компанії, яка спеціалізується на промисловому обладнанні, — словом, і далі створює дива, яких я ніколи не міг зрозуміти. Час від часу він надсилає нам листи, вони завжди адресовані Беа. Нещодавно він одружився і в нього народилася донька, якої ми ще не бачили. Хоча він завжди переказує мені вітання, я знаю, що втратив друга багато років тому. Іноді мені здається, що життя без приводу забирає друзів нашого дитинства, хоча нам і не завжди хочеться вірити в це.

Навколо майже нічого не змінилося. Бувають дні, коли я відчуваю блиск — блиск старої Барселони, який потроху повертається до неї. Це ми, всі ми колись витіснили його власною сірістю — і ось тепер місто нарешті пробачило нам. Пан Анаклето залишив роботу в середній школі й цілком присвятив себе написанню еротичних віршів та грандіозних рекламних слоганів. Пан Федеріко Флавія та Мерседітас після смерті Пепіти стали жити разом. Вони були розкішною парою, хоча злі язики подекуди горбуна, мовляв, лише могила виправить, усе одно пан Федеріко час від часу з'являється на гулянках, перевдягнений за циганку.

Пан Густаво Барсело закрити свою книгарню й спродав усі книжки. Він сказав, що торгівлею ситий по горло й з нетерпінням чекає на появу нових справ. Першою і останньою з них було заснування видавництва, яке ініціювало нове видання творів Хуліана Каракса. Перший том містив три романи — їх вилучили з речових доказів, що залишилися серед меблів складу, який належав родині Кабестані. Однак продано було лише 342 примірники — у сотні разів менше в порівнянні з тогорічним бестселером, ілюстрованою біографією відомого тореадора Ель-Кордобеса. Тепер пан Густаво весь час подорожує Європою в товаристві видатних жінок і надсилає нам поштові листівки із зображеннями соборів.

Його небога Клара одружилася з банкіром-мільйонером, але шлюб тривав менш ніж рік. Список її шанувальників досі великий, хоча з роками він скорочується, в міру того як згасає її врода. Вона мешкає сама у квартирі на площі Реаль, звідки виходить дедалі рідше. Був час, коли я став відвідувати її — радше через те, що Беа нагадувала мені про її самотність та нещасливу долю, ніж через власне бажання. Минали роки, я помічав смуток, що поглинав її, хоч вона й намагалася приховати його за іронією та відчуженістю. Іноді мені здається, що вона досі чекає на того п'ятнадцятирічного Даніеля, який таємно обожнював її. Присутність Беа чи будь-якої іншої жінки дратує Клару. Останнього разу, коли ми бачилися, вона вивчала своє обличчя, шукаючи зморшки.

Мені сказали, що вона досі зустрічається зі своїм колишнім учителем музики — Адріаном Нері, який так і не закінчив симфонії, але, здається, зробив собі непогану кар'єру жигало серед жінок вищого світу й за свої акробатичні піруети в

ліжку дістав прізвисько Чарівний Смичок.

Пам'ять про інспектора Фумеро з роками не збереглася. Навіть ті, хто колись ненавидів його та боявся, більше його не пам'ятали. Кілька років тому на бульварі Грасія я випадково зустрів лейтенанта Паласіоса, який пішов з поліції й тепер викладав гімнастику в школі у кварталі Бонанова. Він розповів мені, що на першому поверсі центрального поліцейського управління на Віа Ластана є меморіальна дошка на честь Фумеро, але за новими автоматами із прохолодними напоями її зовсім не видно.

Що ж до особняка Алдаїв, то він досі стоїть, незважаючи на всі прокляття. Урешті-решт агенції пана Агілара вдалося його продати. Віллу повністю відреставрували, статуї янголів перетворили на гравій, яким тепер усипана стоянка для автомобілів (раніше там був сад). Вілла перетворилася на офіс рекламної агенції, що створює чудернацькі віршовані слогани, в яких оспівуються бавовняні шкарпетки, збиране молоко та спортивні автомобілі для багатих бізнесменів. Одного дня, вигадавши якийсь привід, я пішов туди й запитав, чи можу оглянути будинок. Стіни старої бібліотеки, де я ледь не втратив життя, тепер прикрашають постери з рекламою дезодорантів та пральних порошків із магічними властивостями. Кімнату, в якій ми з Беа зачали Хуліана, обладнали під кабінет президента компанії.

Того самого дня, коли я після відвідання будинку повернувся до книгарні, знайшов пакет з паризькою поштовою маркою. Усередині була книжка під назвою «Янгол імлі» — роман якогось Бориса Лорана. Я перегорнув сторінки, вдихаючи чарівний аромат обіцянки, який містить кожна нова книжка; прочитав перше речення — і збагнув, що не зможу відірватися. Я відразу ж зрозумів, хто автор цієї книжки, і зовсім не здивувався, коли перегорнув першу сторінку й побачив написану блакитним атраментом «Монбланського шедевр» присвяту:

*Моєму другові Даніелю, який повернув мені голос і ручку,
та Беатріс, яка повернула життя нам обом.*

Іще молодий чоловік, у якого, втім, уже з'явилося кілька сивих пасом, крокував вулицями Барселони, над якими нависало шатро ще попелястих небес, хоча над бульваром Св. Моніки вже розгортався мідний вінець світанку..

За руку він тримав десятирічного хлопчика, в очах якого сяяла таємнича обіцянка, яку на світанку дав йому батько, — обіцянка, що вони підуть на Цвинтар забутих книжок.

— Хуліане, ти маєш зберегти те, що сьогодні побачиш, у таємниці. Від усіх.

— І від мами теж? — пошепки спитав хлопчик.

Батько зітхнув, ховаючись за сумовитою посмішкою, яка, наче тінь, переслідувала його все життя.

— Звичайно ж, мамі можна сказати, — відказав він. — Від неї в нас немає таємниць. Їй ти можеш розповідати все.

Незабаром, наче зіткані з імлі, силуети батька та сина зникли в людському потоці Рамблас, і їхні кроки назавжди загубилися в тіні вітру.

Зміст

Цвинтар забутих книжок
Час попелу
Біля розбитого корита
Відповідно до ролі
Місто примар
Нурія Монфорт: Спогади про втрачене
Тінь вітру
Посмертно
Березнева повинь
Дійові особи

- ¹⁾ Спосіб дій (лат.).
- ⁽²⁾ Альбеніс (Albeniz) Ісак Мануель Франсіско (1860—1909) — видатний іспанський композитор і піаніст. (Прим. перекл.)
- ⁽³⁾ Qiu pro quo (лат.) — плутанина («одне замість другого»). Барсело вживає цей вислів недоречно, у значенні «послуга за послугу» — замість латинського прислів'я *do ut des* («ти — мені, я — тобі»). (Прим. перекл.)
- ⁽⁴⁾ El Escorial — королівський палац поблизу Мадрида, побудований у другій половині XVI століття. Найбільша королівська резиденція у світі. Крім усього іншого, в Ескоріалі знайдено цінні сховища документів, зокрема з часів іспанських завоювань в Америці. (Прим. перекл.)
- ⁽⁵⁾ Voleur — злодюжка (фр.).
- ⁽⁶⁾ Fabada — астурійська страва з квасолі, кров'яної ковбаси та сала. (Прим. перекл.)
- ⁽⁷⁾ Ортега-і-Гассет, Хосе (1883—1955) — відомий іспанський письменник і філософ. Був професором Мадридського університету, у 1930-ті роки — депутат парламенту, республіканець. Під час громадянської війни емігрував. У своїх творах різко критикував сучасну цивілізацію. (Прим. перекл.)
- ⁽⁸⁾ Момпу Федеріко (Federico Mompou) — іспанський композитор (1893—1987), який писав переважно для фортепіано; його твори вважаються найяскравішим утіленням душі каталонської музики. (Прим. ред.)
- ⁽⁹⁾ Cary Grant (1904—1986) — відомий голівудський актор, якого характеризувало поєднання мужньої зовнішності з аурую «справжнього джентльмена». (Прим. ред.)
- ⁽¹⁰⁾ Франсіско Масіа-і-Льюса (1859—1933) — видатний діяч каталонського національного руху, організатор кількох повстань проти диктатури Прімо де Рівери. У 1931 — 1933 рр. — очільник автономного уряду Каталонії. (Прим. перекл.)
- ⁽¹¹⁾ Simone de Beauvoir (1908—1986) — відома французька письменниця й філософ-екзистенціаліст. Близький друг Ж. -П. Сартра. (Прим. перекл.)
- ⁽¹²⁾ Jovellanos — Гаспар Мельчор де Ховельянос-і-Рамірес (1744—1811) — видатна постать іспанського Просвітництва, державний діяч, філософ, економіст, поет і драматург. (Прим. перекл.)
- ⁽¹³⁾ Moratin — автор має на увазі Ніколаса Фернандеса де Моратіна (1737—1780) або Леандро Фернандеса де Моратіна (1760—1828), обидва іспанські драматурги доби Просвітництва, батько та син. (Прим. ред.)
- ⁽¹⁴⁾ Spinoza — Бенедикт Спіноза (Барух д'Еспіноза), видатний філософ-раціоналіст (1632—1677). (Прим. ред.)
- ⁽¹⁵⁾ Valera — Хуан Гальяно Валера-і-Алькала (1824—1905), один з найвідоміших іспанських прозаїків XIX ст. (Прим. ред.)
- ⁽¹⁶⁾ Charles Boyer (1897—1978) — французький кіноактор; знявся у більш ніж сотні французьких та голлівудських фільмів. Ефектна зовнішність, досконала статура та оксамитовий голос забезпечили йому надзвичайний успіх у ролях романтичних героїв. (Прим. перекл.)
- ⁽¹⁷⁾ Carole Lombard — сценічний псевдонім Джейн Еліс Пітерс (1908—1942), американської кінозірки, популярної у 1930—1940-ті роки. Дружина Кларка Гейбла. Загинула в авіакатастрофі. (Прим. перекл.)
- ⁽¹⁸⁾ Veronica Lake — сценічне ім'я американської кіноактриси Констанс Френсіс Марі Олкмен (1919—1973), надзвичайно популярної у 1940-ті роки, постійної партнерки актора Алана Ледда. (Прим. перекл.)
- ⁽¹⁹⁾ Найвища точка Барселони, гора заввишки 532 м. (Прим. переклад.)
- ⁽²⁰⁾ Область на південному сході Іспанії. (Прим. перекл.)
- ⁽²¹⁾ Область на півночі Іспанії, на узбережжі Біскайської затоки. (Прим. перекл.)
- ⁽²²⁾ Вісенте Бласко Ібаньес (1867—1928) — видатний іспанський письменник, автор філософських та соціально-психологічних романів. (Прим. перекл.)
- ⁽²³⁾ Еміліо Сальгарі (1863 — 1911) — італійський письменник, автор пригодницьких романів. (Прим. перекл.)
- ⁽²⁴⁾ Gertrude Stein — Гертруда Стайн (1874—1946), відома американська письменниця-

модерністка й літературознавець. (Прим, перекл.)

⁽²⁵⁾ Rainer Maria Rilke — Райнер Марія Рільке (1875—1926), відомий австрійський поет-неоромантик. (Прим. ред.)

⁽²⁶⁾ Ravel — Равель, Моріс Жозеф (1875—1937), відомий французький композитор-імпресіоніст. (Прим. перекл.)

⁽²⁷⁾ Benito — Перес Гальдос Беніто (1843—1920), класик іспанської літератури, видатний письменник і драматург. (Прим. перекл.)

⁽²⁸⁾ Інкунабули — від лат. incunabulum — книги, які були надруковані у перші десятиліття після винаходу друкарського пресу, до 1501 року, й нагадували за формою рукописи. (Прим. перекл.)

⁽²⁹⁾ Salamanca — старовинне місто в Іспанії, в історичній області Леон. (Прим. ред.)

⁽³⁰⁾ Danzup — назва кубинського танцю зі співом. (Прим. перекл.)

⁽³¹⁾ Madariaga — Сальвадор де Мадаріага-і-Рохо (1886—1978), дипломат, літератор та історик літератури. Був представником Іспанської Республіки в Лізі Націй, послом у США (до 1936 року). Після фашистського заколоту емігрував до Великої Британії, де провів решту життя. Один із визначних представників антифашистської опозиції. (Прим, перекл.)

⁽³²⁾ Liceo — відомий театр опери та балету в Барселоні. (Прим. перекл.)

⁽³³⁾ Hardy — Гарді, Томас (1840—1928), англійський письменник. (Прим. перекл.)

⁽³⁴⁾ Manolete (пестлива форма від імені Мануель) — мається на увазі найвідоміший іспанський тореадор, мало не національний герой того часу — Мануель Лавреано Родрігес Санчес (1917—1947). (Прим. перекл.)

⁽³⁵⁾ Fatima — невелике селище у Португалії, неподалік Лісабона. У 1917 році поблизу селища трьом дітям нібито явилася Діва Марія. Незабаром там було збудовано велику церкву, й селище стало одним з найвідоміших місць прощі католиків. Фермін, переконаний атеїст, хоче сказати, що насправді Рекехо — це вигадана особа, як вигаданим було й явлення Мадонни у Фатімі. (Прим. перекл.)

⁽³⁶⁾ Largo Caballero — Ларго Кабальєро, Франсіско (1869—1946), лідер Іспанської соціалістичної робітничої партії у 1930-ті роки, керівник профспілкового руху в країні. На першому етапі громадянської війни обіймав посади прем'єр-міністра і військового міністра (вересень 1936 — травень 1937). Після поразки Республіки емігрував до Парижа. Під час Другої світової війни був ув'язнений у німецькому концтаборі. (Прим. перекл.)

⁽³⁷⁾ Virtud (ісп.) — цнота, доброчесність. (Прим. перекл.)

⁽³⁸⁾ La Pasionaria (буквально «полум'яна») — партійний псевдонім Долорес Ібарурі (1895—1989), видатної діячки Іспанської Республіки, однієї з керівників Комуністичної партії Іспанії та Народного фронту. З 1942 р. і до кінця життя очолювала КП. (Прим. перекл.)

⁽³⁹⁾ Кортес — назва парламенту в Іспанії. (Прим. перекл.)

⁽⁴⁰⁾ Конрад — Джозеф Конрад (Юзеф Конрад Коженювський), англійський письменник польського походження (1857—1924), автор пригодницьких романів. (Прим. перекл.)

⁽⁴¹⁾ Натяк на ім'я Beatriz — «благословенна». (Прим. перекл.)

⁽⁴²⁾ Гріховна марнота світу. (Прим. ред.)

⁴³ Патіо — внутрішнє подвір'я будинку. (Прим. ред.)

⁴⁴ Шестикутна (Давидова) зірка, по-перше, є релігійним символом юдеїв, які в Іспанії з початку XVI ст. піддавалися жорстоким переслідуванням; по-друге, вважалася у Середні віки одним з головних інструментів чаклування, яке також каралося іспанською інквізицією майже до середини XIX століття. (Прим. перекл.)

⁽⁴⁵⁾ Vanderbilt, the Astors — відомі американські бізнесмени того часу, чиї імена Стали символами американської економіки й синонімами фінансового успіху. (Прим. перекл.)

⁽⁴⁶⁾ Andrew Carnegie (1835—1919) — відомий американський промисловець і меценат, шотландець за походженням, який власним коштом звів кілька бібліотек і навчальних закладів у різних містах США. На його честь названо відомий розважальний центр у Нью-Йорку. (Прим. перекл.)

⁽⁴⁷⁾ Горгулії — рильця ринв у готичній архітектурі. (Прим. ред.)

⁽⁴⁸⁾ Гаррот — особливий різновид страти в Іспанії та на Кубі: засудженого прив'язували до стовпа й удавлювали залізним кільцем. (Прим. ред.)

- ⁽⁴⁹⁾ *Recamier* — Рекам'є, Жюлі (1777—1849), французька громадська діячка часів Наполеона Бонапарта та доби Реставрації. У її салоні в Парижі збиралися відомі літератори й політичні діячі. (Прим. перекл.)
- ⁽⁵⁰⁾ *Gary Cooper* (1901 — 1961) — популярний актор, символ «золотого віку» Голівуда. (Прим. ред.)
- ⁽⁵¹⁾ *Debussy* — Дебюссі, Клод (1862—1918), французький композитор, засновник імпресіонізму в музиці. (Прим. перекл.)
- ⁽⁵²⁾ «Викрадення із сералю» — опера В. А. Моцарта, сюжет якої спирається на п'єсу лийпцігського драматурга К. Бретцнера «Бельмонт і Констанца, або ж Викрадення із сералю». (Прим. ред.)
- ⁽⁵³⁾ Бандерилья — спис, прикрашений стрічками, що використовується на кориді, аби роздратувати бика; тореадор, який користується такими списками, зветься бандерильєро. (Прим. перекл.)
- ⁽⁵⁴⁾ *Boris Karloff* — псевдонім англійця Вільяма Генрі Пратта (1887—1969), відомого голівудського актора, який знімався переважно у фільмах жахів. Особливо популярним був створений ним образ потвори у фільмі «Франкенштейн» (1931). (Прим. перекл.)
- ⁽⁵⁵⁾ У думках (лат.). (Прим. перекл.)
- ⁽⁵⁶⁾ Фактично, у діях. (Прим. перекл.)
- ⁽⁵⁷⁾ Персонаж казки про Буратіно. В Іспанії широко відомий завдяки мультфільмові В. Діснея «Піноккіо» (1940). (Прим. перекл.)
- ⁽⁵⁸⁾ Дуро — монета в один песо. (Прим. перекл.)
- ⁽⁵⁹⁾ *Companys* — Компаніс Ховер, Луїс (1882—1940), іспанський політичний діяч, лідер Лівой республіканської партії Каталонії. У 1933—1934 та у 1936—1939 роках — президент автономного уряду (Генералідаду) Каталонії. Після поразки Республіки емігрував до Франції. У 1940 р. його було видано франкістам, які його розстріляли. (Прим. перекл.)
- ⁽⁶⁰⁾ Дослівно: «місту (Риму) та світові» (лат.) — так зазвичай починаються послання Папи Римського; часто вживається у значенні «всім і кожному». (Прим. перекл.)
- ⁽⁶¹⁾ *Offenbach* — Оффенбах, Жак (1819—1880), німецький та французький композитор, «батько оперети». (Прим. ред.)
- ⁽⁶²⁾ *Verdaguer* — Вердагер, Хасінт (1845—1902), каталонський поет, священник. Позбавлений сану як єретик. Автор містичних поезій та лірики в дусі народних пісень. (Прим. ред.)
- ⁽⁶³⁾ Тут у значенні «пропускаю тебе»; взагалі це термін відпущення гріхів у католицькій церкві. (Прим. перекл.)
- ⁽⁶⁴⁾ *Neruda* — Неруда, Пабло (псевдонім Нефталі Рікардо Рейєса Басоальто) — чилійський поет (1904—1973), Нобелівський лауреат, автор багатьох збірок громадянської та любовної лірики. (Прим. ред.)